

VESZPRÉMI SZEMLE

Várostörténeti folyóirat

9. ÉVFOLYAM, 1—4. SZÁM

12.

2007.

TARTALOM

TANULMÁNYOK

A veszprémi Komakút és a Szent Miklós-szegei Kálváriadomb története	3	Veress D. Csaba
A polgárjog és a purgerek Veszprémben 1711 és 1767 között	20	Lichtneckert András
A német polgárság betelepítése és beilleszkedése Veszprémben 1711–1767 között	26	Lichtneckert András
A veszprémi püspökség állapota Bajzáth József püspökségének kezdetén (1777) kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvének tükrében	49	Nyikus Norbert
Bátorkeszi István veszprémi református lelkész pályája	64	Hodossy Lajos
Részletek a veszprémi népiskoláról	78	Tóth Dezső
Veszprém meteorológiai viszonyai 2006-ban	99	Kovács Győző Gyula

KÖZLEMÉNYEK

Forradalmi megtorlás Veszprémben (1849. augusztus 20.)	117	Farkas Gábor
Pillanatképek a veszprémi bakancsos turistamozgalom életéből korabeli újságok beszámolóí alapján (1922–1945)	121	Jákói Bernadett
Veszprémi élmények 1944–46-ban	136	Demény Antal
Ahogy átéltem '56-ot	156	Hogya György

MEGEMLÉKEZÉSEK

Egy tiszta forradalom tiszta arca: dr. Bruszniai Árpád	163	Imre Frigyesné
„Ardere et lucere” („Lángolni és világítani”) Emlékezés Zámbo Istvánra	167	M. Tóth Antal
„Ha a munkáért az elismerést a nagybetűs Olvasótól kapod, már megérte” Dr. Csiszár Miklósné helyismereti könyvtáros emlékére	173	Szabóné Vörös Györgyi
A 90 esztendő Apáczai-díjas tanárnő köszöntése	177	Csiszár Miklós

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRAT-ISMERTETÉSEK	179	Bándi László, Emmer Gáborné, Herth Viktória, Kolozs Barnabásné, Rainer Pál, Sebő József, Tóth Dezső, Tölgyesi József
----------------------------------	-----	---

A Veszprémben 2005-ben megjelent lapok és folyóiratok bibliográfiája	205	†Csiszár Miklósné
--	-----	-------------------

E lapszámunk Veszprém Város Önkormányzatának támogatásával készült.

Várostarténeti folyóirat
ISSN 1217-5358

Főszerkesztő:
Tölgyesi József

Szerkesztőbizottság:
dr. Praznovszky Mihály (elnök),
Bándi László, Hangodi László,
dr. Reisz T. Csaba, Sebó József,
Somfai Balázs, dr. Tölgyesi József,
V. dr. Fodor Zsuzsa

Szerkesztőség:
dr. Ács Anna, dr. Csiszár Miklós,
Hermann István, Szántó Zoltán,
dr. Tölgyesi József

Szerkesztőségi titkár:
Zsarnóczai Erika

Felelős kiadó:
Bándi László
elnök
Veszprém Megyei
Honismereti Egyesület
8200 Veszprém, Muskátli u. 6.

A főszerkesztő elérhetősége:
8200 Veszprém, Május 1 utca 2/I
Tel.: 06-30-600-9186
E-mail: tolgyesi.jozsef@upcmail.hu

Technikai szerkesztő:
Szurmay László

Nyomda:
Faa-Produkt, Veszprém
Felelős vezető: Faa Zoltán

A folyóirat évenként 4 számmal
jelenik meg.

E SZÁMUNK SZERZŐI

BÁNDI LÁSZLÓ tanár, elnök, Veszprém Megyei Honismereti Egyesület, Veszprém; DR. DEMÉNY ANTAL ny. tud. osztályvezető, Veszprém; DR. CSISZÁR MIKLÓS ny. könyvtárvezető, Veszprém; †DR. CSISZÁR MIKLÓSNÉ Veszprém; EMMER GÁBORNÉ főszerkesztő, Iskolakönyvtáros szerkesztősége, Veszprém; DR. FARKAS GÁBOR ny. levéltárigazgató, Székesfehérvár; DR. HERTH VIKTÓRIA Veszprém; DR. HODOSSY LAJOS ev. lelkész, Veszprém; HOGYA GYÖRGY helytörténeti kutató, Veszprém; IMRE FRIGYESNÉ tanár, Lovassy László Gimnázium, Veszprém; JÁKÓI BERNADETT múzeumi munkatárs, Magyar Építőipari Múzeum, Veszprém; KOLOZS BARNABÁSNÉ ny. iskolakönyvtáros, Veszprém; KOVÁCS GYŐZŐ GYULA meteorológus, Veszprém; DR. LICHTNECKERT ANDRÁS osztályvezető, főtanácsos, Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém; DR. M. TÓTH ANTAL egyetemi tanár, zenetörténész, elnök, az MTA Veab zenetörténeti munkabizottság, Érseki Könyvtár, Veszprém; NYIKUS NORBERT történész, Veszprém; RAINER PÁL régész, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém; SEBŐ JÓZSEF tanár, irodalomtörténész, Padányi Gimnázium, Veszprém; SZABÓNÉ VÖRÖS GYÖRGYI gyűjteményvezető, Eötvös Károly Megyei Könyvtár Veszprém Megyei Helyismereti Gyűjtemény, Veszprém; DR. TÓTH DEZSŐ ny. könyvtárvezető, Veszprém; DR. TÖLGYESI JÓZSEF főiskolai docens, Veszprém; VERESS D. CSABA történész, Veszprém.

Illusztrációk:

reprodukciók és archív felvételek

Címlapkép: A középkori templom romja a Kálvária-dombon

Az első belső borítón: Veszprém régi képeslapokon

A hátsó belső borítón: Veszprém régi képeslapokon

A hátsó külső borítón: Veszprém régi képeslapokon

TANULMÁNYOK

A veszprémi Komakút és a Szent Miklós-szegi Kálváriadomb története

VERESS D. CSABA

A MAI VESZPRÉM VÁROS TÖRTÉNELMI MAGJÁT képező várhegytől, illetve a vártól néhány száz méterre délre, ősidők óta egy kis szikladomb emelkedik ki a környező dimbes-dombos terepszintből. Déli vége enyhe lejtővel simul a déli irányba emelkedő Veszprémi-fennsíkhoz, keleti oldala meredek domboldal, északi és nyugati oldala meredek sziklafalat képez.

A szikladombtól keletre egy mély völgy húzódik észak-dél irányban: keleti oldalán meredek oldalú, fennsíkban folytatódó magaslattal. Neve viszonylag későn jelenik meg (1777: „Czigánydomb”). Ma ezen a fennsíkon állnak a Csolnoky Ferenc Kórház épületei.

A széles völgyben – délről északi irányban – egy kb. két kilométer hosszú mély vízmosás, régi magyar néven „aszó” húzódik (melynek árkat a volt gyermekkórháztól 1884-től beboltozták). Középkori magyar neve – mivel a vízmosással párhuzamosan a mai napig út húzódik –, „kecskeaszó út” („1271: Kechkeozo uth”) volt, majd 1884 után „ördögárok” néven volt ismert. Ez a hosszú és mély vízmosás vezette le ősidők óta a Veszprém és a Balaton közti fennsíkra zúduló csapadékot. A „kecskeaszón” – néha hatalmas – víztömegek zúdultak le északi irányba a veszprémi várhegy körüli völgyekbe. Az olykor-olykor lezúduló víztömegek a „kecskeaszón” vagy „ördögárkon” át érték el a mai Színházkert térségét, onnan pedig a várhegy nyugati oldalán húzódó mély völgyet (ma Jókai utca). A Veszprémi-fennsíkról érkező víz itt – a várhegy északnyugati orma alatt – érte el azt az állandó vízfolyást, melyet a középkorban (1258, 1331, 1377, 1473) „Veszprém-pataknak”, később „Sárvíznek” (XVII. századi várképek: 1603, 1686), majd a legújabb korban (kb. a XVIII. század elejétől) „Séd”-nek neveztek.

A „kecskeaszón” sokszor olyan nagy víztömeg zúdult a veszprémi várhegy körüli völgyekre, hogy már a középkorban egy vízfogó keresztgátat kellett építeni a vízmosás déli felében (a mai Gátfő utca végénél). Egy 1244-ben kiadott irat szerint keresztgátat építettek „a víz feltartóztatására, melyet népiesen gátfőnek neveztek”. (1244: „ad aque receptaculum, quod vulgo Gatfew dicitur”). Ez a gátrendszer a mai napig a Gátfő utcának nevezett helyen ma is funkcionál!

Ilyen „aszó” több is volt Veszprémben: keleten – a mai „volt MSZMP Pártház melletti aluljárótól” az ugyancsak volt Csomai-strandon át húzódó mély völgy (napjainkban felső része zömében feltöltve!); középen a tárgyalt „kecskeaszó” – később „ördögárok”; nyugaton pedig a „vámosaszó” (1271): „vallem Vamusozow”) a mai Hajlat utca vonulatában, mely a Fejes-völgyben folytatódik.

* * *

A manapság – kb. az 1740-es évektől – „Kálváriadomb”-nak nevezett kis dolomit sziklamagaslatot a tőle mintegy ezer lépésnyire északra emelkedő várhegygel egyidejűleg szállta meg az ember, mint jól védhető lakóhelyet, melynek közelében ott csordogált az élet alapját képező – később „Kamakuta”-nak nevezett – forráskút.

Mintegy száz évvel ezelőtt, 1907-ben a Kálváriadombon végzett földmunkák során egy kb. négyezer éves, a késői rézkor ún. „Bádeni kultúrájának” jellegzetességeit viselő, égetett agyagból készült tál került elő. Ez a lelet nem egyedülálló: a Kálváriadombtól néhány száz méterre délnyugatra, a nagy múltú Vámosi út mentén (a mai József Attila utca 4-6. sz. házak telkén) egy őskori – neolitikumból származó – kistelepülés putrilakásai kerültek elő az 1936-ban végzett építkezések során. A neolitikumban és az azt követő késői rézkorban ez a terület – egészen a mai Búzavirág utcáig – sűrűn lakott volt. A lakóhelymaradványok között több zsugorított csontvázas sír is előkerült.

A környék lakottsága szinte folyamatos volt az egész őskoron át. Például a kb. 3500 évvel ezelőtt élt középső bronzkori „mészbetétes edények kultúrájának népe” tömegesen élt a környéken. Hamvasztásos sírjaik tömegesen kerültek elő a Kálváriadombtól keletre emelkedő fennsíkon (megyei kórház, rendőrség, „Húszemeletes” környéke). Az ezt követő – kb. 3000 éves – későbronzkor egy égetéssel temetkezési urnájának töredéke a Kálváriadomb északi tövéből került elő. Hasonló korú leletek (edények, bronz ruhatúk stb.) kerültek elő a Kálváriadomb délnyugati körzetéből is, az említett József Attila u. 4-6. sz. házak telkeiről is.

Az őskort követő, kb. 2000 évvel ezelőtt lezajló római hódítás és az azt követő mintegy 400 éves római hódítás korából is előkerültek maradványok a Kálváriadombról. A Rhé Gyula vezette 1930. évi ásatáskor a domb déli végén Carus római császár (Kr.u. 282-283.) ezüstpénzét, denariusát találták meg. Hogy itt lakott hely volt, azt a konyhai edénycserep-darabok és a jellegzetes római kori tetőcserepek igazolták. Ugyancsak lakott volt a Vámosi út nagy kanyarulatán belüli – volt püspökmajori – rész, a mai József Attila u. 1-3. sz. házak területe, később „Kamakuta”-nak nevezett forráskút feletti magaslat. Itt előkerült egy Trebonianus Gallus (Kr. u. 251-253.) római császár kori ezüstdénár, valamint több, IV. századi római bronzpénz, illetve számos – több piros festésű – római kori edénytöredék.

Különös módon – a római kor végétől (kb. 409.) a magyar honfoglalásig (kb. 900.) tartó időkből nem került elő régészetileg értékelhető lelet a Kálváriadombról és közeli körzetéből.

* * *

A X-XI. századi magyar honfoglalás és államalapítás korában újra lakottá vált ez a terület. Különösen a magyar államalapítás – kb. 970-1050-es évek – korából ismert Veszprém története. A volt fejedelmi szállást képező Veszprém vára az 1000-es évek elejétől a mindenkori veszprémi püspök (egyúttal királynéi kancellár, majd 1313-tól Veszprém vármegye főispánja) általában 36 kanonokból és azok élén álló nagyprépostból szervezett tanácsadó testülete a káptalan volt a X. sz. vége óta. (Feltehetően Árpád-házi Géza nagyfejedelem alapításától kezdve, akinek egyik nagyfejedelemi székhelye is Veszprém várában volt.)

Az egész középkoron át, szinte a XIX. századig a veszprémi székeskáptalan a Veszprém várától északra elterülő városrészeket (ún. „szegeket”) – úgymint a Szent Margit- és Szent Katalin-szegeket, a Tizenháromváros-szeget és a Sárszeget – birtokolta. A Veszprém várától délkeletre-délre és délnyugatra levő „szegek” – úgymint a Szent Iván-szeg, Akasztó-szeg, Szent Miklós-szeg, Szent Tamás-szeg – a mindenkori veszprémi püspök tulajdonát képezték. Természetesen, s elsősorban a Szent Miklós-szegnél voltak kivételek, itt pl. a káptalan is jelentős birtokrészeket birtokolt.

A Veszprém várától délre elterülő, főleg püspöki birtokokat képező városrészekben („szegekben”) két templomról adtak hírt a középkori írásos források. Egyik volt a későbbi Cserháton (1780) lévő „Szent Iván városrészben” („1490: In vico Zenth Iwan”) álló Szent János- vagy Szent Iván-plébániatemplom (első említése: 1395). A másik a „Szent Miklós-szeg városrészben” (1486: „platea Zenth Mykloszege”) volt és a „Szent Miklós-egyház” (1293: „eccl. b. Nicolai”) elnevezést viselte.

A Szent Miklós-szeg, valamint a Szent Miklós-plébániatemplom helye is ismert a középkori iratokból: egyértelmű, hogy a Veszprém déli szélén magasodó (1746-tól) „Kálváriadomb” fennsíkján kell ennek romjait keresni.

A veszprémi Bakony Múzeum Rhé Gyula múzeumőr vezetésével 1929-1931. között feltáró ásatást végzett az említett Kálváriadombon, és ott feltárták a hajdani Szent Miklós-plébániatemplom maradványait. Rhé Gyula megállapítása az volt, hogy kezdetben – ő ezt az időt a XI. század közepére helyezte –, a domb tetején egy nyugat-keleti fekvésű, viszonylag kis méretű (teljes hossza 27 méter) templom épült. Nyugat (a mai Rendelőintézet) felé néző végén négyzetes alaprajzú torony állt, azt követte egy, a toronynál szélesebb alaprajzú templomhajó (ekkor még külső támpillérek és toldalék-épület-részek nélkül), majd az egyhajós templomnak keleti irányban (a múzeum felé) egy valamivel keskenyebb, egyenes záródású szentélye volt az oltár számára.

Egy, közel 50 évvel később – a veszprémi Bakony Múzeum által, illetve dr. Kralovánszky Alán által – 1978 nyarán végzett hitelesítő ásatás alapján, a feltárást vezető régész módosította Rhé Gyula korábbi megállapítását: a Szent Miklós-plébániatemplom legfeljebb a XII.-XIII. sz. fordulóján, a legnagyobb valószínűség szerint a XIII. sz. első negyedében (tehát 1200-1225 között) épült. Ezért nincs XIII. sz. előtti okleveles említése. Ugyanis az első okleveles említése 1237-ből való. Egy bizonyos Ajka-nemzetségbeli „magister” Favus nevű veszprémi főesperes – több – a közeli Szent Tamás-mezőn vett házhely mellett a „Szent Miklós (templom) közelében” („sanctum Nicolaum adiacen-

tem”) is vett egy 14 öl széles és 120 öl hosszú (kb. 28 méter x 240 méter) földterületet.

Hogy a dombon állt a Szent Miklós-plébániatemplom, azt egy 1293. évi irat igazolta, mely szerint egy Bonch Ágoston nevű veszprémi kanonok egy olyan telket adott el, amely a Szent Miklós-egyház dombja alatt („... sub monte ecclesiae beati Nicolai...”) terült el.

Rhé Gyula véleménye szerint a XI. sz. közepén dr. Kralovánszky Alán szerint a XIII. sz. első évtizedeiben – még a romantika stílusjegyei szerint épült – templomnak északi falán ablakok nem voltak. A templom kapuja az épület déli oldalán nyílt, szemben a domb déli irányba lejtő feljárójával (a mai toronyház északi oldala alatt).

A Szent Miklós-szeg középkori templomának feltárt alapfalai

A templom falain belül és kívül az 1929-1931. évi ásátások során valóban több, XI. sz.-ra utaló sír került elő. A XI. sz.-ra utalt kilenc db. S-végű „varkocsszorító” ezüstkarika, valamint pénzermék: Árpád-házi I. Salamon (1063-1074), I. (Szent) László (1077-1095) és I. (Könyves) Kálmán (1095-1116) magyar királyok ezüst obulusai.

Dr. Kralovánszky Alán – az 1978. évi nyári ásátások után – azon az állásponton volt, hogy a kis dombon még a Szent Miklós-plébániatemplom építése előtt volt egy temető, s ekkor került a templom alá és köré a sok, valóban XI. sz.-i sír a századra jellemző leletekkel együtt. Mind az 1930. évi, mind az 1978. évi ásátás csak a Szent Miklós-plébániatemplomot és a körülötte elterülő temetőt tárta fel. A plébániaházat, amely feltehetően a domb platójának északi felén állhatott, nem keresték. Pedig a plébánosok közül többet név szerint ismerünk: Gergely (1318, 1333-1335), Bertalan (1454).

A kis szikladomb és a tetején álló Szent Miklós-plébániatemplom Veszprém egyik legforgalmasabb pontján állott. A dombtól északkeletre – akárcsak ma is –, három fontos útvonal találkozott: a Fehérvár (Székesfehérvár) felől jövő út – a mai Kossuth L. utca alsó része – itt találkozott a Szabadi (Szentkirályszabadja) felől érkező úttal, a mai Brusznai Árpád utcával. Harmadiknak ide futott ki a Veszprém várának (a XIV. században épített) déli kapuja felől érkező rövid kis út is.

A három fontos út találkozásának déli oldalán – a mai megyei kórház és a megyeháza közti területen – volt a vármegye vesztőhelye: bitófákkal, karókkal és kalodákkal. (1796: „Régi Akasztódomb a Vásárálláson lévő kálista mellett”). A kivégzett bűnözőket a vesztőhely körül temették el. Számos – sok esetben vasbilincsekben lévő – emberi csontváz került elő a mai megyeháza építése előtti földmunkák alkalmával 1885 körül. Ilyenek kerültek elő 2002 augusztusában a McDonalds-étkeзде építkezésekor is. Erre utalnak a fejtől-lábtól, összevissza eltemetett emberi csontvázak, ami egy felszentelt keresztény temetőben elképzelhetetlen! Ezen a környéken volt a középkorban emlegett „Akasztószeg” elnevezésű kis település is.

A fentebb említett három – egy közös nyomvonalon – egyesült út, akárcsak napjainkban (1945 előtt: Megyeház utca, ma Megyeház tér néven), a hajdani vesztőhelytől – az Akasztódombtól – nyugatra, a mai Megyeháza előtt – egy nyomvonalon haladt a Szent Miklós-plébániatemplomot hordozó domb (a mai Kálváriadomb) felé. Itt, a domb északi tövében egy nagy, fából ácsolt híd ívelte át a „Kecskeaszó” mély vízmosását (kb. a mai autóbusz-megálló helyén), mely vízmosás egyre mélyülve a mai Színházkertben, majd a Szegelethy és a Virág utcákon át folytatódott a Jókai utcában, s érte el a Sédet a Várhegy északnyugati tövében.

Az említett nagy híd után – a mai Komakút téren – egy másik híd is volt. Itt az az út lépte át a „Kamakutá”-ból csörgedező csermelyt, mely a Vár északi kapuja alatti „Vásártérről” (ma: Patak tér) a jelenlegi Jókai, Toborzó és Iskola utcák nyomvonalán érte el a „Kama” kutat. (1295: „Via a loco fori descendit ... versus puteum Kama”).

A két útvonal a „Kamakuta” előtti téren egyesült, kis távolságon újra egy nyomvonalon haladt (akárcsak ma), majd újra kettévált. A baloldali út (a mai Egyetem és Dugonics Tisztviselő utcák nyomvonalán) haladt déli irányba, „Paloznaki út” néven (1271: „super viam Poloznuk”). A másik út jobbfelé tért el (akár csak ma). Ez volt a Veszprémből Vámosra vezető út (1304: „Iuxta viam per quam itur de Vesprenio in Wamus”).

A fontos utak csomópontjában fekvő kis település – „Szent Miklós-szeg” városrész (1486: „platea Zenthmykloszege”) – a Szent Miklósról elnevezett plébániatemplom hordozó domb körül terült el. Elsősorban a veszprémi püspökök hűbértartókat képezte, de jelentős birtokokkal rendelkezett a településen a veszprémi székeskáptalan is. Lakói zömében földművesek voltak, akik a püspökségtől és a székeskáptalantól úrbérbe vett földjeiket művelték. Ismert, hogy iparosok is éltek a településen. Az írásos források nem tettek említést vasöntőkről és kovácsokról, de a régészek feltárásai szerint – „Szent Miklós-szeg” település peremén feltűnően sok – a X.-XI. századokra datálható – vasolvasztó kemencét találtak.

A Veszprémi Független Hírlap 1885. május 2-i száma szerint a régi cs. kir. Sínház helyén épülő Megyeháza építkezése során az építkezés mögötti kert dombos részében (a

mai Séd mozi helyén), „melyet most hordanak el, a kubikusok öt csontvázat találtak egymás mellett: s mivel itt vesztőhely volt (az említett Akasztódomb – szerző), kivégzettek lehetnek!” Az újság május 9-i száma újabb híreket közölt: „újabb leletek (ti. ugyanott), már lótetemeket is találtak, talán csatahely volt itt. A mélyebb rétegekből praehistorikus (történelem előtti – sz.) edények és két kemence (az előbb említett vasolvasztó kemence – sz.) is előkerült!”

A veszprémi régészeti topográfia adatai szerint 1908-ban, a Komakút feletti kaptatón lévő Csermák utcában (ma: Csermák lépcső), az utca alsó egyharmadában egy X.-XI. századi vasolvasztó kemence is előkerült. Hasonló vasolvasztó kemencék kerültek elő a Szent Miklós-dombtól délnyugatra húzódó Vámosi út nagy kanyarulatának déli oldalán (a mai József Attila út 6. sz. ház utcai kerítésének alapozásánál, 1936), illetve a környező szántóföldeken. A leletekből egyértelmű, hogy a Szent Miklós-szeg korai – X.-XI. századi – lakói vasolvasztással és kovácsolással is foglalkoztak.

A középkori Szent Miklós-szeg lakosságát ellenséges támadás első alkalommal 1242. februárjában a Dunántúlt is elérő mongol-tatár hadjárat idején érte. A fontos utak csomópontjában fekvő kis települést – akárcsak a tőle „ezer lépésnyi távolságban” északra álló Veszprém várát – szét dúlták a mongol-tatár csapatok. A lakosság valószínűleg védekezni próbált a dombon lévő templomban. Érdekes ugyanis, hogy a Rhé Gyula vezette 1930. évi ásatáskor tíz darab nyílhegy került elő szórvány leletként a templom körüli földből.

A Kralovánszky-féle 1978. évi ásatáskor a templom belsejéből negyvenkét sírt tártak fel (a templomon kívül vizsont csak hatot). A templomban feltárt sírok közül háromból egyértelműen karddal lekasabolt koponyájú tetemek kerültek napvilágra. A koponyákon lévő kardvágások pedig arra utaltak, hogy lovon ülő személy mérte kardcsapását gyalogos áldozatára. A három személy közül csak egy volt, aki azonnal életét is vesztette. A 2158. sz. koponyáról a vizsgálatot végző dr. Ery Kinga antropológus-régész azt jegyezte fel, hogy a koponyát három kardvágás érte: az első csaknem függőlegesen érte az áldozat fejét, lemetszve a jobb oldali csecsnyúlványt. A második vágás a bal farcsontot érte, a harmadik kardcsapás pedig csaknem vízszintesen, oldalról érte a koponyát, átvágva a jobb halántékcsontot. A másik két koponyasérült túlélte a kardcsapásokat, s utóbb haltak meg. A 2165. sz. koponya ugyancsak férfi áldozata felülről és kissé oldalról kapott egy 43 mm-es kardvágást, amit túlél és a seb begyógyult. A 2170. sz. koponyát két kardvágás érte, de ez a férfi is kigyógyult súlyos sérüléséből. A koponyák viszonylag egymást követő időben kerültek sírba. A sorrendben a legkorábbi csak hét tetemmel előzte meg a következőt, illetve tizenkettővel a harmadikat.

Az áldozatok nyilvánvalóan helyi lakosok lehettek. A Szent Miklós-plébániatemplom körüli – nyilvánvalóan már a templom építését megelőző – településről korai írásos adatok nem maradtak fenn. A „Szent Miklós-szege” megnevezés egy 1402. évi adományozási levélben maradt fenn először („in vico Zentmikloszege”). A következő adat 1412-ből való („Zentmikloszege”) formában. Hogy ez a település Veszprém mellett feküdt, 1416-ban írták: „Szent Miklós-szege Veszprém mellett” („Zentmikloszege iuxta Wesprimium”). Később – 1486-ban – „Szent Miklós-szeg városrésznek” is nevezték („in platea Zenthmykloszege”). A XVI. század elején – 1524-ben – már csak „Szent Miklós utcájának” („Zenthmykloswczaya”) néven nevezték. Hogy a település részei pontosan

hol helyezkedtek el, arra semmi adat nincs. Egyetlen helyi adat biztos. Az egyik itt élő nemesi családnak, akik korábban a veszprémi káptalan harcos nemesei voltak: a Veszprémi családnak az udvarháza, kúriája a Szent Miklós-templomot hordozó domb alatt (1293: „sub monte eccl. b. Nicolai”), pontosan a dombtól keletre elterülő völgyben (1332: „in valle sub eccl. S. Nicolai”) a domb és a mai Laczkó Dezső Múzeum között volt.

Veszprémi Mihály fia, János már a „comes” – ispán, gróf – címet viselte, s az ő fia volt Veszprémi Miklós kanonok és felsőörsi prépost. A nevezett Veszprémi János és Miklós kérésére birtokhatár-járást tartottak 1332. október 20-án. Felmérték és körülhatárolták a család összesen tizenhat helyen és összesen 99 jugerumnyi (kb. 148 katasztrális holdnyi) birtokát. A birtok északi széle Veszprém vára déli nagykapuja közelében, a „Beszédkónél” elterülő vásártérnél (a mai Óváros tér déli szélén) kezdődött. Innét húzódtott déli irányba – a mai megyeháza térségén át – a Szent Miklós-plébániatemplomtól keletre lévő völgyben, a mai megyei múzeum térségén át. Itt, a Szent Miklós-templom dombja alatti völgyben állt a Veszprémi család nemesi udvarháza, kúriája.

A birtok kiterjedt a mai (1783. szeptember elején megnyitott) alsóvárosi temetőre, s az 1332. október 20-án végrehajtott birtokhatár-járás leírása szerint keleti irányba addig a „nagy útig tartott, mely a Szent Miklós-egyház alatti völgyben az Ifjúmezőnek nevezett mezőség felé vezet” („in valle sub ecclesia S. Nicolai... ad magam viam, per quam de Wesprenio itur in campum Ifyumezeu.”). Ez a hajdani „nagy út” biztosan a mai Mártírok útjával, ismertebb nevén a Csopaki úttal azonos. A határjárás szerint a birtok déli határa az „Ispánság erdejéig” („circa silvam Ispansag”) – tehát a mai városerdőig – terjedt. A birtok nyugati határa („Porlogyerte dombocska”) („ad monticulum Porlogyerte”) ma már meghatározhatatlan. A kor háromnyomásos gazdálkodása miatt a földek apró parcellákban terültek el szerteszét.

A Veszprémi család birtokrészei között számos más birtokrész helyezkedett el az említett területen, köztük a Szent Miklós-plébániatemplom papjának két jugerumnyi (három katasztrális holdas) kertje az említett egyház négy jugerum (hat katasztrális) földje között, mindezek nyugatra terültek el a déli irányba az Őrs (Felsőörs) felé vezető nagy úttól. („...duo iugera...retro ortum sacerdotis ecclesie sancti Nicolai, a parte occidentis inter terras eiusdem ecclesie, ...quatuor iugera...retro eundem ortum a parte meridionali iuxta magnam viam, per quam itur in Wrs...”)

De voltak itt birtokrészei a veszprémi Szent Katalin-apácázárdának, a várbeli Szent Mihály-egyháznak, Mikocha szabónak, Purka Mihálynak, Csatári Lőrinc fia Lászlónak, Domankos várjobbágnak, Felicián fia Péternek, Demeter ötvösnek, Szolnok fia Tamásnak.

Az említett Veszprémi család említett birtokai – Veszprémi Miklós kanonok és a felsőörsi prépost utód nélküli halála után – visszazálltak a királyi koronára (az államra). Ezért I. (Nagy) Lajos magyar király –1369-ben – a volt Veszprémi család birtokát a veszprémi püspökségnek adományozta. Birtokában volt szinte a második világháború utáni földosztásig. (Itt épült ki a mai Hóvirág és Egry lakótelep.)

Míg a fentebb felsorolt birtokok a Szent Miklós-dombtól és -egyházától keleti irányba és délre terültek el, jelentős volt a dombtól nyugatra elterülő térség is. A Szent Miklós-

dombtól északnyugatra volt (illetve napjainkban is) egy bővízü kút, melynek túlfolyása egy kis patakocskát hozott létre, amely (a mai megyei könyvtár épülete és a Színházkert alatt – beboltozva – ma is) az ugyancsak (1884 óta) beboltozott „Ördögárokba” folyik. Egy 1271-ben írott adománylevélben – melyben az Ajka-nemzetségbeli Favus veszprémi kanonok egy (a Szent Miklós-domb közelében álló házát és száz jugerum százötven katasztrális hold) földjét rokonának, az Ajka-nemzetségbeli Illésnek adományozta –, feljegyezte a kút nevét. A fontos útkereszteződésben lévő forráskutat „Kamakutá”-nak nevezték már ebben az időben is.

Nemsokára újra megemlítették a kutat: az 1293. évben, mikor egy Ágoston nevű kanonok a „Szent Miklós-egyház hegye alatt” („sub monte eccl. B. Nicolai”) elterülő telkét egy Márton nevű veszprémi papnak és János nevű testvérének eladta. Az irat szerint a telek határa a „Kamakútból kifolyó csermely és a Billegére vezető út”, mely utóbbi azonos a mai Vámos felé vezető József Attila utcával. A telek szomszédai az irat szerint káptalani jobbágyságok voltak.

Két évvel később – 1295-ben – a veszprémi Szabó fia Miklós a „Kamakút” közelében lévő két jugerum (három k. hold) földjét és házát egy márkáért eladta a veszprémi káptalannak. Szomszéd birtokosok voltak az irat szerint: Máté ötvös és Beke fia Benedek varga. Ez utóbbi – 1304-ben – földjeit ugyancsak a káptalannak adta el.

A következő évben – 1305. április 26-án – a káptalan már okirata foglalta, hogy (ti.) Veszprémben volt egy nyugati birtokrésze is, amely a „Szent Miklós-egyház mellett” („iuxta”) terült el.

Valamikor a XIV. században – semmiféle adat nem szól erről –, jelentősen átépítették a Szent Miklós-plébániatemplomot a korra jellemző gótikus stílusban. Keleti irányban – a mai múzeum felé néző szentélyt – az addigi egyenes záródásúról támpillérekkel megtámasztott sokszögzáródásúra építették át. Ezzel a templom keleti vége elérte a szikladomb keleti peremét. Részben az új szentély és a régi templomhajó északi külső falához egy kis sekrestyét és egy kis „ossariumot”, ún. csontházat építettek. Az utóbbit arra használták, hogy a templom körüli – a viszonylag kis területű temetőből az újabb temetéseknél felszínre kerülő – régebbi sírokból ide gyűjtötték össze az elporladt halottak csontjait. A templom déli falán mindössze két támpillért építettek, valószínűleg a déli falon nyíló templomajtó két oldalán. A két támpillér közül – a nyugatabbra lévővel – szétdőltak egy régebbi férfi sírt, azt, amely halotton díszes, ezüstveretes öv volt.

A XIV. század második feléből, illetve a XV. századból alig maradtak adatok a Szent Miklós-plébániatemplomtól nyugatra elterülő területekről.

A XV. század elején egy Beke fia Balázs nevű szentmiklósszegi nemesemberről tettek említést a források, aki 1412-ben egy udvarházát és tizenöt hold földjét örökül hagyta egy Demeter nevű literátusra (írastudóra), akit a nemesi birtok jogán Luxemburgi Zsigmond magyar király felvett az országos nemesek sorába. Egy 1461. évi irat Aszófői Ádám György nevű szentmiklósszegi birtokosról és a Szent Miklós térről ad hírt. Ez a tér feltehetően a mai Komakút tér helyén terült el. Néhány évvel később, 1486-ban egy Bánki Benedek nevű személy elzálogosította birtokainak Szent Miklós-szegen lévő részeit.

Az 1515. évben rendezték a veszprémi Úrnapi körmenet útvonalát. A veszprémi egy-

házi zsinat úgy határozott, hogy a körmenet a várbeli székesegyháztól indult, elvonult a – mai Lovassy László Gimnáziumtól keletre álló – Keresztelő Szent János-templomig, majd onnét feltehetően a Fehérvári úton (a mai Kossuth Lajos utcán át) a Szent Miklós-templomig vonultak. Itt a körmenet véget ért.

A XV. század végén vagy a XVI. század elején – ezt már az 1978. nyári ásatás állapította meg –, a Szent Miklós-plébániatemplomot az eddigi lapos mennyezet helyett hat-szakaszos (csúcsíves, gótikus stílusú) boltozattal építették át. Ennek érdekében a templomhajó közepén két – négyzetes alaprajzú – oszlopot építettek a boltozat alátámasztására. Valószínűleg ekkor épült egy kis előcsarnokocska is a déli kapubejárat elé. Ezzel az építkezéssel teljesen elkészült a Szent Miklós-plébániatemplom, több építkezésbővítés a templom története során már nem történt. Vészesen közeledett a másfél évszázados török háborúk és megszállás kora.

A veszprémi püspökség birtokainak urbáriumát – két évvel a mohácsi csata (1526) előtt –, 1524-ben állították össze. Ebben – mint püspöki birtok – szerepelt a „Szent Miklós utcája” („Zenthmykloswezaya”) is. Ebben az utcában hat jobbágycsalád tartozott a püspökség hűbéresei közé az alábbi családfőkkel (a nevek mai átírásával): Ács László, Kovács György özvegye, Ágota asszony, Dörgicsei Máté, Mészáros Antal, Szabó István és Tóth János. A földesúrnak, a püspökségnek az alábbi szolgáltatásokkal tartoztak: kötelességük volt a Várban – a mai székesegyházi plébánia vonalán – húzódo belső várfal kapuja előtt átívelő „középhíd” alatti várarkot tisztítani és rendben tartani. Rendben kellett tartaniuk a közeli (mai Séd mozi helyén álló) vesztőhely kalodáit. Minden jobbágytelek után – karácsonykor – egy szekér tűzifát és egy szekér hordóabroncsot beszerezni és a várba szállítani voltak kötelesek. A várnagynak pedig minden karácsonykor egy tyúkot és két kenyeret, húsvétkor pedig nyolc tojást és két kenyeret kellett adnia minden telkes jobbágy családnak.

Az 1531. évi rovásadó összeírás szerint a Szent Miklós utcában a püspökségnek kettő, a káptalannak egy és Enyerey János úrnak egy adófizető jobbágya; a káptalannak pedig még három adózásra képtelen, a prépostságnak ugyancsak négy adózásra képtelen szegény jobbágya volt a Szent Miklós utcában. Mint az 1536., 1542. és 1543. évi rovásadó összeírásokból kiderül: a Szent Miklós-plébániatemplom plébánosának is volt az utcában egy adófizető jobbágya.

Maga a „Szent Miklós-szeg városrész” vagy „Szent Miklós utca” igen kicsi lehetett (a mai megyei könyvtár és a Rendelőintézet körzetében). Az 1536. évi portális adóösszeírás szerint mindössze négy adófizető porta volt az utcában. (Lásd az 1524. évi urbárium négy adófizető jobbágy családját. Valószínűleg ugyanazok a családok lehettek.)

Az 1527-1540 közötti belháborúk igen megritkították Veszprém lakosságát. Az ezt követő 1541. évben pedig a török császári hadsereg elfoglalta Buda várát. A Rhé Gyula vezette 1929-1931. évi ásatások alkalmával a dombtetőn lévő temetőből feltárt egy olyan sírt, amiben a halott maradványai mellett Habsburg I. Ferdinánd (1526-1564) magyar király egy 1541. évi veretű ezüst dénárját találták. Tehát ebben az időben a templom és a körülötte lévő temető még működött.

1543 őszen a török hadsereg elfoglalta Székesfehérvárt, s megkezdődtek támadásai Veszprém vára ellen. Egy 1550-ben kelt összeírásban a Szent Miklós-plébánia mint

elpusztult egyház szerepelt. Tehát 1543-1550 között dúlhatták fel a török katonák a templomot. A pusztulás minden valószínűség szerint 1549-ben következett be, amikor a török Veli aga székesfehérvári (usztolni-belgirádi) csapatai sikertelen támadást hajtottak végre Veszprém vára ellen. Thelekessy Imre veszprémi kapitány azonban a várórség csapataival a törököket egy, a vár közelében vívott csatában visszaverte.

Ezekben az években Szent Miklós-szeg polgári lakossága vagy a káptalannal együtt elmenekült, vagy felköltözött a biztonságosabb várba.

Három évvel később, 1552. június 1-jén Veszprém várát elfoglalták a török csapatok, s tizennégy évig, 1566. június 30-ig kezükben tartották. Ezen a napon a magyar és német csapatok visszafoglalták Veszprém várát. Újabb török támadásra huszonhét évvel később, 1593. október 2-án került sor. Az őrség zöme visszavonult a vár erődítményei közé. A vár alparancsnoka, Fekete Mátyás azonban néhány várbeli lovaskatonával a „vár közelében lévő templomnál” lesben állt. Egy török felderítő lovascapat 1593. október 3-án hajnalban Szentkirályszabadja felől megközelítette Veszprém várát. A törökök a templom melletti szőlődombokat nézegették, mikor Fekete Mátyás és huszárai rájuk rontottak: néhányukat lekasabolták, egy részüket megfutamították, majd a közeledő török főerők elől a mai Sörházlépcsőnél lévő patika helyén épült külső sánckapun át a várba vonultak vissza.

Az említett templom lehetett a mai Lovassy László Gimnázium helyén állt Szent János-plébániatemplom is, de a templom közelében lévő szőlőskertek – a terepviszonyok ismeretében – inkább a Szent Miklós-domb, illetve Szent Miklós-plébániatemplom és a domb körül épült „Szent Miklós-szeg” vagy „Szent Miklós utca” is.

A török, majd a kuruc háborúk befejezése után, az 1711-et követő évektől megindult a veszprémi vár körüli magaslatokon és völgyekben a város újjáépítése. A vártól délre elterülő részekben a volt Szent Miklós-dombtól északra (nagyjából a mai színház vonalán) a város véget ért.

Az 1550-re elpusztult Szent Miklós-plébániatemplomot sem építették újjá. A veszprémi püspökség valamikor az 1746 előtti években a Szent Miklós-dombon elplaniroztatta a földet az alapjáig lerombolt Szent Miklós-plébániatemplom omladékai felett, s a domb platójára egy Kálváriát építtetett fel: Krisztus és a két lator keresztjével és a Kalvaria (latinul „Koponyák” helye) nevű vesztőhely felé vánszorgó Jézus szenvedésének tizenkét stációját (állomását) szimbolizáló kis kápolnával. A három kereszt a Kálváriadomb északi végén állt, a feljáróút a domb déli, lankásan lejtő végétől (ma itt egy beton toronyház magasodik), vezetett fel a magaslatra. A Kálváriadombot egy, az 1746. évben kiállított irat említette meg először. Arról tettek említést, hogy a Kálváriadomb északi oldalán egy híd íveli át a Komakútból csordogáló patakot (nagyjából a mai megyei könyvtár épületétől keletre lévő autóbussmegállónál).

Veszprém legrégebbi ismert – 1780-ban rajzolt – térképén a Kálváriadomb és környéke még beépítetlen terület a város déli végén. A térkép ismeretlen rajzolója markánsan kihangsúlyozta a délről északi irányba húzódó „Kecskeaszó”, illetve későbbi nevén „Ördögárok” völgyét (akárcsak a tőle nyugatra húzódó „Vámosiaszó” völgyét is).

Az „Ördögárok” közepén ott van már az 1746-ban először említett „Kálváriadomb”, tőle keletre és nyugatra a Veszprémi-fennsík meredek partoldalaival. A „Kálváriadomb-

tól” keletre elterülő fennsík még teljesen beépítetlen. Még az alsóvárosi temető sincs meg (melyet 1783. szeptember első napjaiban nyitottak meg). Csak a mai kórház helyén jelez a térképrajzoló egy nagyobb épületet: az 1765-ben épített „Johann”-vendégfogadót, melyet 1911-ben bontottak le. Mély pincéje a mai kórház főbejárata előtt még ma is megvan.

Nyoma sincs még a múzeumnak (1914-1926 között épült), de a József-laktanya sincs még meg, sem a volt főispáni lak, valamint a mai megyeháza helyén álló sóhivatal és -raktár. (Ezek az épületek csak az 1780-as évek során épültek.)

A Kálváriadombtól északra három kis épületet jelez a térkép. Ezekről tett említést egy 1783-ban keltezett irat: „A Kálvária alatt a Komakúthoz vezető utca” formában. Ezek a házak feltehetően a mai Színházkert helyén elterülő „belső püspökkert” tartozhattak.

Az 1780-as évek és 1850 között kissé beépült a Kálváriadomb környéke. Felépült a cs. kir. Sóház (a mai, 1886-ban felépült megyeháza helyén), attól délre az ún. főispáni lak, illetve annak déli szomszédságában a cs. kir. József-kaszárnya (a cs. kir. 34. sorgyalozezred alakulatai számára). Itt működött a győri cs. kir. 19. sorgyalozezred toborzóhivatala is. A laktanyától (a mai zeneiskola) délre a mai múzeum, s közben az 1783-ban megnyitott alsóvárosi temető és a „Külső püspökkert” között volt a katonai lő- és gyakorlótér, valamint a puskaportorony (a mai temetőoldalban).

A József-kaszárnyában működött (1836 december – 1837 február) a Sobri Jóska vezette haramiabanda ellen felállított „Talponálló bíróság” (statáriális bíróság). Itt tartották fogva egy-két napig, és ítélték kötél általi halálra a banda második emberét: Milfait Ferenc dabronyi születésű zsványt. Másnap (1836. december 24-én) akasztották fel a Látóhegyi – négy lábú – vármegyei bitón.

A József-kaszárnyában működött 1848 május végétől az a magyar honvéd hadfogadó hivatal, amely a Veszprém és Fejér vármegyei kiállítású 6. honvédszászlóaljot toborozta, majd sorozta.

Az 1848-49. évi magyar szabadságharc eseményeiről – konkrétan a veszprémi, de azon belül a Kálváriadomb közelében lezajlott eseményekről – naplójában sokszor megemlékezett Francsics Károly (1804-1880) veszprémi borbélylegény. A mai megyeháza helyén lévő „Cs. kir. Sóház” falánál – 1848. március 24-én – vette észre, hogy arról már leverték a császári címet: „24-én kötelességem végezte után, úgy alkonyat felé sétálni indulék. (Az úgynevezett Puskaaporos-domb a Kálváriadombtól keletre, a mai alsóvárosi temető oldalában volt a már említett katonai puskaapor-raktár – Szerző) *Midőn a* (mai megyeháza helyén álló) *cs. kir. Sóház eleibe értem, csodálkozásomra láttam, hogy annak faláról a császári címer, a kétféjű sas elröpült és helyébe Magyarország címere függesztetett. A ház előtt hosszat nyúló karfák pedig (sárga-fekete színűről – Sz.) éppen akkor nemzeti színre festettek...*” Megemlékezett a Kálváriadomb északkeleti magaslatai előtt, a mai Erzsébet téren 1848. május 1-jén tartott megyei gyűlésről: „*Délelőtti 9 óra volt kitűzve a gyűlés kezdetének, mely a püspökkerten kívül álló főispáni lakás és (a József-laktanya – Szerző) laktanya előtt lévő kis téren volt tartandó. Hová is a kitűzött órára nem kis néptömeg sereglett össze. Mivel a főispáni lak erkélyéről nagyon sokáig beszéltek, a déli harangszókor a tömeg hazament ebédelni. Majd ebéd után 1 órára a tömeg visszatért az épület elé, ahol – megszakítás nélkül – még mindig folyt a pozsonyi országgyűlésen elhangzottak felolvasása!*”

A végtelenségbe nyúló felolvasást hamarosan félbeszakította az a hír; hogy a Csapószeren – a Vártól északra – lázadás és nagy verekedés tört ki. Mindenki szaladt a Piac (mai Óváros tér) és a Hosszu (ma Jókai) utca felé. Kis laktanyánkba (ti. a József-laktanyába) szállásolt lovas katonaság (az olasz legénységű cs. kir. 7. sz. „Báró Kress” könnyűlovasezred itt állomásozó egyik százada – Szerző) is hasonlóan lóra kapva, erős trappba vágatott keresztül piacunkon, s le a Hosszu utcába.”

Ugyancsak itt – a Kálváriadomb alatt lévő mai Erzsébet téren – választotta meg a népgyűlés 1848. június 21-én az országgyűlési követeket. Francsics ugyancsak leírta, hogy 1848. július 7-én hajnalban innét a főispáni lak elől, a Kálváriadomb északi és nyugati oldalán húzódó úton indult az a szekérszlop, mely a veszprémi nemzetőröket vitte a Dráva-vonal védelmére a lázongó horvátok megfélemlítésére. Francsics is sietett búcsúztatásukra a tömeggel együtt. Akkor már vonultak a nemzetőrökkel megrakott szekerek: „...odébb, az úgynevezett Komakút felé is egyik szekér a másikat érte. Midőn a Nap című vendégfogadó (a mai Színészház) melletti kapaszkodón (ma Csermák lépcső) fel a vámosi utra értem, bámulást gerjesztő két hosszú szekérsor nyuladt előttem kijelé egész a külső kerestig...”

A legnagyobb esemény azonban 1848. szeptember 20-án történt, mikor Tapolca felől Veszprémbe érkezett a magyar Drávai hadtest. Míg a horvát sereg a Balaton déli partvidékén nyomult előre Székesfehérvár felé, a Balatontól északra visszavonuló magyar sereg szeptember 20-án délután Veszprémbe érkezett. A hadtest a cs. kir. 60. „Wasa” sorgyalogezred két zászlóaljából, az 1. pesti és 7. szombathelyi-pápai honvédszászlóaljából, a 9. „Miklós” és 4. „Sándor” huszárezredek tizenkét századából, valamint két fogatolt ágyús üteg tizenkét lövegéből állt gróf Teleki Ádám vezérőrnagy parancsnoksága alatt. A visszavonuló hadtest csak átvonult Veszprémen, s rövid pihenő után folytatta menetét Balatonkenesén át Székesfehérvár felé. A hadtest is részt vett szeptember 29-én a pákozdi csatában, mely visszaverte a horvát hadsereg támadását.

Francsics Károly (mint szemtanú) ezt az eseményt is leírta visszaemlékezéseiben: „Az idő gyönyörű volt. Délután két óraker tódult ki a nép, s közte én is a vámosi országuttra. A szélső házon (ti. a Kopácsy-ház, majd komakúti laktanya hosszan elnyúló déli végénél, a mai Egyetem u. 1. sz. – Szerző) kívül, amint szivarra gyűjték, hallatszott kívülről a nagy dobszó és még távolabbról harsogó zene. Visszafordultam, s a komakúti kis téren egy kis alkalmas magas összehányt dombocskára álltam, melyről többen magammal vártam a mindig közelebb-közelebb érkező zenét.

Alig álltam jó kilátásu helyemen, kívülről a kanyarodó országuton egyszerre előbukant nádorunk (ti. Habsburg István nádor – Szerző), gyönyörű pej paripán lovagolva, mellette egyik felől Móga (János), másik felől Teleki (Ádám) tábornokok lovaglának, s utánok a hozzájuk tartozó kíséret. Midőn az említett kis térre értek, megálltak kissé oldalvást, úgy, hogy a jöendő katonaságnak előttük kelle elvonulni.

Pár perc múlva jöttek néhány huszárok, vagy kétszáz lépésnyi távolságra ismét néhányan, melyeket aztán egy egész csapat követte. Ezek után jött a zene, mely után császári gyalogkatonaság halada előre.

A zene a kis téren félrevonulva állt mindaddig, míg az egész következő vonal behuzódott a városba, folyvást játszva a marsot.

A gyalogság után ismét huszárok jöttek, s ezek után egy nagy sereg gyalog önkéntesek, kiket ismét egy csapat huszárok követének, utánok császári gyalogság, s ezek után hat ágyuk és hat lőporos szekerek jöttek, melyeket egy nagy csapat huszárok kísérének, kiket nyomban követte egy nagy sereg önkéntes, s ezek után a fehérvári őrsereg jött, egyenlő pörge kalap fejükön, utánuk ismét császári gyalogkatonaság, ki után ismét hat ágyuk és hat lőporos szekerek dörömböztek, ezeket is egy nagy csapat huszárok kísérének, kik után utoljára jöttek a sok mindenféle tábori szekerek.

Miután ezen leirt hadtest bevonult a városba, nádorunk és kíséretével utána lovagolt, hanem ugyancsak csendesen léptethete a kísérő roppant néptömeg közt. Mennyisége az egésznek (ti. a csapatoknak – Sz.) hatezerre mondatott. Töprenkedtünk, aggódtunk, hogy hogyan és hol fér el köztünk (ti. beszállásoláskor – Sz.) a tömérdek sok ember. Szeptember 21-én délelőtti 10 órára mintha ki lett volna söpörve városunk, úgy kitisztult belőle a katonaság...”

Francsics Károly a következőkben is beszámolt a veszprémi – s ezen belül a Kálváriadomb közelében – lezajlott eseményekről. Az eseménytelen őszi hónapok után, az 1848 december közepén meginduló császári támadás során, 1849. január 1-jén a császári katonaság bevonult Veszprémbe. Itt a város déli végén – a január 20-át követő hétfőn – Francsics csak arról vette észre a változást, hogy a mai megyeház helyén álló „cs. kir. Sóház előtt hosszát nyuló karfák, kapuk és a cs. k. cimer nyakra-főre festettek sárga-feketére!”

1849 április végére a császáriak kiürítették Veszprémet, de a magyar honvédsereg még sokáig nem érte el a várost. Ennek ellenére május elején a magyar kormány megyei szervezete vette kezébe a vezetést, s május 21-én megkezdte a honvédek kiállítását. A katonaállítás a Kálváriadomb keleti szomszédságában álló József-laktanyában zajlott (ma Zeneiskola). „Jól megrakva a kaputom (kabátom) belzsebét szivarokkal mentem ki a Sóház felé a laktanyához. Mindenhol roppant néptömeg között...Végre megnyílt a laktanya kapuja, 3 negyed volt 2-re, pörögtek belülről a dobok, harsogott az éljen, s ujjongva tódult ki a mindenféle tarka-barka szalagokkal felékesített ujonc sereg, mely a roppant néptömeg közt előrenyomult a Koronához címzett vendéglő (ma: Gourmandia-étterem) felé, mely előtt az akkor híres Szilasi cigánybanda várta őket, kikhez közeledvén, a kis hadsereg elibe kanyarodott a banda és ráhúzták a Rákóczi indulót. Föl a Palotai (ma Kossuth Lajos) utcának kanyaroda a talán 300 főből álló kis hadsereg, melyen tömérdek sok nézők közt halada végig.” Május 31-én jegyezte fel Francsics Károly, hogy „A császári Sóház előtti sárga-fekete karfák és kapuk, ezeken a napokon festettek másodszer nemzeti színekre!”

1849. június 6-án végre bevonultak a Palotai úton a magyar honvédcsapatok Veszprémbe. Az elővédként bevonuló huszárcsapatokat szinte őrjöngő lelkesedéssel fogadták, főleg a veszprémi nők! Délután 5 órára a városi vezetőség a „Püspökkertben”, Francsics által emlegetett „hársalléból” (hársfasorból) ítélve, a Kálváriadomb délkeleti tövéig (a mai múzeumi liget, egyetemi sportpálya) helyéig elnyúló „Külső-püspökkert” északi felében nagy mulatságot rendezett a városba elsőnek bevonuló honvédhuszárok tiszteletére. Ételekkel-italokkal megrakott asztalok és két cigánybanda zenészei várták a piactér felől gyalogosan felvonuló magyar huszárokat, feltehetően a 3. „Ferdinánd” huszárez-

redbeli katonákat. Az uzsonna és a poharazás után – az egész városból összesereglett lányokkal-fiatalasszonyokkal – megkezdődött a tánc és a hejehuja (melyet Francsics részletesen elbeszél visszaemlékezéseiben).

Este 10 órakor vetett véget Dessewffy Lajos főszázados parancsszava a tomboló mulatságnak, mert másnap, június 7-én reggel az egyik, 8-án a másik huszáralakulat is elvonul Pápa felé.

Alig több mint két hónap múlva újra a császári hadsereg kezén volt Veszprém. Augusztus 17-18-án – mint Francsics írta – „*A Sóház kapui, s azelőtte lévő karfák ismét sárga-feketébe öltöztek!*” A városban mindenütt – így a Kálváriadomb keleti szomszédságában lévő József-laktanyában is császári katonaság – elsősorban a „Palombini” soryalozred egyik zászlóaljja szállásolt be. A kaszárnya északi szomszédságában álló főispáni lakban pedig „császári zsandárok” kvártélyoztak.

December 17-én a városban állomásozó császári 12. vadászzászlóalj tisztikara a Kálváriadombtól alig másfél száz méterre lévő Stingli-vendéglőben (később Koronavendéglő, majd Halle-söröző, illetve Gourmandia-étterem) – a császári birodalom újra egyesülésének öröme – nagy bált rendezett, ahol Veszprém hölgyei most császári tisztek karjai között járták a keringőt...

Az 1855-ben a Scharnpeck József városi mérnök által rajzolt Veszprém-térképen már szerepeltek a Kálváriadomb északi-északnyugati és nyugati tövében épült polgári lakóházak. Összesen kilenc épület. Szerepelt a térképen a „Komakúti tér”, az innen felvezető lépcső (a mai Csermák lépcső), a lépcső tövében a Nap vendégfogadó, valamint a Kálváriadomb nyugati oldalán álló épület (a Kopácsy-féle udvarház, melyet 1892 májusától „Komakúti-kaszárnya” néven a magyar honvédség vett át).

A korábban említett Johann-vendégfogadó (a mai kórház főbejárata előtt), a József-kaszárnya (ma Zeneiskola), a Kálváriadomb déli vége és a Kopácsy-udvarházat félkörben megkerülő országút (ma József Attila utca) vonala volt ekkor – 1855-ben – a város déli vége-széle. Ettől délre a mai egyetem, a szemben lévő villanegyed, a Hóvirág és az Egry lakótelepek helyén szántóföldek terültek el.

Az 1884. évben – a volt gyermekmenhelytől (gyermekkorháztól) a „belső püspökkerten” (Színházkert) át, le a Jókai utcán – a Sédig beboltozták az ekkor már „Ördögárok-nak” nevezett hosszú és mély vízmoszt. Befedték a Komakutat és beboltozták a kútból a „Belső püspökkerten” át az „Ördögárokba” torkolló csermelyt. Föléje épült fel 1901-ben a püspöki jószágkormányzóság, a mai megyei könyvtár. Az „Ördögárok” beboltozása után harminc évvel, 1924-1926 között a Kálváriadombtól keletre emelkedő Cigánydomb oldalában felépült a Vármegyei Múzeum.

A veszprémi püspökség és káptalan az 1920-as évek közepén megszüntette a Kálváriadombon a XVIII. század első felében épült kálváriát. Főbb szobrait – Jézus, Szűz Mária, Mária Magdolna, Szent János – a Szent László-kápolna elé telepítették át. Egy új Kálváriát szándékoztak építeni a Benedekhegyen. A régi (névadó) kálvária lebontása után lehetőség nyílt a Kálvária felszíne alatt rejtőző középkori Szent Miklós-plébániatemplom régészeti feltárására. Rhé Gyula, a veszprémi Bakony Múzeum régésze (múzeumőre) 1929 késő őszén egy próbaárokkaal vágta át a domb tetejét: sírok és kőfal kerültek elő. A rendszeres feltárára 1930. május 20-június 24. között került sor. Csak a

templomépület alapfalai kerültek napvilágra. Helyenként még az alapfalakat is kibányászták (feltehetően a Kálvária építéskor, az 1740-es években). Kirajzolódott egy nyugat-keleti fekvésű templom alaprajza: a négyzetes alaprajzú torony az épület nyugati végén állott (szemben az akkori Komakúti laktanyával, a mai Rendelőintézet-épülettel). A torony után a valamivel szélesebb, téglalap alaprajzú, egyhajós templomépület alapjai kerültek elő. Ebből nyílt déli irányba (a mai egyetemi toronyház felé) a templom kapuja. A templomépület keleti, a múzeum felé néző végét egy egyenes záródású szentély alkotta. Különösen ez utóbbi korai, a romantika korára utaló stíluselem volt. Rhé Gyula ebből a XI. század közepére tette a templom építésének idejét. Véleményét megerősíteni látszottak a templom padozata alatt és közvetlenül a templom falainak külső tövében előkerült sírok. Összesen hat számozott és hat számozatlan sír, melyekből összesen 42 db kisebb-nagyobb középkori tárgy (a már említett S-végű varkocsszorító ezüst hajkariakák, csatok és övveretek, s meglepően sok nyílcsúc: öt egyszerű nyílhoz, öt pedig számszerűsítőhöz való köpüs nyílhegy volt).

Már Rhé Gyula is megállapította, hogy a templom később – talán a XIV-XV. századokban jelentős, gótikus ízlés szerinti – átépítéseken esett át. (Lásd később!) Az ásatás végén visszatemették a feltárt alapfalakat. Rhé Gyula az ásatást elég gyengén adminisztrálta, pl. a feltárt sírok helyét az ásatási vázlaton nem tüntette fel.

Közvetlenül a kálváriadombi ásatást megelőzően 1927-ben készült el Veszprém „rendezett tanácsu város átnézeti térképe” Tóvári János m. kir. állami nyomdai osztályvezető, valamint vitéz Peterdy Artur és Cságoly Ferenc m. kir. főmérnökök szerkesztésében. Ezek szerint a város déli határának helyzete alig változott valamit az 1855. évi helyzet óta. A Kálváriadombtól keletre a kórház (régí) kerítése és a temető volt a város déli határa. A Kálváriadomb délnyugati, 4. számú háznál végződött a város. Messze távol állt magányosan a m. kir. állami gyermekmenhely (a későbbi gyermekkórház), a Füredi telep néhány háza, s teljesen egyedül állt a későbbi Sport-vendéglő. A Kálváriadommal szemben nyugatra, a Honvéd utca túlsó oldalán, a Komakúti-laktanya hosszan elnyúló déli épülete képezte a város legdélebbi épületét. A laktanya mögötti területen álló püspökmajor után a nagyvázsony-tapolcai állami út túlsó felén 1927-ben még semmiféle építmény nem volt. A második világháború közeledtekor, 1937 márciusától megkezdtek a polgári légtalpon kiépítését Veszprémben is. Az első intézkedések között szerepelt a légtalponi célú víztárolók építése. Egy ilyen beton víztároló épült a Kálváriadomb keleti tövében is.

A háború már javában tombolt, amikor az egyre drasztikusabbá váló zsidóellenes intézkedések során, 1944 áprilisában elrendelték a zsidó polgári lakosság elkülönített lakóhelyeken való összpontosítását, a gettók felállítását. Veszprémben két gettót állítottak ki: az egyik a Kálváriadombtól nyugatra, a Honvéd utca túlsó oldalán álló Komakúti-laktanya épületei voltak. Ebbe a gettóba zsúfolták össze 1944. június 1-től az enyingi járás zsidó származású polgári lakosságát. Június 29-én hajnalban innét hajtották ki őket Veszprém belső pályaudvarára, hogy a bevagonírozást követően koncentrációs táborokba szállítsák őket.

A második világháború idején, 1944. december 24. – 1945. március 23. között Veszprémet hatvannyolc (elsősorban szovjet) légitámadás érte. Számos bombatalálat

érte a Kálváriadomb közvetlen környezetét is. A Veszprémet ért legsúlyosabb légitámadást 1945. február 21-én 13 óra 10 perckor viszont az amerikai 15. stratégiai légi hadsereg 2. bombázócsoportjának elsősorban B-17. Flying Fortress-típusú négymotoros bombázógépei hajtották végre. A Kálváriadombot szorosan körülvevő lakóházak közül bombatalálat érte az északkeleti, az Erzsébet térre néző egyemeletes épületet (Megyeház u. 5.), a domb északi tövében álló Megye utca 7. sz. lakóházat, valamint a Megyeház utcára és a Komakút térre egyaránt néző 9. sz. sarokházat. A domb nyugati tövében álló Honvéd utca 1., 2., 3. sz. lakóházakat egy-egy, összesen három bomba találta el. A Kálváriadomb platóját – a középkori romterületet – szerencsére, bombabecsapódás nem érte.

A domb belsejében lévő sziklapincéket és az ott elhelyezett ún. feudális kori (kezdetektől 1850-ig terjedő) levéltári iratanyagot nem érte károsodás. Bombatalálatok érték a Komakút tér közepén lévő virággruppot, a kút melletti vendéglőt (a mai színészházat) és a Komakúti-laktanya Komakút tér és Honvéd utcai sarkát. A becsapódó bombák egyértelműen a Megyeház utca és a Ranolder (ma: Iskola) utca felé irányuló katonai forgalmat akarták lehetetlenné tenni. De támadták azt a magyar légvédelmi tüzérségi állást is, amely a Komakút téren volt.

A háború után a Kálváriadombot szorosan körülvevő lakóházakat – a Honvéd utca két legdélebbi – 3. és 4. számú lakóházait kivéve lebontották. Ugyancsak lebontották a Komakúti-laktanya épületeit is. A törmelékkal a Belső-püspökkert (ma Színházkert) északkeleti részét feltöltötték. (Azt a részt, ahol 1990-ig a Lenin-szobor állt.)

A háború 1945 májusi befejezésének idején Veszprém városának déli határvonala a Vámosi út és a Csupaki utak között már a mai Wartha Vince utca északi házsora, a Hóvirág utca déli házsora, a Füredi utca déli vége (Sport-vendéglő) vonalon húzódott. Ettől délre már szántóföldek voltak.

A történelmi Szent Miklós-szeg vagy városrész déli irányú nagy kibontakozása a második világháború utáni évtizedekben érte el tetőfokát. Az 1920-as évek vége és 1994 vége közti években kiépülő Nádor-telep fentebb leírt déli végétől (a Vámosi út és a Honvéd majd Schönherz utca közti területen) az 1950-1960-as évek fordulójára a Stadion utcáig felépült a két nagy vegyipari tudományos kutatóintézet (MÁFKI, NEVIKI) és a sporttelep, illetve a Hóvirág lakótelep. A Honvéd (majd Schönherz, ill. ma Egyetem) utcáktól keletre (a Kálváriadomb déli végétől) a Mártírok útig – elsősorban a Külső püspökkert területén – felépült a Vegyipari Egyetem és a Hóvirág lakótelep keleti része.

Az 1950-es évek második felétől, illetve 1962-1965-től az építkezések átlépték a Stadion, illetve a Zrínyi utcák vonalát, s először a Füredi út és a Botev utca, majd a Botev utca és a középkori „Vámosaszó” – ma Kemece és Baláca utcák – vonalán kiépült az Egry lakótelep elnevezésű villanegyed, mely napjainkra elérte és megközelítette a Veszprém város mai déli – Vámosi út és Füredi út közti ívben húzódó – határát.

Beépültek a hajdani „Szent Miklós-szeg városrész”-től délre elterülő és annak lakói által művelt szántóföldek és gyümölcsösök, a napjainkra már alig érthető nevű dűlők, mint az 1332. október 20-án megtartott határjárásban megemlített Monmulatow, Ifyomezew, Bwzfa, Zabazou, Mogalhegwth, Monorous és Porlogyerte nevű dűlők, diverticulumok.

Napjainkban a forgalmas Stadion utca szeli keresztül az 1332. évi határjárási jegyzőkönyvben Porlogyerte dombnak nevezett magaslatot. („Ad monticulum Porlogyerte”). A magaslat keleti alján, a volt Keczeaszó – napjainkban Ördögárok – déli végén a mai napig ellátja a záporfogó Gátfő (1244: „ad aque receptaculum, Guod vulgo Gaffew dicitur”). Ismert, hogy hol húzódott a Vámosi aszó völgye (1271: „super vallem Vamusozow vulgriter”): a mai Hajlat utca vonalában. Viszont talán soha nem fogjuk megtudni, hogy pontosan hol volt a Füredi út közelében említett Ifjúmező hegye (1332: „mons Ffyumezew”), vagy a Zabaszónak nevezett hely (1304: „loco Zabazo”)!

IRODALOM

- Éri István, Kelemen Márta, Németh Péter, Torma István* (1969): Veszprém megye régészeti topográfiája. A veszprémi járás. Akadémiai Kiadó, Budapest. 236. p.
- Rainer Pál*: A veszprémi Szt. Miklós-szeg és templom. In: Kralovánszky Alán Veszprém megyei kutatásából. Szerk. Regenye Judit (2000). Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság és Veszprém Megyei Múzeumok Baráti Köre. Veszprém. 15-65. p.
- Gutheil Jenő* (1979): Az Áprád-kori Veszprém. Második kiadás, Veszprém. 195-197. p.
- Hungler József* (1988): Veszprém településtörténete. Veszprém. Betürendes utca-, út-, tér- stb. jegyzék. 302-338. p.
- Korompay György* (1957): Veszprém, 2., átdolgozott, bővített kiadás. Műszaki Könyvkiadó, Budapest. 38., 43. p.
- Veszprémi regeszták (1301-1387). Összeállította: *Kumorovitz L. Bernát* (1953). Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kredics László – Solymosi László* (1993): A veszprémi püspökség 1524. évi urbárium. Urbarium episcopatus Vesprimiensis MDXXIV. Új Történelmi Tár. 4. Budapest.
- Éry Kinga* (1983): Embertani adatok Veszprém középkori népességéhez. (Veszprém-Kálváriadomb 11-16. századi temetkezései). In: A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 16. 1982. Veszprém. 89. p.
- Franciscs Károly visszaemlékezései. Sajtó alá rendezte és szerkesztette *Hudi József* (2001). Pápai Református Gyűjtemények, Pápa.
- Veress D. Csaba* (1983): Várak a Bakonyban. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest.

A polgárjog és a purgerek Veszprémben 1711 és 1767 között

LICHTNECKERT ANDRÁS

A SOK PUSZTULÁST HOZÓ RÁKÓCZI-SZABADSÁGHARC után az 1710-es években nevezetes új polgárok költöztek Veszprémbe. Az 1750 előtti felhős-kadásban és árvízben súlyosan károsodott első városi jegyzőkönyv nehezen olvasható lapjain 1716 februárjában a veszprémi „görögökkel”, 1716. március 6-án Salamon és Jakab Leb zsidókkal mint veszprémi lakosokkal kötött alkut a város a kereskedésük iránt. A szóban forgó személyek a város első görög-keleti és zsidó lakosai lehettek a 18. században. Ismerünk egy olaszt is 1745–46-ból, akit Vukovics püspöki tisztartó megvert mint városi purgert, akit emiatt a város megintett. Az olasz Orszetti Balázs volt, aki 1756-ban végrendelkezett. 1717-ben Tenkovics (Demkovics) János Miksa pozsonyi seb-orvos mutatta be a chirurgusok céhe által kiadott bizonyosságlevelét, amelyet a városi tanács megvizsgált és kihirdetett. Demkovics és özvegye, Grujber Margit 1718 és 1741 között a balatonfüredi savanyúvíz második ismert gyógyászati célú hasznosítója volt.¹

A városban való letelepedés kérdése először 1712-ben került a városi jegyzőkönyv lapjaira. Volkra Ottó püspöknek az akkor még közös önkormányzatba tömörülő, nemesekből és polgárokból álló várossal (*civitas Veszprémiensis*) szemben megfogalmazott követelésesei közül az első pont kimondta, hogy „*Senki lakóvul az városban be ne jöjen az földes úr híre nélkül, és valaki itten le teszi magát, tartozék az hűségre, addigh mígh itten lakik.*”

Mivel ezt a földesúri jogot a város és a földesúr által megkötött 1702. évi egyezségben nem említették, a város a püspök pontjaira tett „replicá”-jában leszögezte, hogy a városba való bejövételt és elmenetelt illetően a bevett szokáshoz kívánja tartani magát. Megírták azt is a püspöknek, hogy eddig a városiak nem vizsgáltattak, ami pedig a mesterembereket illeti, kinek-kinek szabad volt eddig a maga pénzén vett helyén mesterséghez tartozó állapotot építeni, s a mesterséget szabadosan gyakorolni, ezért arra kérték a püspököt, hogy ezekben a mesterembereket ne akadályozza.²

Az 1730-as évek elejétől megszorodhatott a városba érkezők száma, mert 1732-ben Veszprém város polgári önkormányzatának szenátusa statútumot alkotott a városba érkező jövevényeknek a polgárok közé való felvételéről. A városba érkezőnek a városi tanács előtt meg kellett jelennie, és „osztálya” szerinti taksát fizetnie: mesterembernek 6, „közönséges” gazdának 4, szegény zsellér soron lévőnek 2 forintot, ami akkoriban nem kevés összeg volt. A statútum azokról is rendelkezett, akik már „letették” magukat a városban, nekik is fizetniük kellett. Végül a „haza” vagy „városi fi”-akról úgy határoztak, hogy a taksa felét fizessék.³ Egyes purgerek felvételéből ismert, hogy az a jövevény, aki egy purger özvegyét feleségül vette, a taksának csak a felét, 2 forintot fizetett.⁴

Gyakran azonban a statútumban foglaltaktól eltérő összeget fizettek a jövevények.⁵ Olyanokat is felvettek a polgárok közé, akiknek az apja is polgár (*concivilis*) volt és Veszprémben születtek, mint Husvéth József kötélverőt 1749-ben és Béres Györgyöt 1759-ben, de nekik, úgy látszik, nem kellett fizetniük, pedig egyikük polgárlevelet is kapott.⁶ A felvételért fizetett taksát *purgerpénznek*, *pecunia concivilitas*-nak, magát a felvételt *incorporation*nak nevezték.⁷

Előfordult, hogy a jövevény írásban kérelmezte a purgerek sorába való felvételét, mint Hainer András Győrből való német varga legény, akinek instanciáját is megvizsgálta a tanács.⁸ A jövevények a felvételkor, ha volt nekik ilyen, bemutatták a korábbi lakóhelyükről hozott ajánlást (*recommendatio*), mint pl. a Barnagról származó Kramlik Márton 1746. augusztus 1-jén vagy a vöröstói Mantel Ágoston 1746. augusztus 7-én.⁹ Ha gond volt a jelentkező iparossal, akkor megvizsgálták a tanuló- és nemzetségeleveleit is. Rubrecht István modori származású gombkötő 1748. november 4-én lett városi polgár, de a gombkötő céh, félve a püspöktől, nem merete bevenni tagjai sorába. Erre a főbíróból, belső és külső szenátorokból és a vásárbíróból álló városi szék megvizsgálta Rubrecht tanuló- és nemzetségeleveleit, s arra utasította a gombkötő céhet, hogy a céhartikulusok 3. pontja alapján vegye be a céhbe.¹⁰

Kétszer is előfordult, először 1748. április 30-án, hogy Langis Ferdinánd Győrből érkezett pék felvételekor a tanács szavazással döntött az ügyben. Másodszor 1754-ben a győri születésű Sikos János ügyében döntöttek szavazással. Lehet, hogy máskor is így hoztak döntést, de ezt a notárius nem jegyezte be a város jegyzőkönyvébe.¹¹

A polgárok közé való bevételről a purgernek, civisnek bizonyosságlevelet, polgárlevelet (*litterae civiles*) állított ki a város jegyzője. Ugyanígy jártak el a városból való távozásakor is, pl. Blasek Mátyás 1760-ban a magaviseletéről bizonyosságlevelet kapott.¹² 1746-ban Grujber Márton alsó-ausztriai származású kapcakötő mester, 1748-ban Laidenberger Konrád Frankhonból való fésűs és Rubrecht István modori származású gombkötő, 1749-ben Husvéth József veszprémi lakos és a Pusztavámról (Fejér m.) jött Ventzl András német varga, 1750-ben a bajorországi Rétz városából érkezett Pfaiill János István esztergályos, 1754-ben a Buhim-völgyben lévő Öreg utcában kőházat vásárló Smid József és a győri születésű Sikos János kapott polgárlevelet.¹³

Az is előfordult, hogy a purgerséget megtagadták a város előljárói. 1760. március 31-én Vén Lódit, aki sokféle kárt okozott a városnak, nem engedték be, házat sem vehetett. 1762-ben Fülöp Görög Mihálytól, akit két évvel korábban vettek be a purgerek sorába, és nem kívánt a város „palcája” alatt maradni, a purgerek közül törölték, s többé városi lakosnak nem tartották. Az eset érdekessége az volt, hogy Görög Mihály nem tett mást, mint betartotta az érvényben lévő 1748. évi urbárium ide vonatkozó pontját, mely szerint a „görögök” a püspök-földesúr jurisdictiója alá tartoztak.¹⁴

A purgerség fogalmát sohasem határozták meg tételesen, a kor embere számára annyira világos volt a tartalma, hogy ez szükségtelen volt. A városba felvett polgárokat *purgereknek* vagy *civiseknek*, *conciviliseknek* nevezték.¹⁵ Ha pozitív definíció nem is volt, a negatívra van példa Veszprém város jegyzőkönyvében: Lábos Ferenc házat Horváth János megvette 1764-ben, de mivel jövevény volt, ítélettel elvették tőle, és Dombai Jánosnak adták.¹⁶

A purgertaksa lefizetésére vonatkozó statútumot nem mindenki tartotta be. A városi tanács 1759 áprilisától négy forintra büntette azokat, akik a városba alattomban lakásokat vevő jövevényeket befogadták. Kazó Péter 1760 augusztusában idegen személyt a bíró híre nélkül a házába fogadott, ezért két forintra büntették. 1761 májusában a városi tanács így határozott: „*Sokféle rendetlenségeket tapasztalván az magistratus abban, hogy az német mester legények ide az városban bójönnek, s ell mennek az tanács híre nélkül, s ugy gyakor excessusokat (kihágásokat) is tesznek, azért detemináltatik (határozatik), hogy az városi németh lakosoknak intimáltassék (rendeltessék), miképpen ennek utána kemény büntetés alatt, ha legénnye jön vagy ell akar menni, mindenkor okvetetlen bíró urnak megh jelenteni kötelesek lesznek.*”¹⁷

A város önkormányzatának többször is intézkednie kellett a purgerpénz beszédése ügyében. Az 1743. évi statútumok 7. pontjában úgy rendelkeztek, hogy „*Az purger pénz hasonloképpen ki szedettessék.*” 1758-ban kivált a pajtacsinálásra nézve elrendelik, hogy a purgerpénz szedettessék, a bíró rendbe fogja szedni az új neveket.¹⁸ Egy 1762. évi rendelkezésből kiderül, hogy a purgerpénz beszédésében nagy elmaradások voltak: „*A purgerpénz – a mostani szükségben – szedettessék be. Minden céhmester az új mestereket, 5–6 esztendőtül valókat a tanácsnak írásban adja be.*”¹⁹

1736-ban a városi polgárok 10 pontban kérdőre vonták a tanácsnokokat, s a 3. pontban azt követelték, hogy a beszédett purgerpénzt teljesen a város szükségére fordítsák, s a város ládájába helyezték, amelyhez egyébként két „hütes ember”-t rendeltek, az egyiknek tanácsbelinek, a másiknak városi embernek kellett lennie.²⁰ 1736 előtt tehát a purgerpénzt máshogyan osztották fel, amelynek módja csak a későbbi jegyzőkönyvi bejegyzésekből derül ki. Az 1736. évi követelésből ugyanis nem lett semmi, a korábbi gyakorlat folytatódott, amely szerint legtöbbször a purgerpénz egyik felét a tanácsnokok között felosztották, a másik felét pedig a város szükségére fordították.

Több esetben feljegyezték a purgerpénz felosztásának módját. 1755. február 26-án Hainer (?) András német varga legény folyamodott a városhoz, hogy lakását Veszprémbe vehesse és a céhbe állhasson. Egy tanácsbelit és a vásárbírókat küldték az urbárium értelmére szerint az uraság tisztartójához, akinek jóváhagyása után a városi magistrátus is bevette a legényt új lakosnak. Letett 6 forint purgerpénzt, amelynek felét a vásárbíráknak adták ki számadásra, felét pedig a város statútuma szerint a tanács között fölosztották.²¹

1760 és 1764 között kilenc esetben jegyezték fel a purgerpénz felhasználásának módját: nyolc esetben egyik felét a tanácsnokok kapták, másik felét a város szükségére fordították²², egy esetben, Fülöp Görög Mihály felvételekor 1760-ban, a lefizetett 4 forintból 1 forint volt a sportula (illeték), 2 forint a tanácsé, 1 forint a városé lett.²³

A purgerpénz beszédésének volt felelőse a városi önkormányzatban. A beszédéséről rendelkező 1732. évi statútumok után először 1736. június 5-én Torma István főbíró, 50 deputátus ember és a tanácsbeliek előtt Győri Szabó István tanácsnok adott számot az 1734. esztendőitől fogva beszédett purgerpénzről. A bevétele 34 forint 88 pénz, azaz dénár lett, ami azt jelentette, hogy 1734–1736 között 15 új polgárt vettek be a városba.²⁴ A városi polgárok közül választott és kiküldött 50 emberről korábbi híradás nincs a város jegyzőkönyvében, ezért az ügy a városvezetést ellenőrző testület működésének legkorábbi bizonyítéka.

Győri Szabó István a perceptori tisztséget is betöltötte, valószínűleg az lehetett 1736-ban is. Az 1737–1738. évi purgerpénzt is mint városi perceptor (adóvevő) kezelte.²⁵ Változott a helyzet 1755-ben, amikor a Hainer András által lefizetett purgerpénz felét a vásárbírák számadása alá adták. 1758-ban a purgerpénz szedésére kijelölték Csutorás Jánost és a szabadvajdát.²⁶

Bognár János 1760. április 16-án megkapta két személytől a purgerpénzt. Bár nem nevezték meg ebbéli tisztségét, ő a bírságpénzek felelőse volt, s ez a tisztség rendszerint együtt járt azzal, hogy a purgerpénzt is be kellett szednie.²⁷ 1760 májusában a purgerpénz 7 forint volt.²⁸ 1761 áprilisában a purgerpénz 15 forint, Bognár János a felelőse, aki ekkor a büntetéspénzek incassatora.²⁹ A purgerpénzt 1767-ben a város „öreg” ládájában őrizték a büntetés- és vásárpénzzel együtt.³⁰ 1763 és 1766 között Oszlányi László tanácsnok számolt el a purgerpénz bevételről, ami 1764 márciusában 8 forint, 1765 márciusában 14 forint 33 ½ dénár volt. 1766-ban a jegyzőkönyv lapjain Oszlányi Jánost a purgerpénzek perceptorának nevezték.³¹

Az 1728. évi országos összeírásban 342 házzal bíró, 2 ismeretlen státusú és 39 zselér, összesen 383 adózó szerepel.

Német nevű 15 fő: Arbajt János fazekas, Arleth Ágoston varga, Francz Mihály varga, Frehtiker Gergely szabó, Gutthomer Antal varga, Helczl János pintér, Hueber József esztergályos, német kovács, Perger János ács, Perniker János szücs, Pékk Gáspár zsellér, Pillich Mátyás kalapos, Sicz György sörfőző, Siffter Gergely, Tislér Mihály asztalos.³²

A purgerpénzről vezetett 1734–1745. évi lajstromban 56 polgár neve szerepel. Sok esetben a jövevény nevét nem tudták feljegyezni, csak a foglalkozását.³³

Az 1747. évi adóalap-összeírásban 81 német nevű polgár található.³⁴ 1746 áprilisa és 1766 augusztusa között 57 purgerré lett jövevényt jegyeztek be a város jegyzőkönyveinek lapjaira. Nagy többségük német származású volt. További 108 esetben van olyan bejegyzés a jegyzőkönyvekben, amelyekben német nevű polgár első ízben jelenik meg: házat vásárol vagy elad, végrendelkezik, adósként vagy hitelezőként szerepel stb.³⁵

Az 1767. évi összeírásban 828 adózó szerepel. 158 közülük a német nevű. Ez azt jelenti, hogy a beköltözött németek közül sokan nem telepedtek le véglegesen a városban, hanem máshová vették lakásukat.³⁶

E fenti adatokból megállapítható, hogy Veszprémben a purgerpénzt elsősorban a betelepülő németekkel fizettették meg. A magyar lakosság, a végvári vitézlő rend tagjai és utódai erre nem voltak hajlandók, emiatt a purgernek felvettek száma messze elmaradt a szabad királyi városokban tapasztalható létszámtól. Debrecenben előfordult, hogy egyetlen évben több lakos nyert polgárjogot, mint Veszprémben az egész 18. század folyamán.³⁷

Az európai városokban a középkortól kezdve a polgárjog az egyik legszebb jogi hagyomány: a jövevény a felvétellel vált a városi közösség teljes jogú tagjává. Magyarországon a polgárjog elsősorban a szabad királyi városok jogát képezte, éppen emiatt érdekes Veszprém esete, ahol az főleg a város teljes földesúri függés alá kerülése előtt divatozott. Az 1748. évi urbárium szerint a város idegeneket nem fogadhatott be, s ettől az időtől kezdve a lakhatás (inkolátus) megadásának joga a földesurakat illette. E földesúri jog érvényesítését a város 1771-ig sikerrel szabotálta, de a földesúri hatalom megszilárdulása után csökkent a polgárjog jelentősége Veszprémben.³⁸

JEGYZETEK

- ¹ Veszprém Megyei Levéltár. Veszprém város köz- és tanácsülési jegyzőkönyvei (a továbbiakban: Vp. város jkv.) 1716. 02. A „görögöknek” négy boltjuk volt a városban. – Uo. 1716. 03. 06. A két zsidót a város lakóinak nevezik, két boltjuk és kereskedésük van. – Az olaszról: Uo. 1745. 11. 12., 1746. 03. 18. 2. p. Végredelele: Uo. 1756. 12. 29. – Tenkovicsról: Uo. [1717]. Demkovicsról és a savanyúvízről: *Lichtneckert András* (2006): Új adatok a füredi savanyúvízi gyógyfürdő történetéhez 1674–1822. Alba Regia, Veszprém. – A városi jegyzőkönyv megromlásáról: Uo. 1750. 08. 16. Pillik Mátyás kérésére vették jegyzőkönyvbe Klára leányával 1739. június 8-án kötött egyezségét, amelyről 1750-ben már nem tudtak másolatot kiadni, mert a fölhőszakadás és a nagy árvíz miatt a város prothocolluma, melyben az egyezséget beírták, igen megromlott.
- ² Vp. város jkv. [1712].
- ³ Vp. város jkv. 1732. ? 18.
- ⁴ Vp. város jkv. 1760. 07. 07. Móczinger Farkas néhai öveges özvegyét veszi el. – Uo. 1765. 09. 09. Hujber Ferenc kötéljártó. – Uo. 1761. 01. 05. Milner Celesztin tímár.
- ⁵ Vp. város jkv. 1764. 08. 13. 3. p. 1 fit-ot fizetett.
- ⁶ Vp. város jkv. 1749. 03. 22., 1759. 05. 07.
- ⁷ Vp. város jkv. 1754. 09. 16. „Nomina incorporatorum civium.”
- ⁸ Vp. város jkv. 1755. 02. 26.
- ⁹ Vp. város jkv. 1746. 08. 01., 1746. 08. 07.
- ¹⁰ Vp. város jkv. 1748. 11. 22.
- ¹¹ Vp. város jkv. 1748. 04. 30., 1754. 08. 02.
- ¹² Vp. város jkv. 1748. 11. 04., 1760. 07. 28. 5. p.
- ¹³ Vp. város jkv. 1746. 07. 14., 1748. 08. 19., 1748. 11. 04., 1749. 03. 22., 1749. 10. 29., 1750. 09. 23., 1754. 02. 04., 1754. 08. 02.
- ¹⁴ Vp. város jkv. 1760. 03. 31. 2. p., 1762. 07. 12. 3. p.
- ¹⁵ Civis: Vp. város jkv. 1748. 07. 29., 1748. 11. 04. – Conclivis: Uo. 1748. 04. 30., 1749. 03. 22.
- ¹⁶ Vp. város jkv. 1764. 09. 24. 6. p.
- ¹⁷ Vp. város jkv. 1759. 04. 16., 1760. 08. 17., 1761. 05. 06. 2. p.
- ¹⁸ Vp. város jkv. 1758. 06. 05. 1. p.
- ¹⁹ Vp. város jkv. 1743. 03. 21., 1762. 02. 15. 3. p.
- ²⁰ Vp. város jkv. 1736. 05. 22.
- ²¹ Vp. város jkv. 1755. 02. 26.
- ²² Vp. város jkv. 1760. 04. 16.
- ²³ Vp. város jkv. 1760. 07. 07. 2. p.
- ²⁴ Vp. város jkv. 1736. 06. 05.
- ²⁵ Vp. város jkv. 1739. 05. 04.
- ²⁶ Vp. város jkv. 1755. 02. 06., 1758. 06. 05. 1. p.
- ²⁷ Vp. város jkv. 1760. 04. 16.
- ²⁸ Vp. város jkv. 1760. 05. 05. 9. p.
- ²⁹ Vp. város jkv. 1761. 04. 27.
- ³⁰ Vp. város jkv. 1761. 07. 27. 3. p.
- ³¹ Vp. város jkv. 1763. 06. 20. 1. 9., 1764. 01. 02. 3. p., 1764. 03. 13. 2. p., 1764. 09. 24. 5. p., 1765. 03. 14. 1. p., 1766. 05. 29.
- ³² Veszprém város jogbiztosító iratai. Fasc. II. No. 90. 1728.

³³ Veszprém Megyei Levéltár. Veszprém város tanácsának iratai. Purgerpénzt fizetők lajstroma.

³⁴ Veszprém Megyei Levéltár. Veszprém város tanácsának iratai. Összeírások. Adóalapösszeírások 1747.

³⁵ *Lichtneckert András* (2006): A német polgárság betelepítése és beilleszkedése Veszprémben 1711–1767. (Kézirat) Veszprém.

³⁶ Veszprém Megyei Levéltár. Veszprém város tanácsának iratai. Összeírások. Adóalapösszeírások 1767.

³⁷ *Rácz István* (1989): A debreceni cívisvagyon. Akadémiai Kiadó, Bp. 19–20.

³⁸ *Lichtneckert András* (2006): Veszprém város 18–19. századi történetének alapidokumentumai és alapérdései. (Kézirat) Veszprém.

A német polgárság betelepédése és beilleszkedése Veszprémben 1711–1767 között

LICHTNECKERT ANDRÁS

AZ 1734 ÉS 1745 KÖZÖTT a purgerpénzekről vezetett lajstrom szerint 56 polgár fizette le a purgerpénzt.¹

1. 1734. május 29. Milkovics Mihály lakatos (4 frt).
2. 1734. szeptember 6. Pór Jakab (2 frt).
3. 1734. november 29. Győri kalmár (4 frt).
4. 1734. december 13. fésűcsináló (3 frt).
5. 1735. január 3. Káloczy Szücs Ádám (3 frt).
6. 1735. március 7. Roziar Mojses (3 frt).
7. 1735. március 14. Preiß Lőrinc (3 frt).
8. 1735. augusztus 29. Gergal Miklós (1 frt).
9. 1735. augusztus 29. Ajznpart Ferenc (2 frt).
10. 1735. augusztus 29. Enzler Sváb János (3 frt).
11. 1735. augusztus 29. Enzler Ferenc (2 frt).
12. 1735. augusztus 29. Veniger János (2 frt).
13. 1736. május 14. Szalai [---] (3 frt).
14. 1736. május 14. Pallér (3 frt).
15. 1736. május 14. Német pék (3 frt).
16. 1738. Németh posztós (4 frt).
17. 1739. Üveges (4 frt).
18. 1739. Ulrik Bognár János (1 frt 75 d.).
19. 1739. Új német pék (2 frt).
20. 1742. Balogh Márton (2 frt).
21. 1742. Frajlích Kristóf (2 frt).
22. 1742. Birkás ? (2 frt).
23. 1742. Tobli György késcsináló (2 frt).
24. 1744. május 6. Új szitakötő (2 frt).
1744. december 1. Német szíjártó (4 frt). Áthúzva.
25. 1745. Foki bognár (4 frt).
26. 1745. Farkas Ferenc (4 frt).
27. 1745. Tömösvári János (4 frt).
28. 1745. Szoládi Péter (2 frt).
29. 1745. Börsönyi Ferenc (2 frt).

30. 1745. Varga György (2 frt).
31. 1745. Varga József (2 frt).
32. 1745. Terem István (2 frt).
33. 1745. Pecsek Miklós (2 frt).
34. 1745. Kovács István (3 frt).
35. 1745. Brencsik Mihály (2 frt).
36. 1745. Hollách János (2 frt).
37. 1745. Német szíártó (4 frt).
38. 1745. Új fésűs (4 frt).
39. 1745. Jوسفai Mihály (2 frt).
40. 1745. Nagy György (2 frt).
41. 1745. Könye János (2 frt).
42. 1745. Hodecs Mihály (2 frt).
43. 1745. Devecseri István (2 frt).
44. 1745. Kovács Gergöly csizmadia (2 frt).
45. 1745. Toth János (2 frt).
46. 1745. Szalai János (2 frt).
47. 1745. Nemilla szücs (2 frt).
48. 1745. Szoládi György (2 frt).
49. 1745. Király János (2 frt).
50. 1745. Sárvári János (2 frt).
51. 1745. Fenyősi György (2 frt).
52. 1745. Antal Mihály (2 frt).
53. 1745. Perger ácsné ura (2 frt).
54. 1745. Lichtenberter György (2 frt).
55. 1745. Paor József (2 frt).
56. 1745. Rajszipinger György (2 frt).

1746 és 1766 között 57 polgárt, többségükben németeket vettek fel a purgerek sorába Veszprémben. Lajstromuk, származási helyük és a lefizetett purgerpénz összege:²

1. 1746. április 22-én Farkas Mihály (Aba) incorporálta magát (4 frt).
2. 1746. július 14. Grujber Márton kapcakötő (Hecz ? városa, Alsó-Ausztria) polgárlevelet kapott.
3. 1746. augusztus 1. Kramlik Mártont Barnag helység ajánlása szerint felvették.
4. 1746. augusztus 7. Mantel Ágoston vöröstói lakost felvették a helység ajánlása szerint. (1747: fazekakkal kereskedő hospes)
5. 1746. augusztus 15. Pekkl Jánost (Vöröstó) bevették a polgárok közé.
6. 1747. június 5. Nauman Antal kapcakötő a purgerpénzt (4 frt) letette.
7. 1748. április 30. Langis Ferdinánd pék (Győr) „közönséges” szavazattal, letéve a leteendőket, a polgárságba (*conciuitatem*) bevétetett. (1747: pék, de iparát nem gyakorlja, hanem kereskedik)
8. 1748. július 29. Anteszner József képiró bevétele a polgárok közé. Már civisnek nevezték, mert a felvétele három évvel korábban történt, csak a bejegyzés maradt 1748-ra. (1747: kalapos?)

9. 1748. augusztus 3. Mátis János német szabó bevétele a polgárok közé.
10. 1748. augusztus 3. Fripperger Jakab kalapos bevétele a polgárok közé.
11. 1748. augusztus 19. ? A város pecsétjével kiadnak egy bizonyáglevelet (*litterae civiles*) Laidenberger György Konrád Frankhonból származó fésűs részére arról, hogy bevették a polgárok közé.
12. 1748. november 4. Rubrecht István gombkötőt (Modor) polgárnak beveszik, s erről a bizonyáglevelet kiadják.
13. 1749. március 22. Husvéth József kötélverő polgárlevelet kap, és beveszik a polgárok közé. Apja, Husvéth János városi polgár (*conciuis*) volt.
14. 1749. október 29. Ventzl András József német varga (Pusztavám, Fejér m.) polgárlevelet kap, és beveszik a polgárok közé.
15. 1750. szeptember 23. Polgárlevél Pfaill János István esztergályos (Rétz városa, Bajorország) részére.
- 16–17. 1751. március 17. Khaipll János német varga és Paur János kalmár evangélikusok a felvételüket kérik a városi polgárok közé. Az urbáriumnak eleget téve, a tisztartónak jelentést tesznek róluk, aki a püspök rendelkezésére várva, halogatja a döntést. Mivel a városiak szerint a halogatás csak azt szolgálta, hogy kálvinisták és luteránusok be ne vetetődjenek, ezért nem várva meg a vasárnapot, beveszik őket a polgárok közé.
18. 1754. február 4. Smid József kőházat vesz 154 forint 50 dénárért a Buhin-völgyben lévő Öregh utcában, s a polgárlevelet kiadják neki.
19. 1754. augusztus 2. Sikos Jánost (Győr), miután a püspöki tisztartó elfogadta, beveszik a polgárok közé, s erről bizonyáglevelet kap.

1754. szeptember 16. Az incorporált polgárok nevei:

20. 1754. szeptember 16. ? Joannes Posch (6 frt).
- 1748. április 30. Ferdinand Langis pék (5 frt 20 d.).
 - 1748. augusztus 3. Joannes Matis német szabó (6 frt).
 - 1748. augusztus 3. Jacobus Fripperger kalapos (6 frt).
 - 1748. augusztus 4. ? Georgius Conradus Laidnberger (6 frt).
 - 1748. november 4. Stephanus Rubrecht gombkötő (6 frt).
 - 1751. március 17. Khaipl Jan. Rudolf (6 frt).
 - 1751. március 17. Paur János német varga (6 frt).
21. 1755. február 26. Hainer (?) András német varga legény (Győr) folyamodik, hogy lakását Veszprémbe vehesse és a céhbe állhasson. Instantiáját megvizsgálván, az urbárium értelme szerint az uraságnak jelentették. Mészáros Pál tanácsbelit és Tamássi István vásárbírókat küldték az uraság tisztartójához, Árvai Sándorhoz. Hainer bevételét a tisztartó jóváhagyta, így a városi magistrátus elfogadván, városi lakosnak bevette. Hat forint purgerpénzt letett, amelynek felét a vásárbíráknak kiadták számadásra, felét pedig a város státútuma szerint a tanács között fölosztották.
22. 1758. január 16. Pierst Ferenc kötéljártó legény (Somorja) leteszi a purgerpénzt, egy körmöci aranyat, így a városi purgerok közé számláltatott. A purgerpénz felét a város közszükségére fordítják, felét pedig szokás szerint felosztják.
23. 1758. február 27. Vaisz Ferenc veszprémi születésű posztósnak kiadják a purgerlevelet.

24. 1759. január 8. Domby Antalt (4 frt) a városi polgárok közé számlálják, a letett purgerpénz felét a tanács között felosztják, felét Bognár János kezébe adják.
25. 1759. március 7. Czompó János üveget a polgárok közé felvették (6 frt).
26. 1759. május 7. Béres György „itt született fi” a városi lakosok közé bevétetett.
27. 1759. október 29. Kisztner András képíró 4 forint lefizetésével a városi lakosok közé bevették, melynek felét a tanács között felosztották.
28. 1760. február 26. Zerenczky István csizmadialegény a városi lakosok közé bevétetett (2 frt).
29. 1760. február 26. Kok Kristóf a városba incorporáltatott (2 frt), a két purgerpénz felét (Zerenczkyét is) felosztották a tanács között, felét Bognár János kezébe adták.
30. 1760. március 17. Ajznhut József német nyeregjártót, miután a püspöknél jelentette magát és az bevette, egy arany letételével a városba is bevették.
31. 1760. július 7. Fülöp Görög Mihály a purgerek közé bevétetett, 4 forintot fizetett, melyből 1 forint a sportula (illeték), 2 forint a tanácsé, 1 forint a városé.
32. 1760. július 7. Móczinger Farkast, aki néhai üveges özvegyét elvette, a polgárok közé bevették.
33. 1760. szeptember 22. Foki Szűcs Jánost 4 forint letételével a purgerek közé bevették, melynek fele a tanácsé lett, felét pedig Bognár János kezébe adták.
- 34–36. 1761. január 5. A purgerek közé bevették Milner Celesztin tímárt, aki purger özvegyét vette el (2 frt), Xaverius Bust mint jövevényt (4 frt), Peskó János Vaiszahaibert ? (4 frt).
37. 1762. február 15. Ujfalussi Andrást a purgerek közé bevették (4 frt).
38. 1762. február 15. Szakmiller Ádámot a purgerek közé bevették (4 frt).
39. 1763. június 20. Gitl Ferenc „bágyogost” a purgerek közé bevették 4 forint lefizetésével, melynek fele a tanács között fölosztott, fele Oszlányi kezébe adatott.
40. 1764. január 2. Horváth Györgyöt a lakosok közé bevették, 4 forint purgerpénzt letett, amelynek fele a tanácsé lett, felét Oszlányi kezébe adták.
41. 1764. augusztus 13. Reglinger Károly 20 forintért megvette Kovács János házat, s 1 forint purgerpénz letételével a lakosok közé bevették.
- 42–44. 1764. szeptember 24. Rechl Péter kovácsot (4 frt 16 ½ d.), Fazekas Kovács Jánost (4 frt 20 d.), Reimer Bernárd asztalost (4 frt 20 d.) a purgerpénz letételével a purgerek közé bevették. Fele a tanács között felosztott, fele Oszlányi kezébe adatott.
45. 1764. október 1. Raichelt Ignác posztóst (4 frt) a lakosok közé bevették.
46. 1764. október 22. Hernperger Lőrincet (3 frt 40 krajcár) a purgerek közé bevették.
47. 1765. január 7. Kovács Mihály szűcsmester a lakosok közé bevétetett.
47. 1765. április 8. Tenk György kőművest (3 frt) a purgerpénz letételével a lakosok közé bevették.
48. 1765. április 15. Szantl Mihály német szabót (4 frt) a városi purgerek közé bevették.
49. 1765. szeptember 9. Hujber Ferenc kötéljártó, mivel özvegyet vett el, 2 forint letételével a purgerek közé számláltatott.
50. 1765. december 15. Hoffman Ferenc képfaragót (4 frt) a purgerek közé bevették.

51. 1766. január 20. Kapspájler György német vargát (4 frt) a purgerek közé bevették.
52. 1766. április 14. Fitos János szücsmester a purgerpénzt letette.
53. 1766. április 4. Perszián János képíró a purgerpénzt (4 frt) letette.
54. 1766. június 9. Pamvol Bernárd posztósmester a purgerpénzt (4 frt) letette.
55. 1766. június 23. Lux János szabó a purgerpénzt (4 frt) letette.
56. 1766. augusztus 18. Svata Jakab szíjártó mester (Jospic, Csehország) a purgerpénzt (5 frt) letette.
57. 1766. augusztus 25. Hujber Márton a purgerpénzt (4 frt 20 d.) letette.³

A vármegye által a város számára készített 1748. évi urbárium kilencedik, egyben utolsó pontja szerint a városiaknak házaikat és más tartozékokat az uraság tudta és jóváhagyása nélkül eladni és elidegeníteni, és úgy idegeneket közjük fogadni nem szabad (erit). Ennek a rendelkezésnek a püspök csak fokozatosan tudott érvényt szerezni. Kiélezett helyzetekben a város nem ritkán döntött úgy, hogy a püspök hozzájárulása nélkül is beveszi a purgerek közé a jövevényt. Az erőpróbára rögtön az urbárium elkészítése után sor került Rubrecht István modori származású gombkötő ügyében, akit a városi tanács már 1748. november 4-én befogadott polgárnak, és megkapta az erről szóló polgárlevelet is. November 22-én újabb döntést kellett hozni az ügyben, mert a gombkötő céh, félve a püspöktől, nem merte bevenni a céhbe Rubrechtet. A főbíróból, belső és külső szenátorokból és a vásárbíróból álló városi szék megvizsgálva Rubrecht tanulói és nemzetségeleveleit, és a céhet a céhartikulusok 3. pontja alapján arra utasította, hogy az új polgárt vegye be a céhbe, Rubrechtnek pedig kötelességévé tette, hogy mentül előbb magát házhoz letéve, boltban ne dolgozzék.⁴

1751 elején Khaipll János német varga és Paur János kalmár a felvételüket kérték a városi polgárok közé. Hogy az urbáriumnak eleget tegyen, a város kiküldöttjei jelentették a püspöki tiszttartónak a két evangélikus vallású jövevény kérelmét. A tiszttartó a püspök rendelkezésére várva, elhalasztotta a döntést. A halogatás a városiak szerint azt szolgálta, hogy kálvinisták és luteránusok be ne vetődjenek, pedig ilyen az urbáriumban nincs, ezért nem várva meg a vasárnapot, bevették őket a polgárok közé.⁵

1754-ben a győri származású Sikos János, 1755-ben a szintén győri Hainer ? András német varga és 1760-ban Ajznhut József német nyereggyártó személyében a város olyan jövevényeket vett be purgernek, akik már megszerezték a püspöki tiszttartó hozzájárulást a befogadáshoz. Ilyenkor a vásárbírák vagy más városi tisztségviselő útján tudatták az urasággal a jövevény kérelmét.⁶

Veszprém város jegyzője a 18. században közjegyzői, hiteleshelyi feladatokat is ellátott a végrendeletek, házadásvételek, adóslevelek stb. feljegyzésével. Ennek köszönhetjük, hogy ismerjük az 1724–1765 közötti ház- és telekvásárlók, hitelezők és adósok neveit, akik között időnként olyan német nevű polgárokkal is lehet találkozni, akik jövevényként érkeztek a városba, de purgerré válásukról nincsenek bejegyzések a városi jegyzőkönyvekben. 108 ilyen ügy ismert:

1. 1724. május 7. Arbájt Gelencsér János és Vizközi Szabó Pál házat cserélnek.
2. 1730. szeptember 4. Pilszter Jakab posztókészítő özvegye szőlejét testvérének, Veninger Andrásnak eladja.

3. 1738. augusztus 25. Helczl Pintér János maradékai közötti osztás.
4. 1742. február 26. Lechemar Mátyás két szántóföldet vesz a Fejes-völgyben 7 frt-ért.
5. 1742. július 3. Geroides Erzsébetet hat hold föld birtokába visszahelyezik.
6. 1742. július 18. Starnek Ferenc 80 forintért házat vesz.
7. 1742. július 31. Szizer János házbeli jusát 60 forintért eladja sógorának, Varju Péternek.
8. 1743. január 10. Siga Pál asztalos eladja házat Sujsvolter Bernárdnak. (1747: üveges)
9. 1743. április 24. Flaschgerin Margit kötelező levelét jegyzőkönyvbe veszik 60 forintról, melyet Johan Georg Schneider schumacher meister vett fel tőle.⁷
10. 1744. május 19. Dömötör Péter eladja kőházát a közönségesen Piarczai utcának nevezett fő utcában 265 forintért Kók György szücsnek.
11. 1744. június 16. Horváth Mátyás faházat a Vásárállás utcában konyhával, kamrával, fél kerttel eladja Partli Péter kertésznek 31 forintért.
12. 1744. december 22. Hendrigh Sziártó Márton házat vesz a Hosszú utcában Srancz Györgytől. (1747: német szíjgyártó)
13. 1745. február 22. Srancz György fundushasználata. (1747: kovács)
14. 1745. április 2. Csonka János a külső várban egy telket 36 forintért elad Golthomer Antalnak.
15. 1745. április 5. Lasztkartner árvák ügye. 900 forint értékű ház. Szolterer Antal is költött rá.
16. 1745. május 16. Hollách János házvétele a Temető sorompó mellett.
17. 1745. június 31. ? Padányi Biró Márton püspök és örökös főispán Tetricz Ádám házat az Öregh utcában 1000 forintért megvette.
18. 1745. július 14. Jákói Sámuel a Buhén völgyő szélén lévő kőházát kerttel együtt eladja Detrik Bognár Ádámnak 496 forintért.
19. 1745. november 6. Czédli György fundusvásárlása. (1747: özvegye fésűs)
20. 1745. november 12. Porciópénz felvétele az olasztól.
21. 1746. január 17. Koch Szücs János kerítésügye a Bohén-völgyben.
22. 1746. február 5. Godefridus Ullich a „közönségesen Buhén völgyő” nevű utcában lévő kőházát Ettl Simonnak eladja 188 rhénes forintért. (1747: asztalos)
23. 1746. június 27. Schegmon János kőházat vesz 320 forintért.
24. 1746. július 31. Pekkl János faházat vesz in platea vulgo Vásárállás utsza 48 rhénes forintért.
25. 1746. szeptember 2. Már Fülöp faházat vesz 153 forintért.
26. 1746. szeptember 19. Ítélet Lochmon Miksa ügyében.
27. 1747. január 5. Osvald Örsébet végrendelete.
28. 1747. február 10. Trimmel Erzsébet végrendelete.
29. 1747. március 9. Hákli Márton kőműves hagyatéka.
30. 1747. július 12. A Treszniker és az Anteszner család új kontraktusra lépnek.
31. 1747. december 14-én ötven forintot kifizetnek Raich József tímárnak, amelyet a város szükségére adott.⁸

32. 1748. április 30. Raizinger György 425 forintért kőházat vesz a Tizenháromváros utcában lévő kismalom előtt. (1747: kalapos)
33. 1748. július 18. Szakmiller árvák ügye.
34. 1748. december 9. Frantz Mátyás concivis kőházát a Szentbenedekhegy alatt 30 forintért eladja.
35. 1748. december 16. Albrecht György a „közönségesen” Vásárállásnak mondott helyen faházat vesz 47 forint 50 dénárért. (1747: szítás)
36. 1749. február 13. Haiszler Ferenc senator, német tislér 100 forint követelése.
37. 1749. március 3. Kopfer Pál faházat vesz a Szentbenedekhegyen 90 rhénes forintért.
38. 1749. április 14. Haberman Mátyás faházat in diverticulo vulgo az Temető utzai hegy háton eladja Diánkovics Istvánnak 23 forint 50 dénárért.
39. 1750. július 6. Henigh Szűcs Mihály kőházat vesz a Szent Anna-kápolna mellett 350 rhénes forintért Szabadi Antaltól és Demkovics Barbarától.
40. 1752. június 7. Pillich Mátyás Koch szűcs ellen 163 firt 59 pénz adóssága.
41. 1753. február 10. Naizli György a Temető utcában faházat vesz 34 forint 25 dénárért.
42. 1753. március 26. Stindli György lopással gyanúsítja Maximilián nevű német vargát.
43. 1753. szeptember 14. Kaipel János házat vesz Tamás „görög” szomszédságában a Piarcsi utcának a Buhin-völgye felől való részében. 529 forint 20 dénárért. Az adásvételtől a bejegyzés 1754. március 27-én történt.
44. 1753. október 11. A német varga céh instanciájára Paor Jánost mint himpellért a városi tanács a mesterségtől eltiltja.
45. 1754. február 12. Pachamer Mátyás faházat vesz 42 forintért.
46. 1754. február 12. Ludvigh másképpen Gertler Pál kőházat vesz a Vásárálláson 40 forintért.
47. 1754. február 16. Ummerspeh Mátyás és hitvese a Szentbenedekhegy alatt házat vesz 24 forintért.
48. 1754. február 18. Sverovics (Gombkötő) Mátyás áravi javainak összeírása. Lásd ott.
49. 1754. március 6. Mayer pék örököseinek német nyelvű szerződése.
50. 1754. március 12. Sicz Jakab pactuma Tir József komáromi sörfőzővel 2000 forint adósságról, melyet Sicz György vett fel. Sicz Jakab kérésére Tir 800 forintot elenged, Sicz kifizeti az 1200 forintot és kamatát. Leköti sörházat, csopaki pincés szőlejét, kertjét, állatait.
51. 1754. május 20. Sicz Jakab végrendelete.
52. 1754. május 30. Sicz Jakab javainak összeírása.
53. 1754. június 18. Szizer János inasának megverése.
54. 1755. március 3. Svarcz purger kalapos 230 forint követelése Kapuvári Mihály volt jegyző özvegyén.
55. 1756. január 26. Görögh Mihály, a püspök árendása Bregovics József csizmadia házat, mely adósságért és készpénzért reá szállt, 110 forintért eladja Fux János kapcakötőnek. (1747: kapcakötő)

56. 1756. május 17. Smid Ferenc képfaragó 18 forintért megveszi Egyenesi Lajos Bende-völgyi kerjét.

57. 1756. június 14. Fráj Albert posztós Mandl Ágoston olajütőnek 20 forinttal adósa a veszprémi területen együtt csináltatott posztókallóban való portiójával.

58. 1756. július 20. Szalai Pál kőházát Francz Mátyásnak 42 forintért eladja.

59. 1756. szeptember 27. 1752. és 1753. évi adóslevelekben Lechmajer szappanfőző két 126 és 75 forint értékű rézfazekat leköt.

60. 1756. december 15. Tringl Terézia 1200 forint követelése Schicz Jakab ellen. A perben Schicz Jakab leköti a sörházát.

61. 1756. 12. 29. Orsetti Balázs kereskedő 1756. április 7-én kelt végrendelete, melyben olaszországi örökségét gyermekeire hagyja, s úgy rendelkezik, hogy a halála után a felesége a gyermekeivel Orsetti Péter márkói plébánosnál legyen.

62. 1757. január 5. Mosz Ferdinánd kötelező levele 1745-ből.

63. 1757. január 17. Dugovics Péter özvegye 24 forintért eladja a házát Tolner Pálnak.

64. 1757. április 22. Tumler György molnármester kötelező levele, melyben a káptalanról felvett 100 forintért leköti a piac melletti kőházát.

65. 1757. április 24. Ozdraur József kötelező levele, melyben 200 forintot felvesz Farkas Péter oskolamester leányának pénzéből, s leköti kőházát.

66. 1759. március 5. Kozler József csapómester követelése fejében megkapja néhai Hriba György adós házát.

67. 1758. március 15. Svarcz Péter kalaposmester 400 forintért hitelbe megveszi néhai Venhard Antal vasáros (1747: kovács) Piarcsi utcában lévő kőházát, amely adósság fejében a Szent Anna szemináriumé és a veszprémi káptalan templomáé lett.

68. 1758. március 16. Kasper Jakab kesztyűmester hitelbe megveszi néhai Susvald Bernárd házát.

69. 1758. április 3. Struk Krisztina eladja vár alatti házát Hevenyessi Pálnak 50 forintért.

70. 1758. június 7. Chartabianca 60 forintról, melyet Szauer János a piaristáktól vett fel.

71. 1758. július 12. Chartabianca 200 forintról, melyet Mayer Fülöp vett fel nemes Fodor Istvántól.

72. 1758. április 10. Tubl György késes adósságai. 1759. május 28. in lubrica materia tapasztaltatott, 16 forintra büntetik. 1759. július 30. Házát exequálják a hitelezők.

73. 1758. április 17. Czedl Bálint felperes ügye mostohája, Lajtenperger Konrád ellen.

74. 1758. május 2. Perniker Anna tiltakozik a háza eladása ellen.

75. 1758. július 17. Stindl György Laitnperger fésűs elleni adósság ügye.

76. 1758. július 17. Sulmon Jánost büntetik a szomszéd tyúkainak megmérgezése miatt.

77. 1758. 11. 21. Reizer András adósság ügye.

78. 1759. június 11. Néhai Czájzl György háza eladatott.

79. 1759. június 11. Bankó Imre eladta a Kis utcában lévő kőházát 432 forintért Pitner Jánosnak.

80. 1759. június 11. Minderlain János házát eladja 350 forintért.
81. 1759. december 17. Teringer Ferdinánd várbeli házát a káptalani orgonista szomszédságában 240 forintért eladja Francz Mihálynak.
82. 1759. december 17. Kizlingstajn Pál a piactól keletre lévő házát 460 forintért eladja Milner Jakabnak.
83. 1760. augusztus 17. Horváth Mihály 15 forintért elad egy szántóföldet Gotlib Keglinek.
84. 1760. október 20. Nemes Fejes István eladja házát 140 forintért és 3 réf posztóért Vaisz Ferenc posztósnak.
85. 1761. február 23. Henigh Antal 53 forintért és egy réf posztóért megveszi Jósfai János házát.
86. 1761. március 30. Paráznasáért Tumbler Jakobot 16 forintra büntetik.
87. 1761. május 18. Barabás Gergely egy házhelyet elad Hernperger Lőrincnek. (Van bejegyzés a purgerré válásáról.)
88. 1761. május 18. Triperger Jakab kalapos elszökik az adósságok elől.
89. 1761. július 20. N. Hollósi János a házát 70 forintért eladja Sráiber József posztónyírónek.
90. 1761. 12. 19. Bankó Ferenc házát eladják Gujtvain Eugeniushoz 215 forintért.
91. 1762. február 9. Rogenhoffer Mátyás 740 forintért eladja házát Francz Mihály német vargának.
92. 1763. március 7. Kovács Terézia 65 forintért eladja házát Peterstorfer Andrásnak.
93. 1763. március 28. Ter József szabó ellen adósság behajtása.
94. 1763. június 13. Hernperger János ügye.
- 95–98. 1763. június 20. Griensnek Antal, Hebner Antal, Fraj Albert, Henigh Antal bizonyáglevelet kapnak arról, hogy házas, tüzes gazdák és böcsültetes purgerek, ezért az artikulusok megszerzésére érdemesek.
99. 1763. augusztus 29. Néhai Krepper János fésűs javainak eladása.
100. 1763. november 14. Szuppinger István nemes kocsmáról bort vitt, egy forintra büntetik.
101. 1764. május 21. Svarczperger Terézia kérésére idézés.
102. 1764. december 3. Bátor Mihály eladja házát 48 forintért Sofl Sebestyénnek.
103. 1765. február 25. A német varga céh panasza Snajder János ellen, aki a céh adósa maradt 32 forintra.
104. 1765. március 4. Kasper Jakab kesztyűs a túskevári zsidóval adósság ügyében megegyezik.
105. 1765. március 4. Simon tislér adóssága Salamon Oblattal szemben.
106. 1765. május 22. Laitner Miklóst a pintér céhbeni vádaskodásáért – az ügyben fogott céhet is tartottak – a tanács 12 pálcára vagy 4 forintra bünteti.
107. 1765. január 2. Poos János német varga eladja Csorda utcai házát Konkolos Istvánnak. 80 forintért.
108. 1765. március 8. Németh Mihály eladja házát 105 forintért Szammiller Ádámnak.
- Az iparoslegények is fizettek időnként purgerpénzt. Időnként mint jövevények ők is

szerepelnek a forrásokban. Az 1758. február 13-i jegyzőkönyvi bejegyzés megörökített néhányat közülük a származási helyével együtt: Horváth Mihály kovács elszámolt a verbunk költségeiről. Összes kiadása lett 22 forint 9 ½ dénár, a katonának fogadottak között volt Szakács József légrádi csizmadia inas, Kinigh András kötéljártó Borussiából, Koch Kristóf esztergályos Hannoverből, szentgotthárdi Német Ferenc, Henigh Antal posztós, Preszl Gáspár asztalos Francfurtumból, József nevű fésűslegény Linzből, bakonybéli Horeczky János lapátos.⁹

* * *

Ha a német lakosságnak az úrbérrendezés (1767) előtti betelepedéséről mérleget akarunk készíteni, akkor az 1728., 1747. és 1767. évi adóösszeírások adatait kell felhasználni és összevetni. Az első összeíráson lemérhető a purgerekről hozott státutum (1732) előtti helyzet, a másodikon az 1747-ig érkezett német jövevények száma, a harmadikon az 1747 és 1767 közötti változás.

1712-ben 370 adózó fizetett állami adót, akik között legfeljebb öt német lehetett: Német kovács, Német pintér, Német mészáros, Tislér Ferenc, Tislér Mihályné.

1720-ban német polgárok (15): Arbajt János fazekas, Arleth Ágoston varga, Ekli Tamás asztalos, Fráj Simon kereskedő, Golthomer Antal varga, Helczl Pintér János pintér, Helfinger Lőrinc pék, Kulmon Jakab kereskedő, Lipp Lőrinc esztergályos, Németh kovács, Perniker szűcs, Pillich Mátyás kalapos, Sicz György sörfőző, Siffter Gergely, Tislér Mihály asztalos,

Az 1728. évi összeírásban 342 házzal bír (177 domus, 165 casulae), 2 ismeretlen státusú és 39 zsellér, összesen 383 adózó szerepel.

Egy seborvos (chirurgus) volt a városban, azonkívül 133 iparos. Iparosok megoszlása: aranyműves 1, asztalos 2, ács 1, bognár 5, csapó 20, csizmadia 12, csutorás 5, esztergályos 2, fazekas (gerencsér) 9, gombkötő 6, kalapos 1, kádár (pintér) 3, kovács 6, kőműves 2, kötélverő 1, lakatos 2, mészáros 6, nyereggyártó 1, pék 1, sörfőző 1, szabó 13, szíjgyártó 3, szűcs 5, takács 8, tobak 6, varga 10, olvashatatlan 1 (4. oldal).

Német nevű 14 fő: Arbajt János fazekas, Arleth Ágoston varga, Francz Mihály varga, Frehtiker Gergely szabó, Gutthomer Antal varga, Helczl János pintér, Hueber József esztergályos, német kovács, Perger János ács, Perniker János szűcs, Pillich Mátyás kalapos, Sicz György sörfőző, Siffter Gergely, Tislér Mihály asztalos.

1747-ig 728 főre emelkedett a veszprémi adózók száma. 81 német nevű adózó volt a városban.¹⁰ Közöttük 14 pipás volt, akiket emiatt adóztattak.

A német nevű polgárok névsora 1747-ben:

Aiszenport Mihál	Ettl Simon
Albrecht György	Firhauser András
Anteszner Józseph	Fráj József
Czedly Györgyné	Francz Miháll
Czentli Lőrincz	Fux János
Engszler Antall	Grujber Márton
Engszler János	Hájszinger Gergely

Hansz Páll	Pósz János
Henrig Márton	Purghard Mátyás
Herbs András	Rajsinger György
Herbsz János	Resner Károl
Herman Szabó János	Russ Pál
Hversmon János	Schajdl Tamás
Jáger György	Siga Tislér Páll
Jáger János	Snájder János
Joldhájmél Antall	Srancz György
Keller Páll	Stharmeg Ferencz
Kerkell János	Stimnán János
Koch György	Straminger Gáspár
Langis Ferdinánd	Stull Lőrincz
Lekman varga	Supinger István
Liber Bernárd	Susavolt Bernárd
Lichtenperg György	Svarczberg Péter
Ludvig Jóseph	Szicz Györgyné
Mandl Ágoston	Takács Ludvig
Márhoffer Simon	Taobler Jakab
Markhart István	Tirr Jóseph
Miller János	Tislér Ferencz
Mittemberger János	Tobl György
Mósz György	Toll János
Musz Ferdinánd	Trisnecker Márton
Najmonn Antal	Ullik János
Najpaor Bálint	Vajsenpeker János
Orbajt János ifj.	Veniger György
Orbajt János öreg	Veniger János
Pajedl János	Veninger András
Pajer Mihály	Vittemár Simon
Paor Jóseph	Vóger Jóseph
Pillich Mátyás	Werhárd Antall
Plank Mihály	Woff Tamás
Polányi Ferencz	

Nyolc házatlan zselléren és egy patikus bérlőn kívül valamennyien hospesek voltak. A hospes szó a középkorban telepest, vendéget jelent. Itt nem erről van szó, hanem földesúri alárendeltségben élő emberekről. Kizárt, hogy agrárfoglalkozásra utalna a szó, mert az iparosokat, kereskedőket is hospesként jegyezte fel az összeíró.

A jövevények, akikből purger lett, beilleszkedtek a város társadalmába. Látszik ez a foglalkozási összetételükön, mely erősítette a helyi iparostársadalmat. Az összesen 81 fő között 69 iparos és kereskedő, 5 ismeretlen foglalkozású hospes, 4 napszámos, 2 ismeretlen foglalkozású házatlan zsellér, 1 kereskedő hospes volt.

A kézműiparban megjelentek a városban a kizárólag németek által üzött iparok, mint a német szabó, német varga, német szíjgyártó, de ilyennek tekinthető a kalapos is, mert a magyaroknál süvegesek voltak. A német asztalosokat tisléreknek, a kádárokat pintéreknek nevezték. A sör a németek kedvelt itala, és Veszprémben is német volt a sörfőző. Tobakok nem voltak a németek között, csak tímárok.

Az iparosok és kereskedők, összesen 69 fő megoszlása: asztalos 3, ács 6 (közülük egy önálló legény), bognár 1, csizmadia 2, esztergályos 3, fazekas 2, fésűs 1, gombkötő 2, kalapos 4, kalapos (tanácsnok, gyapjúval kereskedik) 1, kalmár 3 (közülük egy bolttal), kapcakötő 3, kádár 1, kávéfőző 1, kesztyűs 1, késes 1, kovács 5 (közülük egy vassal kereskedik), kőműveslegény önálló 3, kötélverő 1, lakatos 2, mészáros 1, német szabó 3, német szíjgyártó 1, német varga 3, patikus 1, pék (nem gyakorolja, hanem kereskedik) 1, posztókészítő 1, sörfőző 1, szitás 2, szűcs 3, takács 2, tímár 2, üveges 1, varga 1.

A mesterek 45 legényt és 13 inast tartottak.

A német polgárság hamar alkalmazkodott a helyi körülményekhez, 1747-ben már 18 szőlőbirtokos volt közöttük, akik 562,25 pozsonyi akó bor után fizettek adót.

A németek hamarosan részt követeltek maguknak a város önkormányzatában is. Számbeli gyarapodásukat és a magyar nyelv ismeretének hiányát is mutatja Bus Xaver tímár ügye, aki 1761. január 5-én került a purgerek sorába és három év alatt sem tanult meg magyarul, mert 1764-ben, a magyar nyelvet nem tudván, örökre megváltotta magát a polétási tisztségtől.¹¹ A város jegyzőkönyveiben a bejegyzések egyik hivatalos nyelve, főleg az adósleveleknél, a német lett. A német iparosok még a 19. század első felében is számláikat németül állították ki.

Német polgárok a város önkormányzati tetsületeiben

Arbajt János

1720-ban fazekas. 1731–32-ben vásárbíró, 1734–35-ben borbíró.

Firhauzer András

1759–61-ben vásárbíró.

Francz Pál

vásárbírónak választották 1763-ban.

Hajczler Tislér Ferenc

tanácsnok 1749-től szenátor, 1753–54-ben borbíró.

Honecz János

1765–66-ban vásárbíró.

Jáger János

1749–50-ben vásárbíró, 1755-ben árendaperceptor.

Laitnperger Konrádot

vásárbírónak választották 1764-ben.

Lankis Ferdinánd

vásárbíró 1764–65-ben.

Laszkalner János

1763–64-ben árendaperceptor.

Lechlmaier Mátyás

1763–64-ben vásárbíró.

Ludvig József

vásárbíró 1764–65-ben.

Najpaor Bálint

kalapos 1736–37-ben vásárbíró, 1746. április 27-től tanácsnok, 1756. május 15-től deputátus.

Najpaur Mihály

1761–62-ben vásárbíró, 1762–63-ban szabadvajda.

Pajer Mihály

1747: bolttal rendelkező kalmár. 1744. május 4-én szenátorrá választották. 1744–45-ben perceptor. 1745. március 21. A város képviselőjében üdvözli Biró Márton újnna választott püspököt. 1748. 05. 21. 3598 forint adóssága van, boltbéli portékáinak értéke 2804 forint. 1748. Győri kereskedők és Pillich Mátyás adósa. 1748. július 18-án helyettes főbíró. 1751. január 11. Pillik követeli Pajer Mihályon az adósságot. 1751. március 15. Pajer adóssága ügyében intézkedik a tanács. 1752. február 23. Pajer Mihály adósságainak rendezése, 1038 forint 86 ½ dénár. 1752. április 20-án választották először a város főbírájává a négy püspöki jelölt közül, ezután 1764. április 24-ig főbíró.

Pillich Mátyás

1720-ban kalapos. 1731. január 29-től szenátorrá választották. 1731–32-ben a városi polgárok képviselőjében borbíró. 1745. március 21. A város képviselőjében üdvözli Biró Márton újonnan választott püspököt. 1747-ben kalapos és gyapjúval is kereskedik, 111 akó bora van, ami a harmadik legnagyobb mennyiség az adózók között. 1758-ban a város hitelezője 500 forinttal, amit a város perének folytatására vesznek fel tőle. 1761. április 24. Pillik Mátyás megnemesedett.

Rezner Károly

1747: patikus, bérlő, extraserialista. 1764. 12. 05. Hatalmat ad neki a város arra, hogy királyi várossá tehesse a várost. 1765. 02. 26. Hazarendelik Bécsből.

Ruprecht István

vásárbíró 1765–66-ban.

Sicz György

1736-ban marasztalják tanácsnoknak.

Smid Jakab

vásárbíró 1766–...-ben.

Starmegh Ferenc

csizmadia 1753–54-ben vásárbíró, 1761–62-ben borbíró.

Susvalt Bernárd

1748–49-ben vásárbíró.

Tislér Mihály

1729–31-ben szabadvajda.

Veninger András

1756. május 15-től deputátus.

Veninger János

1749. január 24-től tanácsnok.

Vernhard Antal

1757-ben perceptor, 1758-ban adósságának rendezése a boltbeli vasportékák eladásával.

Az 1767. évi összeírásban 828 adózó szerepel. Max. 158 közülük a német nevű.¹²

745 foglalkozása ismert:

412 = Foglalkozás szerinti megoszlásuk: aranyműves 2, asztalos 8, ács 4 (ebből 2 önálló legény), bádgos 1, bognár 7, csapó 79 (ebből 5 nem gyakorolja, 29 önálló legény, akik közül 3-nak semmije sincs), csizmadia 30 (1 nem gyakorolja), csutorás 23, dohányos, tubákkészítő 2, esztergályos 3, építész 8 (6 önálló legény), fazekas 23 (ebből 1 rokkant katona, 1 nyomorult), fésűs 1, gombkötő 5, ismeretlen 4, kalapos 7 (ebből 1 vak), kapcakötő 2 (ebből 1 önálló legény), kádár 6, kelmefestő 1, kelmefestő és zenész 1, kesztyűkészítő 2 (ebből 1 rokkant katona), kéményseprő 1, kékíró 3, késes 3 (ebből 2 önálló legény), kovács 11, kőműves 18 (ebből 1 pallér, 13 önálló legény), könyvkötő 1, kötélverő 2, lakatos 5, mészáros 4, német szabó 3, német varga 11, nyereggyártó 1, orbicularius 4, pék 2, posztó készítő 8, sörfőző 1, szabó 27 (ebből 4 nem gyakorolja), szappanfőző 1, szíjgyártó 8, süveges 3, szítás 3, szücs 15, takács 20 (ebből 2 agg), tímár 3, tobak 4, üveges 1, varga 30 (ebből 1 nem gyakorolja).

107 = 87 legényt és 20 inast foglalkoztattak

10 = kalmár 4, kereskedő 2, szatócs 2, vasáros 2

4 = bába 1, patikus 1, seborvos 2

1 legény

158 = erdőkerülő 1, harangozó 1, katona 5 (ebből 2 rokkant, 2 obsitos), kertész 4, mezőőr=csósz 3, muzsik 2, napszámos 141 (ebből elbocsátott katona 1, agg 3, 2-nek semmije sincs), szolga 3,

10 = újpolgár 10 (ebből 1 agg, nyomorult)

43 = agg 11 (ebből 1 vak), koldus 4, nincstelen 17, nincstelen, pálinkát áruló 1, nyomorult 5, nyomorult agg, nyomorult süket 3, vak 2.

A németek foglalkozás szerinti megoszlása:

158 = ács 3, asztalos 3, bába 1, bádgos 1, csapó 6, csizmadia 2, csutorás 1, dohányos 1, építész 5, esztergályos 3, extraserialista 1, fazekas 2, férje megszökött 1, fésűs 1, gombkötő 2, kalapos 7, kalmár 1, kapcakötő 3, kelmefestő 1, kékíró 3, kereskedő 2, kertész 4, késes 3, kesztyűkészítő 2, két háza van 2, koldus 1, kovács 4, kőműveslegény 13, kötéljártó 1, lakatos 2, manualista 14, mészáros 1, muzsik 1, nincstelen 4, nyereggyártó 1, patikus 1, pintér 2, posztó készítő 4, rokkant katona 1, sörfőző 1, szabó 4, szappanfőző 1, szatócs 1, szíjgyártó 2, szítás 2, szolga 1, szücs 2, takács 1, tímár 3, üveges 1, varga 11, vasáros 2. Ismeretlen 15.

42 legény.

Az 1767. évi összeírásban szereplők bevándorlási adatai:

Név	Foglalkozás	Első adat
Aizler Lőrinc	ács	
Ajris János	sörfőző	
Ajzenhut József	nyeregygártó	Ajznhut József 1760. március 17. purger
Ajzenpart Ferenc	kereskedő	Ajznpart Ferenc 1735. augusztus 29. purger Aizenpart aliter Mészáros Ferenc adóssága 1744. március 14. Aizenpart Ferenc végrendelete 1764. december 6.
Alt János	zsellér, koldus	
Arleth József	varga	Arleth Ágoston varga 1728 öi
Baibel Pál		
Bartl Jakab	manualista	
Bruszik János	szűcs	
Burchard Mátyás	szítás	Purchardnál is!
Czirk Pál	kalapos	
Elig János	manualista	
Faul István	esztergályos	
Firhauzer András		Firhauzer András 1747 öi
Fossing Mátyás	kőműves pallér	
Fráj József	kesztyűkészítő, rokkant katona	Fráj József 1747 öi
Fráj Mihály		Fráj József 1747 öi
Francz Mátyás	kőműveslegény	Francz Mihály 1728 öi Frantz Mátyás 1748. december 9. concivis kőházát a Szentbenedekhegy alatt 30 forintért eladja Francz Mátyás 1756. július 20. megveszi Szalai Pál kőházát

Francz Pál	varga	Francz Mihály varga 1728 ői Francz Mihály 1759. december 17. a várban házat vesz. Francz Mihály német varga 1762. február 9. házat vesz
Frank Benedek	csapó	
Frank Mátyás	csapólegény	
Fux János	kapcakötő	Fux János 1747 ői
Griensnek Antal	posztókészítő	Griensnek Antal 1763. június 20. bizonyoságlevél a céhartikusok megszerzéséhez
Grujber Márton	kapcakötő	Grujber Márton Hecz, Alsó-Ausztria 1746. július 14. polgárlevél Grujber Márton 1747 ői
Haizler Ferencné		Haiszler Ferenc 1749. február 13. senator, német tislér 100 forint követelése.
Hájnrich Márton	szíjgyártó	Hendrigh Sziártó Márton 1744. december 22. házat vesz a Hosszú utcában Henrig Márton 1747 ői
Hajzler Antal	kapcakötő legény	
Hakl Gáspár	építész	Hákli Márton kőműves hagyatéka 1747. március 9.
Hebner Antal	posztókészítő	Hebner Antal 1763. június 20. bizonyoságlevél a céhartikusok megszerzéséhez
Héder Mihály	varga	
Hermán György	csapó	Herman Szabó János 1747 ői
Hermán János	manualista agg	Herman Szabó János 1747 ői
Hernperger János	kertész	Hernperger János 1763. június 13. ügye
Hernperger Lőrinc	kertész	Hernperger Lőrinc 1764. október 22. purger
Hetl Simon	lakatos	
Hobsrájder György	varga	
Hofman Ferenc	képiró/képfaragó	Hoffman Ferenc 1765. december 15.
Honecz János	csapó	

Hovner Mátyás	manualista	
Hujber Ferenc	kötéljártó	Hujber Ferenc 1765. szeptember 9. purger
Hujber Márton	kőműves	Hujber Márton 1766. augusztus 25. purger
Hukser György	építészlegény	
Jáger Jakab		Jáger György, Jáger János 1747 öi
Jáger János	mészáros	Jáger György, Jáger János 1747 öi
Kájner András	varga	
Kasper Jakab	kesztyűkészítő	Kasper Jakab 1758. március 15. megveszi Susvald Bernárd házat
Keller Ferenc		Keller Pál 1747 öi
Keller Pálné	szolga	Keller Pál 1747 öi
Kemer Lőrinc	kovács	
Kerber György	kőműveslegény	
Kitl Ferenc	bádogos	Gitl Ferenc 1763. június 20. purger Kitl Ferenc 1765. november 4. házat vesz
Kizlinstain Pál	késes	Kizlingstajn Pál 1759. december 17. a piactól kletre lévő házat eladja
Kláin György	manualista	
Klain Jósefné	semmije sincs, nyomorult	
Kláin Pálné	semmije sincs, férje megszökött	
Kok János	manualista	
Kok Kristóff	esztergályos	1758. február 13. Koch Krisóf Hannover esztergályos katonának fogadva Kok Kristóf 1760. február 26. purger
Kok Pál	kőműveslegény	Kók György 1744. május 19. kőházat vesz a Piarcsi utcában 265 forintért. Koch György 1747 öi
Koller András	kertész	
Konrád tislér	asztalos	

Kopfer Pál	kalapos	Kopfer Pál 1749. március 3. faházat vesz a Szentbenedekhegyen
Kozler József	csapó	Kozler József 1759. március 5. megszerzi Hriba György házát
Láinfrust Pál	kőműveslegény	
Laitnperger Konrád	fésűs	Laidnberger György Konrád 1748. augusztus 4. ? purger Laidenperger György Konrád Frankhon 1748. augusztus 19. ? polgárlevél.
Láizinger Gábor	képiró	
Laszkalner Ferenc	vasáros	1745. április 5. Lasztkartner árvák ügye
Laszkalner János Lechmair Mátyás	szappanfőző	1745. április 5. Lasztkartner árvák ügye Lechellmayer szappanfőző adóslevele 1751. március, 1756. szeptember 27.
Lechmon Maximilián	varga	Lochmon Miksa ügyében ítélet 1746. szeptember 19. Lekman varga 1747 ői
Lemer Mátyás	építész	
Lencz tislérné	férje megszökött	
Lichnaur József	ácslegény	
Ludvig József	takács	Ludvig József 1747 ői
Ludvig Pál	csizmadia	Ludvig Gertler Pál 1754. február 12. kőházat vesz a Vásárálláson.
Lux Ádám	szabó	Lux János szabó 1766. június 23. purger
Marchard Istvánné	asztalos	Markhart István 1747 ői
Marian József	manualista	
Matis János	szabó	Mátis János 1748. augusztus 3. purger
Milner Caelestin	tímár	Milner Celesztin 1761. január 5. purger
Minderlái János	szabó	Minderlain János 1759. június 11. házát eladja
Mitterman Simonné	bába	

Moczinger Farkas	üveges	Móczipger Farkas 1760. július 7. purger
Mosz Ferdinándné	szatócs	Musz Ferdinánd 1747 öi
Musz Miklós	manualista	Mósz György 1747 öi
Naipaur Bálintné	kalapos	Neupaor Bálint háza előtti árok ügye 1746. április 30. Najpaor Bálint 1747 öi
Náipaur József	kalapos	Najpaor Bálint 1747 öi
Naipaur Mihály	kalapos	Najpaor Bálint 1747 öi
Obermiller Balázs	manualista	
Orbajt György	fazekas	Arbajt János fazekas 1728 öi Orbajt János ifj. 1747 öi Orbajt János öreg 1747 öi
Orbajt János	fazekas	Arbajt János fazekas 1728 öi Orbajt János ifj. 1747 öi Orbajt János öreg 1747 öi
Osváld István	extraserialista	Osváld Örsébet végrendelete 1747. január 5.
Pájer Mihály		Pajer Mihály 1747 öi
Paor Mátyás	manualista	Paor József 1745. purger Paor József 1747 öi
Pentl János	kőműveslegény	
Peterstorfer András	ács	Peterstorfer András 1763. március 7. házat vesz
Pimerhoffer Ágoston	építészlegény	
Pintér János		
Pitner Mihály szűcs		
Poch ? Tamás	kőműveslegény	
Pós János	varga	Posch János 1754. szeptember 16. ? purger Pósz János 1747 öi
Práicz Lőrincné	semmije sincs	Preiß Lőrinc 1735. március 14. purger
Prantner Mihály	manualista	
Purchard Mátyás	szítás	Purghard Mátyás 1747 öi

Pus Xaverius	tímár	Bus Xaverius 1761. január 5. purger
Rabatin György	muzsikus	
Ráich József	tímár	Raich József 1747. december 14. ötven forintot kölcsönöz a városnak
Raichl Ignác	posztókészítő	Raichelt Ignác 1764. október 1. purger
Reczer András	varga	
Reimer Bernárd	asztalos	Reimer Bernárd 1764. szeptember 24. purger
Reperger György		
Rezner Károly	patikus	Resner Károly 1747 ői
Rogenhofer Mátyás	kalmár	Rogenhoffer Mátyás 1762. február 9. eladja házát Rogenhoffer Mátyás 1762. február 9. 1000 forintért megveszi Pap Dömötör görög házát
Rot Antal	manualista	
Ruprecht István	gombkötő	Rubrecht István Modor 1748. november 4. purger Rubrecht István bevétele a gombkötő cégbe 1748. november 22.
Rus Pál	lakatos	Russ Pál 1747 ői Sajbl József
Sandl Mihály	szabó	Szantl Mihály 1765. április 15. purger
Seleh János	csapó	
Semmler Ádámné		Szakmiller árvák ügye 1748. július 18. Szakmiller Ádám 1762. február 15. purger
Smid Ferencné	két háza van	Smid Ferenc képfaragó 1756. május 17. megvesz egy Bende-völgyi kertet
Smid Imre	kőműveslegény	
Smid István özvegye	semmije sincs	
Smid Jakab	kalapos	
Smid Mátyás	varga	Smid József 1754. február 4. polgárlevél

Snepolker	napzámos, építéslegény	
Soff Sebestén	kőműveslegény	
Sörösne	kereskedő	Sicz György sörfőző 1728 ői Sicz Györgyné 1747 ői
Srancz György	kovács	Srancz György 1744. december 22. Hosszú utcai kőházát eladja 155 forintért Srancz György 1745. február 22. telekhasználat Srancz György 1747 ői
Stármegh Ferenc	csizmadia	Stharmeg Ferenc 1747 ői
Stodler Dávid	varga	
Sulcz József	kőműveslegény	
Sulmon Jánosné	semmije sincs	Sulmon János 1758. július 17. büntetése
Sumacher János	kertész	
Summer Ferenc	kőműveslegény	
Svata Jakab	szíjgyártó	Svata Jakab Jospic, Csehország 1766. augusztus 18. purger
Sviger Jakab	dohányos	
Szak János	kelmefestő	
Szaor János	vasáros bolttal	Szauer János 1758. június 7. kölcsönt vesz fel a piaristáktól
Taubler Jakab	esztergályos	Taobler Jakab 1747 ői
Tenk György	kőműves	Tenk György 1765. április 8. purger
Teringer Ferdinánd	késes legény	Teringer Ferdinánd 1759. december 17. várbeli házát eladja
Ternpolcz Leopold		
Tisler János	csutorás	Tislér Mihály asztalos 1728 ői Tislér Ferenc 1747 ői
Tubl György	késeslegény	Tobli György 1742. purger Tobl György 1747 ői Tubl György 1759. május 28. lubrica materia, 1759. július 30. házát elárverezik

Ulrik János	gombkötő	Ulrik Bognár János 1739. purger Ullik János 1746. február 7. kőházat vesz 112 forintért Ullik János 1747 ői
Unger József	manualista	
Vaigl József		
Vaisz Ferenc	posztókészítő	Vaisz Ferenc Veszprém 1758. február 27. purgerlevél Vaisz Ferenc 1760. október 20.házat vesz
Vaisz Pál	rokkant katona	
Vaktl János	manualista	
Veisz György	két háza van	
Véner Pál	varga	
Veninger András	kovács	Veninger András 1730. szeptember 4. szőlőt vásárol Veninger András 1744. november 2. egy hold szántót vesz Véniger András kovács hitelez Eizenpart Ferencnek 1744. március 14. Veninger András 1747 ői
Veninger András ifj.	kovács	
Veninger Ferenc	pintér	
Veninger János		Veniger János 1735. augusztus 29. purger Veniger János 1747 ői
Veninger József	pintér	Veniger György 1747 ői
Vestermair Ádám	kalapos	
Vizlajtner József	képiró	

JEGYZETEK

¹ Veszprém Megyei Levéltár. Veszprém város tanácsának iratai.

² Az 1712–1741., 1741–1755. és az 1755–1767. évi városi jegyzőkönyvek alapján.

³ A források a közölt bejegyzési dátum alatt a városi jegyzőkönyvekben megtalálhatóak.

⁴ Vp. város jkv. 1748. 11. 04., 1748. 11. 22.

⁵ Vp. város jkv. 1751. 03. 17.

⁶ Vp. város jkv. 1754. 08. 02., 1755. 02. 26., 1760. 03. 17. 1. p.

⁷ Vp. város jkv. 1748. 12. 10.

⁸ Vp. város jkv. 1748. 12. 30.

⁹ Vp. város jkv. 1758. 02. 13.

¹⁰ Veszprém Megyei Levéltár. Veszprém város tanácsának iratai. Összeírások. Conscriptio generalis Incltyi Comitatus ...iensis

¹¹ Vp. város jkv. 1764. 12. 31. 1. p. A polétákról összefoglalás: 1. A városnak ugyanis volt perceptora (adóvevő), aki nem minden adóért, csak a portióért (állami vagy királyi adó) felelt, tehát a portiópolétásokkal állt kapcsolatban. Neki a legtöbb évből ismerjük a nevét.

2. A földesúri adó az 1748. évi urbáriumban megállapított 700 forint, amiből 400 forint a püspöké, 300 forint a káptalané volt. Ezért az adóért az árendaperceptor felelt. Neki voltak alárendelve az árendapolétások. Ez biztos, mert a város levéltárában, amit a 70-es évek végén rendeztem, van egy ilyen tétel, hogy „portió- és árendapolétásokkal való számvetés”. Azonkívül néhány évből 1767 előtt ismerem az árendaperceptor nevét is, aki nem azonos a perceptorral.

3. Voltak aztán *tartó* (intertentionalis) poléták is, amelyek feladata a katonatartás volt, a számuk 1717-ben 36, tehát nem lehettek azonosak az előzőekkel. Itt jelentkeznek a *vacans* (üres) poléták, amelyek azokat a polétákat jelentették, amelyek egy-egy természetbeni kötelezettség teljesítéséből kimaradtak. Ezekről a természetbeni szolgáltatás helyett pénzt szedtek, ezért voltak *vacans* polétások és *vacans* poléták perceptora is. 1767 előtt két évből ismerem a nevét. Perceptor ezenkívül még volt néhány (pl. büntetéspénzek perceptora, purgerpénz perceptora stb.), de ezek nem érdekesek. A *tartó* polétásoknak a 18. század első felében nem volt „főnökük”, hanem magistratus közvetlenül irányította őket.

4. Voltak *kvártélyos* poléták is, amelyek nyilván a katonaság elszállásolásánál kaptak szerepet, de ezekről csak azt tudom, hogy 1753-ban említik őket, de hogy külön rendszert alkottak volna, arról nem tudok semmit.

5. Még egy polétást említenek 1767 előtt: az *extraserialis* (sorkivüli) polétást. Ebből csak egy volt, és valószínűleg a portiópolétásokhoz tartozott. Ha nem ismerős a fogalom, annyit mondhatok róla, hogy Veszprémben nehezebb megmagyarázni, hogy mit jelentett, egy faluban könnyebb. A faluban éltek telkes jobbágyok és házas zsellérek, ezek voltak a serialisták, korabeli kifejezéssel a szeresek, akik a sorba tartoztak. Ha valamilyen kötelezettséget házanként haladva kellett végrehajtani, akkor azt szerjárs szerint hajtották végre. Ez ismert a török kori Német-völgyi falvakból és Alsóörsről is. Az *extraserialis*ak voltak a sorkivüliek, akik nem rendelkeztek jobbágytelekkel, idegenek voltak a faluban, pl. bérlők, zsidók stb., s nem is terhelte őket minden kötelezettség, mint a telkes jobbágyokat és házas zselléreket.

¹² Veszprém Megyei Levéltár. Veszprém város tanácsának iratai. Összeírások. ...

A veszprémi püspökség állapota Bajzáth József püspökségének kezdetén (1777) kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvének tükrében

NYIKUS NORBERT

DOLGOZATOM CÉLJA BAJZÁTH JÓZSEF (1777–1802) veszprémi püspök 1777-ben történt kivizsgálásának jegyzőkönyve¹ alapján bemutatni az egyházmegye székvárosának állapotát. Fontos ez egyháztörténeti szempontból: az 1777. esztendő fordulópontot jelentett a püspökség számára, ui. egy hónappal a jegyzőkönyv keletkezése előtt az egyházmegye területét jelentősen átszervezték: az újonnan létrehozott székesfehérvári és a szombathelyi püspökségek részben a veszprémi egyházmegyéből kihalított területeken feküdtek. Bajzáth József processusa már e megcsonkított egyházmegyéről tanúskodik, a megidézett tanúk többek között a feldarabolás körülményeiről is vallanak. Ezek fontos történelmi adalékokat tárnak elénk a Habsburg-ház egyházpolitikájával kapcsolatban. A jegyzőkönyvben igen sok szó esik a püspöki székhelyről, Veszprémről, ezért ez a forrás egyben a város történetének szempontjából is kiemelkedő értékű. Tartalmazza az új püspök életútjára vonatkozó vizsgálatot is. Bajzáth méltó utóda volt hivatali elődeinek, akik a törökellenes harcok és a Rákóczi-szabadságharc alatt teljesen lepusztult veszprémi püspökséget helyreállították, s visszaadták jelentőségét.

A processus mellett megvizsgáltam az 1780-ban készült, a veszprémi székesegyházra, a káptalanra és a plébániára vonatkozó *canonica visitatio* anyagát,² melyet Bajzáth József, mint újonnan kinevezett veszprémi főpásztor vétetett fel. Mivel a processus is főként a katedrálisra és a városra koncentrál, az itt előforduló információk ellenőrzésére kiválóan alkalmas a három évvel későbbi forrás. Utóbbi segítségével az is kiderül, hogy az új püspök felszentelése után mindjárt igen aktív munkába kezdett. A kivizsgálási jegyzőkönyvben gyakorta igen szűkszavúan nyilatkoztak egyes kérdésekben. Ez kiegészíthető az 1780-as vizsgálat jegyzőkönyve segítségével, fel lehet tární a részleteket, rá lehet világitani a helytörténeti vonatkozásokra.

Az egyház már a legkorábbi időktől fogva alaposan megválogatta, hogy kik tölthetnek be vezető pozíciókat. 1123-ban az I. lateráni zsinat juttatta érvényre azt az elgondolást, miszerint az eljárást mindenkor az egyházon belül kell lefolytatni, ennek joga az egyházat illeti.³ A későbbi visszaélések miatt III. Sándor pápa a III. lateráni zsinattal (1179) kimondatta a választandó püspökjelöltekre máig érvényben lévő legfontosabb kritériumokat.⁴ Az intézkedés a püspöki szék betöltésekor előzetes vizsgálatra kötelezte a választó testületeket.

A kánoni kivizsgálás végleges módja a 16. században rögzült. X. Leó pápa bullája a Rómában folytatott eljárások vezetését a jelölt országának érdekeit képviselő bíborosra ruházta. A trienti zsinat megerősítette a korábbi pápák rendelkezéseit, és az érsektartományi zsinatokat bízta meg a helyi igényeknek megfelelő eljárási mód kidolgozásával. Ezt azonban nem sikerült maradéktalanul végrehajtani a tartományokkal; a reformhatározatok megvalósítása lassan haladt, főként Magyarországon.⁵ Azonban az, hogy a kánoni pert már Rómán kívül is el lehetett végezni, nagymértékben hozzájárult a gyakorlat elterjedéséhez.

Ez időben gyakori volt a közvetlenül a Szentszék által történt kinevezés, így a püspökjelöltek gondos kiválasztása érdekében a leendő főpapok személyéről és egyházmegyéjük helyzetéről a pápának informálódniuk kellett. Ehhez adtak segítséget a Rómában vagy a területileg illetékes nunciaturán lefolytatott vizsgálatok (*püspöki processus, processus informativus*).

A kánoni kivizsgálások 20. századig fennmaradt formája XIV. Gergely és VIII. Orbán pápák idején alakult ki. XIV. Gergely 1591. május 15-én⁶ kelt rendeletében előírta, hogy a vizsgálatot (Rómán kívül) a területileg illetékes nunciások személyesen vezessék. Tanú csak olyan egyházi-világi méltóság lehetett, akit komolynak, tárgyilagosnak, vallásosnak és a helyzetről jó értesültnek tartottak az illetékesek. Meghallgatásukra bizalmas körülmények között került sor. A jelölt törvényes származású, 30. életévét betöltött, teológiai vagy licenciátusi fokozattal bíró személy lehetett, kinek szelleme, vallásossága megfelelő. A pápákat az egyházmegyével kapcsolatban a székváros, a székesegyház, a püspöki palota, a papnevelő állapota, az egyházmegye kiterjedése, annak bevétele, a káptalani méltóságok és azok jövedelmei, a papság szelleme, a szerzetesrendek helyzete, a püspökség üresedésének körülményei érdekelték.⁷ XIV. Gergely utódai csupán az eljárás módzatán finomítottak; VIII. Orbán pápa 1627. július 10-i rendeletében pontosan kidolgozta a kérdőpontokat.⁸ A püspökjelöltre és az egyházmegyére egyaránt 13-13 kérdőpont vonatkozott.

A magyarországi püspökjelöltekre vonatkozó jegyzőkönyvek sorozata 1612-ben kezdődik, de országunk főpapjai már az 1600-as évek legelejétől rendszeresen eleget tettek kánoni kivizsgálási kötelezettségüknek. A jegyzőkönyvek bizonyos egyöntetűséget tanúsítanak: a tanúkihallgatások helye a magyar püspökök esetében a bécsi császári nunciatura palotája, olykor a bécsi jezsuita rendház, az országgyűlések idején pedig egy pozsonyi vagy soproni kolostor. Az elnök a nuncius, ha üresedésben volt, akkor az ügyvivő. A tényleges eljárást a nunciatura ügyhallgatója, kancellárja vezette.⁹ A bizalmas úton megidézett tanúk főként püspökök, apátok, prépostok, kanonokok, udvari méltóságok, a magyar kancellária tisztviselői, akik a jelöltet és az egyházmegyét kellően ismerték. Rendszerint három, de legalább két tanút kellett felsorakoztatni, akik aláírásukkal hitelesítették vallo-másaikat.¹⁰

A jegyzőkönyveket és a hozzájuk csatolt mellékleteket fel kellett küldeni a Kúriához, ahol a Konzisztoriális Kongregációnak adták át. Itt négy bíborostag áttanulmányozta, a kongregáció ülése elé terjesztette, amely hivatott volt dönten a kinevezésről.¹¹ A Konzisztoriális Kongregáció irattárából átkerültek a Vatikáni Titkos Levéltárba (*Archivio Segreto Vaticano*), ahol három fondban található: a Rómába küldött tiszttázatok a kon-

zisztórium levéltárában (*Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales*), a Rómában lefolytatott vizsgálatok fogalmazványai a *Dataria* levéltárban (*Dataria Apostolica, Processus Datariae*), a bécsi nunciatúrán folytatott vizsgálatok anyagai pedig a bécsi nunciatúra immár a Vatikáni Levéltárban őrzött iratanyagában (*Archivio della Nunziatura in Vienna, Processi dei vescovi e degli abbati*).¹²

A püspöki kinevezések sarkalatos pontja a királyok ún. főkegyúri joga, mely a királyi kinevezés révén gyakorolt hatást a főpásztorok személyének kiválasztására. A Magyar Királyság területén a középkor végén alakult ki ez a gyakorlat a Szent István-i egyházmegye-alapítások címén. Az uralkodónak így beleszólása volt a püspökkinevezések alakulásába. Ennek jogi alapját először Werbőczy *Tripartituma* ismertette: a püspököt a király nevezi ki (választott püspök), aki nyomban átvehette az egyházmegye területe feletti hatalmat, a pápának csak a megerősítés joga maradt. A Szentszék ezt a gyakorlatot sohasem fogadta el, viszont elfogadta az uralkodó közreműködését a főpapi kinevezésekben, melyet *bemutatásnak, jelölésnek (praesentatio, nominatio)* értelmezett.¹³

A processusok rávilágítanak Róma és a királyok ellentétére a püspökkinevezést illetően. A jegyzőkönyvek nem nevezik a már kinevezett püspököt *választott püspöknek (episcopus electi)*, csak *bemutatott püspöknek (episcopus nominati vagy promovendi)*, utalva a pápa általi kinevezésre, figyelmen kívül hagyva a király kinevezési jogát. Szembetűnő ez a jogi ellentét akkor, mikor az adott püspöki szék üresedésének körülményeit vizsgálják. A vizsgálatot végzők mindig azt tekintik az utolsó püspöknek, aki pápai províziót szerzett és az engedély birtokában felszentelték.¹⁴ A 18. században Mária Terézia új püspökségek alapításával, és az addigi egyházmegyék felosztásával oly mértékben gyakorolta a kegyúri jogot, mint elődei közül senki. A kinevezés megtörténte után következhetett a pápához intézett prezentációs irat megfogalmazása, melyet a kancellária végzett. A kánoni kivizsgálásra is csak ezek után kerülhetett sor.¹⁵

A püspöki kivizsgálási jegyzőkönyvek történeti értéke, hogy kortárs egyházi-világi előkelőségek eskü alatt tett tanúvallomásait tartalmazzák, akik sokszor személyes tapasztalataikból merített ismereteiket közlik velünk.¹⁶ A tanúk vallomásaiból információkat nyerhetünk a jelölt életrajzát és az adott egyházmegyét illetően. Forrásértékük, hogy fontos, hézagpótló egyháztörténeti és helytörténeti adalékokat tartalmaznak, melyek ellenpontozására esetleg nincs is megfelelő mód. Emellett a jegyzőkönyvek összehasonlításával lehetőségünk nyílik nyomon követni püspökségek, érsekségek fejlődési vagy éppen visszaesési folyamatait, egyházpolitikai, társadalmi, gazdasági és műveltségi viszonyait, még ha olykor csak röviden beszélnek is ezekről. A vallomások értéke viszont változó: a tanúk tájékozottsága nem mindig alapos, néha általánosságban beszélnek és a válaszok is egyenletlenek. Mégis, bőségüknél fogva felülmúlják a püspöki jelentések forrásértékét, mivel mentesek minden önvédelemből tett magyarázkodástól, tárgyilagosabbak, noha utóbbiak is hivatalos jelentéseken alapulnak.¹⁷ A magyarországi kánoni kivizsgálások jegyzőkönyveinek értékét külön emeli, hogy noha egyházmegyei vallomásaik szűkszavúak, a krónikus forráshiányban szenvedő hódoltsági egyházmegyék történetéhez fontos forráscsoportot jelentenek.¹⁸

* * *

A következőkben a püspöki processusok bevezetésben leírt formai sajátosságai alapján mutatom be a Bajzáth József veszprémi püspökre vonatkozó iratanyagot. Az első oldalon, a szokásoknak megfelelően, egy bevezetést találunk: megtudhatjuk, hogy Mária Terézia utasította Giuseppe Garampi bécsi apostoli nunciust, Montefiascone és Corneto érsekét,¹⁹ hogy végezzen kánoni kivizsgálást a pápai előírásoknak megfelelően Bajzáth József ügyében, akit a királynő 1777. február 17-én már kinevezett a veszprémi püspökség élére. Ezt követően a jegyzőkönyv felsorolta a jelölt személyére és az egyházmegyére vonatkozó 13-13 kérdőpontot. Ezekre a két, bizalmas úton beidézett – és a vallomásaik előtt röviden bemutatott (életkor, tisztség) – tanú egyenként válaszolt, majd saját kezűleg hitelesítette a jegyzőkönyvben foglaltakat. Maga az eljárás 1777. március 10–11-én zajlott, hagyományosan a bécsi nunciatúra épületében.

Bajzáth első tanúja a 64 éves Bernáth György, az udvari javak kormányzóságának titkára, magyarországi ágense, valamint Zala vármegye táblabíróságának ülnöke.²⁰ A második tanú a 32 éves báró Perényi Imre esztergomi kanonok, a bécsi Pázmáneum igazgatója.²¹

A tanúvallomások utáni rövid összegzésben olvasható: bizonyított a törvényes származás, a szükséges papi rendek és tanulmányok megléte (a legfontosabb kritériumok). Ezt követi Franciscus Corazza, a nunciatúra kancelláriai jegyzőjének 1777. március 13-án kelt hitelesítő záradéka, illetve Garampi nuncius nyilatkozata az eljárás törvényes voltáról (március 14.).

Minden processus elmaradhatatlan része a püspökjelölt hitesküjét tartalmazó okirat, vagyis a IV. Pius pápától elrendelt, a trienti zsinat döntéseit magában foglaló hivatalos nyomtatvány a jelölt aláírásával. Csatolták Mária Terézia 1777. február 17-én kelt kinevező okmányának hiteles másolatát, melyből kitűnnek Bajzáth addigi pályafutása, kiváló tulajdonságai és érdemei. A kinevezési okirat tartalmazza az egyházmegye fizetési kötelezettségeinek felsorolását is: évi 4-4 ezer forintot a várerődítési alapba és a plébániák kasszájába kell fizetni a püspökség jövedelmeiből, továbbá évi 2000 forintot a papnövendékek vagy a megöregedett plébánosok támogatására kell fordítani.²² A kinevezést gróf Eszterházy Ferenc udvari kancellár²³ hitelesítette. Csatolták a jelölt által bemutatott tanúsítványokat is: Bajzáth egyetemi végzettségét igazoló 1776-os iratot Nagyszombatból, amelyet Nagy István esztergomi kanonok, a teológiai tanszék vezetője²⁴ és Vizer Ádám hermeneutikai professzor, a tanszék dékánja²⁵ látott el kézjegyével; illetve az új püspök törvényes származásáról, a birtokolt papi rendfokozatokról, Bányai László, az esztergomi érsekség hivatali székének helyettes generálisa²⁶ által kiállított okiratot. Ezek másolatát Szabó András, Keresztelő Szent Jánosról nevezett budai prépost, apostoli protonotarius²⁷ készítette 1777. február 21-én. Az így összeállt anyagot elküldték a pápai államtitkárságra, majd az ügyben dönteni hivatott Konzisztoriális Kongregációhoz.²⁸

A jegyzőkönyv törzsanyagát a tanúvallomások képezik. A Bajzáth József személyét érintő kérdőpontokat nem vizsgálom részletesen, mivel nem ez a célom. A két tanú nagyon kedvezően nyilatkozik a jelöltről, mindenben alkalmasnak tartják a püspöki méltóságra. Jelleme, gondolkodása és erkölcsé tökéletesen megfelel a trienti főpapi ideálnak,

a püspökökkel szemben támasztott követelményeknek. Véleményük szerint felszentelését semmi sem gátolja.

A jelölt személyére vonatkozó válaszok után következnek az egyházmegye állapotáról szóló vallomások. Az egyházmegye egyéb térségeit nem vizsgálják behatóan, főként a püspöki székvárosra koncentrálnak. Munkám témája a veszprémi püspökség 1777. évi állapota, ezért közlöm az egyes kérdőpontokat a rájuk adott feleletekkel együtt.

1. kérdőpont: *Tudja-e a tanú, mely tartományban fekszik a veszprémi püspöki székváros, ismeri-e fekvését, állapotát és kiterjedését, hány házat számlál és mennyi keresztény lakik ott, kinek a birtokát képezi a város; honnan tudja mindezt?*

Bernáth György: Veszprém vármegyében található a püspöki székhely, mely a püspökség és a káptalan közös tulajdona,²⁹ kb. 2000 házat birtokol, melyeket leginkább kézművesek és iparosok laknak.³⁰

Br. Perényi Imre: Veszprém vármegyében fekszik a püspöki város, mely kb. 2000 házat foglal magába, ezeket nagyjából 6000 ember lakja,³¹ fekvése igen jó,³² ebben időben a püspökség és a káptalan tulajdona.

2. kérdőpont: *Van-e székesegyháza a nevezett városnak, kinek van szentelve, milyen az állapota és szerkezete, igényel-e javítást; honnan tudja mindezt?*

Bernáth György: Van székesegyház Szent Mihály arkangyal titulusa alatt; szentélyének szerkezete gótikus, hajói pedig újabb stílusúak, felújítást nem igényel; a szentély alatti katakombákat saját szememmel láttam.³³

Br. Perényi Imre: Van székesegyház Szent Mihály titulusa alatt, felépítése szentélyében gótikus, hajóiban újabb, javítás nem szükséges; mindezt hiteles jelentésből tudom.

3. kérdőpont: *Melyik érsek suffraganeusa³⁴ a veszprémi püspök; honnan tudja mindezt?*

Bernáth György: A veszprémi püspök az esztergomi érsek suffraganeusa, ahogy ez számomra a püspökség aktáiból kiderült.

Br. Perényi Imre: A veszprémi püspök az esztergomi érsek suffraganeusa, ahogy ezt a közvélemény tartja.

4. kérdőpont: *Mennyi és milyen méltóságok vannak ott, mennyi a kanonokok és egyéb egyházi javadalmak száma, mennyi az egész papság létszáma; melyik méltóság követi a püspököt; mekkora a jövedelme a méltóságoknak, kanonokoknak és a többi javadalmazottnak; van-e teológusi és penitenciáriusi prebenda; honnan tudja mindezt?*

Bernáth György: A veszprémi káptalannak hét tagja van; ti. prépost, olvasó-, éneklő-, örkanonok, székesegyházi főesperes, két mesterkanonok; a prépost az első méltóság a püspök után;³⁵ teológusi és gyóntatói prebenda nincs;³⁶ van továbbá öt öregpap, illetve 18 papnövendék a szemináriumban, mely még az előző püspök halála előtt állítottott fel,³⁷ erről magam is meggyőződtem.

Br. Perényi Imre: A veszprémi káptalan hét tagja: prépost, olvasó-, éneklő-, örkanonok, székesegyházi főesperes és két másik kanonok; sem teológusi, sem penitenciáriusi javadalom nincs; a nagyprépost a püspök utáni első méltóság, ezeken kívül van még öt idős pap és 18 papnövendék, a méltóságok jövedelme megfelelő;³⁸ mindezt hiteles iratokból tudom.

5. kérdőpont: *Van-e lelkipásztorkodás a városban, ki által, van-e keresztelőkút; honnan tudja mindezt?*

Bernáth György: A lelkipásztorkodást a helyi plébános végzi,³⁹ és van keresztelőkút.⁴⁰

Br. Perényi Imre: Szintén hivatalos iratok alapján tudom, nevezett egyház foglalkoztat lelkipásztort, és van keresztelőmedence is.

6. kérdőpont: *Rendelkezik-e a székesegyház az isteni kultusz és a főpapi szolgálat ellátásához szükséges szent felszerelésekkel; van-e ott kórus, orgona, harang harangtoronnyal és temető; honnan tudja mindezt?*

Bernáth György: Koller Ignác püspök halála után magam is adtam néhány szent eszközt az egyház javára, ekkor győződtem meg a szentély megfelelő ellátottságáról, semmiféle hiányosságot nem tapasztaltam,⁴¹ van kriptá a katedrálison belül,⁴² és egy temető a városon kívül, melyet magam láttam.⁴³

Br. Perényi Imre: Úgy tudom, a szentély megfelelően felszerelt szent eszközökkel, továbbá az istentisztelethez és a főpapi teendőkhez szükséges dolgokkal, van ott kórus, orgona,⁴⁴ harang harangtoronnyal⁴⁵ és temető.

7. kérdőpont: *Van-e ott szentnek teste, vagy egyéb szent relikviája, hogyan került oda; honnan tudja mindezt?*

Bernáth György: A Szent Keresztnek egy darabja van ott, más relikviákat nem láttam.

Br. Perényi Imre: Nemmel válaszolok, úgy tudom csak a Kereszt egy darabját őrzik ott.⁴⁶

8. kérdőpont: *Van-e ott püspöki lak, hol és milyen, milyen távolságra a székesegyház-tól, igényel-e felújítást; honnan tudja mindezt?*

Bernáth György: Ebben az időben a püspöki ház kb. 80 lépésre található a székesegyház-tól, ahogy arról saját szememmel meggyőződtem, kívülről és belülről.⁴⁷

Br. Perényi Imre: Létezik püspöki lak ebben az időben, kb. 80 lépésnyire a székesegyház-tól, ahogy azt nekem mondták, és ahogy azt láttuk.⁴⁸

9. kérdőpont: *Tudja-e mennyi a valós jövedelme a püspöki pénztárnak, mekkora összeggel gyarapszik évente, miből áll, van a bevételeknek olyan része, melyet más célokra fordítanak („pensione onerati”), kinek, vagy kiknek rendeltetett ez; honnan tudja mindezt?*

Bernáth György: A püspökséget átszervezték, oly módon, hogy Fejér és Pilis megyék tizedeikkel a székesfehérvári, Zala megye pedig Zalaegerszeg környéki birtokaival,⁴⁹ illetve a nyúli uradalommal Győr vármegyéből⁵⁰ a szombathelyi püspökséghez csatoltattak; ezen újonnan felállított püspökségek részére évente több mint 25 ezer forintot vonnak el a veszprémi püspökség bevételeiből; továbbá ez a püspökség évi 8 ezer forintot ad veszprémi, sümegi és karádi uradalmainak, egyrészt a plébánosok kasszájába, másrészt a várerődítési alapba fizetve azt.⁵¹

Br. Perényi Imre: A püspöki pénztár bevétele gazdaságából származik, ennek pontos értékét megmondani nem tudom, de úgy gondolom évente 13 ezer forinttal gyarapszik;⁵² emellett évente 8 ezer forintot kell fizetnie a plébánosok pénztárába és az erődítési alapba, továbbá két új püspökségnek kb. évi 20 ezer forintot; tudom mindent hiteles iratokból.

10. kérdőpont: *Mennyi plébániatemplom áll a városban, birtokol-e mindegyik keresztelőkutat, mennyi társaskáptalan, férfi és női kolostor; testvériség és kórház van, létezik-e zálogház („mons pietatis”);⁵³ honnan tudja mindezt?*

Bernáth György: Egy plébániatemplom van, ez a székesegyház,⁵⁴ társaskáptalan nincs, férfi kolostor kettő: egy ferences rendi⁵⁵ és egy piarista, női kolostor nincs, van iskola, melyet a piaristák működtetnek,⁵⁶ illetve a Bíró Márton püspök⁵⁷ által alapított Szentháromság Testvériség.⁵⁸

Br. Perényi Imre: A székesegyház az egyetlen plébániatemplom, nincs társaskáptalan, van két férfi kolostor, női viszont nincs, kórház nincs;⁵⁹ a piaristáknak van egy iskolája, van testvériség, a Szentháromság Testvériség; információim forrása mint fentebb.⁶⁰

11. kérdőpont: *Mekkora kiterjedésű az egész egyházmegye, milyen területeket foglal magába; honnan tudja mindezt?*

Bernáth György: Két vármegyét, a veszprémit és a somogyit, illetve részben a zalait foglalja magába.⁶¹

Br. Perényi Imre: A veszprémi püspökség két vármegyére, a veszprémire és a somogyira terjed ki, részben pedig a zalaira, ahogy ez köztudomású.

12. kérdőpont: *Van-e a városban szeminárium, hány növendéke van; mindezt honnan tudja?*

Bernáth György: A Szent Anna szeminárium 18 papnövendékkal,⁶² miként a 4. pontnál válaszoltam.

Br. Perényi Imre: A Szent Anna szeminárium 18 növendékkal, tudom ezt hivatalos iratból.

13. kérdőpont: *Megüresedett-e a veszprémi püspöki szék, hogyan és mikor; és honnan tudja mindezt?*

Bernáth György: Koller Ignác püspök⁶³ halálával üresedett meg a püspökség 1773. április 4-én, temetésén magam is részt vettem.

Br. Perényi Imre: Koller Ignác püspök halála miatt már 1773 óta üres a püspöki szék, amint ez köztudomású.

Az aláírások után záródnak a tanúvallomások; a jegyzőkönyv hátramaradó részét a melléklet képezi, melyet korábban bemutattam.

* * *

Bajzáth József kivizsgálási jegyzőkönyve és az általa 1780-ban felvett, a veszprémi székesegyházzal, káptalannal, plébániával foglalkozó kánoni vizitáció segítségével feltárulnak előttünk a veszprémi püspöki székvárosnak a 18. század hetvenes éveire jellemző viszonyai. A processus tehát kivételesen fontos forrást képez a veszprémi egyházmegye helyzetére nézve.

A jegyzőkönyv alapján elmondható, a tanúk ismeretei kielégítőek, bár összességében elég szűkszavúan nyilatkoznak. Néha csak egy-egy rövid mondatot mondanak a kérdést illetően, állításaik mibenlétét gyakran nem fejtik ki, vagy éppen nem válaszolnak a kérdés egy részére, mint pl. Bernáth György a káptalani méltóságok vagy a püspökség jöve-

delmeivel kapcsolatban. Nála megfigyelhető, hogy számos esetben saját tapasztalataira támaszkodik (*a me visa, meis oculis vidi*), válaszát ezzel erősíti meg, egyébként részletesen nem magyarázkodik. Perényi Imre is megfordult Veszprémben, ekkor győződött meg saját szemével, pl. a püspöki palota állapotáról, többnyire azonban hivatalos jelentésekre, néhol a közvéleményre hivatkozik. Így feltételezhető, hogy szavaik hitelesek és helytállóak – amit az ellenőrzésként használt forrásanyag és szakirodalom is alátámaszt –, hiszen nem állt érdekükben hamis adatokkal előállni. Előfordul, hogy bizonyos tényeket nem az adott kérdésre válaszolva mondanak el, hanem korábban vagy esetleg később (ez főként a Bajzáth személyére vonatkozó részben figyelhető meg, de pl. a szemináriummal kapcsolatban is válaszoltak egy korábbi pontnál). Ritkán fordul elő, hogy az egyik tanú állítását a másik nem erősíti meg, vagy nem szól azzal kapcsolatban (pl. a székesegyház katakombáit csak Bernáth György említi). Ezáltal egységes kép alakulhat ki bennünk az egyházmegyéről; kissé egysíkúan felelnek ugyan, mégis a legfontosabbakat elmondják. Egy harmadik tanú bevonásával talán még részletesebb képet alkothattunk volna.

A veszprémi egyházmegye sokat szenvedett a török pusztítások miatt. Egyes területein az idegen megszállás és a támadások oly mértékű károkat okoztak, melyek még hosszú időn keresztül éreztették hatásukat. A 18. századi püspökökre nehéz feladat hárult, mikor ezt a hajdan virágzó egyházmegyét, bomlásnak indult keresztény életét fel kellett támasztaniuk. E nehéz században Bajzáth Józsefnek folytatnia kellett elődei egyházszerző munkáját. Az egyházmegye állapotát tekintve volt még mit tenni, noha az előző főpásztorok áldásos tevékenysége folytán eredményeket mutathatott fel.

A püspöki és káptalani közös tulajdonban lévő Veszprém szépen fejlődött a 18. században; környezeti adottságaihoz alkalmazkodó, földműves-kézműves lakossága viszont kevés (6-7 ezer fő), főként ha figyelembe vesszük, Pápa lakossága ebben az időben már 8-9 ezer fő.⁶⁴ A város Szent Mihály arkangyalnak szentelt székesegyházát jó állapotban tartják, felújításra nem szorul a gótikus szentélyű, egyébként barokk épület, a papi feladatokhoz és a főpásztori teendőkhöz szükséges minden eszközzel ellátott. Relikviaként Jézus keresztjének darabjaiból is őriznek itt. A káptalannak hét kanonokja van, ez elég csekély létszám, tekintve azt, hogy 1552-ben 36 kanonok alkotta a káptalant.⁶⁵ A méltóságok sorrendje a 15. század óta változatlan: első közülük a nagyprépost; a kanonoki méltóságok (nagyprépost, olvasó-, éneklő- és örkanonok) betöltöttek, emellett van még két mesterkanonok is, akik a Szent Anna szemináriumban oktatnak. Szolgálatuk végzéséhez jövedelmük elegendő. Velük, illetve az öt öreg pappal és a 18 szeminaristával együtt a székváros papsága 30 fő. Társaskáptalan nincs a városban. A paphiány tehát még a 18. század második felében is probléma Veszprémben, ezért kellett a papnövényékeket is bevonni a város lelki életébe.

Az egyházmegye fogyatékosága továbbá az, hogy még nincs teológusi és gyóntatói prebenda, de mint láttuk, ez egyáltalán nem volt kirívó eset a korban. Ennek orvoslása Bajzáth püspöksége alatt történik. Negatívum a plébánia rendezetlen kérdése, noha az a tanúk szerint működik, és plébános is van. Önálló plébániatemplom viszont nincs, szerepét a katedrális tölti be, mint ahogy önálló plébános sincs. Feladatát a szeminárium prefektusa látja el. Ebben az ügyben is Bajzáth hoz megoldást. A város hiányossága továbbá, hogy nincs megfelelő kórház. Koller püspök ugyan tett lépéseket ennek érdekében, de

csak néhány évtized múltán váltja fel az árvaházat és a menhelyet egy klasszikus kórház. Egyházi pénztintézet vagy zálogház sem állt még akkoriban, pedig Róma ezt határozottan követelte.

A fentebb elsorolt hiányosságokra magyarázatot adhat az a tény, hogy az egyházmegye a székvárossal együtt a század elején még romokban hevert (sokáig nem létezett a káptalan sem), csak ekkor kezdődhetett meg az újjáépítés hosszú folyamata. Kiemelkedő a trienti zsinat szellemében felállított Szent Anna szeminárium, mely a még érezhető pap-hiányt volt hivatott mérsékelni, illetve a frissen elkészült modern, jól felszerelt püspöki rezidencia, közel a székesegyházhoz. Ez ideálisabb helyzet ahhoz képest, hogy Padányi püspök még Sümegen rezideált. Mindkettő a 18. század terméke, korábbi felállításukat a török harcok, a kuruc mozgalmak, valamint ezek következményei gátolták.

A lelki élet fellendítése érdekében két férfi szerzetesrend is tevékenykedett a városban: a hosszú veszprémi múltra visszatekintő ferencesek és a piaristák (utóbbiak vezetik a papi szemináriumot). Emellett létezett még a Padányi Biró Márton alapította Szentháromság Testvériség is.

Az 1777. évi területi átszervezéssel kapcsolatban Bernáth György vallomásából tudhatunk meg információkat. Az esztergomi érsek *suffraganeus*aként a veszprémi püspöki megye most már csupán három vármegyére terjedt ki: Veszprém és Somogy megyékre egészen, Zala megyére részben. Az átszervezés a gazdaságában, bevételeiben visszaesést idézhetett elő, és még *pensiókkal* is terhelték pénztárát (a *Cassa Parochorum* és a várerődítési alap javára, továbbá az új szombathelyi és székesfehérvári püspökségek támogatására). A tanúk pontos adatokkal nem tudtak szolgálni a bevételeket illetően, feltehetően az új határookra érvényes kimutatások még nem álltak rendelkezésre.

Veszprém korabeli állapota mutatja, hogy az egyházmegye helyzete a török kori visszaesést követően a 18. századi püspököknek köszönhetően kezd ismét javulni. A helyreállítás hosszú folyamat és sok tennivalót kíván a főpásztoroktól. Ők szerencsére mind egytől egyig kiváló személyiségek, akik munkája révén az egyházmegye elindul a felemelkedés rögzös útján. A későbbi korok viszonyai most alapozódnak meg, melyek előfeltételei a majdani fejlődésnek. Bajzáth József kánoni kivizsgálási jegyzőkönyve segítségével ennek a folyamatnak egy pillanatképet láthatjuk 1777-ből. A tanúvallomások alapján kitűnik: egy köztes állapotban van a város, kézzelfogható eredmények vannak, de még számos feladat vár az elkövetkezendő püspökökre.

IRODALOM

A veszprémi egyházmegye plébániáinak rövid története (ordinárius példány)

Ádám Iván (1912): *A veszprémi székesegyház*. Veszprém

Berecz Ágnes (2002): *A janzenizmus hatása Magyarországon* Ráday Gedeon könyvtárának teológiai állománya tükrében. In: *A Ráday Gyűjtemény Évkönyve 10*. Szerk: Petrőczy Éva, Budapest.

Bogdán István (1990): *Magyarországi hossz- és földmértékek 1601–1874*. Budapest.

Dóka Klára (1997): *Egyházi birtokok Magyarországon a 18.–19. században*. Budapest.

Eckhart Ferenc (1935): *A püspöki székek és káptalani javadalmak betöltése Mária Terézia korától 1918-ig*. Budapest.

Fallenbühl Zoltán (1970): *A magyar kamara tisztviselői a XVIII. században*. In: Szerk: Borsa Iván-Ember Győző. *Levéltári Közlemények*.

- Galla Ferenc* (1942-1945): A püspökjelöltek kánoni kivizsgálásának jegyzőkönyvei a Vatikáni Levéltárban. In: Szerk: Sinkovics István. Levéltári Közlemények.
- Hanauer Á. István* (1896): A veszprémi papnevelő intézet évkönyve. Veszprém.
- Heussi, Karl* (2000): Az egyháztörténet kézikönyve. Budapest.
- Hierarchia Catholica Medii et Recentioris Aevi vol. III.* Guilelmus Van Gulik-Conradus Eubel, Monasterii, 1923.
- Hierarchia Catholica Medii et Recentioris Aevi vol. VI.* Remigius Ritzler-Pirminum Sefrin, Patavii, 1958.
- Hogya György* (1983): A veszprémi kórház története. Veszprém.
- Jedin, Hubert* (1998): A zsinatok története. Budapest.
- Hungler József* (1988): Veszprém településtörténete. Veszprém.
- Karányosi János* (1929): Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970–1900-ig. Veszprém.
- Kollányi Ferenc* (1900): Esztergomi kanonokok 1100–1900. Esztergom.
- Korompay György* (1969): Veszprém város településtörténeti kialakulása. In: Szerk: Éri István. A Veszprém megyei múzeumok közleményei 8. Veszprém.
- Körmendy József* (1985): A veszprémi püspöki uradalom veszprémi javainak kamarai összeírása az 1773. évi széküresedés idején I. In: Szerk: Töröcsik Zoltán-Uzsoki András. A Veszprém megyei múzeumok közleményei 17. Veszprém.
- Lányi Károly* (1844): Magyarföld egyháztörténete. Pest.
- Lukcsics József* (1907): Series episcoporum Vesprimiensium e documentis correcta. Budapest.
- Lukcsics Pál-Pfeiffer János* (1933): A veszprémi püspöki vár a katolikus restauráció korában. Veszprém.
- Magyarország történeti helységnévtára, Veszprém megye (1773–1808).* Szaszskóné Sin Aranka szerk. 1994. Budapest.
- Markó László* (2000): *A magyar állam fömméltóságai.* Budapest.
- Molnár Antal* (2002): A váradi püspökség a 17. században a püspöki processzusok és tanúvallomásaik tükrében. In: Főszerk: Böör László. Levéltári Szemle.
- Pákay Zsolt* (1978): A veszprémi püspökség uradalmainak összeírása 1802-ből. In: Szerk: Kralovánszky Alán-Palágyi Sylvia. A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 13. Veszprém.
- Pákay Zsolt:* A veszprémi káptalan a XVIII. században. In: Regnum. Egyháztörténeti évkönyv 1940–1941.
- Pfeiffer János* (1987): A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630–1950). München.
- P. Takács J. Ince-Pfeiffer János* (2001): Szent Ferenc fiai a veszprémi egyházmegyében a 17.–18. században I. Pápa-Zalaegerszeg.
- Strausz Antal* (1930): A veszprémi nagyprépostok 1630–1930. Veszprém.
- Tusor Péter* (1999): Eszterházy Károly kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvei a Vatikáni Levéltárban. In: Szerk: Kovács Béla. Eszterházy Károly emlékkönyv. Eger.
- Tusor Péter* (1999): A magyar egyház és Róma a 17. században. In: Vigilia.
- Ványó Tihamér* (1986): A bécsi pápai követség levéltárának iratai Magyarországról 1611–1786. Budapest.
- Ványó Tihamér* (1933): Püspöki jelentések a Magyar Szent Korona országainak egyházmegyéiről 1660–1850. (Olaszországi Magyar Oklevéltár II), Pannonhalma, 1933.
- Molnár András szerk. (2000): Zala megye archantológiája 1138–2000. Zalaegerszeg.

JEGYZETEK

¹ Lelőhelye: Archivio Segreto Vaticano, *Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales vol. 174, fol. 307r–322v.* Az eredetivel megegyező fogalmazványa: *Archivio della Nunziatura Apostolica in Vienna, Processi Vescovili no. 551.*

- ² Lelőhelye: Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár, *Visitationes Canonicae (A8) Visitatio Canonica Capituli et Ecclesiae Cathedralis Weszprimensis peracta anno 1780. (31. kötet)*
- ³ Alapja az 1122-ben, V. Henrik és II. Calixtus pápa között kötött wormsi konkordátum; vö. *Karl Heussi* (2000): *Az egyháztörténet kézikönyve*. Budapest. 199. p.; ill. *Hubert Jedín* (1998): *A zsinatok története*. Budapest. 47. p.
- ⁴ Főpapok csak törvényes származású, életük 30. évét betöltött, kimagaslóan erényes és az egyházi tudományokban jeles egyének lehetnek. Vö. *Galla Ferenc*: *A püspökjelöltek kánoni kivizsgálásának jegyzőkönyvei a Vatikáni Levéltárban. Levéltári Közlemények 1942–1945. 20–23, 141–142. p.* A zsinati határozatot IX. Gergely pápa felvette *Libri Decretalium* című törvénygyűjteményébe, mely a *Corpus Iuris Canonici*, a régi egyházi törvénykönyv része lett.
- ⁵ *Galla*: *A püspökjelöltek...* 143. p.
- ⁶ *Gullelmus Van Gulik-Conradus Eubel* (1923): *Hierarchia Catholica Medii et Recentioris Aevi* vol. III. Monasterii. 53. p.
- ⁷ *Galla* (2002): *A püspökjelöltek...* 145–146 p.; ill. vö. *Molnár Antal*: *A váradi püspökség a 17. században a püspöki processzusok és tanúvallomásainak tükrében. Levéltári Szemle. 26. p.*
- ⁸ *Van Gulik-Eubel*: *Hierarchia Catholica* vol. III. 18. p.
- ⁹ *Tusor Péter* (1999): *Eszterházy Károly kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvei a Vatikáni Levéltárban. Szerk: Kovács Béla. Eszterházy Károly Emlékkönyv, Eger. 24. p.*
- ¹⁰ *Galla*: *A püspökjelöltek...* 149–151. 155. p.
- ¹¹ *Galla*: *A püspökjelöltek...* 147. p.
- ¹² *Molnár*: *A váradi püspökség...* 25. p.
- ¹³ *Tusor Péter* (1999): *A magyar egyház és Róma a 17. században. Vigilia. 504. p.*
- ¹⁴ *Galla*: *A püspökjelöltek...* 157–159. p.
- ¹⁵ *Eckhart Ferenc* (1935): *A püspöki székek és káptalani javadalmak betöltése Mária Terézia korától 1918-ig*. Budapest, 1935. 12–18. p.
- ¹⁶ *Galla*: *A püspökjelöltek...* 160. p.
- ¹⁷ *Tusor*: *Eszterházy Károly kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvei. 26. p.*
- ¹⁸ A hódoltsági egyházmegyékre vonatkozó processusokat ld. *Molnár Antal* (2002): *A váradi püspökség a 17. században a püspöki processzusok és tanúvallomásainak tükrében. Levéltári Szemle, 1. sz. 26. p.*
- ¹⁹ Élt 1725–1792 között. 1776-tól nuncius Magyarországon és Ausztriában, ugyanebben az évben lesz Montefiascone és Corneto egyházmegyék érseke. Vö. *Remigius Ritzler-Pirminum Sefrin* (1958): *Hierarchia Catholica Medii et Recentioris Aevi* vol. VI. Patavii. 121., 34. p.
- ²⁰ Kamarai ágens 1746–1780-ig (eközben a Magyar Kancelláriánál is ténykedett). 1740 és 1780 között kamarai ügyvivő. Vö. *Fallenbühl Zoltán* (1970): *A Magyar Kamara tisztviselői a XVIII. században. Levéltári Közlemények. 331. p.* Mint Zala vármegye táblabíróságának ülnöke nem szerepel a megye archantológiájában. Vö. Szerk: *Molnár András* (2000). *Zala megye archantológiája 1138–2000. Zalaegerszeg.*
- ²¹ Élt 1746–1823 között. 1776-tól esztergomi kanonok, 1777-ben lesz a Pázmáneum prefektusa. Ld. *Kollányi Ferenc* (1900): *Esztergomi kanonokok 1100–1900. Esztergom. 388. p.*
- ²² Megerősíti ezeket Bajzáth 1777. március 17-én Bernáth Györgyhöz írt levele, melyben szintén 4-4 ezer forintnyi kötelezettséget említ. Vö. *Ványó Tihamér* (1986): *A bécsi pápai követtség levéltárának iratai Magyarországról 1611–1786. Budapest. 301. p.* Mária Terézia rendelete alapján a főpapoknak jövedelmük 20%-át a várerődítési és várépítési alapba kell fizetniük. Ld. *Dóka Klára* (1997): *Egyházi birtokok Magyarországon a 18–19. században. Budapest. 19. p.*
- ²³ Élt 1715–1785 között. 1762-től haláláig királyi udvari kancellár. Vö. *Markó László* (2000): *A magyar állam főméltóságai. Budapest. 310. p.*
- ²⁴ 1767-től esztergomi kanonok, nem sokkal ezután kezd tanítani a nagyszombati egyetemen. Meghalt 1804-ben. Ld. *Kollányi*: *Esztergomi kanonokok. 378–379. p.*
- ²⁵ Élt 1743–1803 között. Pécsi kanonok, teológiai professzor. Vö. *Berecz Ágnes* (2002): *A janzenizmus*

- hatása Magyarországon Ráday Gedeon könyvtárának teológiai állománya tükrében. A Ráday Gyűjtemény Évkönyve 10, Budapest. 131. p.
- ²⁶ Élt 1711–1772 között. 1769-től haláláig az esztergomi káptalan helynöke. Ld. *Kollányi: Esztergomi kanonokok*. 357–358. p.
- ²⁷ Élt 1738–1819 között. 1777-ben lesz Szent Jánosról nevezett budai prépost. Vö. *Kollányi: Esztergomi kanonokok*. 385–386. p.
- ²⁸ *Galla: A püspökjelöltek...* 156. p.
- ²⁹ A város a kezdetektől közös tulajdonuk, a káptalan 1552-ben hagyta el a települést, mielőtt a törökök elfoglalták a várost. Az 1630. évi visszarendeződés után szintén közösen birtokolta Veszprémet a püspökséggel. Ld. *Visitatio Canonica 1780*, 64. p. és *Dóka: Egyházi birtokok Magyarországon*. 206–207. p. A helyzet még 1802-ben is változatlan a püspökség tulajdonainak összeírása alapján. Vö. *Pákay Zsolt* (1978): A veszprémi püspökség uradalmainak összeírása 1802-ből. A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 13. Veszprém. 219. p. A határvonalat a Séd patak képezte, ettől északra feküdt a káptalani rész. *Pákay Zsolt: A veszprémi káptalan a XVIII. században*. Regnum Egyháztörténeti évkönyv 1940–1941. 298. p.
- ³⁰ A 18. századi összeírások 68 féle foglalkozást állapítanak meg, melyek döntő többsége kézművesiparos szakma. Ők biztosították a veszprémi ipar jó hírnevét. A kézművesek mellett éltek földművesek is. Az 1780-ban Veszprémről készített első színes térkép nagy területű szántóföldeket jelölt a város határában. A térképet Kováts Ferenc, Veszprém vármegye főmérnöke készítette. Vö. *Hungler József* (1988): Veszprém településtörténete. Veszprém. 173., 176. p. *Dóka: Egyházi birtokok Magyarországon*. 218. p.
- ³¹ 1780-ban Veszprém lakossága 6809 keresztény lélek, melynek több mint fele katolikus (a többi kálvinista és lutheránus). 1785-ben a teljes lakosság 7346 fő. Ld. *Visitatio Canonica 1780*. 130. p. *Magyarország történeti helységnévtára, Veszprém megye*. Szerk: Szaszkoné Sin Aranka. 106–107. p.
- ³² A vár meredek sziklára épült egyetlen keskeny emelkedővel, így jól védhető. Előny a víz jelenléte, amelyről a Séd és számos kút tanúskodik. A várost magas, erdős hegyek fogják közre. Hátrány, hogy területét mély völgyek szabdalják, s emiatt nehéz volt a közlekedés. Vö. *Hungler: Veszprém településtörténete*. 149., 168. p.; ill. Korompay György: *Veszprém város településtörténeti kialakulása*. A Veszprém megyei múzeumok közleményei 8., Veszprém, 1969. 257. p.
- ³³ Az 1780-as vizitációs jegyzőkönyv szerint a Szent Mihály arkangyalnak szentelt katedrális karbantartásáról, valamint berendezéseiről örök gondoskodnak, akik megfelelően ellátják munkájukat, tehát jó állapotban lehetett a székesegyház. A főtemplom a török időkben, majd a kuruc mozgalmak alatt súlyosan sérült, csupán a tornyok és a szentély maradtak meg viszonylagos épségben. Ezeket meghagyva gr. Eszterházy Imre püspök építtette újjá a 18. század húszas éveiben a korban divatos barokk stílusban. A szentély megőrizte gótikus jellegét. Az altemplomban kialakított katakombát is ő hozta létre. Vö. *Visitatio Canonica 1780*. 14. p., 28. p., 19. p.; Ádám Iván: *A veszprémi székesegyház*. Veszprém, 1912. 386. p.
- ³⁴ A püspök viszonya saját érsekéhez a *suffraganeusi* viszony. Ld. Nagy János: *Hierolexicon polymathicum hungarico-latino (Latin-magyar köztanulatos egyházi műszótár)*. Szombathely, 1845. 374. p.
- ³⁵ Az 1780. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv tanúsága szerint 1777-ben a székeskáptalan hét személyből állt. Ez az állapot 1767-ben alakult ki, ekkor Koller Ignác püspök a hantai prépostságot egyesítette, illetve bekebelezte a káptalanba úgy, hogy az általa kinevezett Tejfalusy György hantai prépost lett a hetedik kanonok. A helyzet egészen 1778-ig változatlan, amikor Mária Terézia a veszprémi kanonokok számát nyolcra emelte. Vö. *Visitatio Canonica 1780*., 51–52. p., valamint Strausz Antal: *A veszprémi nagyprépostok 1630–1930*. Veszprém, 1930. 24. p. A nagyprépost 1777-ben (Nemeskéri) Kiss Pál dombói címzetes apát. Ld. Pfeiffer János: *A veszprémi egyházmegye történeti névtára 1630–1950*. München, 1987. 140. p. A káptalani méltóságok sorrendje a 15. században véglegesen a tanúk által bemutatott rend szerint. Ld. Pákay: *A veszprémi káptalan*. 294. p.
- ³⁶ A teológusi prebenda feladata a népnek a Szentírást magyarázni a székesegyházban, a gyóntatói pre-

- bendái pedig az erkölcsei élet fellendítése. Felállításukat már a trienti zsinat is szorgalmazta, azonban nemcsak hazánkban, de külföldön is késtek létrehozásukkal (a belga jelentések 1800-ig nem szólnak ilyesmiről). Mivel felszentelése után mindenki a lelkipásztorkodásban nyert elhelyezést, az előbbihez kapcsolódó tanári hivatásra nem lehetett felkészülni. Emellett a kanonokokat a törvény szerinti egyházi-világi tevékenységeik túlzottan lefoglalták. A penitenciáriusi javadalomról Salbeck Károly, az első szepesi püspök megjegyzi: ilyen nincs szokásban Magyarországon. Mivel a kanonokokat a királynő nevezi ki és gyóntatóhoz köthető javadalmat nem alapított, ezért nincs rá javadalom. Vö. Vanyó Tihámér: *Püspöki jelentések a Magyar Szent Korona országainak egyházmegyéiről 1660–1850.* (Olaszországi Magyar Oklevéltár II), Pannonhalma, 1933. 3., 12–14. p. Bajzáthnak mint új püspöknek egyik első tette e két prebenda felállítása volt: a teológusi javadalmat Csapody Lajos hantai prépost, a gyóntatói prebendát Giczey István székesegyházi főesperes kapta. Ld. *Visitatio Canonica 1780.* 101. p.
- ³⁷ A veszprémi papnevelő intézet évkönyve megerősíti vallomásukat. Ld. Hanauer Á. István: *A veszprémi papnevelő intézet évkönyve.* Veszprém, 1896. 103. p. A növendékek száma ingadozó volt, 1780-ban 20 főben maximalizálták. Ekkor a létszám 16 fő volt; a növendékek részt vettek a város lelki életében. Ld. *Visitatio Canonica 1780.* 141–143. p.
- ³⁸ Az 1780. évi adatok alapján a káptalan jövedelmei közé kilencedek, tizedek, szabad birtokok bevételei, jobbágyoktól beszedett különböző adók, melyekből a kanonokok rangjuknak megfelelően részesedtek. Rendelkeztek még saját kezelésű szőlőbirtokokkal, kertekkel és házakkal. Ld. *Visitatio Canonica 1780.* 78–81. p. Az 1778. évi kimutatás szerint a káptalan jövedelme 12 év középjövedelmét véve 12.489 forint 31 dénár. Vö. Pákay: *A veszprémi káptalan.* 302. p.
- ³⁹ A káptalan 1552-es pusztulása előtti 3 veszprémi parókiából csak egy maradt a 17. századra. Ez a 18. században is működött, bár nem plébániai jogállásban. 1667-ben Sennyei István püspök egyik kanonokját bízta meg a lelkipásztorkodással. Vö. *Visitatio Canonica 1780.* 126. p; majd a jezsuiták, illetve a ferencesek végezték a feladatot. Önálló plébános nem volt. Ld. *A veszprémi egyházmegye plébániáinak rövid története.* 328. p. 1711 után a lelkipásztor a papi szeminárium prefektusa – 1777. március 17-én Csapody Lajos lett az igazgató, ezáltal a plébános is. 1779-ben önálló plébánost neveztek ki Hajjas István személyében. Ld. *Visitatio Canonica 1780.* 127–129. p, Hanauer: *A veszprémi papnevelő intézet évkönyve.* 55, 103. p.
- ⁴⁰ Az 1780. évi jegyzőkönyv felsorolja a plébános teendőit, köztük a keresztelést is. Ld. *Visitatio Canonica 1780.* 129. p.
- ⁴¹ A veszprémi katedrális a 18. század utolsó harmadában szép számmal rendelkezett a főpapi teendők-höz szükséges szent tárgyakkal. A templomban több oltár kapott helyet; a főoltár – melyet Koller Ignác püspök készíttetett 1769-ben –, márványból készült, a többi fából, drágakövekkel ékesítve. Az oldalhajókban lévő két oltár még a Szent István-i időkből való. A templomot karbantartó örök feladata gondoskodni az Eucharisziáról, gyertyákról, olajról, tömjénről, viaszról, az istentisztelethez borról és kenyérről, papi ruhákról, továbbá minden egyéb szükséges felszerelésről. Vö. *Visitatio Canonica 1780.* 24–26. p. Az ezüst vázákrol, papi öltözetekről, egyéb egyházi kincsekről, könyvekről részletes leltár olvasható: *Visitatio Canonica 1780.* 30–41. p.
- ⁴² A katedrális két kriptájából egyik a reformátusok számára volt fenntartva, l. *Visitatio Canonica 1780,* 29. p. A kriptát gr. Eszterházy Imre püspök létesítette; l. *A veszprémi egyházmegye plébániáinak rövid története,* 336.
- ⁴³ Az 1766-os népösszeírás utca megjelölései között olvashatók: *In platea Temetőhegy, reliquum ad Temetőhegy pertinens.* Ezek a jelölések a török után kialakított temetőre vonatkoznak, mely az akkori város szélén feküdt (ahogy a *reliquum – hátra maradt rész* szó jelöli), a Szent László-kápolnánál; l. *Hungler: Veszprém településtörténete,* 171–172., 179. p. Az 1780. évi vizitáció is megemlékezik erről a temetőről, amikor a város egyéb templomait mutatja be; vö. *Visitatio Canonica 1780,* 137. p.
- ⁴⁴ A kórust három *egyházi szolga, egy éneklő,* kettő javadalmazott, egy orgonista és három másik laikus alkotta. Tevékenységüket az éneklőkanonok felügyelte. Vö. *Visitatio Canonica 1780.* 106. p, 56. p.
- ⁴⁵ A katedrális hat haranggal büszkélkedhetett ekkor, melyek közül a legnagyobb 95 mázsát nyomott. A

- négy legnagyobbat még gr. Eszterházy Imre püspök készítette, és a két különálló harangtoronyban szereltette fel azokat. Ld. *Visitatio Canonica 1780*. 28. p.
- ⁴⁶ Az 1780-as vizitáció szerinti öt ezüst úrfelmutató alakú ereklyetartó közül kettőt a főtemplom vett, ezekben a Szent Kereszt darabjait őrizték. A többi három 1777 és 1780 között került oda. A harmadikat Horváth Pál kanonok vásárolta, ebbe helyezték Kupertini Szt. József relikviáit, melyeket Bajzáth adományozott; a további két ereklyetartó is Bajzáthtól való, ezekbe Szt. Lambert és Szt. Orsolya, Szt. Didák és Szt. Júlianna, illetve Szt. Fidel püspök maradványait tették. Utóbbiakat a királynőtől kapta az új püspök. L. *Visitatio Canonica 1780*. 43–44. p; ill. *Ádám: A veszprémi székesegyház*. 425. p.
- ⁴⁷ A mai püspöki palota építését Koller Ignác kezdte meg 1765-ben Fellner Jakab tervei alapján, és 1772-ben költözött az új épületbe. Az építkezés 1773-ban Koller váratlan halála miatt kis időre megtorpant, de hagyatékából 1776-ra sikeresen elkészült. Ennek helyén már állt egy korábbi rezidencia, melyet a török idők alatt hadi célokra foglaltak le, míg a püspök főként Sümegen rezideált. Ezt az épületet 1713-ban rombolták le. Vö. *Körmendy József: A veszprémi püspöki uradalom veszprémi javainak kamarai összeírása az 1773. évi széküresedés idején I. A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 17*, 333–335. p.
- ⁴⁸ Egy lépés kb. 63,2 cm-nek felel meg. L. *Boddán István (1990): Magyarország hossz- és földmértékek 1601–1874*. Budapest. 157. p.
- ⁴⁹ Zalaegerszegi esperesség. Emellett még az alsólendvai esperességet is a szombathelyi egyházmegyéhez kapcsolták a zágrábi püspökségtől. L. *Karácsonyi János (1929): Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970–1900-ig*. Veszprém. 239. p.
- ⁵⁰ A nyúli uradalom két települést, Gecse és Vanyola falvát és környéküket foglalta magában. L. *Magyarország történeti helységnévtára. Veszprém megye*. 28., 44. p.
- ⁵¹ A plébániai és az erősítési alapba történő fizetési kötelezettséget megerősíti Bernáth György 1777. március 17-én, Bécsben kelt levele. Címzettje gr. Eszterházy Ferenc udvari kancellár. Vö. *Vanyó: A bécsi pápai követtség*. 301. p. Az 1780-ban felvett vizitációs jegyzőkönyv is megjegyzi a veszprémi parókia bevételeinél a 4000 forintot. L. *Visitatio Canonica 1780*. 134. p.
- ⁵² A püspökség uradalmairól 1802-ben készült kimutatás szerint a veszprémi uradalomból 38 813, a karádi uradalomból 38 814, a sümegi uradalomból pedig 44 880 forint bevétel folyt a püspöki pénztárba Közli: *Pákay Zsolt (1978): A veszprémi püspökség uradalmainak összeírása 1802-ből. A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 13*. Veszprém. 218–244. p. Perényi alábecsülte a bevételeket. Elképzelhető, hogy friss, az egyházmegyei határookra vonatkozó felmérés nem állt rendelkezésére.
- ⁵³ *A kegyesség helye a középkor óta az egyház által az uzsora elleni védelem céljából felállított zálogház, kegytár, közraktár*. Nagy: *Hierolexicon polymathicum*. 238. p.
- ⁵⁴ Az önálló plébániatemplomot a török lerombolta és helyszűkében nem építettek újat. Így kényszermegoldásként Padányi püspök alatt a katedrális vált plébániatemplommá. *A veszprémi egyházmegye plébániáinak rövid története*. 328. p. Az 1780-as vizitáció szerint a székesegyház mint plébániatemplom a püspökség és a káptalan közös tulajdona. L. *Visitatio Canonica 1780*. 128. p. Bajzáth rendezte a plébánia és a székesegyház viszonyát 1779-ben. Vö. *Ádám: A veszprémi székesegyház*. 429. p.
- ⁵⁵ A ferencesek Üdvözítőről nevezett rendtartományukkal (szalvatoriánusok) működtek egészen 1689-ig, amikor kolostoruk a Szűz Máriáról nevezett rendtartományhoz csatlakozott. *P. Takács J. Ince–Pfeiffer János (2001): Szent Ferenc fiai a veszprémi egyházmegyében a 17.–18. században I. Pápa-Zalaegerszeg*. 47. p. A városban templomuk 1730 körül, kolostoruk pedig 1776-ban épült. L. *Lukcsics Pál-Pfeiffer János (1933): A veszprémi püspöki vár a katolikus restauráció korában*. Veszprém. 161. p. Jelenlétük nyomát őrzi az 1780-as jegyzőkönyv is: *Visitatio Canonica 1780*. 156. p.
- ⁵⁶ A piaristák iskolája 1711 óta állt fenn, de saját épülete csak 1745-ben lett, mely véglegesen 1776-ra készült el. A rendnek volt temploma és rendháza a várban. Vö. *Lukcsics-Pfeiffer: A veszprémi püspöki vár*. 173–174. p.
- ⁵⁷ Élt 1696–1762-ig. Veszprémi püspök 1745–1762 között. Vö. *Pfeiffer: A veszprémi egyházmegye történeti névtára*. 17. p.

- ⁵⁸ „...sub titulo Sanctissimae Trinitatis ab excell[entissi]mo domino ep[is]co Martino Biró instituta, quae per totam diaecesim laudabili consuetudine, magnoque populi fidelis fervore frequentatur.” Vö. *Visitatio Canonica 1780.* 27. p.
- ⁵⁹ Egy menhely, árvaház számára Koller püspök vásárolt házat, hozott létre alapítványt 6000 forinttal. Hagyatékában pedig jelentős összeget hagyott az intézményre. Vö. *Visitatio Canonica 1780.* 152. p. *Lányi Károly* (1844): *Magyarföld egyháztörténete.* Pest. 129. p. A majdani kórház számára is vett földet, ahol a század végén már áll az ún. Lázár-ház, mely csak 1806-ban kezd kimondottan kórházként működni. Vö. *Hogya György* (1983): *A veszprémi kórház története.* Veszprém. 15. p.
- ⁶⁰ *Mons pietatis* nem létezett még a városban, pedig már Padányi püspök felszentelésekor kikötötte a Szentszék, hogy a trienti zsinat szellemében kötelessége lesz felállítani. L. Ritzler-Seffrin: *Hierarchia Catholica vol. VI.* 440. p. Ez azonban nem valósult meg.
- ⁶¹ A káptalani tulajdonok is a felsorolt megyékben oszlottak meg. Vö. *Visitatio Canonica 1780.* 75. p., ill. *Dóka: Egyházi birtokok.* 206. p.
- ⁶² A szemináriumot 1710-ben alapították, működését a következő évben kezdte meg 6 növendékkel. L. *Visitatio Canonica 1780.* 141. p. Épülete hamar pusztulásnak indult, Padányi az akkori püspöki lakba költöztette az intézményt, majd Koller Ignác felépíttette a processus idejében már álló épület földszintjét és első emeletét. Utóda, Bajzáth József fejezte be művét 1783-ban. Vö. *Ádám: A veszprémi székesegyház.* 418. p. Erről a félig kész épületről olvashatjuk, hogy 1780-ban néhol omlás tapasztalható. L. *Visitatio Canonica 1780.* 150. p. A székesegyház mellett lévő épület szintén Fellner Jakab tervei szerint készült, bár korántsem olyan díszes kivitelezésben, mint a püspöki palota. L. *Lukcsics-Pfeiffer: A veszprémi püspöki vár.* 154. p.
- ⁶³ Élt 1725–1773-ig. 1760-tól veszprémi segédpüspök Padányi Biró Márton mellett, 1762–1773 között veszprémi püspök. Vö. Ritzler-Seffrin: *Hierarchia Catholica vol. VI.* 440. p. és *Lukcsics József* (1907): *Series episcoporum Veszprimiensium e documentis correcta.* Budapest. 18. p.
- ⁶⁴ *Magyarország történeti helységnévtára, Veszprém megye.* 36–37. p.
- ⁶⁵ *Visitatio Canonica 1780,* 47. p; 1759-ben a váci püspökségnek is csak öt kanonokja van. L. *Tusor: Eszterházy Károly kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvei.* 29. p.

Bátorkeszi István veszprémi református lelkész pályája

HODOSSY LAJOS

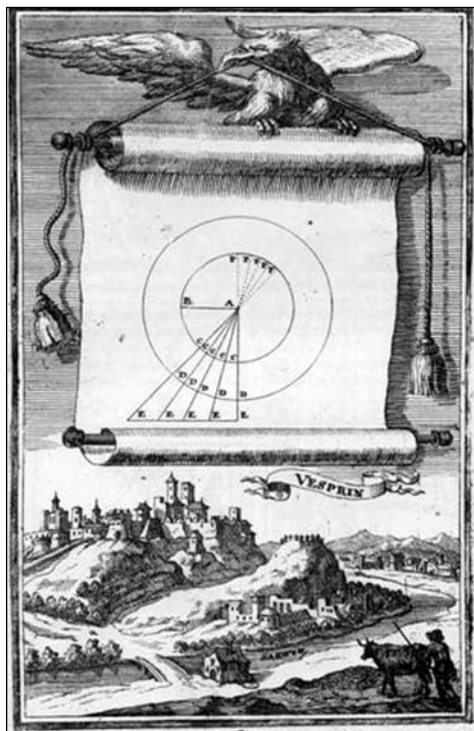
A MOHÁCSI CSATAVESZTÉS, majd az oszmán terjeszkedés következtében Magyarország három részre szakadt. A magyar közigazgatás egységének megszűnése, a társadalmi elégedetlenség, a török hatalom vallási toleranciája kedvezett a reformáció terjedésének. A végeredmény ismert: a XVI. század végére az ország lakosságának kb. 90%-a a protestáns vallások valamelyikét fogadta el. Az 1600-as években azután egyre erősebben bontakozott ki az ellenreformáció egész Európában. A katolikus egyház és a bécsi Habsburg királyok a XVII. század második felében elérkezettnek látták az időt Magyarországon a protestáns felekezetekkel való leszámolásra. Ezt a törekvést azonban politikai köntösbe kellett burkolni, nehogy az európai protestáns országok – a 30 éves háborúhoz hasonló – újabb háborút robbantsanak ki. Ennek a leszámolásnak volt látványos eszköze a Pozsonyban 1674-ben lefolytatott ún. „gályarabper”. Az elitéltek között volt Bátorkeszi István veszprémi prédikátor is. Az alábbiakban az ő életéről és a veszprémi református gyülekezet XVII. századbeli fontosabb eseményeiről számolunk be.

Bátorkeszi pályakezdése

Bátorkeszi István 1640-ben született. Nevét valószínűleg az Esztergom megyei, a Dunától északra eső, ma Szlovákiához tartozó Bátorkeszi (Bátorova Kosihy) nevű községről kapta. Tanulmányairól annyit tudunk, hogy 1661. január 19-én írta alá a Sárospataki Református Kollégiumban az iskola törvényeit.¹ Feltételezhetjük, hogy Bátorkeszi már a középiskolai tanulmányait is ott végezte. Valószínűleg Sárospatakon ismerkedett meg Csúzi Cseh Jakabbal, aki ugyan nála egy évvel idősebb volt, de éppen 1661-ben nyerte el a seniori tiszteletet. Közöttük barátság is szövődött. Sárospataki tanulmányainak idejére esik a főiskola egyik virágzó korszaka. Kitűnő tanárok tanítottak az iskolában, például 1650 és 1654 között Comenius Ámos János, majd azok a tanárok, akik az ő pedagógiai és nevelési módszereit honosították meg.

Bátorkeszi 1663-ban lelkészként lépett ki a főiskolából és a kor szokása szerint először tanári munkát vállalt. A pápai református iskolában ugyanettől az évtől kezdve szerepel a rektor professzorok listáján² és valószínűleg 1666-ig tanított ott. A pápai iskolának már ekkor jó híre volt Dunántúlon és kitüntetésnek számított ott professzornak lenni.

Veszprémbe 29 éves korában, 1669-ben került lelkésznek. Itt az 1560-as években alakult meg a református gyülekezet, de csak 1612-től ismerjük folyamatosan a lelkészek neveit:

A veszprémi vár – Birkenstein rézmetszete, 1686 (A várkép bal oldalán jól látható a református templom tornya). (Korompay György: Veszprém, 2. kiad. Műszaki Könyvkiadó, Bp. 1957. 43. p.)

Nagy Gáspár 1612–1614 esperes-lelkész.

Pathai István 1614–1624 püspök-lelkész. Hozzá fűződik a legrégebbi anyakönyv vezetése.³

Gál Imre (1624–1655) lelkész, később püspök. Templomot, iskolát és parókiát épített 1627–28-ban az egykori Minden-szentek temploma helyén. Ma a Veszprém Megyei Bíróság épülete áll ezen a helyen.⁴

Gál István (1655–1669) lelkész, esperes, majd püspök.

Bátorkeszi István (1669–1680) lelkész, 1674–76 között rab és gályarab, 1676–78 között egyházi diplomáciai szolgálatot lát el.

Losonczi Farkas János (1673–1702) lelkész, később püspök.

Veszprém ebben az időben a Nyugat-Magyarországot és Bécsset védő végvárrendszernek volt fontos objektuma. 1552–1683 között tízszer cserélt gazdát és ennek során háromszor is megostromolták a török, illetve a császári seregek.⁵ A háborúk és az ostromok nagy pusztítást okoztak a vár épületeiben és erődítményeiben, de a lakosság körében is. A török magyarországi terjeszkedése miatt a katolikus püspökség Sümegre, a káptalan Zalaegerszegre költözött.⁶ A várostromok ideje a

XVI. századra esett. Az 1600-as évektől kezdve a vár és város életében békésebb korszak következett be. Ekkor is voltak uralomváltások, azonban ezeket nem kísérte nagyobb harci cselekmény. A katonák és családtagjaik elkezdtek művelni a vár körüli elhagyott földeket, néhány iparos is elkezdte üzni mesterségét, s a kereskedelemnek is egyre nagyobb szerepe lett. Az 1600-as évek elejétől kezdve a várőrséget elsősorban magyar katonák alkották. A katonák és családtagjaik körében a református vallás terjedt el. Sennyei István (katolikus) püspök 1630-ban tette használhatóvá a romos székesegyház altemplomát, s ebben az évben a káptalan is visszaköltözött Veszprémbe.⁷ A 100–200 fős katolikus vallású közösség gondozását a nagyprépost végezte.⁸ A protestáns és a katolikus lakosság között előfordultak nézeteltérések, de veszély idején együtt munkálkodtak.⁹

Bátorkeszi Veszprémbe érkezésekor Jagasics Péter volt a vár főkapitánya (1656–1673), a vicekapitány pedig Laskóy András (1656–1685).¹⁰ A várban ekkor 197

huszár, 9 tüzér és mintegy 300 hajdú teljesített szolgálatot.¹¹ Szerzetesek ekkor még nem telepedtek meg Veszprémben, csupán a győri jezsuita kollégiumnak működött egy kihelyezett missziója Veszprémben 1650–1677 között.¹² Bátorkeszi István, mint a református gyülekezet prédikátora, rendszeres kapcsolatban állott a várkapitánnyal és helyettesével. Nincs arról tudomásunk, hogy közöttük ellenséges vagy feszült viszony alakult volna ki.

A bécsi hadilevéltárban folytatott kutatásokból tudjuk, hogy ifjabb Sennyei István katolikus püspök 1672 márciusában arról tájékoztatta a haditanácsot, hogy a veszprémi reformátusok harangok beszerzése iránt nyújtottak be kérelmet.¹³ A protestáns vallású várőrségekben, így Veszprémben is nagy feszültséget keltett, hogy a haditanács 1672-ben mindenhol csökkentette a zsoldos katonák számát. Veszprémben 510 főről 190 főre apadt az őrség létszáma.¹⁴ Hadi jelentősége miatt foglalkozott a haditanács 1673-ban egy veszprémi üggyel: Montecuccoli gróf hadseregparancsnokot kérte a haditanács, nyomoztassa ki, ki törte át Veszprémben a református templom vagy iskola sarkát úgy, hogy ott éjjeli időben a várból ki, s be lehet járni.¹⁵ Losonczi Farkas János református lelkész kézírásával olvasható a veszprémi református anyakönyvben egy érdekes bejegyzés, miszerint Deák Ferenc veszprémi gyülekezeti tag fiának keresztelésénél a keresztszülők Bátorkeszi István és felesége.¹⁶

A vasvári béke után, annak Magyarországra nézve megalázó feltételei miatt, általános elkeseredés lett úrrá az országban. Wesselényi Miklós nádor, Lippai György esztergomi érsek, Zrínyi Péter horvát bán, Nádasdy Ferenc országbíró és Frangepán Ferenc főnemes a francia király ajánlatára független rendi államot akartak létrehozni. Wesselényi halála után Zrínyi Péter és Nádasdy Ferenc a török portától kértek segítséget. A török porta azonban elárulta a szervezőket és az összeesküvés elbukott.¹⁷

Az összeesküvés leleplezése után tanúvallatási jegyzőkönyvek készültek szerte az országban a szálak felgöngyölítése érdekében főleg Veszprém, Győr és Komárom vármegyékben. A királyi ügyész 10 kérdést fogalmazott meg, melyekre a tanúknak felelni kellett. Ezek kivétel nélkül az összeesküvés részleteire vonatkoztak, s nem volt vallási jellegük. Veszprém megyében Tarczy János Győr megyei alispán vezette a meghallgatásokat, s ő egy 11. kérdést is beiktatott a kérdéscsoportba: „Valjon tudja vagy hallotta-e a tanú, hogy a múlt mozgalmas időben a kálvinista nemesek által Veszprém, Pápa, Győr,

Az 1614-ben megkezdett veszprémi anyakönyv 389. oldala

vagy bárhol bizonyos magán-gyülekezetek tartattak, s azokban nagy csendesen miképp tanakodtak és mit határoztak a catholikus vallás és ő fölsége ellen?”¹⁸

A kihallgatásokra 1671-ben került sor. Veszprémben először 22 személyt hallgattak ki.¹⁹ A kihallgatottak között egyaránt voltak katolikus és református egyházi személyek, a várórség parancsnokai, tisztjei és katonái, valamint a városban lakó nemesek és polgárok. Bátorkeszi azt vallotta kihallgatásakor, hogy ő semmit sem tud és a közhíreken kívül semmi bizonyosat sem hallott. (Ez hihető is, hiszen csak 1669 közepén került Veszprémbe.) Utána meghallgatták Körmenyi Szőke Mihály 24 éves református iskola-mestert is, aki közhírképpen hallotta, hogy Rákóczi és Zrínyi együttműködtek a felkelés létrehozására. A kihallgatott tanúk között szerepelt Jagasics Péter veszprémi főkapitány és Laskóy András alvárparancsnok is, akikkel Bátorkeszinek rendszeres kapcsolata volt. Nevezettek nem tettek olyan vallomást, amely Bátorkeszire nézve terhelő lett volna, de Laskóy néhány terhelő adatot mondott a veszprémi nagyprépostra, miszerint gyakran kapott leveleket Nádasdy úrtól, s asztalánál ülve gyakran hallott olyan felkészítőket, amelyek az összeesküvőkre vonatkozhattak. 1674. február 24-től újabb tanúkihallgatásokra került sor Veszprémben, de más vármegyékben is.²⁰ A kérdések csaknem ugyanazok, mint amelyek az 1671-es kihallgatásnál is szerepeltek. A vallomásokat később – lehet, hogy meghamisítva –, felhasználták a pozsonyi rendkívüli törvényszék előtt folyó perben.²¹

A pozsonyi törvényszék előtt

A Wesselényi-féle összeesküvés szálainak felderítésére folytatott tanúvallatások jegyzőkönyvei szolgáltak alapul arra, hogy a protestáns értelmiség (lelkészek és tanítók) ellen a katolikus egyház és a Habsburg uralkodóház támadást indítson. Ez beleillett az ellenreformáció célkitűzései közé, de politikai színezetet is kapott. A vallásüldözés látogatát el akarták kerülni, mert tudták, hogy ez újabb lázadást, esetleg külföldi beavatkozást vonna maga után. 1674. március 4-re Pozsonyba több mint 700 protestáns lelkészt és tanítót idéztek meg (akik közül 300-nál többen meg is jelentek) egy rendkívüli törvényszék elé, ahol mindnyájukat *lázaással és hazaárulással* vádolták. Más bizonyítékok nem álltak rendelkezésre egyes személyek ellen, csak a különböző helyeken felvett tanúvallatási jegyzőkönyvek. Szigorú büntetést helyeztek kilátásba, ezzel akarták megfélemlíteni a beidéztetteket és beismerést kicsikarni tőlük. Ugyanakkor büntetlenséget ígértek, ha lemondanak hivatalukról, vagy külföldi száműzetésbe mennek, esetleg áttérnek a római katolikus vallásra. Az eljárást részletesen megismerhetjük a per nemrég eredetiben előkerült jegyzőkönyvéből.²²

A tárgyalás megnyitása után először 29 vádlott nevét olvasták fel, akik közül egyedül Séllyei István református püspök, pápai lelkész volt jelen. A nevek összeállításában több hiba is lehetett, mert Veszprémből három lelkészt is felsoroltak: Bátorkeszi Istvánt, Gál Istvánt és Somogyi Pétert. Bátorkeszi és mások is késve érkeztek meg, s arra hivatkoztak, hogy az áradás miatt csak nehezen tudtak átkelni a folyókon. Gál István már 1669-ben meghalt, Somogyi Péter pedig sohasem volt veszprémi prédikátor.

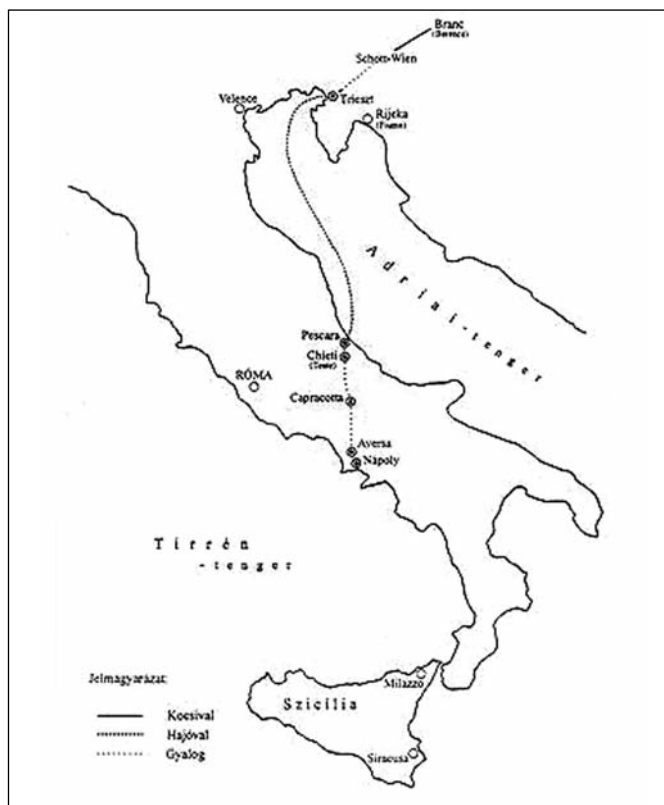
A felolvasott tanúvallatási jegyzőkönyvekből ismertetünk néhányat, melyek kapcsolatban voltak Veszprémmel. A száztizedik tanú, nemes *Simonics Mihály* tudja, hogy Veszprémben kálvinista diákok az iskolával szomszédos bástyafalat áttörték és az ott keletkezett nyílás kihasználásával folytattak levelezést a külvilággal. A tizenkettedik tanú, nemes *Martonfay István* azt vallja, hogy Botka Ferenc, a prédikátorok tekintélyes pártfogója és oltalmazója, útnak indította Erdélybe küldött levéllel Török Istvánt. A hetvenegyedik tanú, *Laurokovics Márton* veszprémi katona vallomása szerint a prédikátorok sűrűn tartottak gyűléseket és tanácskozásokat és Tolnai István egykori veszprémi iskolamester többször indult útnak a protestánsok leveleivel a törökhöz. Érdekes, de hitelességét tekintve megkérdőjelezhető *Gorup Péter* vallomása: „*Vitézlő Gorup Péter, bizonyos veszprémi katonák hadnagya megvallja, biztos tudomása van róla, hogy Losonczy István veszprémi prédikátor a többi lelkésszel, így a soproniakkal és a lázadó Vitnyédivel fenntartott kölcsönös kapcsolata révén akart lázadást szítani. S arról is, hogy a kálvinista köznépet felkészítették és megszervezték a zendülésre, hozzátéve, hogy ezt megelőzően, hasonló zendülések idején is már kétszer egymás után Felséges Urunk ellenségének kezére adták Veszprém erősségét és az ottani kapitányt, Zichy Pált azzal fenyegették, hogy letaszítják a bástyáról, mivel nem tagadta meg Felséges Urunk iránti hűséget, és hogy most is azon mesterkednek, hogy efféléket kísérlejenek meg...*”²³

1674. április 4-én hirdették ki az ítéletet: A bíróság az összes beidézett prédikátort és tanítót fej- és jószágvesztésre ítélte azzal a kitéllel, hogy akik valamelyik térítvényt (hivatalról való lemondás, külföldi száműzetés vállalása, áttérés a katolikus vallásra) aláírják, büntetlenséget élvezhetnek. Az ítélet kihirdetése után még egy hónapig mindnyájan szabadlábbon voltak. Csak május 5-én fogták el Séllyei Istvánt, Bátorkeszi Istvánt, Miskolczi Bodnár Mihályt és Czeglédi Pétert. A többi vádlott letartóztatására május 29-én került sor. A halálos ítéletet nem hajtották végre, hanem a letartóztatottakat különböző várbörtönökbe szállították. Bátorkeszi István, Séllyei István, Miskolczi Bodnár Mihály, Czeglédi István református lelkészek és Lányi György evangélikus rektor Berencs (ma Branc) várának börtönébe kerültek.²⁴ Itt egy undorító tömlöcbe vetették őket, amelynek egy része pöcegödörként szolgált és tele volt férgekkel. Ebben a fertelmes ólban kellett szenvedniük egészen július 8-ig, amikor valamivel emberségesebb helyre vitték őket. Noha egyházi tisztüként fogva nem voltak hozzászokva a nehéz fizikai munkához, nekik kellett a leghidegebb télben is felválni és felszállítani a tűzifát a várba, továbbá a vizet kimerni egy negyven öl mély kútból és szintén a várba szállítani. A gyülekezeteikből őket meglátogatni vagy értük közben jární akaró embereket nem engedték közelükbe.

A sok kínzás és lelki háborítás ellenére a berencsi foglyok Isten kegyelmében bízva, töretlenül kiállták a rájuk mért próbát. Bátorkeszi István (esetleg Czeglédi Péterrel közösen) énekelhető versbe foglalta szenvedéseiket.²⁵

Út a gályarabság felé

A Pozsonyban kimondott halálos ítéletet Lipót király kegyelmi rendelete gályarabságra változtatta.²⁶ 1675. március 10-én indították útba a berencsi foglyokat Nápolyba, a

Bátorkeszi István és rabtársainak útja Magyarországról szárazföldön és vizen Nápolyig (1675. március 10–május 7.)

gályákra. A Nápolyig tartó út két hónapos, szörnyűségekkel teli szenvedés volt. Schottwienig (a mai Semmering közelében fekvő várig) szekéren szállították a foglyokat. Itt várták össze a Lipótvár és Komárom várbörtöneiből szállított elítélteket. Összesen 42 prédikátort és tanítót indítottak útba gyalog, bilincsben Trieszt felé Gemanner György kapitány és 80 tagú katonai kíséret mellett.²⁷

Röviden szólni kell a világpolitikai helyzetről, amely meghatározta a gályarabságra ítélték sorsát. A Habsburg családnak ekkor két ága is nagyhatalmi pozícióban volt Ausztriában és Spanyolországban. A spanyol felségterülethez tartozott a Nápoly-szicíliai kettős királyság is. Ugyanakkor Európának volt egy másik nagyhatalma is: Franciaország, amely XIV. Lajos uralkodása alatt éppen hatalma csúcsán volt. Franciaország Spanyolország rovására kívánta növelni hatalmát. Fellázította Szicília egyes részeit a spanyolok uralma ellen. Az osztrák Habsburgok katonai segítséget ígértek Nápolynak, s ebbe illett bele az, hogy a hadi gályákra foglyokat és katonákat küldtek Nápolyba.

A raboknak hihetetlen szenvedéseket kellett kiállniuk az úton. A bilincsek feltörték

lábukat, s a kegyetlen katonák ütötték, verték őket. Az egyik rab nem bírván elviselni a szenvedést, katolikus hitre tért. Március 29-én érkeztek Triesztbe, ahol még 11 napot sínylődtek egy piszkos börtönben. Itt írta Bátorkeszi azt a búcsúverset, melyben Séllyei István, Komáromi István és saját nevében elköszön hazájától, gyülekezetétől és családjától. Ebből a versből idézünk néhány versszakot:²⁸

Cantio Elegans

*Panaszkodhatunk, bizony méltán sírunk,
Most utolsó válét nemzetünknek írunk.
Mert olyan sententiát kértek miellenünk,
Mely ellen már tovább nem vitézkedhetünk.*

....

*Vitéz Veszprém vára, magyarok végháza
Nagyobb részről pedig Krisztusnak nyájja,
Bátorkeszi István, ki valék pástora,
Mostan elbúcsúzom tőletek én sírva.*

*Füzesse meg Isten a ti hűségteket,
Sokszor rabságomba küldött pénzeteket,
Nem szolgállok immár többé benneteket,
Írja fel az Isten mennyben neveteket!*

*A keresztyénségtől böcsületre méltó,
Sok eklézsiákra serényen vigyázó,
Jó Losonczi János, ki veled őrálló
Valék, mostan tőled vagyok ily búcsúzó:*

*Kérlek édes Uram! Ha tudatlanságbul,
Valaha vétettem testi gyarlóságbul,
Mivel már végképen megváltunk egymástul,
Bocsánatot kérek, mind eklézsiástul.*

*Árvaságra jutott édes feleségem
Veled együtt pedig két édes gyermekem,
M megbocsáss már te is másokkal énnekem,
Megváltál én tőlem nem látsz többé engem.*

*És mindenek felett arra kérlek téged,
A több árvák között, az Úristent féljed,
Szegény gyermekeimet a jóban neveljed,
Világi hívságot csak semminek véljed.*

Nem nyujtom már tovább hozzád beszédemet,
Mert nagy keserűség fogta el szívemet
Hanem azon kérem az én Istenemet,
A többi árvák között ne hagyjon titeket!

Negyvenkét rab közül mi hárman versekben,
Trigventum várának nagy mély tömlöczében,
Eszteendőszám szerint hetvenötödikben.
Adjá Isten, egymást láthassuk mennyégben!

A Cantio Elegans c. vers kezdősorai Szentsei daloskönyvében

Nem nehéz elképzelni, hogy az elítélt foglyok milyen lelkiállapotban érkezhettek Triesztbe. Mindaddig abban reménykedhettek, hogy pártfogóik közbenjárására, vagy Erdély követelésére visszanyerhetik szabadságukat. Szeretteiktől, gyülekezeteiktől, egyházuktól el sem köszönhettek. Így érkeztek meg az akkori Magyarország határára, az

Adriai-tengerhez. Triesztból április 8-án 41 elítélt indult el hajóval az Adriai-tengeren Pescara kikötője felé. A hajófenéken kosokban, mocskokban, férgek között kellett meghúzódniuk. Pescarától pedig megint gyalogmenetben hajtották őket Nápoly felé, több mint 200 km-es nehéz úton. Nem tettek meg még nagy utat Pescarától, amikor Teate-ban (ma Chieti) az ottani börtönben kellett hagyni hat beteg társukat, akik a gyaloglást már nem bírták. Közülük négyen itt haltak meg, köztük Miskolczi Mihály is. Az út további részén is kínozták, verték őket, hogy gyorsabban haladjanak. Azt olvassuk Kocsi Csergő Bálint leírásában, Bod Péter fordításában, hogy „... nemcsak az öregek az hosszú út miatt, hanem még az ifjabbak is a sok étlenség miatt úgy elesetlenedtek, hogy nem mehetnek. Bátorkeszi Istvánt addig veré egy embertelen katona, hogy nem mehetne, míg a dárdája nyele eltörék”.²⁹ Nápolyba már csak harmincan érkeztek meg május 7-én, mert további két társuk halt meg az úton, hárman pedig megszöktek.

A gályarabság

Megérkezésük után a következő napon eladták őket 50 aranyért a Szent Pomorius, Szent Mária és Szent Klára nevű gályákra. Hajukat, szakállukat leborotválták és nyakukon, a háterinc felső csigolyája felett tüzes vassal megbélyegezték, s a gályák evezőpadjaira leláncolták őket. Mindegyik evezőt 5–5 ember hajtotta. Ezen kívül két alacsony árbóca is volt a hajóknak háromszögletű vitorlával. Akik az evezőket hajtották, azokat hívták gályaraboknak. A gályákról csak a halál szabadította meg a rabokat. 1675. július 2-án a protestáns gályarabok közül hetet átadtak egy olyan hadihajónak, amely éppen a franciák elleni tengeri csatába indult. Közük volt Bátorkeszi István is. Közülük hárman meghaltak, négyen tértek vissza Nápolyba. Bátorkeszi a visszatérők között volt.

Noha a gályákon igen erős fizikai munkát kellett végezni és túrni kellett a megaláztatásokat is, mégis két körülmény enyhítette a testi-lelki szenvedéseket. Az egyik a levélírási lehetőség, a másik a Nápolyban élő Welz György és Filep kereskedő testvérpárral való személyes kapcsolattartás volt. Kocsi Csergő Bálint június 6-án írt levelet Magyarországra, amely eredetiben megmaradt.³⁰ Ebben beszámolt a Nápolyig tartó útról, arról, hogy már csak 29-en vannak életben. Közük név szerint említi Séllyei István püspököt, Bátorkeszi István veszprémi és még másik három lelkész nevét. Más leveleket is írtak Németalföldre és más európai városokba, kérvényeikkel megkeresték Európa protestáns fejedelmeit és kérték segítségüket a kiszabaduláshoz.

A Welz testvérek rendszeresen látogatták őket, beszélgettek velük, hetente egyszer ételmezt is küldtek számukra, sőt, pénzsegéllyel is támogatták a gályarabokat. Segítségükkel léptek kapcsolatba Zaffius Miklós Velencében élő svájci származású orvossal, aki a gályarabok kiszabadítása érdekében széleskörű levelezésbe kezdett. Az első fontos esemény akkor következett be, amikor egy második, 20 fős csoportot is elindítottak a gályákra a magyarországi várbörtönökben sínylődő rab prédikátorokból. Ez a csoport is megérkezett Triesztbe 500 fős katonai kísérettel. Innen azonban nem jutottak tovább, mert a Velencei Köztársaság kormánya nem engedélyezte a hajóutat.³¹ A második csoportban volt Csúzi Cseh Jakab, Bátorkeszi barátja. A rabokat kísérő Heinrickson Henrik

kapitány hajlandó volt magas váltságdíj fejében a foglyokat szabadon bocsátani. Így jutottak ők is kapcsolatba Zaffius Miklóssal. Zaffius dr. Heidegger Henrik svájci teológiai tanárral levelezve szervezte Svájcban a gyűjtést a foglyok kiszabadítása érdekében és kapcsolatba lépett a németalföldi kormány képviselőivel. (Németalföld, azaz Hollandia is a spanyol érdekszövetség tagja volt).

*A gályarab prédikátorok. Rajz Hodosi Sámuel albumából
(Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattár)*

Hollandia bécsi követe utánanézett a prédikátorok ellen felhozott vádaknak. Kiderítette, hogy nem volt valós politikai oka elítélésüknek, s erről tájékoztatta a holland országgyűlést. Egy emlékiratot is készített a bécsi kormány részére, melyben bebizonyította az elítélt protestáns lelkészek ártatlanságát.³² Közben a spanyol uralkodó a németalföldi rendek (tengeri) támogatását kérte a franciák ellen a Szicília körül kirobbant válságban. A hollandoknak a kor színvonalán álló hadiflottájuk volt, s ezt bízták meg a Szicília körül ténykedő francia hajóhad ellen a harc felvételével. A hajóhad parancsnoka de Ruyter admirális volt. Szicíliához érkezve Stromboli szigeténél fényes győzelmet aratott a francia hajóhad felett. A gályarabok reménykedtek, hogy ütött szabadulásuk órája. De Ruyter titkáriját és saját prédikátorát küldte Nápolyba a spanyol alkirályhoz, hogy eszközöljék ki a foglyok szabadon bocsátását. Ezt az alkirály meg is ígérte, mivel azonban a holland flottának lejárt a szicíliai akcióhoz megszabott határideje, visszafordult Hollandia felé. A gályarabok szabadon bocsátása is csak ígéret maradt.

Már Szardínia és Korzika térségében hajózott a holland flotta, amikor utasítást kaptak hazulról a harci cselekmények folytatására. Erre de Ruyter megfordította hajóhadát

és 1676. február 11-én horgonyt vetett Nápolyban. Rögtön intézkedett, hogy a fogoly lelkészek visszanyerjék szabadságukat. Kimondhatatlan volt a foglyok és a megszabadítók öröme, amikor ez a valóságban is megtörtént. (23 gályarab és a nápolyi börtönben fogva tartott további 3 protestáns fogoly.) De Ruyter hajóján kaptak orvosi ellátást, élelmet és ruházatot. Gondoskodtak arról, hogy egy angol kereskedelmi hajón eljuthassanak Velencébe.

AZ URNAK 1926-IK ESZTENDEJÉBEN
A MAGYAR GÁLYARAB LELKIPÁSZTOROK
KISZABADULÁSÁNAK 250-IK ÉVFORDULÓJA
ALKALMÁVAL A VESZPRÉMI REFORMÁTUS
SZENT GYŰLEKEZET 1674 MÁRCIUS 5-TŐL
1676 FEBRUÁR 12-IG GÁLYARABSÁGOT
SZENVEDETT HITVALLÓ LELKIPÁSZTORA
BÁTORKESZI ISTVÁN
EMLÉKEZETÉRE.
„BOLDOGOK, AKIK HÁBORUSÁGOT
SZENVEDNEK AZ IGAZSÁGÉRT, MERT ÖVÉK A
MENNYEKNEK ORSZÁGA.” (MÁTÉ V: 10.)

Bátorkeszi István emléktáblája a veszprémi református (nagy-) templomban

Közben megszerveződött a svájci segítség és Velencéből három csoportban megfelelő kíséret mellett eljutottak Zürichbe. Itt lelkész és tanár családoknál helyezték el őket.³³ Miután kipihenték a fáradságukat, kisebb csoportokban köszönő látogatásokat tettek azokban a svájci városokban, ahol nagyobb pénzadományokat gyűjtöttek ellátásukra. Bátorkeszi abban a küldöttségben kapott helyet, amely Genfben látogatott. Itt a Szent Péter-templomban (ahol egykor Kálvin János prédikált) fogadták őket nagy tisztelettel. Mivel Lipót király csak olyan kegyelmi rendeletet adott ki, amely a rabság megszünte-

tésére vonatkozott és nem tette lehetővé az elítéltek hazatérését, szükség volt további diplomáciai erőfeszítésre, külföldi hatalmak nyomására, hogy a király tegye lehetővé a megszabadult foglyok számára a hazatérést.³⁴

Két küldöttséget szerveztek a megszabadultakból: az egyiket Hollandia, Nagy-Britannia, Dánia útjéval, a másikat a németajkú államokba. Bátorkeszi István az elsőben kapott helyet és vezető szerepet. 1676. augusztus vége felé érkeztek meg Hollandiába. Meglátogatták az egyetemeket és nagyobb városokat és átadták a rendi gyűlés számára Svájcban megfogalmazott kérvényüket.³⁵ A holland rendi gyűléstől ajánlólevelet kaptak Nagy-Britannia királyához. A nyolctagú küldöttség már 1676. november 16-án Londonba érkezett és kérvényt nyújtott be II. Károly királyhoz, melyben kérték, hogy lépjen fel a magyarországi protestáns egyházak vallásszabadságának biztosítása és a száműzetésben lévő lelkészek és tanítók hazatérésének engedélyezése érdekében. II. Károly kegyesen válaszolt a kérésre és kiáltványban szólította fel országát gyűjtésre a gályarabok érdekében.³⁶

A küldöttség Hollandiában várta a fejleményeket, közben két evangélikus prédikátor Dániába utazott, hogy onnan is segítséget szerezzen a magyar vallásszabadság kivívásához. Hollandiai tartózkodásuk során Bátorkeszi Istvánnak volt egy érdekes találkozója valakivel, aki közvetlen hírekkel szolgálhatott a veszprémi gyülekezeetről és Bátorkeszi családjáról. Az illetőt Hodosi Sámuelnek hívták, aki Debrecenben végzett lelkészként és az 1676/77-es tanévben Veszprémben volt iskolarektor. A gyülekezet támogatásával továbbtanulási lehetőséget kapott Hollandiában. Itt az utrechti egyetemen volt bejegyzett hallgató. Hodosi Sámuelnek emlékkönyve, albuma volt, amely megőrizte Bátorkeszi sajátkezű bejegyzését (1678).³⁷ Ugyanebben az albumban rajzok is vannak, amelyek a hitvallók börtönökben kiállott szenvedéseit, a Nápolyig tartó keserves út történetét, a gályarabságot és a csodálatos szabadulást örökítik meg. Feltételezhetjük, hogy Bátorkeszinek is szerepe volt e rajzok megszületésében.

Újra Magyarországon

A pontos dátumát nem ismerjük annak a királyi rendeletnek, amely megengedi, hogy a külföldön életben lévő volt gályarabok és börtönfoglyok bántódás nélkül hazatérhessenek. Ilyen rendeletnek kellett lennie, mert a Zürichben maradt csoport az 1677. év végén, a Hollandiában járt csoport pedig 1678 késő tavaszán térhetett haza.³⁸ A gályarabságra hurcolt 42 protestáns lelkész és tanító közül 23-an tértek haza a gályákról és még hárman, akik betegség miatt voltak börtönben. Csúzi Cseh Jakab Zaffius Miklóshoz írt levelében beszámol a hazatértekről. Ebben a levelében említi, hogy Bátorkeszi István Veszprémben szabadon hirdeti Isten igéjét.³⁹ Azt is tudjuk, hogy ő Hodosi Sámuel hazatérése után, 1680-ban már nincs Veszprémben, helyét Hodosi Sámuel foglalta el.⁴⁰ Egy másik levélből tudhatjuk, hogy Bátorkeszi István Tihanyban volt lelképásztor. Sajnos, életének további alakulásáról nincsenek információink. Annyit azonban tudunk Kocsi Csergő Bálint leveléből és egy egyházi jegyzőkönyvből, hogy Bátorkeszi István tihanyi lelkész 1692 novemberében már nem élt.⁴¹

A gályarabságot szenvedett protestáns prédikátorok és tanítók emlékezete egész Európában fennmaradt. Óriási elszántságot, kitartást és hitet adott a magyarországi, főleg a dunántúli és a felvidéki református és evangélikus egyháztagoknak, gyülekezeteknek az ellenreformáció nehéz éveiben. Példájuk ma is világító fáklya a keresztyén emberek számára. Bátorkeszi István hitvallását legszebben a Berencs várbörtönében írt versének utolsó sora fejezi ki: „*az ki olvasod, légy hű mindvégiglen!*”

JEGYZETEK

- ¹ *Hörcsik Richárd*: A Sárospataki Református Kollégium diákjai 1617-1777. Sárospatak, 1998.
- ² *Kis Ernő*: A Dunántúli Ev. Ref. Egyházkerület Pápai Főiskolájának Története (1531-1895). Pápa, 1896.
- ³ Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL). A Veszprémi Református Egyházközség iratai, anyakönyvek I. 1614-1717. (A későbbiekben: Veszprémi anyakönyv)
- ⁴ *Erdélyi Gyula*: Veszprém város története a török idők alatt. Veszprém, 1913. 132.
- ⁵ *Veress D. Csaba*: Várak a Bakonyban. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1983.; *Hungler József*: A török kori Veszprém. Veszprém. 1986.
- ⁶ *Hornig Károly*: Veszprém múltja és jelene. Veszprém. 1913.
- ⁷ A korszakról újabban megjelent tanulmányok: *Tóth G. Péter* (szerk.): Veszprém a török korban: Veszprém. Benne az egyházszerkezetről, katolikus egyházi életről; 1998. *Molnár Antal*: A veszprémi egyházmegye a török hódoltság idején (70-86. p.). *Tóth G. Péter* (szerk.): Életmód és művelődés Veszprém megyében a 16-17. században. Veszprém. 2000.
- ⁸ *Molnár Antal*: Veszprém...i. m.76. p.
- ⁹ *Lukcsics József-Pfeiffer József*: A veszprémi püspöki vár a katolikus restauráció korában. Veszprém, 1933. 13. p.
- ¹⁰ *Pálffy Géza*: A veszprémi végvár fő- és vicekapitányainak életrajzi adatai (XVI. -XVII. sz.) = *Tóth G. Péter* i. m. 99-188., Jagasicsról 128. p., Laskóyról 135. p.
- ¹¹ *Veress D. Csaba*: i. m. 191. p.
- ¹² *Molnár Antal*: i. m. 79. p.
- ¹³ *Szabó István*: Protestáns egyháztörténeti adatok az 1670-1681. évekből. Egyháztörténet I. 1958. 203-230. p., II. 1959. 132-174. p., 301-370. p.
- ¹⁴ *Veress D. Csaba*: i. m. 192. p.
- ¹⁵ *Szabó István*: i. m. II., 1959. 310. p.
- ¹⁶ Veszprémi anyakönyv, 389. p.
- ¹⁷ *Makkai László*: A Magyarországi Gályarab Prédikátorok Emlékezete. Magyar Helikon, Budapest, 1976. 14. p.
- ¹⁸ Győri történeti és régészeti füzetek. 1865. 331. p.
- ¹⁹ *Erdélyi Gyula*: Veszprém város története a török idők alatt. Veszprém, 1913. 142. p.
- ²⁰ Veszprém Megyei Levéltár (VeML) XII. 1.i. A Veszprémi Káptalan Hiteleshelyi Levéltára. Hiteleshelyi jegyzőkönyvek, 1974. szeptember 14., 137. p.
- ²¹ *Péter Katalin*: Papok és nemesek. Ráday Gyűjtemény kiadása, Bp. 1995.
- ²² *S. Varga Katalin* (szerk.): Vitetnek ítélszékre. Az 1674-es gályarabper jegyzőkönyve. Kalligram, Pozsony, 2000.
- ²³ A vallomás olyan információkat is tartalmaz, amelyek a Bocskai és Bethlen felkelések idejére, tehát jóval korábbra vonatkoznak.
- ²⁴ *Thury Etele*: A Dunántúli Református Egyházkerület Története II. Kalligram, Pozsony, 1998. 43. p.
- ²⁵ *Szentsei György* Daloskönyve. Magyar Helikon, hasonmás kiadásban, Bp. 1977. 226-229. p. Szentsei

György az 1606 és 1704 között keletkezett dalok szövegét gyűjtötte kézírásos könyvébe. Apja Tésen volt evangélikus lelkész. Szentsei részt vett a kuruc háborúkban, később bujdosott. Valószínű, hogy ő az, aki Szeniczzei Bárány György néven lett evangélikus lelkész. A leírt dalok nagy részének szövege énekelhető.

²⁶ A kegyelmi rendelet írásos nyomára még nem bukkantak rá a kutatók.

²⁷ *Kocsi Csergő Bálint–Bod Péter*: Kősziklán épült ház ostroma = A magyar gályarab prédikátorok emlékezete. Bp. 1976. 88. p.

²⁸ *Szentsei*: i. m.: 230-235. p.

²⁹ *Kocsi Csergő Bálint–Bod Péter*: i. m. 94. p.

³⁰ *Magyar Leveleskönyv I.* Corvina, Bp. 2001. 326.p.

³¹ *Thury Etele*: i. m. II. 72. p.

³² Bruyninx Henrik holland követ 1675. október 24-én kelt emlékirata a bécsi kormányhoz = *Történelmi Tár*, 1911. 274-279. p.

³³ *Thury Etele*: i. m. II. 374. p.

³⁴ Nyílt Parancs (Lipót királytól) a foglyok szabadon bocsátására. 1676. március 20. = *Történelmi Tár* 1911.

³⁵ *Thury Etele*: i. m. II. 167. p.

³⁶ II. Károly angol király Londonban 1677. február 10-én kelt kiadványa. London, British Museum.

³⁷ Hodosi Sámuel albuma. Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár. Oct. Lat. 777. FMI. 1746.

³⁸ *Thury Etele*: i. m. II. 171. p. = Harsányi István 1678. augusztus 5-én kelt levele dr. Heideggerhez. Zürich, Stadtbibliothek.

³⁹ *Thury Etele*: i. m. II. 225. p. = Csúzi Cseh Jakab 1679. június 3-án Kocsról kelt levele Zaffius Miklóshoz. Zürich, Stadtbibliothek.

⁴⁰ Veszprémi anyakönyv, 1680.

⁴¹ *Thury Etele*: i. m. II. 240. p. DREL. II. 217. a. A Veszprémi Református Egyházmegye iratai, közgyűlési jegyzőkönyvek, 1693.

Részletek a veszprémi népfőiskoláról

TÓTH DEZSŐ

„Ha a szülő örülni tud a gyermekének, különösen az elsősülöttnek, a mester a munkájának, a tanító szorgalmas tanítványának, a földmives a verejtékével öntözött és gondosan megművelt földbe vetett mag kikelésének: akkor szabad örülnie és kell örülnie annak, aki a magyar paraszti sorsban élő és éppen paraszti sorsa által hátrányos helyzetbe szorult ifjúságnak a jobb, teljesebb emberré növekedését iparkodott szolgálni.

Megvallom őszintén, hogy küldetésnek, elkötelező szolgálatnak tekintetem a magyar népfőiskolai ügyet, első renden a veszprémi népfőiskolát. Szándékom volt személyesen megörökíteni ennek az – akkor nagyon időszerű – intézménynek a történetét, de ez nem adatott meg nekem, csak a munkavégzés öröme. Viszont hálára kéztető öröm, hogy Isten adott munkatársakká növekedett tanítványokat, áldozatos szívű barátokat, az ország szinte minden részéből megértő és segítő lelkeket, akik a veszprémi Jeruzsálem-hegyen fellobogott lángot őrizték, sőt tovább vitték...”¹

Ezt az előszó-részletet a Népművelési Intézet felkérésére írta a népfőiskola történetét megörökítő szerzőnek a veszprémi népfőiskola vezetője. E tanulmány erre a dolgozatra támaszkodik, több esetben szó szerint átvéve a megírt történet megállapításait.

* * *

1940. JANUÁR 3-ÁN NYÍLT MEG VESZPRÉMBEN a Bakony-Balatonvidéki Református Népfőiskola a város nyugati részén a Jeruzsálem-hegyen. Veszprém megyében ez volt az első népfőiskola, melyet a református egyház szervezett. Példáját követte később Pápán a Református Kollégium, majd a KALOT zirci népfőiskolája. De nem feledkezhetünk meg az akkor Veszprém megyéhez tartozó siófoki Balatoni Népfőiskoláról sem, melyet Zákonyi Ferenc hozott létre és Molnár István országosan ismert néprajzos, táncművész vezetett. De most elsősorban a veszprémi népfőiskolával kívánok foglalkozni.

A népfőiskola eredete

A Magyarországon elterjedt népfőiskola-mozgalom eredetileg Dániában alakult meg, jött létre ezen a néven. Megalapítója Grundtvig dán költő, történész, evangélikus püspök.² Az első népfőiskolát a Rodding nevű településen hozta létre 1844-ben. Észak-Európában gyorsan elterjedt a mozgalom, egymás után alakultak meg Svédországban, Finnországban és jutott el a 20. század elején Magyarországra. A Dániában elindult mozgalom szükségességét a náluk végrehajtott jobbágyfelszabadítás (1788) után bekövetkezett társadalmi változás hozta létre. Szükségessé vált a parasztság műveltségének növe-

lése, aktivitásának fokozása, politikai oldalról közelítve: a demokrácia elterjesztése. Az is ismert, hogy az északi országokban elterjedt mozgalomban kevésbé oktattak *mezőgazdasági szakismeretet*, mégis „*az iskoláról kikerült hallgatók nagy lépést tettek előre a belterjes termelés területén*”.³ A Magyarországon a század elején kezdeményezett hasonló szervezetek ebben az időszakban még nem nevezhetők *igazi* népfőiskoláknak, csak olyan kezdeményezések voltak, amelyeken a falusi, mezőgazdasággal foglalkozó lakosságnak próbáltak szakismeretet nyújtani. Szervezői a „Falu” Magyar Gazda és Földműves Szövetség keretében jöttek létre, és a téli időszakban előadássorozatokon terjesztették a szakismereteket. Csak néhány helyen volt az északihoz hasonló szervezet. Pl. 1914-ben alakult Bajaszentiván községben és 1925-ben Szanda településen az első bentlakásos népfőiskola. Az első világháborús és az utána következő évek nem kedveztek a mozgalom fejlődésének, és 1925-ben a statisztika szerint 70 hasonló jellegű tanfolyam volt az országban.⁴ A népfőiskolai mozgalom a 30-as évek végétől terjedt el hazánkban. A Sárospatakon 1936-ban megrendezett tanfolyamból alakult ki az igazi népfőiskola. Kezdeményezői, szervezői a vallásos ifjúsági szervezetek voltak, úgymint a KALOT (Katolikus Agrárfjúsági Legényegylet Országos Testülete), a KALÁSZ (Katolikus Leányok Általános Szövetsége), a KIE (Keresztyén Ifjúsági Egyesület), a KLE (Keresztyén Leányegyesület), a MEKDESZ (Magyar Evangélikus Keresztyén Diákszövetség). A vallási vezetők szándékát erősítette a népi írók tekintélyes tábora, akik felismerték a mozgalomban rejlő lehetőségeket, s a kezdeményezés mellé álltak. Jelentős szerepet vállalt az ügyben a Móricz Zsigmond által szerkesztett Kelet Népe folyóirat, mely Népfőiskola címen külön rovatot indított 1942-ben, és minden számban jelent meg egy vagy több cikk a témáról. Hasonló céllal alakult meg 1939-ben a Györffy István vezette kollégium, mely az ismert NÉKOSZ néven fogta össze a népi kollégiumokat. A két mozgalom hasonló célokat valósított meg: *segíteni a parasztfiatalok tanulását, demokratikus szellemiségű fiatalokat nevelni*. A magyarországi mozgalom elterjedéséhez nagymértékben hozzájárult Boldizsár Iván kis könyve, mely 1939-ben jelent meg először.⁵ A sajátos úti beszámoló elsősorban a dán paraszti szövetkezetekkel foglalkozik, de hangsúlyozza, hogy ennek alapja a *demokrácia*, s a demokráciát a parasztfiatalok számára szervezett *népfőiskolákon* tanulják meg. „*A demokráciát nem lehet kikiáltani, mint a királyságot: demokratává nevelni kell az embereket...E nevelés eszköze náluk a népfőiskola volt*”.⁶ „*A dán paraszt erő lett a dán politikában és maga döntött sorsa s jóléte felől, de nem politikai szervezkedés és harc, hanem gazdasági összefogás és munka útján*”.⁷ Külön fejezetben szól a népfőiskoláról, majd leír egy órát, melyet a népfőiskolán töltött, s ebben összegzi tapasztalatait: „*A népfőiskola a felnőttek iskolája, nem is iskola tulajdonképpen, hanem kör, egyesület, amelynek tagjai a tanárok vezetésével, egymást segítve az élet tantárgyait tanulják*”.⁸

A népfőiskola célja

A kibontakozó magyar népfőiskolai mozgalom célját többen megfogalmazták, alapjaiban hasonló, de különböző oldalról közelítve, és más-más hangsúlyt adva gondolata-

iknak. Elfogadták a Grundtvig által fogalmazott célt: *Választ adni azokra az állandóan változó társadalmi, gazdasági, kulturális kihívásokra, amelyekkel az egyén, a nemzet, az egész emberiség szemben találja magát.* Abban mindenki egyetértett, amit Ordas Lajos hangsúlyozott: *Nem utánzásra vár nálunk ez a népfőiskola, hanem valami hasonlóan létesítését sürgeti az idő.* Raffay Sándor református püspök megfogalmazása így szól: *Félszeg ugyan a neve, de annál nemesebb és áldottabb a célja azoknak a népnevelő intézményeknek, amelyeket Népfőiskolának nevezünk. ... Céljuk a nép nevelése és irányítása.* Sztéhlo Gábor fogalmazása szerint: *A népfőiskola olyan hely, ahol az ifjú élet mozgonyát sok váltón keresztül a helyes sínparra igyekeznek rávezetni.* Idézni kívánom egy már megvalósult népfőiskola vezetőjéről, egy ifjú papról Féja Géza mondását, mely rávilágít egy másik szálra, a népi írók hatására is: *Szabó Szabolcsot az új népi irodalom nevelte. A népi írók ígéje lőn testté benne.* A népfőiskolai gondolatot támogatók: egyházak, azok ifjúsági szervezetei, népi írók, részben a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium egyetértettek abban, hogy a mozgalom az iskolán kívüli népművelés, a parasztfjúság művelésének legfontosabb útja, és a faluvezetők képzése, vagyis a magyar parasztfiatalok nevelésének egyik fő formája. Létre kell hozni a magyar falvakban egy olyan demokratikus közösséget, amely képes arra, hogy önállóan irányítsák a falu népét. Talán nem tűnik erőszakoltnak, ha József Attila gondolatait idézzük a *Hazám* című költeményből: *„... S a hozzáértő, dolgozó / nép okos gyülekezetében / hányni-vetni meg száz bajunk.”*

Amit a veszprémi népfőiskola létesítésének példája is igazol, az egyszerű parasztemberek, tanítók, lelkészek, tisztviselők támogatják adományaikkal, amely egyértelműen bizonyítja, hogy az emberek megértették, miről szól a mozgalom.

A következő évben elsősorban a református egyház szorgalmazásában, országosan többször „napirenden” volt a népfőiskola ügye. 1941. április 20-án az előző évben tartott keresztyén népfőiskolák vezetői számára tartottak konferenciát Budapesten. A második napon részt vettek az ülésen a katolikus népfőiskolák vezetői, de ott voltak az illetékes minisztériumok küldöttei is. Elhangzott, hogy az elmúlt 1940-41-es időszakban 16 református és evangélikus népfőiskola, ill. népfőiskolai tanfolyam volt az országban. Itt közösen határozták meg a népfőiskola célját, mely szerint: *„... a Krisztusban élő, öntudatos magyar parasztember nevelése. A népfőiskola tehát nem szakműveltséget ad, hanem arra törekszik, hogy az emberek új életet kapjanak.”* Az ember indíttatást kap arra, hogy a legkomolyabban képezze magát, tehát művelt ember legyen, hogy a legkorszerűbben gazdálkodjék, tehát gazdag ember legyen és lepledaadóbban éljen, tehát egyházi, mind nemzeti szempontból a leghasznosabb polgár váljék belőle. Megfogalmazták, hogy népfőiskolának azt lehet nevezni, amely legalább két hónapig tart, s az ennél kevesebb ideig tartó népfőiskolai tanfolyam nevet kapjon. Hangsúlyozták a konferencián: szép dolog, hogy a népfőiskolai munkában egymásra találtak a katolikus és a protestáns vezetők. A konferenciáról tudósító leírta, hogy: *„Ezt a népfőiskolai munkát, amelyik Magyarországon mind a református, mind az evangélikus egyházban a Keresztyén Ifjúsági Egyesületi munkából nőtt ki, ma már megállítani nem lehet. A szakadatlanul folyó KIE konferenciák állandóan ébresztik az ifjakat...”*⁹ Példaként közli a tudósító, hogy az 5 évvel előtti sárospataki népfőiskolai tanfolyamot a kevés hallgató

miatt alig lehetett megnyitni, az idei 40 helyre már 150-en jelentkeztek. Közlük, hogy sikeres volt a Veszprémben megrendezett népfőiskola is.

A veszprémi Bakony-Balatonvidéki Református Népfőiskola

E témát vizsgálva, először szólni kell *Boda József* lelkésztől, akit 1935 októberében választották meg az egyházközség lelkészének.¹⁰ S hogy miért Veszprémet választotta szolgálata színhelyéül, erről a következőket vallja: „Az egyik szemmel látható oka ez volt: Veszprém megkapó szépsége, beszédes történelme István királytól napjainkig. Nem kevésbé hatott a gyülekezet megragadó története, hősi hitével, hitvalló hűségével, élénk ifjúsági életével...az akkor kibontakozó mozgalomban láttam, s váltam áldozatos, öntudatos munkásává.”¹¹ S, hogy milyen jól választott a presbitérium is, azt a következő évek munkája élesen bizonyítja. Boda elkötelezett híve volt a református egyház keblében kibontakozó népfőiskolai mozgalomnak. Erre ösztönzést adott az is, hogy az egyik évben személyesen részt vett a sárospataki főiskolán rendezett tanfolyamon, s az ott szerzett tapasztalatok csak megerősítették ebbeli hitében. Az eredmény az lett, hogy az 1939. február 5-én tartott presbitériumi ülés egyhangúlag elfogadta javaslatát, hogy ősszel Veszprémben az egyház telkén és épületeiben rendezzék meg a népfőiskolát. „Szép és felemelő volt a presbitérium határozata: Annál nehezebb az iskola megvalósítása” – írja később visszaemlékezésében.¹² „De jöttek a megajánlások. Sokszor csak egypengősek. Néha nagyobbak. Baranyától fel Ungig, Vas megyétől Szatmárig. Vékonypénzű földművesek, szerény fizetésű tisztviselők pótolták a gazdag emberek pengőit.”¹³ Ennek ellenére a népfőiskolát a tervezett időpontban, 1939 őszén nem, csak 1940. január 3-án sikerült megnyitni.

A népfőiskolások és a KIE – LOK tanfolyam hallgatói

A népfőiskolai mozgalom egyik mozgatója, szellemi segítője az első budapesti KIE földműves téli táboron elhangzott, Ravasz László püspök előadása volt (1939. február 5-én) *A nagy szakadék* címen, mely nyomtatásban is megjelent. Ugyanakkor megjelent egy pályázat a RIM (Református Ifjúsági Mozgalom) kiírásában a népfőiskolai tantárgyak anyagának részletes kidolgozására. Erre a pályázatra írta meg dolgozatát Morvay Péter, aki ekkor a veszprémi múzeum munkatársa és a helyi népfőiskolai szervezőbizottság tagja volt. A Református Népfőiskolát című írása ugyancsak kiadásra került. Ebben az elvi útmutatón túl részletes költségvetést is készített a népfőiskola és új, felépítendő épületének költségéről. A tervezett költségvetés főbb pontja helyett közöljük az első, 1940. évi tanfolyam zárszámadásának számait:

	Bevételek
Rendszeres megajándékozásból befolyt	564,10 P
Adományokból	991,49 P
Segélyekből	1761,- P
Növendékek befizetéséből	135,20 P
Vegyesszámú bevételek	241,32 P
Természetbeni hozzájárulás értéke	664,56 P
Összes bevétel:	4357,67 P
	Kiadások
Berendezésekre, felszerelésekre	571,94 P
Élelmezési kiadásokra	729,51 P
Útiköltségekre, fuvarokra	357,72 P
Személyi kiadásokra	270,- P
Propaganda, posta, telefon	193,33 P
Vegyesszámú kiadások	127,48 P
Természetbeni hozzájárulások	664,56 P
Összes kiadás	2914,54 P
Maradvány	1443,13 P ¹⁴

A maradvány összegét a nyári építkezések költségeire fordították.

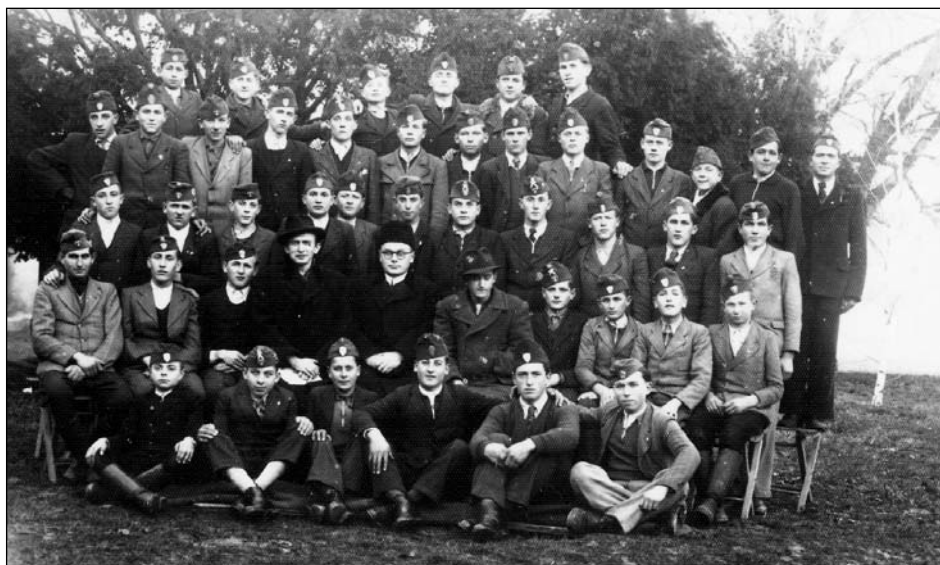
Morvay Péter dolgozatából¹⁵ csak néhány fejezetcímet emelünk ki: *Az egységes nemzeti műveltség a magyarságnak életkérdése, A nemzetnevelés feladatai, Mi a Népfőiskola?, Az új magyar népművelésért. A megvalósítás útja* részben leírja, hogy mi történt eddig, vagyis, hogy a veszprémi református egyházközség átérezve a népfőiskola megteremtésének nemzeti és egyházi jelentőségét, felajánlotta házáat, ahol megnyílhat a református népfőiskola. Megalakult a népfőiskola barátainak társasága, elkészült az első tanulmányi év költségvetése, a népfőiskola szervezetének, tanulmányi anyagának és nevelési módszereinek tervezete. Ezután felsorolja, hogy mire van még szükség. Röviden leírja, mi a célja a népfőiskolának, mely így szól: „*A keresztyén közösség és példaadás eszközeivel olyan művelt, tevékeny magyar parasztembereket nevelni, akik tisztán*

tában vannak helyzetükkel és feladataikkal s akiknek az élő keresztyénység az erőt is megadja a feladatoknak a megoldásához.”¹⁶

Leírja az általános napirendet, mely reggel 7 órakor a reggelivel kezdődik és az esti 9 órai takarodóval zárul. A hét egyes napjain módosul a napirend. Fontosabb a nevelés, illetve az ismeretközlés anyagának a megfogalmazása. A részletes ismertetés helyett a főbb csoportokat közöljük.

- I. A) *Elemi ismeretek.* Írás, olvasás. Fogalmazás. Számolás és mérés. Rajzolás.
B) *Egészségügy.* Az egészséges élet. Elsősegély-nyújtás. Közegészségügy.
- II. A) *Nemzeti nevelés.* Irodalom. Történelem. Földrajz.
B) *Állampolgári nevelés.* Honvédelmi nevelés. Társadalomismeret. Jogi és közigazgatási ismeretek.
- III. *Népi nevelés.* Népszokások. Népköltészet. Népzene. Népi tánc. Népi díszítőművészet.
- IV. *Gazdasági nevelés.* Természetrizai alapvetés. Mezőgazdaság. Háziipar. Közgazdasági és kereskedelmi ismeretek.
- V. *Vallásos nevelés.* Bibliaismeret. Hittan és egyháztörténet. Gyülekezeti munka.
Ifjúsági munka

A főbb csoportok közül az állampolgári ismeretek tantárgyból bemutatjuk a 2. pontot, mely a Társadalomismeretet tárgyalta: A falu és társadalma. A falu és a város. A parasztság és az értelmiség. A falu és az állam. A falu társadalmi kérdései: egyke, osztályharc, felekezeti kérdés, szekták, nemzetiségi kérdés, földreform. A politikai gondolkodás, a közvélemény, az előítéletek, a divat, a sajtó kérdései. A reformátusság társadalomszemlélete. A magyarság helyzete az elszakított területeken és a nagyvilágban. Társadalmi rendszerek: szocializmus, kommunizmus, fasizmus, nemzeti szocializmus. A statisztika, a falukutatás, a társadalomtudományok fogalma és felosztása.¹⁷

A KIE – LOK tanfolyam hallgatói

Kirándulás a Fejesvölgyben

Megkezdődött a hallgatók toborzása. A szervezők először csak a Bakony-Balatonvidék egyházközségeire gondoltak, de mivel kevés jelentkező volt, a toborzást kiterjesztették az egész Dunántúltra. Az első évfolyam gárdája 7 vármegye, 3 egyházkerület, 6 egyházmegye 12 egyházközségéből alakult ki. A hivatalos toborzón túl megkapták a címzettek Boda József lelkész, leendő tanfolyamvezető Hívogatóját, melyben leírja, hogy „*Nem új alkotás lesz hát a Népfőiskola, hanem jövőbe látó nagy ősök nagy művének új életrekelteése. Az egykori akadémiai főiskola 222 éves hallgatás után ismét megszólal, kapuit újból kitarja. ...Most is a falvakra néz. Dunántúl gyermekeit, a Bakony és Balatonvidék napbarnította, esőverte acélos legényeit hívja....Nem akar elszakítani a földtől, de vissza akar vinni a földhöz....Maradék földünk a mienk Jegeny. Ne csak verejtéktér és sírhely, de dalos, zsoldáros élettér és boldog otthon...*”¹⁸

A toborzólevelet a református lelkészek címére küldték, akik személyesen beszéltek a számításba jöhető fiatalokkal és a neveket közölték Boda József lelkésszel, a népfőiskola leendő vezetőjével. Ezután a fiataloknak a lelkész küldött névre szóló levelet. Így szólt pl. a Jakab Sándor nevére szóló levél:

„*Kedves Testvérem!*

Jelentkezése alapján örömmel értesítem, hogy a veszprémi Népfőiskolán 1940. január 3-án megnyíló tanévre felvettük, számára az internátusban helyet tartottunk fel.

Amikor meleg szeretettel üdvözlöm, mint az első népfőiskola első tanévének hallgatóját, szívből kérem, készüljön fel erre a jó kéthónapos kemény munkára, amely nem sokkal lesz könnyebb, mint az otthoni izmokat feszítő munka, de mégis kényelmesebb, élvezetesebb s egész életére kiható áldott foglalkozás lesz. Idegfejlesztő, szellemkapukat nyitogató, lélekúrjait zsoldárra és ősi magyar dalra pengető, komoly, de mosolygó, kato-

*nai fegyelmű, de barátian meghitt munkás élet lesz, melyre testileg, szellemileg és lelki-
leg felkészült testvéreinket várjuk.*

*A lelki felkészültség mellé bizonyos anyagi felkészültség is szükséges. Hozzon magá-
val lehetőleg két öltöny felső ruhát, (egy hétköznapi, egy ünnepi) 3 pár alsóneműt, ágyneműt, 2 vászonlepedőt, egy vánkost, takarót, pokróc, paplan, dunna, aki hogy szokta, mert a hálóterem ugyan fűtve lesz, de mégis kissé hidegebb van. 3 db törülközőt, 2 db szalvétát, 6 db zsebkendőt, harisnyát, cipőt vagy csizmát. Azonkívül szappant, fogkefét, borotválkozó és varrókészleteket, ruha és cipőkefét, tisztítót.*

Hangszert, aki min tud, (citerát, harmonikát, hegedűt).

Zsoltárt és Bibliát. Ha nem volna, iratterjesztésünknel olcsón kapható. Jegyzetfüzettel, könyvekkel itt látjuk el hallgatóinkat.

Valamelyes zsebpénzt, sokra nincs szükség: extra-kiadások nem lesznek! A lakás, fűtés, világítás, stb. fejében fizetendő napi egy pengő díjat akik természetben akarják leróni, a napi piaci árnak megfelelően tehetik ezt, a beszállított termény, élelmiszer átszámításában. / Liszt ,burgonya, bab, lencse, stb./

Jó reménységgel vagyunk, hogy a felsorolt hoznivalók vagy fizetési kötelezettségek nem riasztják meg sem kedves Testvérünket, sem jó Szüleit, mert ez említett dolgok mind olyanok, amikre otthon is szükség van. Nem szeretnénk, ha az említett anyagiakkal nehéz gondot okoznánk. Akinek még valami kérdése, aggálya volna, forduljanak bizalommal alant írt lelkipásztorhoz s minden kérdésükre gyorsan és készségesen kapnak feleletet.

Indulás: január 2-án úgy, hogy legkésőbb az esti vonattal érkezék Veszprém belső pályaudvarra, ahol várjuk: éppen ezért kérjük az érkezés pontos idejét tudatni.

Abban a reményben, hogy január 2-án színről-színre is láthatjuk egymást, a következő napon ünnepélyesen is elkezdhetjük tanévünket, kívánunk nagyon áldott karácsonyi ünnepeket és boldog új esztendő mind Kedves Testvérünknek, mind Szeretteinek.

Atyafiúi szeretettel:

a népfőiskola nevében

Veszprém, 1939. december 22-én.

Boda József sk.¹⁹

Bár a népfőiskolát a hallgatók részére ingyenesen tervezték, az induláshoz szükség volt az ő hozzájárulásukra is. A végső értesítés napján kelt Boda József levele a Református Egyetemes Konvent Elnökségi Tanácsához Budapestre, melyben *rendkívüli konventi segílyt* kér az induláshoz. Közli a levélben, hogy mit tettek eddig, hangsúlyozza, hogy a veszprémi gyülekezet örömmel nyújt otthont az állandó népfőiskolának, s hogyan állnak az előkészületek: „...Eddig meg van a népfőiskolai internátus, tanterem, nevelő- és előadó, vendégek számára az átmenetileg megfelelő helyiség. Van 14 jelentkező növendék a következő helyekről: Alsónyék, Balatonarács, Bodajk, Enying, Felsőörs, Istvándi, Kálóz, Kápolnásnyék, Körmend, Medina, Poroszló, Tínye. Van 24 személyből álló előadói gárda fővárosi, környékbeli és helybeli lelkészek, tanárok, tanítók, orvosok, mező- és közgazdászok, közigazgatási, jogi, katonai élethivatású, ifjúsági és népnevelési munkában foglalatoskodó vezető egyéniségek közül.

Van tanterv, tanmenet, tanrend.

Van 826 pengő, eddigi megajánlásokból és önkéntes adományokból befolyt készpénz. Van 12 rézsodronyú vaságy, asztal, szék, 16 db törülköző, 3 db gyönyörű terítő, mind eredeti háziszóttos a decsi gyülekezet ajándéka. Van természetbeni megajánlásokból lencse, káposzta, paprika, paradicsom, szilvalekvár; egy özvegyasszony által felajánlott fél hizott sertés. A kultuszminiszter úr kiutalta már a rádiót és vetítógépet és reméljük, a könyvtár kiutalása is megtörténik a közeljövőben. (...) a január 1-vel beállítandó nevelő és szervező (segédlelkész) számára legalább havi 80 pengős fizetést kér.”²⁰

Az induláshoz azonban még sok adományra volt szükség, de a kiküldött tájékoztató megtette a hatását, a vándor prédikátorok sorra járták a falvakat és érkeztek a felajánlások. „... sárközi szóttések reménységeink vitorláivá feszültek! Enyingről, Hódmezővásárhelyről érkezett bab, Tótvázsonyból burgonya. A hajmáskéri legények végig gyűjtötték az eklézsiát s hátizsákjaikból liszt, dió, lekvár; lencse került a konyhára. Decsiek pénzadománya, hajmáskériek újévi perselypénze, Pesten élő pápai öregdiákok 70 pengője, pesti ifjúsági egyesületek 160 pengős megajánlása, megannyi biztatás volt... Közben előkerültek a veszprémi asszonyok zsiros és lekváros bödönjei, paradicsomos üvegei. Szekrényt, tollaspárnát, ágyat, szőnyeget, zöldséget, hagymát, káposztát, féldisznót, kolbászt, savanyúságot, édes tésztát, vasárnapi ebédet, ünnepi vacsorát, sok mindent adtak jó szívvvel, lelkesen.(...) Hálószoza, előadóterem berendezése is gyorsan ment. A jutányos áron vásárolt ágyakra szalmazsákot kölcsönzött a KIE, pokrócot a város, zizegő szalmát adott Csomay úr, fűtést, világítást az eklézsia. Vásárlásból, kölcsönzésből, adakozásból összejött a konyhafelszerelés is. Presbitérium nő-, leány-, ifjúsági egylet tagjai nagy megértéssel és áldozatos szolgálattal segítettek....Megérkezett azóta Egyetemes Konventünk nagylelkű 1200 pengős segélye is.”²¹

Érdeemes közölni az 1940/41. évben küldött nagyobb adományok listáját.²²

Herendi Porcelángyár: 102 db edény (terciás készlet)

Dr. Bognár Jánosné Veszprém: 12 db paradicsomos üveg, 32 kg paradicsom, 3 kg szilva, 1 db

háztartási reszelő, 1 db fedőtartó, 1 db tésztás edény

Nemes Lászlóné Veszprém: üveg tölteni való paprika, 5 kg lencse, 4 liter savanyúság

Szabó József Medina (volt népfőiskolás) 2 kg zsír, 7 üveg paradicsom, 1 füzér vereshagyma, 1 füzér fokhagyma, 20 kg vöröshagyma, 1 kg pirospaprika, 10 kgz ö l d -ség, 1,4 kg búzadara, 2,5 kg lencse

Ferenczy Sarolta Nyáregyháza: 20 kg tarhonya, levestészta

Református Egyház Nemesvámos: 18 kg lencse

Ecetgyár Veszprém: 10 l ecet

Református Leánykonferencia Hajmáskér: 38 kg liszt

Református Leányegyesület Szentmártonkátá: 20 kg szárazbab

Tósoky Géza Tótvázsony (volt népfőiskolai hallgató): 150 kg burgonya

Fodor Dezső Rinyahosszúfalu (volt népfőiskolai hallgató): 40 kg liszt, 5 kg bab, 41 db tojás

Vincze János Sárpilis (népfőiskolai hallgató): 60 kg liszt

Református Egyházközség Kádárta: 560 kg burgonya, 213 kg káposzta, 18 kg bab

Református Leányegyesület Istvándi: 3 kg bab, 2 kg levestészta, 4 kg liszt, zöldség

Református Leányegyesület Bodrogolaszi: 2,25 kg lencse, 2,6 kg liszt, 3,5 kg cukor,
1 kg rizs
SZIT-Szappangyár: 21 kg szappan.

* * *

Az első népfőiskolára 1940. január 2-án érkeztek meg a parasztleányok, akiket a vasútállomáson segítők vártak és kísérték a Jeruzsálem-hegyi elemi iskola épületéhez, a szálláshelyre. Január 3-án megkezdődtek a foglalkozások a tanrend alapján. Az előadók, a foglalkozásvezetők nagy része Veszprémből és a környékről tevődött össze, de voltak Budapestről, Szombathelyről is meghívottak. A terem falán történelmi személyek arcképei függtek, de ott volt a „Népfőiskola törvényei” is, melyen 10 pontban foglalták össze a „törvényeket”. Az általános érvényű „kötelességek” mellett ott voltak a népfőiskola veszprémi tanfolyamára vonatkozó pontok is. Felsorolva a megfogalmazottakat:

1. *Légy mindenkihez szeretettel és türelemmel!*
2. *A napirendet tartsd be pontosan! Ne késsél!*
3. *Engedély nélkül ne hagyd el a népfőiskola területét!*
4. *Az előadásokon minden szóra ügyeljünk, de csak a fontosabbakat jegyezzük fel!*
5. *Légy jókedvű, örömmel végezd munkádat!*
6. *Légy bizalommal vezetőidhez!*
7. *Segíts a közös munkában!*
8. *Légy engedelmes! Fegyelmezd önmagadat!*
9. *Minden héten írj haza!*
10. *Ne feledd, hogy falud képviselője vagy. Általad becsülik meg a falut. Gyarapítsd falud jó hírét!*²³

A veszprémi előadók közül feltétlenül meg kell említeni a ma is közsímbert embereket: Csajághy Károly, Cseresnyés József, Csomay János, Gyüre Attila, Imre Zoltán, Komjáthy Aladár és felesége, Könczöl Imre, Morvay Péter, Nagy László, Nyakas János, Tantó István, Wallner Ernő és még sokan mások. S természetesen Boda József, aki a lelke volt a népfőiskolának. De a környék ismert emberei is előadói voltak a népfőiskolának. Bolla Ferenc sgédlelkész Balatonalmádiból, Gáthy Ferenc lelkész Felsőörsről, Kovács Miklós igazgató-tanító Nyárádról, Szij Rezső lelkipásztor Sárvárról, Nádasy Gábor lelkész, Tóth Sándor, dr. Szabadi Béla tanárok Pápáról.

Az elméleti foglalkozásokon túl rendszeresen végeztek kirándulásokat a város üzeibe, mezőgazdaságokba és a környék, Fűzfő, Ajka gyáraiba.

Az első népfőiskola március 17-én ért véget, melyen a hallgatók elmondották élményeiket, tapasztalataikat a tanultakról. Másfél óráig tartott a „záróvizsga” a terem megtöltő veszprémi érdeklődők előtt, akik saját maguk is kérdezhettek a hallgatóktól. Az első tanfolyam záróvizsgájának kiemelkedő eseménye volt, hogy azon több ismert író, közéleti személy is részt vett. Ott volt Móricz Zsigmond, a Kelet Népe főszerkesztője. A záróvizsgán szerzett élményeiről cikket írt a lap április 15-i számában *A nép tanulni akar* címen. Ebből idézünk néhány gondolatot. „...*Most ezek a fiatal fiúk külsőre olyanok, mintha egyetemi hallgatók volnának. ...Hárman tartottak szónoklatot a záróünnepélyen.*

– Gyenge szívű, de vasöklű testvéreim – mondta az első. Az embernek eláll a lélegzete. Oly finom, annyira választékos, annyira a legnemesebb kultúra értelmében kitűnő kifejezéseket használnak...” Majd idéz egy másik fiú beszédéből: „...Nekünk teendők van otthon: a teendők a közösségért égni. ...mi azt akarjuk, hogy hazavigyük a kis mécsset és annak a világosságánál mindenkinek adjunk valamit abból a kevés tudományból, amit mi itt szereztünk.” A harmadik felszólaló szavaiból többek közt a következőket emeli ki cikkében: „Szavunkat hallatnunk kell... Mi nem lehetünk mindenbe belenyugvók, félrehúzódnok: nekünk a gyertyát lobogtatni kell...”²⁴

A veszprémi első népfőiskolán részt vett Szabó József Medina községből. A tanfolyam befejezése után a 20 éves, 6 elemi végzett parasztfiú egy novellában írta meg tapasztalatait.²⁵ A leírás címe: *Tizenhárom parasztleány elindult*. Ebből idézünk néhány gondolatot. A mezőn dolgozott és a déli pihenőben szóba elegyedett a szomszéd „bátyjával”, aki megkérdi: „– Hát hogy telt el a tél, öccse? – s úgy féloldalról rámpislantott. – Köszönöm, bátya, kérdését, jól. – Hát mit tanultatok? (...) – Nagyon sok érdekes és hasznos dolgot tanultam – kezdtem a beszámolást. Tudja, bátyám, itt Magyarországon ilyen iskola még nem igen van. Először az evangélikusok építettek Nagytarcsán. Mi részünkről ez az első.

Nem tudom, bátyám olvasott-e róla, mostanában az újságok sokat foglalkoznak a Népfőiskola kérdésével.(...) Németországban, Hollandiában, Dániában, Finnországban már régóta él ez az iskola. Ez emelte fel az említett államok parasztságát: a gazdasági szakképzettség, nemzeti öntudat, vallási élet csúcspontjára. A szellemi, lelki és gazdasági síkon felemelt parasztság megtárgyalt életéből kivirágzott a nemzet...Egyszóval új élet kezdődött.... Ha megnyitják gazdasági érvényesülésének, lelki és szellemi kiteljesedésének útjait. Ezek közé tartozik a veszprémi pap is, aki egyébként paraszti származású.(...) Én lázasan folytattam. Mi ott, bátyám, tizenhárman voltunk parasztleányok. Legtöbbször a Dunántúlról. És sok előadást szűrtük le a tanulságot. 44 előadónk volt, 332 előadást hallottunk ezalatt. – Előadóink: papok, tanítók, középiskolai, egyetemi tanárok, orvosok, állatorvos, okleveles kertész, ügyvéd, katonatisztek, hivatalnokok, gyakorló gazdák, különféle társadalmi szervek, egyletek vezetői... – A megye főispánja is hét este eljött hozzánk beszélgetni. Több helyre tettünk kirándulást: a hajmáskéri tüzértáborhoz, az ajkai szénbányához, ahol sok érdekes látnivalón túl testvéreink életébe

Öten a tanfolyam hallgatói közül
(Sipos József, Szalay Kálmán, Antal Gábor
Kup, Kovács Károly Nemesvámos,
Schnitz István)

nézhattünk bele. Ugyanott az üvegyárba mentünk, láttuk a Balatont, voltunk tejüzemben, pokrócgyárban, múzeumban, a legszebb mintagazdaságban, Jutason a honvédelmisztii képzőtáborban... – Hej, öcsém bolond ember az aki túrgya a földet ha nem muszáj – szólalt meg megint az öreg. Ezt mondta. Ezt amit már annyiszor hallottam... Közben jóllaktak a lovaink, ráfogtunk újra a gépre. Elindultunk lassan, arra, ahol a látóhatár szélén az ég és a föld örökké ölelik egymást...”

Az első veszprémi népfőiskola befejezése után Boda József levelet írt a volt hallgatóknak, és 1940. október 31-i keltezéssel szintén levelet kaptak, de ezt a levelet már a második tanfolyamra jelentkezettek is megkapták. Készültek a folytatásra. Veszprémben megalakult a népfőiskola vezetősége és intéző bizottsága. A vezetőség névsora: igazgató Boda József, nevelő Varga József, pénztáros Osváth István, jegyző ifj. Szász Ferenc, konyha- és ételmezési ügyek vezetője Tantó Istvánné, szakácsnő Lajos Jánosné.

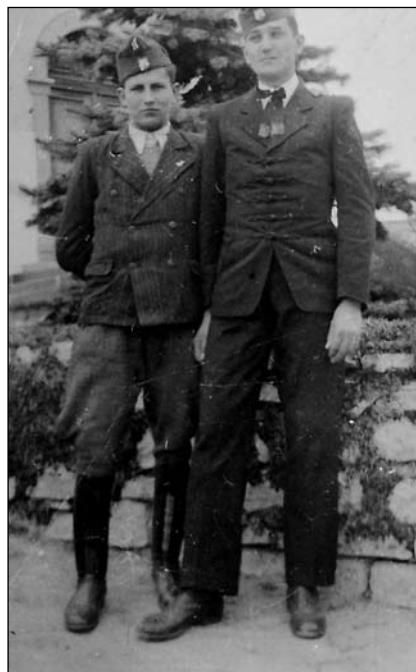
Az intéző bizottság: Fejes Sándor, dr. Kenessey Zoltán, dr. Kósa János, Nemes László, ifj. Szász Ferenc, Szenes Béla, Tantó István.²⁶

A Veszprémben megtartott népfőiskolák felsorolása előtt meg kell emlékezni egy eseményről, melyet a Budapesten a Zeneakadémián tartottak 1941 március első vasárnapján a további működésért. A rendezvényt a Soli Deo Gloria Kabay Márton Köre rendezte. A Boda József nevére küldött levélben értesítik az igazgatót, hogy: „A Soli Deo Gloria Szövetség Kabay Márton Köre március 2-án rendezi a Zeneakadémia kistermében ünnepélyét a népfőiskola javára. Már amikor terveztük az ünnepélyt, úgy szeretjük volna, hogy a legkomolyabb és református szempontból is hozzánk legközelebb álló népfőiskolának, a veszpréminek juttatjuk a bevételt... Ünnepélyünknek elsősorban az a célja, hogy néhány tehetséges, de nem tehetős magyar parasztfiúnak lehetővé tegye a népfőiskolán való részvételt...”²⁷ A tervezett műsoros ünnepélyt megtartották, melyről a Református Jövő részletes beszámolót közölt.²⁸ A hangulatos cikkből idézünk néhány részletet. „Vasárnap délután van... Két ember áll meg a Kálvin-téri templom előtt. Olvasták a falragaszt, amit a SDG diákok Kabay Márton Köre függesztett ki a veszprémi Népfőiskoláért, – kezdi a szerző, majd így folytatja: ...a meghívón szokatlan, érdekes dolgok: Megnyitót mond Szabó József népfőiskolás parasztfiú, népdalokat énekel a dalgyűttes egyhangra, sapkatáncot, ősi verbunkost táncolnak, Mátyás király aranyszőrű bárányát játszik el s nem valami kabarédarabot, rokon népek dalaiból énekel egy művésznő s nem pedig slágereket”. Ez utóbbit azért jegyzi meg, mert a nagyteremben dizőz-est van, ahova tódul a tömeg a kétes értékű szórakozásra. Ahogy a meghívón szerepel, Szabó József medinai parasztfiú, volt veszprémi népfőiskolás tartotta a megnyitó előadást. (Lásd a már előbb közölt cikkét a 6 elemi végzett fiúnak.) „Új életet akarunk – zúgja Szabó Jóska, a medinai parasztfiú. Új életet – ismétli – a régi helyébe. Ezt akarja a Népfőiskola. Azért küldött bennünket vissza a faluba, hogy ennek az új életnek a kezdeményezői mi legyünk. Nem tántorított el bennünket a fény, a pompa, mi küzdeni akarunk. Mert csak ez az egy út lehetséges. De ha ezt az egy utat elzárják tőlünk, menthetetlenül elpusztul a parasztság...” Leírja a szerző, hogy a továbbiakban Muhoray népi-játékait, magyar nótákat, táncokat láttak, Pálóczi-Horváth Lajosné török, tatár, cseremiz, baskir szövegű népdalokat énekelt. Felteszi a kérdést, melyik értékesebb: a nagyteremben hallott slágerek, vagy a kisteremben felcsendülő népdalok, népi játékok, táncok,

van-e szebb tánc a verbunkosnál? S majd a folyosón újra Szabó Jóskát kérdezi, aki elmondja, hogy „Sok keserőséggel találkoz-tam... De nem csüggedek. Tudom azt, hogy amit mi akarunk, nemcsak a miénk, hanem az egyetemes magyarságé... Bízunk a jövőben. És nem csüggedünk. Addig, amíg mások mulatnak, züllebenek, én tanulok. Készülök a gimnáziumi vizsgáimra s közben szántok, vetek, aratok, mint a többiek. Paraszt akarok maradni. Hiszem, hogy nem vesztet el a fajtám...”

A műsoros est bevételét, 150 pengőt a veszprémi népfőiskola javára továbbították.

A veszprémi református népfőiskola tovább működött a következő években, sőt, megszervezték a lányok számára is. Később kiegészült a KIE-LOK (Leventék Országos Központja) által szervezett hallgatókkal is. Azonban meg kell jegyezni, hogy a tanfolyam tematikájában csak néhány előadás foglalkozott a leventemozgalommal és katonai vonatkozású témával. A következőkben csak a tanfolyamok időpont-jait (amikor a dokumentumokban fellelhető), és a létszámot kívánjuk felsorolni. A háború után, 1945-46-ban csak rövid tanfolyamok voltak.

A két jóbarát (Szalay Kálmán, Varga László Enying)

		a hallgatók száma ²⁹
1.	Fiú népfőiskola 1940. január 2 – 1940. március 17	13
2.	Fiú népfőiskola 1940. november vége – 1941 március közepe	17
3.	Leány népfőiskola 1941. március 21 – április közepe	42
4.	Leány tanfolyam 1941. november 5 – november 26 (?)	21
5.	Fiú népfőiskola 1941. december 1 – 1942 március közepe	24
6.	Fiú népfőiskola 1942. december 8 – 1943. március 7	20
7.	KIE -LOK 1943. február 15 – 1943. március 7	40
8.	Fiú KIE-LOK tanf. 1943. november 8 – 1943. november 28	40
9.	Leány tanfolyam 1943. december 2 – 1943. december 16	36
10.	Fiú tanfolyam 1944. január (?) – 1944. március 21 (?)	15 /?/
11.	Koedukációs tanf. 1946 eleje, 1946 április vége (1-1 hét)	/?/
12.	Leány tanfolyam 1946. november 24 – 1946. december 16	/?/
13.	Fiú népfőiskola 1947. január 18 – 1947. március 9	6 /?/
14.	Fiú népfőiskola 1948. január 11 – 1948. március 8	12 /?/

A veszprémi Református Népfőiskolán a megszűnésig – megszüntetéséig – a fiúk

részére 8, a lányoknak 4 tanfolyamot szerveztek, melyeken 217 fiú, ill. 119 leány vett részt.³⁰ (A felsorolásban feltüntetettek közül a KIE–LOK 1943. novemberi és az 1946. évi egy-egy hetes tanfolyamot egynek számítva.)

Az utolsót 1948. január 11-től március 8-ig tartották. A vezetőség rendszeresen tartotta a kapcsolatot a volt hallgatókkal, levelet küldött címükre, összehívta őket, és megkapták a népfőiskola újságját, az Új Szántás kiadványt is. (Sajnos, a kiadvány rendszertelenül jelent meg és több számot nem sikerült fellelni.)

A népfőiskolai mozgalom utóélete

A veszprémi népfőiskola történetében szólni kell az 1945 utáni évekről. Az épületet 1945. március 15-én bombatalálat érte, és 21-én újabb bombatámadás döntötte romba az iskolát. A hadak elvonulása után megkezdődött a romok eltakarítása, melyben a református egyházközség, a volt népfőiskolások és sokan mások vettek részt. Még folyt a romeltakarítás, de az év elején és áprilisban már volt egy-egy tanfolyam, melyek csak egy hétig tartottak. A meginduláshoz a Szabadművelődési Felügyelőség Páldy Róbert megyei felügyelő révén aktív közreműködéssel is hozzájárult. Boda József, alkalmazkodva az új viszonyokhoz, 1946-ban engedélyt kért a működés megindításához, ill. a folytatáshoz.³¹ A már említett Páldy Róbert szabadművelődési felügyelő segítségével tervezik a mozgalom kiterjesztését az egész megyére. Erre a célra 6 vidéki, földesúri kastélyt igényelnek a megyei Földrendező Tanácstól. Gicen a Jankovich-kastélyt megkapták, 1946 októberében az engedély is megérkezett, kinevezték az igazgatót is Pintér László katolikus kántortanító személyében, majd Horváth Géza, aki utóbb Tatabányán volt a megyei könyvtár igazgatója, vezette a népfőiskolát. Lovászpatonán az Esterházy-kastélyban lányokat akartak beiskolázni, 1947. október 4-én át is vették a Földrendezési Tanácstól, de a megnyitásra nem került sor. Békáson a Vecsey-kastélyban megindult, de hamarosan megszűnt a népfőiskola. Tervbe vették, hogy Kertán, Küngösön szervezzenek népfőiskolát, de ezeken a településeken nem indult meg a szervezés, s más községekben az épületeket az UFOSZ kapta meg.

A következő években azonban már szándékosan akadályozták a népfőiskolai mozgalmat, még a nevet is megváltoztatták szabadművelődésre, majd 1948-ban megjelent az ismert rendelet, mely elrendelte az egyesületek feloszlását.³² A veszprémi népfőiskola vezetője, Boda József sem folytathatta megkezdett munkáját, melynek következménye az lett, hogy elhagyta Veszprémet és Decs községben vállalt lelkipásztori állást 1962-ben. A következő években mély hallgatás övezte a mozgalmat, de a volt népfőiskolások lelkében élt az ott elvetett mag, a közösségi gondolat és jó szívvel emlékeztek az ott eltöltött napokra, hetekre. A mozgalom értékelése országosan 1961-ben történt meg először a Valóság c. folyóirat 12. számában H. Sas Judit tollából.

Veszprémben 1975. április 27-én megtartották a volt népfőiskolások találkozóját, s ez időponttól egyre gyakrabban került publikálásra a mozgalom története. Összefoglaló tanulmány jelent meg Lakatos Lászlótól 1980-ban A népfőiskolai mozgalom 1935–1945 címen. 1983-ban két alkalommal is rendeztek országos találkozót, és 1983. október 9-én

megalakult a Veszprém megyei Népfőiskolások Baráti Köre. Ugyanebben az évben a Népművelési Intézet vette szárnyai alá és gondozta a mozgalmat, de tematikus számot jelentetett meg a Forrás c. folyóirat is, melyben több szerző is közölte írását. Ez a szám közölte Sz. Tóth János tanulmányát és javaslatait a mozgalomról, újraindításáról.³³ A népfőiskolai gondolat tehát nem aludt el, a népművelés vezetői szerették volna az új viszonyok, a megváltozott körülmények között feléleszteni ezt a népművelési formát. Veszprémben 1987. december 2-án újra megrendezték a népfőiskolások és családtagjaik találkozóját, majd egy év múlva, november 15-én a megyei művelődési központban újra találkoztak a régi tagok és az új kezdeményezők. Ekkor döntöttek arról is, hogy a Jeruzsálem-hegyen a református parókián elhelyezik azt az emléktáblát, mely ma is őrzi az ott tartott Református Népfőiskola és vezetőinek emlékét. 1990. január 6-án a veszprémi és a pápai református népfőiskola elindulásának 50 éves évfordulója alkalmából emlékülés volt a Megyei Művelődési Központban. Összeállítottak egy, a történetét bemutató kiállítást az összegyűjtött dokumentumokból. Borbáth Erika szerkesztésében füzet jelent meg a veszprémi és a pápai népfőiskoláról: Emlékezés a Népfőiskolára címmel. Ebben a füzetben összefoglalták az emlékezők írásait és a népfőiskola megmaradt dokumentumait, közölték az egyes tanfolyamokon részt vettek nevét. A nevek után kutatva megállapíthatjuk, hogy még néhányan élnek a 40-es évek hallgatói közül.

Személyes emlékezések a volt hallgatóktól

Az előzőkben már idéztük Szabó József írását, aki az első veszprémi népfőiskola hallgatója volt. 1984-ben interjú készült vele, ebből emeltünk ki néhány gondolatot.³⁴ *„Szüleim Medinán földművesek voltak, édesapám egyéni gazda, kisbirtokos volt. ... amikor az elemi iskolát elvégeztem, akkor bekapcsolódtam a szüleim gazdaságába. ...Olvasni nagyon szerettem. ...17. évemet megértem, amikor nálunk az ifjúsági mozgalom elkezdődött. ...Így aztán mint ifjúsági egyesületi tag, különféle helyeken, ifjúsági konferenciákon vettem részt... Így az ifjúsági mozgalmon keresztül ismerkedtem meg Boda Józseffel...Ő és Szalai Sándor (helyi református lelkész) javasolták, hogy a turnusban Mészáros barátommal együtt vegyünk részt. Részt is vettünk. Annyit el kell mondanom a népfőiskoláról, hogy az egész életemet meghatározta. Egy úton elindította az embert... jó hatását az életem során mindig éreztem. Igyekezett bennünket tanítani. Igaz, a népfőiskola evangéliumi szellemben folyt, az vette az egészet körül mint egy keret... Ami érdekes volt, ezeket az ismereteket látogatásokkal tettük tarkábbá, élvezetesebbé, megfoghatóbbá... Volt még egy érdekessége, az, hogy az ipari munkásság életével megismerkedtünk... Másik nagyon izgalmas dolog, hogy az értelmiségi diákifjúsággal megtaláltuk a közvetlen kapcsolatot...Előadók a veszprémi népfőiskolán az értelmiség színe-java, elitje volt, akik minden külön anyagi szolgáltatás nélkül, csak meggyőződésből, hivatástudatból jöttek oda, oktattak bennünket. ... Az olvasmányaimból már tudtam arról, hogy Finnországot, Dániát, Hollandiát, ... a népfőiskolák indították el a gazdasági, de nem csak a gazdasági fejlődés útján...de az anyagi fejlődést először egy ún. lelki ébredés előzte meg....A mi célunk az volt, hogy Magyarországon egy finn vagy egy dán*

mintájú szövetkezeti országot építsünk ki... Tehát földreform, tagosítás, gépesítés, ezzel egyidőben a szövetkezeteknek a megszervezése... A művelődési irányban talán az egyetlen szelep volt a népfőiskola, amelyen ebből az életből ki lehetett törni, már legalábbis a lehetőség adva volt... Akiben igény volt, tanulhatott, művelhette magát... az a szellem ami a népfőiskolán uralkodott, az a nagyszerű előadói gárda, s az a szeretet, ami az egész légkört jellemezte... Szóval... erre mondjuk, hát: az indítást a népfőiskola adta. A népfőiskola tudatosította bennem, hogy úgy kell kitörni, vagy úgy kell esetleg nagyobb-nak lenni, hogy közben itt maradok és ezt az egészet mint egy szolgálatot, missziót fogom föl, és próbálom osztálytársaimat, barátaimat szintén ezeknek a gondolatoknak a jegyében fölvilágosítani... A népfőiskola célja valóban az volt, hogy az értelmes parasztgyerekeket összegyűjtse, s azoknak lehetőleg egy életre szóló indítást adjon, s megkedveltesse velük az önművelést... A magyar írók közül nagyon szeretem Veres Pétert, Szabó Pált, Sinka Istvánt, Illyés Gyulát, Féja Gézát, aztán Boldizsár Iván s Nagy Lajos írásait, azután igen kedvelem Móra Ferenc könyveit... Személyes ismerősöm volt, többször volt alkalmam Veres Péterrel és Illyés Gyulával beszélgetni, Sinka Istvánt ismertem meg személyesen, s Kovács Imrét, Szabó Pált.”

A népfőiskola bélyegzőjének lenyomata

Szabó József 1945 után részt vett a földosztásban, a Nemzeti Parasztpárt megyei szervezője, megyei titkára volt, s országgyűlési pótképviselő lett. A dán mintájú szövetkezetek megalapítása csak álom maradt számára, a helyi termelőszövetkezetben lehetett csak állattenyésztési brigádvezető, a sertéstelep irányítója. Mint mondotta, a népfőiskolának itt is hasznát vette.

Szalay Kálmán Kup községből került a veszprémi népfőiskolára. 83 évesen is élénken emlékszik és örömmel beszél az ott eltöltött hónapokra.

„A község lelkipásztora, Császár Lajos ajánlott és biztatott a részvételre. A lelkészt néhány éve választották meg, még nőtlen volt, itt nősült meg és hosszú évekig szolgált a köz-

ségben. Én az 1942. december 8-án nyílt Népfőiskolára mentem, ahol először 20-an voltunk, akik a főiskola végéig, 1943. március 7-ig voltunk ott. Azért mondom, hogy végig, mert február 15-én kiegészült a tanfolyam 40 fővel. Ők a KIE–LOK 3 hetes képzésére kerültek. A KIE Nemzeti Szövetség fogta össze a református ifjúságot, a LOK (Leventék Országos Központja) pedig a leventemozgalmában részt vevő 13–21 éves korosztályt tömörítette. Országos intézkedés – megegyeztek a népfőiskolák és a levente intézmény vezetői –, hogy a népfőiskolák, így a veszprémi is, a leventéket is bevonják a népfőiskola tanfolyamaira. Ezzel az intézkedéssel bővült a népfőiskolák tanrendje, de meg kívánom jegyezni, hogy lényegében nem változott, csak a katonásabb rendet kellett betartani és egy levente tantárggyal lett több. Mivel többen lettünk, ezért a közös foglalkozáso-

kat a nagyteremben tartották. A községből még ketten voltak, akik ide jöttek. A vezető lelkész Komjáthy Aladár volt, de segítségére volt Pete Kálmán segédlelkész. Nagyon jó előadásokat hallgattunk a Cseresnyés, a Csajághy méltóságos úrtól, de a legjobb előadást az egész három hónap alatt Boda Józsi bácsi tartotta. Balla Péter énekőrái, népdaltanításai élvezetesek voltak. Az egyik fiúnak volt egy hegedűje, azt felhangolta és ezután ezek a foglalkozások hegedűkísérettel lettek megtartva. Megjegyzem, hogy a téli útviszonyok miatt több előadó nem érkezett meg, így a helyben lévők tartottak foglalkozást, sokszor Józsi bácsi helyettesítette a távolmaradottakat. Azért mondom, hogy Józsi bácsi, mert mikor már kezdtünk összeismerkedni, kérte, hogy így szólítsuk. Ez a családias légkör egyébként jellemző volt az egész időszakra.

Visszatekintve a programokra a nevelés egyik eleme volt, a falu leendő vezetőinek a képzése, amikor gyakorlatban próbálták ránevelni a fiatalokat a feladatra. Volt a hallgatók közül választott bíró, jegyző, kisbíró, esküdtek, gazdaköri elnök, szóval minden olyan tisztség, ami a falvakban előfordul. Ezek a tisztségek hetenként változtak. Arra emlékszem, hogy egy hétig én voltam a jegyző, Varga Laci Enyingről a bíró.

Emlékszem egy érdekes esetre. Említettem már, hogy vidékről az előadók többször nem érkeztek meg, ilyenkor sokszor a helyben lévő lelkész, segédlelkész tartott vallásos előadást. Mi falusi fiatalok úgy nevelődtünk, hogy egész héten dolgoztunk és vasárnap délelőtt – délután már ritkábban – jártunk templomba, ezért untuk a sok vallási előadást. Egymás között beszélgettünk, hogy sok a bibliaóra. Mi falusiak, amikor bármilyen munkába belefogtunk, csak annyit mondtunk: Uram Jézus segíts. Befejezéskor: Istennek hála ez is megvan, de nem merte senki hangosan szóvá tenni. Végül én szóltam: Józsi bácsi, mi falun nem tartunk ilyen sok bibliaórát, vallási foglalkozást és többen kifogásolják az ittenieket. Józsi bácsi meghallgatta a mondandómat, elgondolkodott, majd így szólt: Igazad van Kálmán fiam, megpróbáljuk megoldani.

A tanfolyamon emlékezetesek voltak a kirándulások. Nekünk, falusiaknak, érdekes volt a Benedekhegy, a város más nevezetessége, a bakonyi erdők látványa, az ipari üzemek, a paraszti mintagazdaságok. Ezekről több fényképem is van.

Még egyet szeretnék elmondani. 1943 tavaszán KIE találkozó volt Budapesten s ezen én is részt vettem, de voltak erdélyiek is. A kezdés előtt, a szünetekben ott járt köztünk és szívélyesen beszélgetett velünk egy úriember. Akkor döbbsentem meg, amikor bejelentették, hogy a következő előadó gróf Teleki László, vagyis az, akivel előtte beszélgettünk. Úgy tudom, hogy a háború után elvették a birtokát, a cselédházban lakott és később Lengyelországban vonatszerencsétlenségben halt meg.

Mit adott a népfőiskola?

Erre könnyű és nehéz is válaszolni. Én gazdálkodásra készültem. Tetszett, amikor az eke fordította a földet, tetszett az aratás. Én nem muszájból kaszáltam, hanem élvezettel, és gyönyörködtem abban, amikor odadőlt a rend a még álló táblára. Tehát nem volt szándékom, hogy elhagyom a földet, a falut. Én erre a népfőiskolától erősítést kaptam, lelki, szellemi támogatást. Arra kaptam biztatást, hogy gazdálkodó legyek, hogy tudományosan gazdálkodjak, próbáljuk azt, amit Dániában és több északi államban a népfőiskola nyújtott az ottani parasztságnak. Erre biztatott Józsi bácsi a záróünnepségen, amikor azt mondta: Fiaim, amit itt kaptatok, az csak az indítás. Ha hazamentek, igyekezzé-

tek jó könyveket szerezni, irodalmi és gazdasági műveket. Legyetek művelt, fölkészült gazdálkodók mert erre van szüksége a magyar nemzetnek. Én ezt megfogadtam, nézze mennyi könyvem van. De 43 őszén bevonultam. Ott is hamar jutottam előbbre. A századparancsnokom is észrevette igyekezetemet, háromszor is kaptam tőle színházjegyet. A katonaságnál tüdőgyulladást kaptam, Szombathelyen félrekezeltek, leszereltem, de 44 őszén újra bevonultam. A Felvidékre kerültem, ahol bevetettek, és kivittek Németországba. Mikor hazajöttem, a pápai kezelőorvosom azt javasolta, hogy kertészkedjek, ez könnyebb mint a paraszti munka. A Bittva mellett alakítottam ki a kertészetet, amit kis területen ma is folytatok.

Még hozzáteszem, hogy Józsi bácsival rendszeres kapcsolatom volt, a volt hallgatókkal együtt többször meglátogattuk Káptalanfüreden lévő házában és részt vettem az 1975-ben és 1989-ben rendezett népfőiskolások találkozásának a szervezésében.³⁵

Kovács Károly Nemesvámoson lakik születése óta. Mint mondja, szülei szegény emberek voltak, az 5 hold földjükön a 4 testvér osztozott. A veszprémi népfőiskolán 1943 elején vett részt. Így emlékezik vissza a több mint 60 évvel ezelőtti napokra, hetekre.

„Az előző évben tartott népfőiskola hallgatói (1941. december 8 – 1942. március közepe) az egyik szombaton kijöttek Vámosra és műsort rendeztek. Ekkor döntött úgy a helyi református lelkipásztor, Györffy Lajos nagytiszteletes úr, hogy a községből 2 fiút beküld a következő tanfolyamra. Emlékezetem szerint elsősorban középparaszt gyerekeket toboroztak, de nálunk a jelölt Győri Lajos mellé nem akadt jelentkező. Mivel én az elemi iskolában jó tanuló voltam, a Lajos pedig a barátom volt, ezért engem javasolt a nagytiszteletes úr. Bár, mint mondtam, mi szegények voltunk és a magunkkal viendő élelmiszert – babot, lencsét, lisztet és még mást is – nem tudtuk megadni, a helyi gyülekezet vállalta, hogy összegyűjti. Így is történt, és abban az évben, a decemberben induló népfőiskolán mindketten részt vettünk. Ekkor 19 éves voltam és ácsinasnak tanultam. A szálláshelyünk az egyház által megvásárolt Pázmándy utcai házban volt, mely közel egy kilométerre volt a parókiától, ill. az iskolától, úgy hívtuk Noé ház, ahol az előadások voltak. Így minden reggel legyalogoltunk az iskolához, ahol a konyha is volt. A reggeli legtöbbször feketekávé és barna kenyér volt. Az étkezés után reggeli áhítat volt, nagyon sokszor ezt Szalay Kálmán kupi barátom tartotta. Ezután kezdődtek az előadások. Az előadók Veszprém város nevezetes emberei voltak. Tartott előadás Csajághy Károly törvényszéki bíró, ő polgárjogot adott elő, Demjén Márton lelkész, aki később Vámoson is szolgált. Pete Kálmán, Hamar István fiatal lelkészek, de az egyik legjobb előadó Tantó István, a református iskola igazgatója. Már itt megemlítem, hogy a tanító úrnak én nagyon sokat köszönhetek. Ugyanis én ácsinas voltam, később pedig bognármesterséget tanultam és ő tanította a számtant, mértant, amire nekem nagy szükségem volt később a köbszámításnál. A vámosi iskolában ugyanis ekkor még csak a szorzást, osztást és ezeket tanultuk, a terület- és köbtartalom számítását nem. Ott tanultam meg és még ma sem felejtettem el a sorrendet, hogy $r \times r$, szorozva 3,14 századdal, szorozva a rönk hosszával. Nagyon sokszor eszembe jutott a tanító úr, mikor a tsz-ben a bognár szakmában köbözní kellett. A tanító úr nagyon jó ember volt, mindig úgy szólított bennünket, hogy gyerekeim. Emlékezetesek számomra Nyakas tanár úr történelem órái, különösen a 48-as szabadságharcról tartott előadásai. Nagyon sokat tanultam az előadásokból, de a közös együtt-

léteken is, ugyanis Boda igazgató úr, a segédlelkészek és több előadó is, nőtlenek voltak és az estéket a hálóban együtt töltöttük. Ami új volt számomra még, hogy elsősegélyt is tanultunk. A mostani vadaspark helyén volt a foglalkozás, ahol „elfektették a betegeket” de a karjukra egy papíron rá volt írva, hogy mi a betegsége, és nekünk ennek megfelelően kellett ellátni. Aztán emlékeztetek a vidéki kirándulások és műsoros estek. Mi voltunk egy vagy több este is Szentgálon műsort adni. Ma is el tudom mondani – éppen a múltkor kértem ki a községi könyvtárostól Ady kötetét, az Új tavaszi seregszemle c. verset, melyet akkor szavaltam. De szavaltam Gyóni Géza: Csak egy éjszakára küldjétek el őket és több más verset is.

A népfőiskolának köszönhetem azt is, hogy részt vehettem Pesten a Toldi Miklós főiskolán tartott KIE tanfolyamon. Itt Varga Laci enyingi barátommal voltunk együtt a veszprémi népfőiskoláról. Utána a községben szerveztem a KIE helyi csoportot, sajnos nem sokáig, mert 44-ben bevonultam és mikor hazajöttem utána, megszűnt a szervezet. Pedig addig sok színdarabot, teaestet rendeztünk.

Én nagyon sokat köszönhetek a népfőiskolának, sokat tanultam, sok barátot szereztem. Még ma is el tudom mondani mind a 20 hallgatónak a nevét, a községet, ahonnét jött. Nincs olyan nap, hogy eszembe ne jusson a névsor. Egyébként a kupi Szalay Kálmánnal még ma is levelezünk, és egyszer személyesen is meglátogattam. De ott voltam minden veszprémi találkozón is és részt vettem az igazgató úr, Boda nagytiszteletes temetésén is. Ma is féltve őrzöm a népfőiskolán készült fényképeket. Kár, hogy 1948-ban megszüntették ezt a tanulási formát.”³⁶

* * *

A dolgozat címében azt írtam, hogy részletek. Valóban, a sok előkerült dokumentumból csak részleteket közöltem. A már ismert részleteken túl, a kutatás során újabb adatok kerültek elő, újabb tanfolyamok időpontjáról is tudnak a visszaemlékezők. A még bővebb információk összegyűjtése a helytörténeti kutatókra vár. Külön, érdemes feladat lenne a veszprémi Református Bakony-Balatonvidéki Népfőiskola értékelése. Erre az értékelésre – bár sok gondolat eszembe jutott –, nem vállalkozom. De szükségesnek tartom az első, vázlatos, de mégis összefoglaló történetíró, Jakab Sándor néhány gondolatát idézni³⁷: „Hogy fogalmazhatnánk meg a két világháború közötti magyar népfőiskolák általános nevelési célját, modelljét? Három pilléren nyugodott ez a nevelési cél és gyakorlat:

1. Az erkölcsi nevelésen, jellemképzésen.
2. Az önművelődésre irányuló állandó vágy felkeltése útján az általános és minél magasabb szintű műveltség elemeinek megszerzésére való ösztönzésen.
3. A foglalkozáshoz szükséges szakismeretek, adott esetben a mezőgazdasági (és kapcsolódóan közigazdasági, jogi, stb. gyakorlati irányú és célú) ismeretek megszerzésére való törekvés.

Esetünkben, a veszpréminél az erkölcsi nevelésen volt a hangsúly... a nevelési cél másik két pillérét is igyekezett kiépíteni és ezt is feltétlenül helyesen és eredményesen építette.”

De folytatom tovább Jakab Sándor vallomásával a saját életében történt hatással: „Mik voltak a legfontosabb és legszemélyesebb nyereségeim...? A közismereti tárgyak nekem, a négy polgári után újat alig adtak, inkább csak a színvonalas feldolgozás, s az asztalt körülülő és úgy megbeszélő tanítás imponált.

A jellemalakítás gerince nyilvánvalóan a Biblián és a református hagyományokon alapuló vallásos nevelés volt, lévén ez a veszprémi intézmény mindvégig, egész működése során, kifejezetten és hangsúlyozottan ún. hitvallásos népfőiskola.”

JEGYZETEK

¹ Boda József előszavából *Jakab Sándor: A veszprémi népfőiskola története* c. dolgozatából

² Grundtvig, Nikolaj Frederik Severin. (Udby, 1783. szeptember 8 – 1872. szeptember 2.) Dán teológus, költő, történész, politikus, iskolaszervező. Útmutatásai alapján kezdődött Dániában a bentlakásos népfőiskola szervezése az 1850-es években. Véleménye szerint a megnyíló népfőiskolák az „élet iskolái”, ahol szabad szellemben kell nevelni a felnőtteket. Nézetei hatással voltak a reformpedagógia különböző irányzataira. A népfőiskola tantárgyai az anyanyelv, a nemzeti történelem, a karének. A hallgatókban fel kell kelteni az érdeklődést s erre kell építeni a közös beszélgetést. A felkészítés nem a vizsgákra, hanem az életre nevelés legyen.

³ H. Sas Judit: A magyar népfőiskolák története = Forrás, 1984. 12. sz. (A cikk rövidített formában közli az 1961-ben megjelent tanulmányt).

⁴ Révai Nagy Lexikon 1925. évi kiadása

⁵ Boldizsár Iván (Bp. 1912. október 30 – Bp. 1988. december 22.) Író, újságíró. 1930-tól a bp.-i egyetem bölcsészeti és orvosi karán tanult. Több újság szerkesztője. 1970-től a Magyar PEN Club elnöke, az Országos Béketanács, majd a Nemzetközi PEN Club elnöke. Falukutatóként kezdte pályáját. 1939-ben Dániában tanulmányozta a parasztság életét, erről jelent meg A gazdag parasztok országa c. könyve, melyet 1941-ben újra kiadtak. A könyv egyik alapvető műve lett a kibontakozó népfőiskolai mozgalomnak.

⁶ Ugyanaz, a mű 2. kiadása XI. p.

⁷ Ugyanaz, 48. p.

⁸ Ugyanaz, 53. p.

⁹ Református Jövő, 1941. május 17. 4. p.

¹⁰ Boda József református lelkész. (Kajdacs, 1905. január 25 – Szekszárd, 1981. január 22.) Ősi nemesi családból származik. Szülei földműves emberek voltak. Az elemi iskolát Kistormáson járta, a nyári vakáció alatt végezte el a gimnázium első osztályát, a másodikat Szekszárdon tandíjmentesen, majd 1924-ben Pápán érettségizett. Több külföldi egyetemen járt és a lelkészi vizsgát is külföldön tette le. 1935-ben lett veszprémi lelkész. Itt szervezte meg a Református Népfőiskolát, melyet 1948-ban történő megszüntetéséig vezetett. 1954-ben megnősült, felesége dr. Hámori Gabriella gyermekorvos. Három leánya született, Zsuzsanna 1957, Gabriella 1958, Éva 1962. Veszprém püspöki székhelyé válása után 1962. novemberétől Decs községben lett lelkész 1966 augusztusig. Ezután nyugdíjazásáig, 1973. januárig Szekszárdon szolgált.

¹¹ Boda József: Curriculum vitae = Emlékezés a Népfőiskolára. Szerk. Borbáth Erika. 1990. 71-73. p.

¹² Bakony-Balaton Kalendárium 1948. 104-105. p.

¹³ Ugyanaz

¹⁴ *Jakab Sándor: A veszprémi Népfőiskola története*. 1979. Kézirat. 69. p.

¹⁵ *Morvay Péter: Református Népfőiskola*. Soli Deo Gloria Kiskönyvtár 3. sz.

¹⁶ Ugyanaz

¹⁷ Ugyanaz

- ¹⁸ Ugyanaz
- ¹⁹ Emlékezés a Népfőiskolára. Veszprém, 1990. 16-17. p.
- ²⁰ Jakab Sándor idézett kézírata 48-49. p.
- ²¹ Ugyanaz 62-63. p.
- ²² Ugyanaz 63. p.
- ²³ Ugyanaz 81-82. p.
- ²⁴ Emlékezés a Népfőiskolára, 20. p.
- ²⁵ Református Jövő, 1940. július 13.
- ²⁶ Emlékezés a Népfőiskolára, 23. p.
- ²⁷ Ugyanaz, 25. p.
- ²⁸ *Kopré József*: Diákok a népért = Református Jövő, 1941. március 15.
- ²⁹ Összesítés az Emlékezés a Népfőiskoláról közölt adatokból.
- ³⁰ *Kovács Bálint*: Protestáns népfőiskolai mozgalom Magyarországon. Bp.: Magyar Népfőiskolai Társaság – Püski, 1994. 183. p. (A két forrásban közölt létszámok eltérnek, elsősorban a hiányzó dokumentumok miatt.)
- ³¹ Boda József engedélykérő levele = VeML. 315/1946. sz.
- ³² Az 546.632/1948. IV. 3. BM rend. ill. a végrehajtásról szóló 550.293/1949. sz. BM. rend.
- ³³ *Szigeti Tóth János*: Új népfőiskolai gondolat = Forrás, 1984. 12. sz.
- ³⁴ *Villányi Péter*: A veszprémi népfőiskoláról = Forrás, 1984. 12. sz.
- ³⁵ Magnós interjú Szalay Kálmánnal 2005. július 5.
- ³⁶ Magnós interjú Kovács Károllyal 2005. július 20.
- ³⁷ *Jakab Sándor*: A veszprémi népfőiskola története. 1979. Kézirat.

Veszprém meteorológiai viszonyai 2006-ban¹

KOVÁCS GYŐZŐ GYULA

A 2006. ÉV ORSZÁGOS ÁTLAGBAN, és Veszprémben is 0,6°C-kal volt melegebb, mint a sokévi átlag. A csapadék eloszlása nem volt egyenletes sem térben, sem időben. Mennyisége országos átlagban mintegy 5%-kal maradt el a sokévi átlagtól. Mind a hőmérséklet, mind a csapadék havi értékei jelentős változékonyságot mutattak, és az év folyamán minden évszak szolgált időjárási szélsőségekkel. Az év első felét az átlag alatti hőmérsékletek, és az átlag fölötti csapadékhozam jellemezte. Júniusban és júliusban egymást követték a hőségriadók, miközben a hirtelen lehulló, nagy mennyiségű helyi csapadékok okoztak sártengert, vagy öntötték el a települések mélyebben fekvő területeit. Hasonló helyzet fordult elő Veszprémben is június 29-én, amikor a rövid idő alatt lezúduló, közel 70 mm csapadék elöntötte a Színházkert környékét és néhány alacsonyabban fekvő területet. Júniusban a havi csapadékösszeg duplája hullott a városra.

Az év második felére (augusztus kivételével) az átlag alatti csapadékhozam volt a jellemző. Decemberben a lehullott mennyiség 5 mm volt, ami negatív rekord. A száraz hónapokhoz minden esetben átlag fölötti havi középhőmérséklet párosult. Különösen az ősz tett ki magáért, hiszen egyszerre ilyen száraz és meleg ősz még nem regisztráltak Magyarországon a mérések kezdete óta. A hőmérsékleti küszöbnapok száma az átlag közelében alakult. Nyári nap (maximum $\geq 25,0^{\circ}\text{C}$) 70 alkalommal fordult elő, a hőségnapok (maximum $\geq 30,0^{\circ}\text{C}$) száma 32, míg júliusban két alkalommal (21-én és 28-án) a hőmérséklet $35,4^{\circ}\text{C}$ -ig emelkedett. A fagyos, téli és zord napok száma a sokévi átlag fölött alakult, köszönhetően az első három hónap hideg időjárásának. Az év középhőmérséklete $10,4^{\circ}\text{C}$ -nak adódott.

A csapadék mennyisége Veszprémben (a város belső területein), köszönhetően a néhány felhőszakadásszerű záporosónek, kevéssel a sokévi átlag fölött alakult. Ugyanakkor a városon kívüli csapadékmérő állomások adataiból kitűnik, hogy több helyen átlag körüli vagy átlag alatti csapadékot mértek. Ezért ha nagyobb területre számítjuk a lehullott mennyiséget, akkor térségünkre is az országos tendenciák az igazak. A csapadékos napok száma 120, és 26 alkalommal hullott 10 mm-nél több csapadék. 24 havazásos napot jegyeztek fel, főként az év elején voltak havas napok, de mérhető hótakaró csak néhány napon borította a talajfelszínt. Zivatart 21 alkalommal jelentettek és két napon a csapadék jégesővel párosulva hullott. A maximális szélsősebesség (széllökés) értéke júniusban meghaladta a 25 m/s-os (92 km/óra) értéket.

A szokásosnál enyhébb idővel vette kezdetét a 2006. év, mivel JANUÁR közepéig kevéssel az átlag felett alakultak a napi középhőmérsékletek. Bár elsején reggel mínusz 5 fok közelébe csökkent a hőmérséklet, 8-áig fagymentes napok következtek. Nyolcadikától huszadikáig téliesebbre fordult az idő, mivel a minimum hőmérséklet

minden nap fagypontra alá csökkent, és néhány napon még a napi maximum sem emelkedett 0°C fölé. Ennek a mérsékelt téli időszaknak a végén – 21-én – mérték a legmagasabb hőmérsékletet, a délután folyamán 6,8°C-ot mutatott a hőmérő. Jelentősebb lehűlés 22-én következett be, akkor viszont egy észak-északkelet felől beáramló igen hűvös légtömeg hatására két nap alatt közel 15°C-ot zuhant a napi középhőmérséklet. Rohamos volt a hőmérséklet-csökkenés, hiszen óránként 1-2 fokkal lett hidegebb. A sarkvidéki eredetű levegő beáramlása 23-án is folytatódott, aminek következtében a minimum hőmérséklet mínusz 17°C közelébe süllyedt. (A hideg betörés erősségére jellemző, hogy a Kab-hegyen 23-án mínusz 21,3°C-ra csökkent a hőmérséklet!) Ezután meglehetősen hideg napok következtek, 23-25-én még a napi középhőmérséklet is mínusz 10 fok alatt maradt, és a maximumok is csak 29-31-én emelkedtek kevéssel 0°C fölé. Ennek a hónap végi hideg időnek köszönhetően a január középhőmérséklete a sokévi átlagnál másfél fokkal hidegebbnek, -3,0°C-nak adódott. Januárnak 25 napja volt fagyos, 12 alkalommal a maximum hőmérsékletek is fagypontra alatt maradtak, hét napon csökkent a minimum hőmérséklet mínusz 10°C alá, és egy napon a napi maximum hőmérséklet is -10°C alatt maradt.

Újév hajnala, délelőttje kiadós ónos esővel köszöntött be, és ez a csapadékbőség az egész hónapra jellemző volt. A lehullott mennyiség (havi csapadékösszeg) 60 mm, csaknem 80%-kal haladja meg a sokévi átlagot. Igaz, a csapadék időbeli eloszlása nem volt egyenletes, mert az első tíz napban az összes mennyiség 90%-a lehullott. „Ónos eső esett tegnap megyeszerte.” – írja a megyei napilap, a Napló január másodikán. „Kora reggel több veszprémi buszjárat kimaradt a csúszós utak miatt. A Közútkezelő Kht. ügyeletese elmondta: a vasárnap reggeli ónos eső a megyében több helyütt, így Almádiban és Fűred környékén is okozott problémákat. Napközben a főutak latyakosak voltak, a mellékutak síkosak. Minden települést kiszabadítottak a hó fogságából.” A bőséges esőzések hatására: „A hatalmas mennyiségű csapadék jelentősen túlterhelte a szennyvízelvezető csatornákat, melyek több településen, elsősorban a mélyebben fekvő területeken kiöntöttek. Gyulafirátóton a Halastó utcában több ház udvarában és pincéjében feltört a szennyvíz.” – tudjuk meg a Napló január 4-i számából. A hónap második felében az átlagnál jóval kevesebb csapadék hullott, ennek megfelelően a csapadékos napok száma mindössze 9, amiből öt alkalommal hullott hó, vagy vegyes halmazállapotú csapadék (havas, illetve ónos eső). Az egy nap lehullott maximális csapadékmennyiség 1-jén elérte a 20 mm-t. A mérési jegyzőkönyvek öt ködös napról számolnak be.

FEBRUÁR az átlagosnál hidegebb volt, középhőmérséklete mínusz 1,1°C-nak adódott, ami csaknem egy fokkal marad el a sokévi átlagtól. A hónap első hetében folytatódott a január utolsó harmadában beköszöntött hideg idő. A napi középhőmérsékletek jóval az átlag alatt, mínusz 4, mínusz 7 fok közelében alakultak. Ebben az időszakban a minimum hőmérséklet háromszor is -10°C alá süllyedt, 7-én pedig -13,6°C-os értékkel a hónap leghűvösebb reggelét jegyezték fel. Nyolcadikától 26-áig enyhébb napok következtek, de a napi középhőmérsékletek csak 17–24 között haladtak meg kevéssel a sokévi átlagot. Ekkor mérték – 20-án – a legmelegebbet, 16,4°C-ot, és a napi középhőmérséklet is csak kevéssel maradt +10°C alatt. A hónap utolsó napjaiban a hőmérséklet ismét napról napra csökkent, 25.-étől a napi középhőmérsékletek 0 fok alatt maradtak, és az

utolsó három napon már a maximumok sem emelkedtek fagypont fölé. 29-én reggelre ismét -10°C alá süllyedt a minimum hőmérséklet. Februárban 23 nap volt fagyos, 10 esetben a maximum hőmérsékletek is fagypont alatt maradtak. Négy napon süllyedt a minimum hőmérséklet -10°C alá.

A 2006-os február sem szűkölködött időjárási eseményekben, a változékony idő szinte az egész hónapot végigkísérte. Ennek egyik fordulata volt a hónap közepén bekövetkezett gyors melegedési folyamat, amely átmenetileg kellemes tavaszi időt varázsolt a Kárpát-medencébe. A változás február 16-án kezdődött, amikor az addig stabil északi áramlás egy közeledő markáns ciklon hatására délire, délnyugatra fordult. A ciklon a magasabb légrétegekben délnyugat felőli oldalán egy nap alatt közel 10 fokkal melegebb levegőt szállított térségünkbe. A felszínen először szombaton volt érezhető az enyhülés, ekkor csaknem 8 fokkal melegedett fel a levegő. A melegedés vasárnap tovább folytatódott, ekkor délutánra 12,4 fokkal emelkedett a hőmérő higanyszála. A csúcspontot a hétfői nap jelentette, ekkor érkezett fölénk a legenyhébb levegő, és a hőmérsékleti maximum térségünkben meghaladta a 16 fokot. Kedden a sok felhő miatt, szerdán pedig az északnyugat felől meginduló hidegbeáramlás már több fokkal hűvösebb hőmérsékleti maximumot eredményezett. A tavasz első próbálkozása tehát tisztavirág életűnek bizonyult.

A csapadék mennyisége Veszprémben kevéssel a sokévi átlag fölött alakult, mennyisége elérte a 43 mm-t. Csaknem minden második nap esett. A hónap közepi enyhébb időszakot kivéve, február jellemző csapadéka a hó volt, hiszen a 13 csapadékos naphoz 9 volt havazásos, vagy vegyes halmazállapotú. A napi csapadékmaximumot 8-án mérték 11 mm-rel, és ez volt az első nap, amikor mérhető hótakaró (2 cm) borította a talajt. 9-én reggelre már 10 cm volt a hótakaró vastagsága, ennek ellenére „*A 8-as utat kivéve nem okozott fennakadást az újabb havazás. – A megye középső és északi területein öt-tíz centiméternyi hó hullott csütörtökre virradó éjszaka. A megyei közútkezelő kht. ügyeletén megtudtuk: Ajka, Pápa, Zirc és Veszprém térségében reggelre a főutak havasak, latyakosak voltak, az olvadás miatt délutánra vizes volt a burkolat. A Bakonyban helyenként még délután is latyakosak voltak a mellékutak. A hóeltakarításban 23 munkagép vett részt. A közlekedés lelassult, de különösebb fennakadást sehol nem okozott a hóesés. Kivéve Ajka-Bakonygyepes környékét, ahol egy árokba borult kamion mentését délután öt óra előtt fejezték be, addig elterelték a 8-as főút forgalmát. A katasztrófavédelem és a mentők tájékoztatása szerint sem okozott fennakadást a hó. A mentősöknél az esetszám nem nőtt, csak a szállítási idő.*” - olvashatjuk a Napló február 10.-ei tudósításából. A hónapban öt napon a köd is nehezítette a közlekedők dolgát.

Az év első két hónapjához hasonlóan a MÁRCIUS is közel egy fokkal volt hidegebb, mint a sokévi átlag, mivel a középhőmérséklet csak $3,6^{\circ}\text{C}$ -nak adódott. Az átlagtól alacsonyabb értékek túlnyomórészt a hónap első felében mutatkoztak, ekkor 3-5 fokkal volt hidegebb, mint az évszaknak megfelelő. Március 20-ig mindössze két napon (10-11-én) haladta meg az átlagot a napi középhőmérséklet. Ezekon a napokon a minimumok sem csökkentek 0°C alá, és a maximumok 10 fok közelébe emelkedtek. A hónap végén aztán beköszöntött a tavasz, és 27-28-án 20°C -ig emelkedett a hőmérő higanyszála. Márciusban 20 alkalommal csökkent a hőmérséklet fagypont alá, a leghidegebbet 1-jén

mérték, ekkor mínusz 6,6°C-ot mutatott a hőmérő. Három alkalommal (5-én és 13-14-én) a maximum hőmérsékletek is fagypontra maradtak, míg a csúcsértéket 28.-án jegyezték fel 20,2°C-os értékkel.

Március 12-én a reggeli órákban hidegfront érte el a Dunántúl térségét. A frontbetörést többfelé kísérte heves hózápor, havazás. A front mögött megerősödött, majd viharossá fokozódott az északi, északnyugati szél, amely a Nyugat-Dunántúlon hófúvást is okozott. A front utat nyitott az Alpok északi előterében felhalmozódott hideg levegőnek, ennek hatására a szél tovább erősödött. A legerősebb szellőkést hazánkban Kab-hegyen mérték: 35 m/s (126 km/ó), de a Dunántúl nyugati részén is többfelé volt 22-26 m/s (79-94 km/ó) közötti szél, amely helyenként fákat csavart ki, vezetékeket szakított le. Veszprémben a repülőtéri meteorológiai automata szélmérője 21,3 m/s-os szellőkést regisztrált. *„A viharos erejű szél megfogta a vasúti közlekedést, országszerte késnek a vonatok.”* – írta a Napló március 14-én. *„Több helyen megrongálódta a felső vezetékek, a mozdonyok áramszedői letörték. A helyreállításon dolgoznak a szakemberek, de a szél nagyban gátolja a munkálatokat. A megyénket átszelő Budapest-Székesfehérvár-Szombathely vonalon jelentős, 50-60 perces késésekre kell számítani, mert a viharos erejű szél miatt a vonatok 40 kilométeres óránkénti sebességgel közlekedhetnek.”*

Január és február csapadékviszonyaihoz hasonlóan a március is csapadékosabb volt a sokévi átlagnál, mennyisége a városban elérte az 53 mm-t. A hónap első felének a jellemző csapadék a hó volt, a 16 csapadékos naphoz 6 alkalom volt havazásos. A napi maximális csapadékmennyiséget is a hónap elején, 4-én jegyezték fel, ekkor 16,5 mm esett. *„Hiába írunk márciust, újra tél lett”* – adja híri a Napló március 7-én. *„A hétvégén változó intenzitással hullott a hó megyénkben. A Bakonyban 15, a déli területeken kevesebb, három-centis hóréteg alakult ki, de járhatatlan utakra nem volt példa. A hóesés kezdetekor azonnal megkezdték a fűtővonalak takarítását, szórását, amit később a mellékútvonalak részleges síkosságmentesítésével toldottak meg. A feltámadó szél csak kisebb hóátfúvásokat okozott, amelyek nem bénították meg a közlekedést.”* 20-át követően csapadék már csak eső formájában hullott.

ÁPRILIS közel 2 fokkal volt melegebb a szokásosnál, középhőmérséklete 11,5°C-nak adódott. A hónap első felében még sűrűn váltogatták egymást az átlagtól melegebb és hidegebb időszakok, összesen 10 nap középhőmérséklete maradt el az ilyenkor megszokottól. 14-től kezdődően aztán 30.-ig kellemes, késő tavaszi, az átlagnál esetenként 4-6 fokkal melegebb időben volt részünk. Fagy már csak egy alkalommal, 9-én fordult elő, ekkor mínusz 0,2°C-ig süllyedt a hőmérséklet. A hónap vége felé, 25-26.-án kevéssel 25 fok fölötti értékeket mutatott a hőmérő. *„Lekerült a nagykabát – Tegnap délután 22 fokos meleget mértek”* - adja tudunkra a Napló április 25-én. *„A legnagyobb jóindulattal számolva, idén megint csak egy-két napot kapott a tavasz. Az elmúlt hétvégén és tegnap nyár közepét idéző időjárás volt. Semmi átmenet, előkerültek a szandálok.”* De gyorsan vissza is tehetjük őket, mert április utolsó napján egy hidegfrontnak köszönhetően számottevően visszaesett a hőmérséklet és a csapadékosra fordult időjárás miatt az esernyőké lett a főszerep.

A hónap az átlagosnál közel 30%-kal volt csapadékosabb, mennyisége elérte a 48 mm-t, ugyanakkor a csapadék időbeli és térbeli eloszlása nem volt egyenletes. A havi

csapadékmennyiség közel fele a hónap utolsó hetében hullott, a napi maximumot 28-án jegyezték fel, amikor kiadós záporosó és zivatar kíséretében 15 mm hullott. A 12 csapadékos naptól ez az egy volt zivataros.

MÁJUSban elkerültek bennünket a korábbi években megszokottá vált korányári melegek. A napi középhőmérsékletek az átlag körül ingadoztak, sem rendkívüli hidegre, sem rendkívüli melegre nem volt példa. A hónap középhőmérséklete a sokévi átlag közelében, 14,6°C-nak adódott. A hónap leghidegebb napja 1-je volt, amikor a napi középhőmérséklet még a 9 fokot sem érte el, és a maximum is csak kevéssel haladta meg a 10 fokot. Ennek ellenére a legalacsonyabb hőmérsékletet 2-án reggel mérték, ekkor 2,8°C-ig süllyedt a hőmérő higanyszála. A hónap legmelegebb napján (23-án) 26,4°C-ot regisztráltak, és négy napon emelkedett a hőmérséklet maximuma 25°C fölé (nyári nap).

Május is csapadékosabb volt a sokévi átlagnál, folytatva a havi csapadékösszegekben tapasztalható, év eleje óta tartó tendenciát, ugyanakkor a csapadék eloszlása és intenzitása nem volt egyenletes. 15 csapadékos napon összesen 96 mm esett, és az évszaknak megfelelően a döntő többség záporosó formájában hullott le. 8-án a zápor jégesővel és zivatarral együtt érkezett. A napi maximális csapadékmennyiséget (18 mm) 24.-én jegyezték fel. *Szomorkás majális* címmel közöl tudósítást a Napló május 2-án. „*Vurstli és virsli helyett az esernyő volt a sláger. Tegnap reggel derű helyett borúra ébredtünk, vigasztalanul esett az eső. A majálisok délelőtti programjainak döntő része elmaradt. Az idei majális első óráiban a sör helyett inkább a pálinka és whisky fogyott az eső és a hűvös miatt. Veszprémben a Betekints-völgyben sem unatkozott volna egyetlen majálisozni miert család, társaság sem - ha nem szakad az eső. Ide is egész napos program ígérkezett, ám a színpadon konokul kopogott az eső, esélyt nem adva a jó hangulatra. Nem, család, nem átmítás! - hirdette az egyik bűvészsprogram, s valóban kiderült az igazság: pocskék idő volt, s csak a kora délutánra a felhők között kikukucskáló nap hozott némi vigasztalást és tömeget.*” Csendes, áztató eső május folyamán csak néhány alkalommal fordult elő.

JÚNIUS időjárására a kettősség volt jellemző: a hónap első felében az átlagosnál 3-6 fokkal volt hidegebb, 8-án a napi középérték nem érte el a 10 fokot sem. „*Ahelyett, hogy fűrdnénk a Balatonban, mint rendszeren pünkösdkor, didergünk a szakadó, hideg esőben. Az évszakhoz képest szokatlanul hideg idő miatt több lakóépületben elindította a fűtést a városgazdálkodási kft. Sok magánháznál is befűtöttek tegnap megveszerte.*” - írja a Napló június harmadikán. Ellenben 15-étől kezdve a megszokottnál esetenként 5-7 fokkal is melegebb volt a hőmérséklet, a napi középértékek 13 napon 20 fok, 3 napon pedig 25 fok fölött alakultak. A hónap középhőmérséklete kevéssel az átlag fölött, 18,9°C-nak adódott. A hónap végi kánikula miatt 22.-től kezdve közel egy hétig hőségriadó volt érvényben az ország területén, de nappali hőmérsékleti rekord nem született. *Telt ház volt hétvégén a Balatonnál* - tudósít a Napló június 26-án. „*A hőmérséklet harminc Celsius fok felett, a víz pedig túllépte a 25 fokos lélektani határt.*” 27-én már kettes fokozatú hőségriasztásról szólnak a híradások, és arról, hogy „*Gőzfürdő a világ.*” Június 29-én arról kapunk értesítést, hogy „*A megyei mentőszolgálat a kánikula óta a szokásosnál tíz százalékkal több, naponta átlag húsz-harminc hívást fogad, amelyek közvetve ugyan, de egytől egyig kapcsolatban vannak a hőséggel.*” Szintén 29-i hír, hogy „*A hűtőber-*

dezősek túlterheltsége miatt az elmúlt napokban közel tíz százalékkal nőtt az ország áramfogyasztása. A megnövekedett csúcsterhelést egyértelműen a hűtőberendezések működtetése okozza, amelyek délután üzemelnek a legnagyobb hatásfokkal. Hasonló mértékben, mintegy tíz százalékkal nőtt a vízfogyasztás a Bakonykarszt Víz- és Csatornamű Zrt. szolgáltatói területén – nyilatkozta a Naplónak a társaság műszaki igazgatója. Kugler Gyula elmondta: Veszprémben és a társasághoz tartozó településeken a napi átlagos 35 ezerről 38 ezerre emelkedett a szolgáltatott víz mennyisége, ami a nyári melegben szokványosnak számít”. A júniusi kánikulának a hónap végi viharok vetettek véget, 29-30-án több mint 5 fokkal lett alacsonyabb a napi középhőmérséklet, és a maximumok is visszaestek 30 fok alá.

Június, tovább folytatva az év eleje óta tartó tendenciát, országos átlagban közel 30%-kal volt csapadékosabb, míg Veszprémben a szokásos mennyiség kétszerese hullott le, mint a sokévi átlag, özvényszerű esőzések kíséretében. A havi csapadékösszeg 142 mm-nek adódott. Az összes mennyiség közel 50%-a a hónap első felében hullott, 2-án, 10-én és 13-án kiadós záporosók öntözték a tájat, 10-én jég is vegyült az esőcseppek közé. „Nagy jégeső zúdult a megyeszékhelyre szombaton délután fél négy tájban.”- adja hírül a Napló június 12-én. „A zivatar nem okozott balesetveszélyes helyzetet az utakon és pincéket sem öntött el a víz.” A hónap eleji csapadékosabb napok elmúltával két hét száraz és nagyon meleg periódus következett, aminek a 29-én érkező és az országon gyorsan, több hullámban átvonuló zivatarláncok vetettek véget. Ekkor nyugat-északnyugat felől hatalmas vihar söpört végig az országon. A délelőtti órákban a Dunántúlon, majd délutántól az ország többi részén is orkán erejű szél, felhőszakadás, sokfelé pusztító jégeső kísérte a zivatarvonal átvonulását. Alig hagyta el az országot a vihar, délnyugatról újabb hatalmas zivatarfelhők keletkeztek és az esti órákban egy második zivatar rendszer tört rá a Dunántúlra, elsősorban a Balatonnál okozva ismét 100 km/ó-t meghaladó szelet. A zivatarsorozatnak azonban még ezzel sem volt vége: másnap hajnalban újabb rendszer alakult ki, és bár az előző kettőnél jóval gyengébb volt, de így is sokfelé kísérték felhőszakadások és viharos szelek az átvonulását. A károk mindenfelé tetemesek voltak: utakra és vasutakra dőlt fák, leszakadt felsővezetékek, hirtelen megáradt és kiöntött patakok, illetve a jég által szétvert kertek és földek kísérték a rendszerek útját.

Megúsztuk jelentősebb károk nélkül – írja a Napló június 30-án. „Elsősorban a katasztrófavédelemnek adott munkát a heves zivatar. Csütörtök délután több mint 50 káreseményről számolt be a katasztrófavédelem ügyeletes, ami körülbelül a napi átlag

tízszere. Fél tizenkettőtől délután három óráig az egységek háromnegyed része folyamatosan úton volt. A rendőrségnél megtudtuk, a megye egyik útját sem kellett huzamosabb ideig lezárni a nagy víz, illetve kidőlt fa miatt, 15-20 perces fennakadások voltak. Az óriási csapadékmennyiséget sok helyen nem bírták elnyelni a csatornák. Veszprémben a szokásos helyen, a megyeháza és a Petőfi Színház környékén gyűlt össze jelentős mennyiségű csapadékvíz. A tűzoltók még az esti órákban is szivattyúztak. Veszprém megyére este kilenckor újra hatalmas eső zúdult, még nagyobb, mint délben.” Képes beszámolót közöl a Veszprémi 7 Nap is, június 30-i számában Égszakadás, földindulás címmel: „A nyugat felől érkező sötét felhők miatt már az ebédelni igyekvők is szürkületben érezhették magukat, nem sokkal a déli harangszó után aztán ömleni kezdett az égi áldás. Miután a kora délutáni órákban zuhogni kezdett az eső, az utakon patakokban folyt a víz, később pedig kisebb folyókká duzzadt, így szinte teljesen lehetetlenné vált a közlekedés. Pillanatok alatt bedugult a forgalom. Az aknákból bugyogott felfelé az esővíz, a <monszunban> elakadt autók kereke teljesen elmerült az áradatban. Az Órház utcában valóságos tó alakult ki.” A lehullott csapadék mennyisége a város egyes részein elérte a 70 mm-t, ami egy átlagos június csapadékösszegének megfelelő mennyiség.

JÚLIUS mintegy 2,5 fokkal volt melegebb a sokévi átlagnál, középhőmérséklete 22,7°C-nak adódott. A nagy hőségre jellemző, hogy mindössze 8 napon maradt a napi középhőmérséklet kevéssel 20 fok alatt, és négy alkalommal 25 fok fölötti értéket regisztráltak. 26 alkalommal emelkedett a hőmérő higanyszála 25 fok fölé (nyári nap), 21 esetben haladta meg a 30 fokot (hőség nap), és két alkalommal (21-én és 28-án) lépte át a 35 fokot (forró nap). A hónap során a kánikula miatt többször rendeltek el hőségriadót. „A kórházakat nem érte váratlanul a nagy hőség, felkészültek a rendkívüli helyzetre.” – tudósít a Napló július 13-án. „A kollégák a kánikula ideje alatt is rendben megtudják oldani betegeink ellátását, és a szükséges folyadékpótlásról is gondoskodnak - nyilatkozta a Naplónak dr. Rácz Jenő, a Csolnoki Ferenc megyei kórház főigazgatója. Az intézmény természetesen ilyenkor fokozottan figyel a veszélyeztetett, elsősorban a folyadékvesztésre érzékeny betegekre. A legszükségesebb helyeken (például a műtőkben) klímaberendezések működnek.” 14-én arról ír a lap, hogy „A veszprémi Kittenberger Kálmán Növény- és Vadaspark állatai számára is megterhelő a hőség. Ilyenkor az állatok vizigénye is megnő. Az állatkert dolgozói naponta kétszer-háromszor is frissítik az ivóvizet. Több állat kifutójában medence is található, így akár meg is tudnak mártózni, ha szeretnének. Ha igénylik, akkor a gondozók slaggal locsolják őket, bár ezt a legtöbb élőlény nem kedveli.” A hőség és a szárazság miatt jóval többet költöttek a városokban a növények locsolására, mint 2005-ben. A felforrósodott utak hűtésére azonban a legtöbb helyen nem jutott pénz.

Július, megszakítva az év eleje tartó tendenciát, csapadékban szegényebb volt, mint az átlag, az ilyenkor szokásos mennyiségnek alig 30%-a, 5 csapadékos napon mindössze 22 mm hullott. A hőséget néhol heves vihar és jégeső kísérte, de Veszprémet a hónap első felében a veszélyesebb időjárási jelenségek elkerülték. Nem így a Balaton-felvidéket, mert „Az utóbbi napokban a megye összes borvidékén észleltek jégverést. A Nivegy-völgy minden települését érintette a jégeső, sávokban érkezett, egyes területeken 40 százalékos kárt is okozott.” – írja a Napló július 12-én. A hónap végén csapadékosabbra fordult az

idő, csaknem minden nap esett kisebb mennyiség. A napi maximumot 29-én jegyezték fel, ekkor 7 mm gyűlt össze a csapadékmérőben

AUGUSZTUS középhőmérséklete csaknem 2 fokkal elmaradt a sokévi átlagtól. A hónap nagy részében 20 fok alatt maradtak a napi középhőmérsékletek. Elsején még meleg volt, de másodikától 15.-éig hűvösebb napok következtek. 12-14-én még a 15 fokot sem érte el a napi középhőmérséklet. Több napig tartó meleg időszak csak a 20-át megelőző néhány napon volt, ekkor a maximum hőmérséklet kevéssel meghaladta a 30 fokot. A rövid ideig tartó meleg időnek az augusztus 20-án érkező hidegfront vetett véget, aminek következtében fokozatosan csökkent a hőmérséklet és a hónap utolsó napjain a napi maximumok már csak kevéssel haladták meg a 15 fokot. 8-án reggelre 10 fok alá csökkent a minimum hőmérséklet.

Augusztus időjárására a 20-án délután és az esti órákban átvonult zivataros hidegfront sokáig fog emlékeztetni bennünket. Az egyik különösen erős örvénylő zivatarcella percre pontosan akkor csapott le Budapest belvárosára, amikor a szokásos tűzijáték elkezdődött. Délután a front mentén – már osztrák területen – kialakult és intenzíven növekvő zivatarfelhők gyorsan haladtak nyugatról keleti irányba, mögöttük jelentős lehűlést okozva, ami részben a csapadék hűtő hatásának, részben a front mögött áramló hidegebb levegőnek volt köszönhető. A hidegfront mentén (már magyar területen) két kiemelkedően nagy zivatargócc alakult ki, az északi Budapest felé, a déli a Balaton irányába közeledett. A déli cella a haladása során kissé gyengült, míg az északi tovább erősödött és 21 órakor elérte a fővárost. *„Gyilkos erejű vihar tört ki vasárnap este a tűzijáték idején a fővárosban, amikor egy-másfél millió ember tartózkodott az utcákon. Az orkán fákat csavart ki, tetőket szaggatott le. Négyen életüket veszítették és több mint háromezreszáz megsebesültek.”* – adja hírül a Napló augusztus 22-én, kedden az MTI jelentését.

Veszprémben a legfőbb szempont a biztonság volt. *„Semmi sem indokolta, hogy a megyeszékhelyen az esti vihar átvonulta után lefújják az augusztus 20.-ai tűzijátékot.”* – nyilatkozta a Napló augusztus 24-ei számában Sipos Zoltán, a VMK igazgatója. *„Augusztus 20. estéjén folyamatosan kapcsolatban álltak egy meteorológussal, aki pontosan megmondta előre, hogy a negyed kilenc tájt érkező vihar mintegy fél óráig fog tartani, és utána az eső és a szél is eláll. Ez így is történt, fél tíz után az Óváros téri színpadon kicsomagolták az esőtől védett technikát, és elkezdődött az utcabál. Tíz órára, mikorra a tűzijátékot meghirdették, már gyakorlatilag megtelt a tér.”* Az augusztusi csapadékhozam közel 50%-kal haladta meg a sokévi átlagot, elsősorban a nagyobb csapadékot adó helyi zivataroknak köszönhetően. Szinte minden második nap csapadékos volt, a nagyobb mennyiségeket elsején, 12-én, 25-én és 27-én regisztrálták. A 17 csapadékos napból hét alkalommal jegyezték fel zivartart, a havi csapadékösszeg elérte a 100 mm-t.

SZEPTEMBER időjárása kellemesen alakult. A hónap középhőmérséklete közel másfél fokkal volt magasabb, mint a sokévi átlag: 17,3°C-nak adódott. A hónapban mindössze három napon csökkent a napi középhőmérséklet 15 fok alá, ugyanakkor négy alkalommal haladta meg a 20 fokot. Szeptemberben viszonylag sok volt a nyári nap, 8 alkalommal lépte túl a maximum hőmérséklet a 25°C-ot. Forró nap nem volt, a maximum hőmérsékletet rendszeresen a hónap elején, 4-én regisztrálták, ekkor 28,3°C-ig emelkedett a

hőmérséklet. A minimum hőmérséklet tíz alkalommal csökkent 10 fok alá, a leghűvösebb reggeleken 8 fok körüli értékeket mértek.

Szeptember országos átlagban csapadékszegény volt, Veszprémekben kevéssel a szokásos mennyiség alatti értéket, 41 mm-t mértek. A hat csapadékos naptól három esetben volt zivatar. 16-20-a között minden nap esett, a napi maximális csapadékmennyiség 15 mm közelében alakult. A jellemző szélirány a hónap folyamán ÉNy-i volt, de gyakran fújt DK-i irányból is. Az átlagos szélereősség az ilyenkor megszokott alatt alakult, gyakori volt a szélcsend.

OKTÓBERben is folytatódott az enyhe idő, a hónap átlaghőmérséklete másfél fokkal volt melegebb (12,0°C-nak adódott), mint a sokévi átlag. A hónap meglehetősen magas hőmérsékletekkel kezdődött, harmadikán 25 fok fölé emelkedett a hőmérő higanyszála. Átlag alatti hőmérséklet csak hét napon fordult elő. Előbb öt alkalommal a hónap közepén hűlt le átmenetileg a levegő, amikor a napi középhőmérsékletek nem érték el a 10 fokot, és 17-18-án a minimum hőmérséklet is fagypontra alá süllyedt. A néhány napos lehűlést ismét egy melegebb periódus követte (vénesszonyok nyara), amikor a napi középhőmérsékletek mintegy 3-6 fokkal haladták meg az ilyenkor szokásos értéket. A reggelek is enyhék voltak, hiszen a minimum hőmérsékletek 10 fok fölé maradtak, és néhány napon a délutáni csúshőmérséklet is meghaladta a 20 fokot. A kellemes későnyári időnek 29-én egy viharos széllel érkező hidegfront vetett véget, aminek következtében 30-31-én a napi középhőmérséklet csaknem 10 fokot esett vissza. 31-én reggel mínusz 3,4°C-ot mutatott a hőmérő, a napi középhőmérséklet 3 fok közelében alakult és a délutáni maximum is 10 fok alatt maradt.

Október szárazabb volt az ilyenkor szokásosnál, a havi csapadékösszeg 30 mm-nek adódott. 23-áig (negyedikét kivéve) csapadék nem volt, de 24-én az esti órákban egy nyári zivatarra köszönhetően 15 mm eső esett. A 29-én átvonult hidegfront következtében is több mint 10 mm-rel gyarapodott a havi csapadékösszeg, így bár 5 csapadékos napot jegyeztek fel, gyakorlatilag a számottevő csapadékhullás két napra korlátozódott. Október viharos időjárással búcsúzott, a szélleőkésések 29-én térségünkben meghaladták a 80 km/órás értéket. *„A vasárnap este hirtelen lecsapó viharos erejű szél következtében a tűzoltóknak is szinte minden járművük szolgálatba lépett, Pápa környékén, Révfölöpon kidőlt fákat kellett eltávolítaniuk az utakról. A 8-as főúton, Öskü térségében például egy kidőlt fa két forgalmi sávot zárt el. Eltávolításában a Közútkezelő Kht. is közreműködött.”* – tudósít a Napló október 30-án.

NOVEMBER az ősz másik két hónapjához hasonlóan, szintén melegebb volt az ilyenkor szokásosnál, mintegy 2 fokkal haladta meg a sokévi átlagot, középhőmérséklete 7,0°C-nak adódott. A hónap első öt napján folytatódott az október végi hideg idő, sőt 3-án és 4-én bekopogtatott a tél is. Igaz, nem maradt itt hosszú időre, de ennek ellenére sokakat meglepett. *„Bár hirtelen, egyik napról a másikra érkezett meg a tél, a közlekedésben nem okozott túl nagy fennakadásokat, szerencsére súlyos baleset sem történt a hétvégén. Legalább öt centiméteres hó esett szombaton Ajka és Herend környékén.”* – tudjuk meg a Napló híradásából november 6-án. *„A havazás miatt a 8-as főúton lelassult a forgalom, az úttest sódryes, vizes volt, az utakat sózni kellett. Vasárnap egész nap eső esett, és mivel a hőmérő higanyszála plusz fokokat mutatott, nem volt szükség bea-*

vatkozásra.” Ezekben a napokban a minimum hőmérsékletek mínusz 5 fok közelébe süllyedtek, és a maximumok is csak kevéssel emelkedtek fagyponthoz közel. Hatodikától a napi középhőmérsékletek ismét a sokévi átlag körül, vagy a fölött alakultak. Egyes napokon ez a pozitív eltérés elérte a 3-5 fokot is. Fagyos nap négy esetben fordult elő, a havi csúcshőmérséklet (17-én) meghaladta a 17 fokot.

Az ősz korábbi két hónapjához hasonlóan a november is kitűnt a csapadék szegénységével, a lehullott csapadék mennyisége valamivel több, mint fele volt a sokévi átlagnak. A hónap jellemző csapadéka az eső volt, de mint korábban jeleztük, 3-án és 4-én a havazásé volt a főszerep. Veszprémben 4-én reggel még 2 cm hó borította a talajfelszínt, de 5-ére ez is elolvadt. A hónap első harmada volt csapadékos, ezekben a napokban hullott le a havi csapadékösszeg háromnegyede. A hónap második felében megnyugodott az időjárás, lelassultak a légmozgások, aminek következtében gyakran volt pára a levegő, illetve borította sűrű köd a talajfelszínt.

DECEMBER első tíz napjában a napi középhőmérsékletek 4-6 fokkal meghaladták a sokévi átlagot. Elsősorban ennek tudható be, hogy a hónap középhőmérséklete több mint 2 fokkal meghaladta a sokévi átlagot, 3,0°C-nak adódott. A hónap legmelegebb napja 8-án volt, ekkor a napi középhőmérséklet megközelítette a 10 fokot, a maximum pedig meghaladta a 16 fokot. A hónap második és harmadik harmadában a hőmérsékletek már az átlag körül ingadoztak, kiugróan alacsony vagy magas értékek egyik nap sem fordultak elő. Fagyponthoz alatti minimum hőmérséklet 14 alkalommal fordult elő, de a leghidegebb napon (28-án) is csak mínusz 7,8°C-ig süllyedt a hőmérséklet. Téli nap három alkalommal (15-én, 28-án és 30-án) fordult elő, míg zord napot egyszer sem regisztráltak.

Csapadék tekintetében a december negatív rekordot döntött. Az ilyenkor szokásos mennyiség egy tizede, alig 5 mm hullott. A három csapadékos naphoz a legtöbb 17-én esett: 2,5 mm. A gyakran csendes időjárásnak köszönhetően többször volt erősen pára vagy ködös a levegő. A hónap folyamán 10 ködös napról szólnak a feljegyzések, ami gyakran nehezítette a közlekedést. *„A reggeli ködös időjárásnak is betudható, hogy a megyeszékhelyen két baleset is történt tegnap. Péntek reggel a 8-as úton, a litéri elágazó előtt, a betonkeverő üzemnél egy Liaz nem adta meg az elsőbbséget egy kamionnak, amely a fékezés ellenére oldalról beleszaladt. Személyi sérülés nem történt. Viszont nyolc óra után Veszprém határában, a felüljárónál egy kis teherautó belefutott egy Skodába, amelynek vezetője könnyebben megsérült.”* – tudjuk meg a Napló híradásából december 9-én. 12-én reggel a fagyponthoz alatti hőmérséklet és a lefagyások lepték meg az autósokat. *„Még sokszorozódott a balesetek száma a hirtelen megváltozott időjárás és a figyelmetlenség miatt tegnap reggel a megye útjain. Alig négy óra alatt tucatnyi balesethez hívták a mentőket. A hajnalban lefagyott utak szemmel láthatóan meglepték az autósokat kedden reggel. Sokfelé lehetett látni árokba borult, fejtetőre állt járművet. - Ilyen szűk időtartam alatt nagyon ritkán fordul elő ennyi baleset”* – tudta meg a Napló munkatársa a mentők megyei ügyeletesétől.

* * *

Az átlagtól enyhébb és szárazabb ősz, valamint a decemberi példa nélküli száraz és

meleg idő a közvélemény figyelmét a globális felmelegedés és annak következményei felé irányította. Az érdeklődést tovább fokozta az Országos Meteorológiai Szolgálat jelentése, amely szerint a meteorológiai mérések kezdete óta nem volt még a 2006/2007-eshez hasonlóan meleg tél Magyarországon. Országos átlagban a december 2,2°C-kal, a január 6,4°C-kal, a február, pedig mintegy 3,9°C-kal volt melegebb, mint a sokévi (1961-1990) átlag. Az átlagnál melegebb idő 2006 szeptembere óta tart. A 2006-os ősz az elmúlt 100 év három legmelegebb és egyben a 3 legszárazabb ősze közé sorolható, mindamellett a meteorológiai mérések kezdete óta nem fordult elő a tavalyihoz hasonlóan meleg és egyben száraz őszi évszak. A 4,2°C-os téli, évszakai pozitív anomália viszont példa nélkül álló, ami jórészt a január kiugróan magas hőmérsékleti értékeinek köszönhető. 2007 januárja önmagában is egyedülálló, az elmúlt 100 év legmelegebb januárja volt. Míg decemberben csak 3 napon, januárban 9 napon dőlt meg évszázados hőmérsékleti rekord. Februárban, országos átlagban mindössze egy nap középhőmérséklete maradt átlag alatt. A tél a csapadék szempontjából nem volt rendkívüli. Az idei télhez hasonló hó nélküli telek meglehetősen ritkák, de nem példa nélküliek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A 2006. év időjárása. Beszámoló a 2006. évi tevékenységről. Országos Meteorológiai Szolgálat, Budapest, 2007. 64-71. p.
- Csonka Tamás, Molnár László: Szélvihar 2006. március 12-én. www.met.hu
- Horváth Ákos (2006): A 2006. augusztus 20.-ai budapesti vihar időjárási háttere. *Léggör*, 4. sz. 24-27. p.
- Horváth Ákos: Pusztító zivatarláncok. www.met.hu
- Kolláth Kornél, Molnár László, Polyánszki Zoltán: Enyhe napok február közepén. www.met.hu
- Schlanger Vera és Konkolyé Bihari Zita: Rekordmeleg tél. www.met.hu
- Schlanger Vera (2006): 2005/2006 telének időjárása. *Léggör*, 1. sz. 43-44. p.
- Schlanger Vera (2006): 2006 nyarának időjárása. *Léggör*, 3. sz. 39-40. p.
- Schlanger Vera (2006): 2006 őszenek időjárása. *Léggör*, 4. sz. 43-44. p.
- Schlanger Vera (2006): 2006 tavaszának időjárása. *Léggör*, 2. sz. 39-40. p.

¹ Köszönöm a segítséget és az együttműködést prof. dr. Varga Zoltánnak, az általa végzett csapadék megfigyelések átengedéséért, illetve dr. Mika Jánosnak, az Országos Meteorológiai Szolgálat Éghajlati Osztály vezetőjének, a Szentkirályszabadja-repülőtéren működő automata mérőállomás adataiból készített éghajlati összefoglaló elkészítéséért.

Külön köszönöm az együttműködést a Veszprémi Amatőr Meteorológusok Egyesülete tagjainak, Cseh Zoltánnak és Takács Lajosnak, valamint dr. Szentmarjay Tibornak, a Közép-dunántúli Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség laboratóriumvezetőjének az általuk gyűjtött és rendszerezett meteorológiai mérési (megfigyelési) adatok átadásáért.

I. TÁBLÁZAT

2006	jan	feb	már	ápr	máj	jún	júl	aug	sze	okt	nov	dec	Év:
Havi középhóm. °C	-3,0	-1,0	3,6	11,5	14,6	18,9	22,7	18,0	17,3	12,0	7,0	3,0	10,4
Abszolút maximum	6,8	16,4	20,2	25,8	26,4	34,6	35,4	31,2	28,3	25,1	17,3	16,3	35,4
Abszolút minimum	21.	20.	28.	25.	23.	27.	28.	17.	4.	3.	17.	8.	júli. 28.
°C	-16,6	-13,4	-6,6	-0,2	2,8	6,3	13,2	8,9	7,5	-3,4	-4,7	-7,8	-16,6
Nyári napok száma /max.≥ 25°C/	23.	7.	1.	9.	2.	5.	18.	24.	10.	31.	3.	28.	jan. 23
Hőség napok száma /max.≥ 30°C/	—	—	—	2	4	19	26	10	8	1	—	—	70
Forró napok száma /max.≥ 35°C/	—	—	—	—	—	6	21	5	—	—	—	—	32
Fagyos napok száma /min.≤ 0,0°C/	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2
Téli napok száma /max.≤ 0,0°C/	25	23	20	1	—	—	—	—	—	3	4	14	90
Zord napok száma /min.≤ -10,0°C/	12	10	3	—	—	—	—	—	—	—	—	3	28
	7	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11

A hőmérsékleti adatok összesítése - Veszprém, 2006
(Adatforrás: Veszprémi Amatőr Meteorológusok Egyesülete)

II. TÁBLÁZAT

2006	Csapadék		Napok száma								Relatív nedvesség				
	Összeg (mm)	24 órai max. dátum	≥ 0,1	mm csapadék				Hava- zás	Ziva- tarral	Kód	Átlag	24 órai min. dátum			
				≥ 1,0	≥ 5,0	≥ 10,0	≥ 20,0						≥ 50,0	%	
jan	60	19,5	1.	9	7	3	3	0	0	5	0	5	80	54	10.
feb	43	11,0	8.	13	10	2	2	0	0	10	0	4	81	61	6.
már	53	16,5	4.	16	9	5	1	0	0	7	0	0	72	52	30.
ápr	48	15,0	28.	12	11	4	2	0	0	0	0	1	68	42	8.
máj	96	18,0	24.	15	15	8	4	0	0	0	0	1	74	47	12.
jún	142	63,0	29.	6	6	4	4	4	1	0	5	0	73	62	16.
júl	21	7,0	29.	5	5	3	0	0	0	0	4	0	73	53	15.
aug	101	16,0	25.	17	17	9	4	0	0	0	6	0	75	61	31.
sze	41	15,0	18.	6	6	3	2	0	0	0	2	0	71	58	15.
okt	30	15,5	24.	5	5	2	2	0	0	0	2	1	72	57	30.
nov	45	12,5	4.	13	11	3	2	0	0	2	0	10	81	59	2.
dec	5	2,5	17.	3	3	0	0	0	0	0	0	10	83	73	22.
Év:	685	63,0	jún. 29.	120	105	46	26	4	1	24	21	30	75	42	ápr. 8.

A csapadék- és nedvességadatok összesítése - Veszprém, 2006
(Adatforrás: Veszprémi Amatőr Meteorológusok Egyesülete)

III. TÁBLÁZAT

2006		jan	feb	már	ápr	máj	jún	júl	aug	sze	okt	nov	dec	Év:
Havi összeg	(mm)	64	45	47	44	93	122	43	84	32	17	35	3	629
24 órai maximum		12	10	17	14	15	60	18	16	10	10	16	3	60
	napja	18.	08.	04.	11.	26.	29.	25.	25.	18.	24.	05.	09.	júni 29.

A csapadékatok összesítése - Veszprém-2006,
(Adatforrás: Dr. Varga Zoltán, Wartha Vince út.)

IV. TÁBLÁZAT

2006	Hőmérséklet °C					Max. szélökés		Csapadék		
	Havi közép	maximum		minimum				Összeg (mm)	24 órai max.	
		°C	napja	°C	napja	m/s	napja		dátum	
jan	-3,1	6,8	21.	-17,1	23.	22,2	19.	59,3	nincs adat	
feb	-1,2	13,7	20.	-12,7	07.	15,9	11.	30,3	7,3	17.
már	3,4	19,9	28.	-7,6	01.	21,3	12.	35,5	14,6	04.
ápr	11,6	24,2	26.	-0,2	09.	21,9	12.	46,9	16,0	28.
máj	14,2	25,4	22.	3,7	02.	20,5	17.	65,2	11,5	21.
jún	18,6	32,5	27.	4,7	01.	25,7	29.	142	72,6	29.
júl	22,8	32,7	22.	11,5	17.	19,0	15.	20,6	8,2	22.
aug	17,8	29,2	17.	10,8	31.	20,4	29.	90,6	17,4	25.
sze	17,1	28,1	04.	7,9	10.	17,1	08.	35,6	14,3	19.
okt	12,3	24,6	03.	-3,6	31.	23,8	29.	19,6	10,2	24.
nov	6,9	17,8	17.	-4,1	03.	22,9	06.	23,2	9,8	04.
dec	2,4	15,4	08.	-7,5	28.	14,2	20.	3,6	1,4	09.
Év:	10,2	32,7	júl 22.	-17,1	jan 23.	25,7	jún 29.	572,4	72,6	jún 29.

Az időjárási adatok összesítése - Szentkirályszabadja-repülőtér, 2006
(Adatforrás: Országos Meteorológiai Szolgálat)

V. TÁBLÁZAT

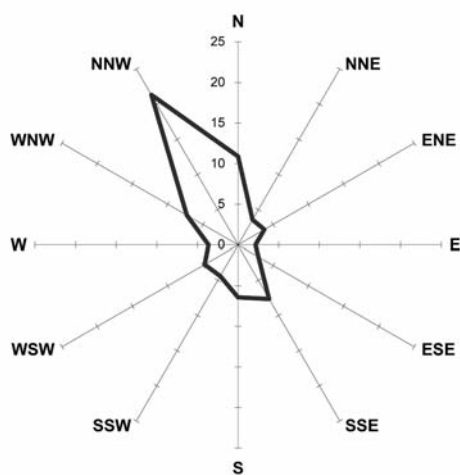
2006		jan	feb	már	ápr	máj	jún	júl	aug	sze	okt	nov	dec	Év:
Havi középhőm. °C		-2,0	0,1	4,6	12,9	15,9	20,4	24,6	19,0	18,4	13,5	8,0	3,7	11,6
Abszolút maximum	°C	7,7	14,4	20,4	25,6	26,6	34,3	34,6	30,5	28,8	25,5	19,2	16,5	34,6
Abszolút minimum	°C	21.	20.	27.	26.	22.	27.	22.	18.	4.	3.	17.	8.	júli. 22.
Nyári napok száma /max. ≥ 25°C/	nap	-16,2	-11,1	-5,5	1,9	5,5	7,5	14,5	12,5	9,4	-1,0	-2,2	-6,4	-16,2
Hőség napok száma /max. ≥ 30°C/	nap	23.	7.	1.	8.	2.	5.	17.	30.	23.	31.	4.	28.	jan. 23.
Forró napok száma /max. ≥ 35°C/		—	—	—	2	3	16	27	8	7	1	—	—	64
Fagyos napok száma /min. ≤ 0,0°C/		—	—	—	—	—	8	18	3	—	—	—	—	29
Téli napok száma /max. ≤ 0,0°C/		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0
Zord napok száma /min. ≤ -10,0°C/		25	18	15	—	—	—	—	—	—	1	3	12	74
		10	8	2	—	—	—	—	—	—	—	—	3	23
		6	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7

A hőmérsékleti adatok összesítése - Veszprém, 2006

(Adatforrás: Közép-dunántúli Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség mérőállomása, Kádár út.)

I. DIAGRAM

A szélirányok gyakorisága (%) - Veszprém, 2006

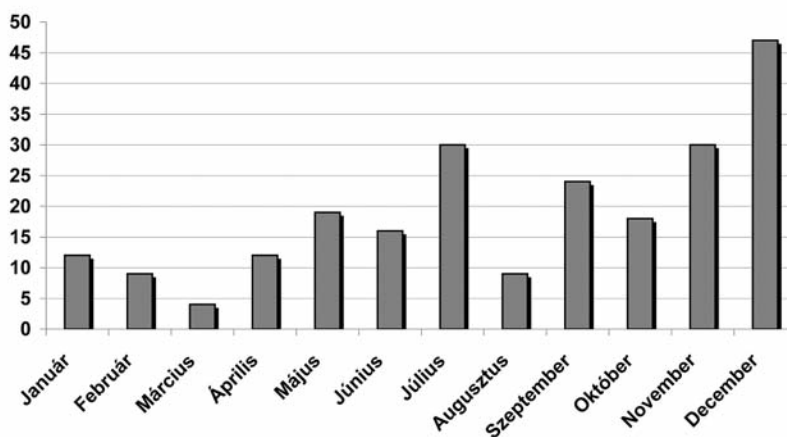

SZÉLCSEND = 21,4%

A szélirányok eloszlásán és erősségén jól megfigyelhető a városi (beépített) terület hatása

II. DIAGRAM

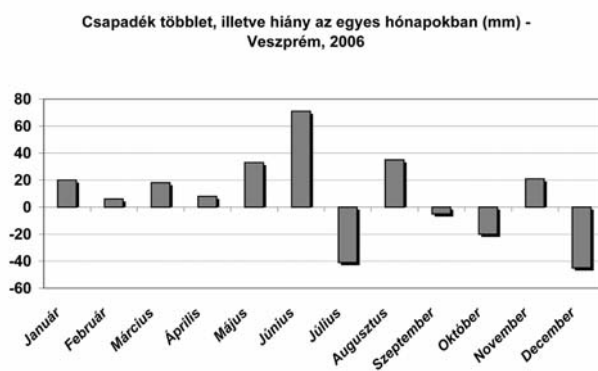
A szélcsend gyakorisága (%) - Veszprém, 2006

III. DIAGRAM

IV. DIAGRAM

2006	mm	Különbség
Január	60	20
Február	43	6
Március	53	18
Április	48	8
Május	96	33
Június	142	71
Július	21	-41
Augusztus	101	35
Szeptember	41	-5
Október	30	-20
November	45	21
December	5	-45
Összeg	685	

2006	N	NNE	ENE	E	ESE	SSE	S	SSW	WSW	W	WNW	NNW	CALM	Összes	C%
Január	7	2	14	6	5	11	5	0	4	7	11	9	12	93	12,9
Február	14	3	6	1	3	0	4	4	10	3	5	22	9	84	10,7
Március	17	4	1	1	0	4	8	9	11	6	9	19	4	93	4,3
Április	17	5	3	3	0	3	8	5	5	2	7	20	12	90	13,3
Május	7	5	5	1	3	5	5	5	4	4	13	17	19	93	20,4
Június	11	5	3	1	1	7	3	4	1	5	6	27	16	90	17,8
Július	11	7	0	3	6	2	7	4	0	0	5	17	30	92	32,6
Augusztus	7	1	0	0	0	4	5	7	1	8	5	25	9	72	12,5
Szeptember	10	3	4	5	9	11	3	1	4	1	5	10	24	90	26,7
Október	5	1	0	1	3	16	12	6	1	1	9	21	18	94	19,1
November	4	0	1	0	1	10	2	2	7	1	3	29	30	90	33,3
December	7	2	3	1	0	9	7	0	3	1	0	13	47	93	50,5
Összeg	117	38	40	23	31	82	69	47	51	39	78	229	230	1074	21,4
	10,9	3,5	3,7	2,1	2,9	7,6	6,4	4,4	4,7	3,6	7,3	21,3	21,4		

KÖZLEMÉNYEK

**Forradalmi megtorlás Veszprémben
(1849. augusztus 20.)**

1849. augusztus 20-án (zajongó tömeg közepette) vonult be Mednyánszky honvéd-őrnagy portyázó csapata Veszprémbe, magukkal hozva Székesfehérvárról az előző napon a statáriális bíróság által halálra ítélt két személyt: Kapi József városi szenátort és Valenták Anna házvezető asszonyt.

A városi tömegben elterjedt a hír, hogy a fegyveres katonák között lépdelő személyek a császári katonaság segítői voltak, ezért életükkel lakolnak. A katonaság a Palotai utcán át menetelt a két fogollyal, és a szélső háznál balra fordultak. A gyepes terület a városi vásártér volt. A foglyokat egy dombra állították, ahol a bírósági ítéletet felolvasták: hazárulás, a nemzeti küzdelem résztvevőinek gyalázása miatt kell meghalniuk. A történeti forrás szerint mintegy 10 perc telt el a helyszínre érkezés után, amikor puskaropogás hallatszott, a foglyokat kivégezték.¹

A kortársak szerint az ítélet justizmord volt. Egyik vádlott sem érdemelte meg a halálbüntetést, bár magyarázatot találtak rá (melyet mai szemlélettel is megerősíthetünk): a szabadságharc elbukása miatt keletkezett pszichikai trauma. A vendetta (bosszú) szindóma ez: a veszprémi megtorlás válasz a császári katonaság által Fehérváron augusztus 10-én elkövetett vérengzésre, ahol augusztus 9-ről 10-re forduló éjjel a városi felkelőket levették, a vezetőket elfogták, Pestre hurcolták, és 14-én a 6 főt kivégezték. A császári katonák felgyújtották a Királysor házait (83 lakóház és a gazdasági épületek porrá égtek), miközben az oltásnál segédkezők közül 8 főt megöltek, 20-at megsebesítettek. A nemzeti küzdelem vezetői és a honvédek körében az elkeseredést növelte a szabadságharc ügyének elbukása, amikor megérkezett a világosi fegyverletétel híre.²

Az elítélt férfi, Kapi József Fehérváron kezdte az életpályát. Fiatalon került a város önkormányzati adminisztrációjába: 1826-ban aljegyző, s mint jogvégzett egyén, a város polgársága és az önkormányzat közötti vitás kérdésekkel foglalkozott. 1842-ben a város politikai előkészületet tett a következő országgyűlési ciklusra küldendő követeknek adandó utasítások kidolgozására. A követeknek a reformeszmék érvényrejutását kellett képviselniük. Kapi József részt vett a követutastások (1843-1844. évi országgyűlésre) kidolgozásában.³ 1843-ban tragikus esemény sújtotta a várost: egész negyedek égtek le. Az égettek anyagi megsegítésének városházi összefogója volt a jegyzői hivatal embere. A retrográd elemek a tüzesetet a maguk számára akarták kihasználni, közeli tűzkárok bekövetkeztével álltak elő; röplapokon terjesztették, hogy Fehérvárt Feketevárossá változtatják. A városi csöcselék antiszemita cselekményekre akarta rávenni a városi magisztrátust, mondván, a tüzet a zsidók idézték elő, s addig nem lesz béke a városban,

amíg a zsidók itt laknak. Követelték a zsidók városból történő kiűzését. A nádor statáriális bíróság felállítását rendelte el, és ennek megszervezésében szerepe volt Kapi Józsefnek.⁴

Az 1848. évi politikai és társadalmi változások városi vezetésének Kapi József is részese. A március 19-i népgyűlésen szenátorként a Közcsendi Bizottmányba került a városkapitánnyal, néhány tanácsnokkal és a szószólóval. Mint a város egyik kiemelkedő vezetője, képviselte a várost Fejér megye április 3-i népgyűlésén, ahol a közbiztonság megőrzésére, a békés politikai átmenet biztosítására hoztak konkrét intézkedéseket. A csendre ügyelő bizottság erőfeszítései ellenére sem tudták megakadályozni azt a népgyűlést, melyen a mintegy 500 főből álló (erősen befolyásolt) embertömeg a zsidók kiűzését határozta el, de ott voltak a Megyeház téren is, amikor április 9-én Pulszky Ferenc miniszteri biztos a retrográd határozatot visszavonatta. Kapi József a májusi tisztújítások során nem került a szenátorok közé, de a városi adminisztráció tagja maradt. Miután a város több alkalommal a császári csapatok kezére került, és a korábbi adminisztrációt visszaállították, Kapi József mindannyiszor a szenátorok közé került (a katonai parancsnok kinevezése útján).⁵ 1849. augusztus 2-án a szenátorság mellett a helyettes főbírói tisztséget is megkapta, s ebben a funkcióban a város hivatalos pecsétjének őre. Ebbeli funkciójából adódóan kapta azt a feladatot, hogy augusztus 14-én reggel a városi hatóság hódoló levelét vigye a budai úton közeledő császári csapatok parancsnokának. A hatóság levonta a várost pusztító és felégető császári katonaság viselkedésének várható következményeit, ezért küldte a helyettes főbíró egy szenátorral (Katona András) a parancsnokhoz. Az utca emberei értesültek a delegáció küldetéséről, s azt az éppen bevonuló Mednyánszky-portyázók tudomására hozták. Néhány huszár a kocsí után vágatott, és még a Halesz-kertnél utolérték őket. A huszárokat a két utas felfedezte, Katona András leugrott a kocsiról, elmenekült, a helyettes főbíró azonban a huszárok (a nép ujjongása közepette) hurcolták a Megyeházára. A portyázók a városban további razzíát tartottak, mindenütt a császáriakkal kapcsolatban állókat keresték, és többet találtak is.⁶ A helyettes főbíró statáriális bíróság elé állították.

A második kivégzett: Valenták Anna alias Nagy Pál Náni, Farkas Ferenc székesfehérvári kanonok, nagyprépost, az üresedésben levő püspöki tisztség ideiglenes betöltőjének házvezető asszonya. A mintegy 60 esztendőes öreg hölgy császárellenes habitusát gazdája befolyásolta, akinek megjegyzéseit, magatartását a nemzeti küzdelem városi vezetői nem vették komolyan, inkább mosolyogtak és szánakoztak rajta. Kivégzése valóban bírói tévedés volt. Farkas Ferenc házvezetője letartóztatása idején emigrációban volt, Badenbe menekült a forradalmi kormány intézkedései elől.

Farkas Ferenc viszonya a politikai átalakulás kezdetén kimondottan toleráns az új kormányzattal kapcsolatban. 1848. március 20.-ára a városi vezetést tábori misére hívta a Vásártérre, és a politikai változásokat értékelve, hálaadó Te Deumot tartott. A király iránti hűség kimutatása ekkoriban még nem számított hazafiatlan cselekedetnek. A nagyprépost április 30-án, V. Ferdinánd császár születése napján istentiszteletet tartott a székesegyházban. Június 4-én az átvonuló 1. honvédszászlóalj (1200 fő) az estét a városban töltötte. A nagyprépost fejenkint 1 icce bort osztott ki a transennának, ami 16 akó volt.⁷ Itt említjük meg, hogy a veszprémi honvédek (6. zászlóalj) toborzótisztje, Bossányi

Kamilló főhadnagy és a néhány fős legénység zeneszó mellett verbuválták a fehérvári önkénteseket.⁸ Farkas Ferenc több ízben pénzadományral segítette a katonaság felszerelésének kiegészítését: a pákozdi csata után a városi magisztrátus 200 ezüst forint hitelt vett fel tőle 5-ös kamattal. A pákozdi csata idején tönkrement a káptalani gazdaság, felégették a falu házait, a parasztok vagyona elveszett. A káptalani birtok reorganizálására ez év őszén megtették az előkészületeket, pénzadományral segítették a pákozdi, sukorói jobbágyokat. Farkas Ferenc elpártolása a nemzeti ügy mellől az 1848. évi őszi eseményekkel kapcsolatos, s hamarosan Badenbe menekült. Büszkén jelentette ki, hogy ő osztrák polgár, nem érez közösséget a Kossuth-hívőkkel. A vesztes móri ütközet után a bevonuló császári parancsnokot, Horváth ezredest valósággal körülrajongták fehérvári császárhúsegről tanúságot tevő tisztviselők, főpapok. A káptalan 800 forintot adományozott az ezredesnek. A bevonuló honvédek elől menekült el Farkas Imre kanonok és Zichy Domokos veszprémi püspök. Mindhárom főpap javait bírói zár alá vették, leltározták a kanonoki házakban a tulajdonos vagyonát képező bútortzatot, a szőlőhegyi hajlékokat, pincéket, a Zichy-palotában levő Zichy Domokos-féle szobák berendezését, a felsőszentiváni kastélyt és a gazdasági felszerelést.⁹ A javakat az osztrák parancsnokok felszabadították, visszaítélésükről a császárhú városi vezetésén keresztül gondoskodtak. Horváth ezredesről feljegyezték, hogy 1849. január 8-án magához vette a Zichy-palota kulcsait, oda beszállásolta magát.

A statáriális tárgyalás

Kapi József árulását a megyeházi nagyteremben, zsúfolásig megtelt közönség előtt tárgyalták. A tömeg veszedelmesen viselkedett, Kapi halálát kívánták, aki a város lakossága előtt nem volt népszerű. A kihallgatás délig tartott. A törvényszék halálra ítélte. Kapi rokonai kérték a bírót, hogy az ügyet feljebbviteli bíróságra utalja, mert ártatlannak tartották. Boross Mihály írja, hogy a Megyeházából kimenekítette Kapit, amikor a halálos ítélet kihirdetése után visszakísérték a nemesi börtönbe. A Megyeház előtti téren Boross azt mondta volna neki, hogy meneküljön, keressen rejtekhelyet a mezőkben, mert élete továbbra is veszélyben van. Kapi azonban hazament, nejének azzal dicsekedett, hogy Boross kiszabadította. Feltétlenül bízott a szabadonbocsátás tényében. Az alügyész (Kovács Pál), aki a vádat képviselte, városi hajdúkkal a lakására tört, újból elfogta, visszavitte a megyeházi börtönbe.¹⁰

Nagy Pál Nánit is Kovács Pál alügyész vádolta. A portyázó csapat látókörébe az agg házvezető asszony a postai levelek felülvizsgálata során került. A postán egy primitív írású levél került a kezükbe, amely Farkas Ferenc nagyprépost úrnak Bädenbe volt címezve. A levél elolvasása során megdöbbenek az illetékesek: „Nagyságos uram! a Kossuth-kutyák ma megjöttek, de hiszem... a boldogságos szűz Mária... elpusztítja őket, és akkor hazajöhet nagyságod. Igaz híve, Nagy Pál Náni.” Az alügyész, aki jelen volt a postán a levelek válogatásánál, ostoba vénasszony csacsogásának tartotta a levél tartalmát, és az érdektelenek közé hajította. A jelenlevő kapitány elolvasva levelet ezt mondta: „Alispán úr! semmit sem ad az ilyen levélre? minket Kossuth-kutyáknak nevezett! Ez a személy nem viszi el szárazon az esetet.” A jelenlevő polgári személy megjegyezte:

ostoba vénlány írta ezt a levelet, amivel nem árt és nem is használ senkinek. A kapitány parancsot adott a katonáknak, hogy Nagy Pál Nánit fogják el: meg is találták, elrejtőzve volt a Lindermann-ház pincéjében. Szinte félholtan vitték a Megyeházára.¹¹

A városi hatóság értesült Kapi József elhurcolásáról, ezért Fanta Károly szenátort küldték a lakására, aki a városi pecsétet nejtől elkérte. A magisztrátus semmit nem tett a helyettes főbíró kiszabadításra.

FARKAS GÁBOR

FORRÁSOK

- ¹ *Francsics K.* (1973): Kis kamorámban gyertyát gyújték. Bp. 245-246. p.
- ² *Lauschmann Gy.* (1995): Székesfehérvár története 3. k. 213-224. p.
- ³ Székesfehérvár Város Levéltára (SzVL) Városi magisztrátus protokollumai A.1842 Nr.3595.
- ⁴ *Lauschmann Gy.* Uo. 116. p.
- ⁵ Uo. 213-224. p.
- ⁶ *Boross M.* (1882): Élményeim 1848-1861. Szfvár. 228- 254. p.
- ⁷ SzVL. Bizottmányi közgyűlés jegyzőkönyve 1848-2230. sz.
- ⁸ Uo. 1848-2276. sz.
- ⁹ Uo. 1849-1770. sz.
- ¹⁰ *Boross M.* Uo. ua.
- ¹¹ Uo. ua.

Pillanatképek a veszprémi bakancsos turistamozgalom életéből korabeli újságok beszámolóí alapján (1922–1945)

*„Menjetez ki a természetbe,
s ismerjétek meg egymást ott,
ahol az ember őszinte lesz!”
(Móricz Zsigmond)*

Városunkban a századelőtől egészen 1945-ig nagyon tartalmas, gazdag turistaélet zajlott, amiről a kor krónikásai, főleg a városi és a vármegyei hetilapok¹ is előszeretettel számoltak be.

Érdekes pillanatok szeretnék bemutatni, amik az egykori polgárok, előkelő és munkás emberek hétköznapijait, életmódját ismertetik meg az olvasóval. S ami még büszkeség is számunkra, olyan Turistaegylet-vezetőkkel, elnökökkel az egyesületek élén, mint Cholnoky Jenő, Laczkó Dezső és Rhé Gyula, akiknek a neve veszprémi vonatkozásban is méltó figyelmet igényel.

Az ipari forradalom hatására különböző társadalmi és politikai változások következtek be a társadalom életében. Az emberek többsége, főleg az értelmiségi, polgári réteg a nyaralás, a pihenés helyéül többször a természetet választotta. No, persze, nem a gyalogolás szépségében és egészséges formájában gondolkodva, hanem a korzózásban, a sétálásban, ami a kor urainak, hölgyeinek kötelező napi tennivalói közé tartozott.

A gőzhajók elterjedésével (nálunk elsőként a Kisfaludy-gőzessel) a vízi közlekedés kultusza egyre nőtt, s a kirándulások java része még nem feltétlenül az egészséges kikapcsolódásról, hanem a társasági életben való aktív közreműködésről szólt.

A 19. sz. nyolcvanas éveire már közkedvelt szórakozássá, időtöltéssé vált a természetjárás. Számos kisebb-nagyobb csoport alakult az ország különböző tájegységein, amelyeknek tagjai, ha nem is rendszeresen, de gyakran felkeresték a lakóhelyükhöz közeli erdőket, zöldövezeteket, pihenőparkokat.

A 20. század elején a frissen megalakult, vagy már éppen a virágkorát élő egyesületek kezdik megszervezni első közös kirándulásait, amik elsősorban a városkörnyéki szép erdőkbe, vagy éppen az akkor népszerűvé váló balatoni tájak felé irányult. Városunk – nemcsak tehetősebb – polgárai az Aranyos-völgybe, a Gulyadombra, a Tekerés-völgybe járt kikapcsolódni, piknikezni. Családi, baráti, társasági programok ezek, amelynek befejeztével egy jóleső Séd-fürdőzés sem maradhatott ki a programból. (A Séd vize ekkor még alkalmas volt a fürdőzésre, s vizét hivatalosan csak a 40-es évek elején nyilvánították egészségre ártalmasnak.)

Az 1895. június 15-i papodi kirándulást a tornaegylet vezetősége szervezte meg tagjainak, illetve az érdeklődő vendégeknek. Reggel 6 órakor indultak a Zsák Vendéglő elől.² Éléstár-szekeket is indítottak a túracapat mellé. Az ebédre és jégbe hűtött sörörről a szervezők gondoskodtak. A jelentkező résztvevőknek viszont 1-1 üveg bort biztosítaniuk kellett a közös éléstárba. Még nem tekinthetők szervezett formáknak ezek a kirándulások, bár némi összetartó erejük már volt, s hogy minél szélesebb körökben hirdessék a kirándulások szépségét. A 20. sz. elejére a természetjárás tömegmozgalommá vált.

1922. augusztus 27-én városunkban is megalakult a Turistaegyesület dr. Nagy László³ városi főjegyző elnöklésével. Az alakuló közgyűlésen a következő vezetőséget választották meg: *elnök* Schamsula Rezső, *alelnök* Molterer János, műszaki főtanácsos, a királyi Államépítészeti Hivatal főnöke, *ügyvezető elnök* Sándor János polgári általános iskolai tanár, *titkár* Rollinger István rendőrfelügyelő és Mihalcsik Géza piarista tanár, *pénztáros* Szentes Géza, *jegyző* Schullmann Sándor.

Az igazi városi turistaélet a 20-as évek végén bontakozott ki, amikor már szinte hagyományosan klasszikus (mai is meglévő, járt) túraútvonalakat jelölnek ki a gyalogolók, a kirándulást kedvelő társaságok részére.

A túraíráásokat elsősorban kirakatokban, a nagyközönség részére jól látható helyen helyezték el, így került a belvárosi Mészáros-féle borbélyüzlet⁴ kirakatába is. Maga a tulajdonos is az Egylet tagja volt, így ajánlotta fel üzletét e célra.

1926-ban Veszprém is lehetőséget kapott arra, hogy az MTE (Magyar Turista Egylet) budapesti, székesfehérvári, és csengeri⁵ osztályai mellett városunkban is megalakuljon a helyi turista osztag. Így vetődött fel dr. Cholnoky Jenő egyetemi tanár vezetésével a Bakonyi Osztály megalakításának terve, mely során 1926. augusztus 9.-én 20.00 órakor a Korona Szálló⁶ étteremben ismerkedési és bál estélyt szerveztek, amelyre a városi és a környékbeli természetet, turisztikát kedvelő polgárokat és hozzátartozóikat várták. Az est jó hangulatát a csengeri bányászzenekar biztosította.

Az ekkor felállított elnökség összetétele a következő lett: *elnök* Laczkó Dezső piarista tanár, geológus, *alelnök* Rhé Gyula, *ügyvezető elnök* Róth Jenő. Az ő vezetése alatt indult el hódító útjára az az egyesület, amely igazából a ma is működő városi természetbarát egyesületek jogelődjének is tekinthető.

A megalakulás után minden szombatra és vasárnapra hirdettek különböző túraprogramokat. Elsősorban a város kedvelt zöldövezeteibe, a Jutasi erdőbe, a Nagykilátó környékére⁷, a Tekeres-völgybe, a Gulyadombra szerveztek kellemes sétaprogramokat piknikkel egybekötve, de sokat járták a Balaton-felvidék kellemes sétányait, ligetes sétaparkjait és balatoni hajókirándulásokat is szerveztek a közönség nagy meglepedésére. Alig volt olyan hétvége, hogy ne indultak volna útnak. A találkozási pont a Korona Szálló épületében működő Menetjegyiroda bejárata volt, hiszen akkor ez volt minden gyalogos és buszos kirándulás találkozó-pontja. Innen indultak el gyalogosan a Balaton-part irányába. Vonatos kirándulás esetén a belső (Palotai u.⁸) vasútállomásról indultak a Balaton-part felé, s onnan folytatták a sétáikat a partszakasz szép útjain.

A kor túra vezetői, akiknek a neve gyakran felbukkan a túraíráások alatt, s rendszeresen túrákat is vezettek, illetve rendezvények megszervezése fűződik a nevükhöz: Karsay

Fürdőzés a Sédben (1930-as évek)

Sándor, Füleký Béla, Bally Béla, Árokszállásý Sándor és felesége, Havas István, Steindl Antal, Saáry Mária, Korein Jánosné, Kulcsár Aladár, Tanka Sándor.

Az egyesületbe beiratkozott tagoknak kötelező volt részt venni egyesületi elsősegélyképzésben, amelyet az Országos Mentőegylet támogatott, és évente 2 alkalommal Veszprémben tartotta tanfolyamát.

A túrakiírásokat 1929-től folyamatosan tették közzé a helyi lapokban, ami által más érdeklődőnek is csatlakozni lehetett a csoporthoz.

Az újságok közül főleg a Veszprémvármegye, a Veszprémi Hírlap, valamint a Független Veszprémi Hírlap számol be a turistaeseményekről. Más médiaforrás hiányában csak ezúton értesíthették tagjaikat. Létezett már a Turisták Lapja is, ami közkedvelt volt turistáink körében, ám ez inkább országos hálózatban volt jobban elérhető a tagok számára. Eleinte csak a szakosztályi összejöveteleket, később a részletes túrakiírásokat, programokat, széleskörű rendezvényeket is közzé tették az újságok. Ha valakinek nem állt módjában a szakosztályi programra elmennie, a belváros néhány jelentősebb üzletének a kirakatában is hírt kaphatott a városi turistaeseményekről.

A Turistaszálloda gondolata

1928-ban fontos lett egy Tanoncotthon⁹ felállítása. Ez már a város közgyűlési határozatában is szerepelt mint napirendi pont. Erről elsősorban Szűcs Imre kegyestanítórendi áldozópap, a piarista Főgimnázium hittanára, a városi képviselő-testület tagja számol be cikkében. Ez érdekes turistatörténeti adalék, mert amellet, hogy fiatal tanoncoknak nyújtana majd szálláslehetőséget, a turistaszézonra gondolva a városba érkező turistákat is el lehetne itt szállásolni.

Veszprém valamennyi polgára üdvözli ezt a tervet. A munkásifjúság részére megfelelő körülményeket kell biztosítani. Több variáció is felmerült, hogy hol épüljön fel ez az

épület. Egyesek szerint össze kellene kapcsolni valamely egyházi szervezettel, történetesen a Szent Vince Egyesület Otthonával.¹⁰ Egy másik ötlet szerint kétféle szerzetesrenddel kívánták megoldani. Erre 1926-ban már konkrét javaslatok és ígéretek születtek a kormány részéről.

Legalkalmasabbnak a cserkésztanoncok támogatására szolgáló épületterv bizonyult. E terv kivitelezésére legegyszerűbb megoldásnak a Cserhát vagy a Jutasi út környéke bizonyult, mert e környéken nincs hasonló létesítmény, s az intézet kápolnája megoldaná a környék templomhiányát is. Dr. Óvári Ferenc erre a célra átadta a Gyermekvédő Liga 5000 négyszögöl területét, melyen ekkor éppen az új laktanya¹¹ épült. Ez a lehetőség a tanonccserkészeknek kedvezett igazán, így leginkább őket kellett támogatni ez ügyben. A fejlődés komoly akadálya a termék hiánya volt. Tudvalevő, hogy ebben az időszakban a kereskedelmista cserkészeknek nincs otthona, a polgárista cserkészek pedig ennek hiányában nem tudnak működni. A tanonccserkészeket a gimnazistacserkészekkel együtt összevonták külön otthon nélkül, így más megoldás nem volt, mint esténként a gimnáziumi otthont keresték fel. Ez szinte lehetetlen helyzetet teremtett. Évek óta foglalkozott a Cserkész Intéző Bizottság a kérdéssel, sajnos, eredmény nélkül. A cserkészek számára a város sehol nem tudott egy helyiséget, egy termet felajánlani. Ekkor a városvezetésben felötlött, hogy a leghatásosabb támogatás az lenne, ha a Völgyikút utcában a romosan álló, egykori Olajmalom épületét átadja használatra. Az épület viszont életveszélyes és használhatatlan volt, rendbehozatalának a költsége egy új épület felépítésével ért volna fel.

A Legényegylet szerette volna, ha a Tanoncotthon az ő védelmük alatt épülne fel. A városi közgyűlés 1928. április 23-i napirendi pontja szerint úgy döntött, hogy az Óvári utca üres, a Kapuváry-ház mögötti telken építi fel az épületet a váci otthon mintájára, de itt kapna elhelyezést a városi mozi és egy kisebb terem is különböző játéklehetőségek biztosítására. Erre a célra a város segínyt kért az államtól, ami viszont később különböző nézeteket, néhol durva politikai vitákat váltott ki a város polgárai körében.

1929-ben tartotta éves közgyűlését a Magyar Turista Egyesület Bakonyi Szakosztálya du. 5 órai kezdettel a Vármegyei múzeum¹² olvasótermében. Az egyesület idei első, programba vett túrája május 26-án, vasárnap volt, a Papodtetőn.¹³ Nem csoda, hiszen eddig is sok érdeklődőt vonzott már a Papodról kínálkozó kilátás, amit a tavaszi pompában virágzó erdei út, és a résztvevők víg kedélyessége tett még szebbé és felejthetlenebbé. A vonat a 211-es őrháznál állt meg, s onnan az utat a csapat már gyalog tette meg. A túra vezetője Tanka Sándor főerdőmérnök volt.

Június 23-án, vasárnap a Hódos-érre és Cuha-völgybe vonattal kirándultak a turisták. A Veszprém állomáson találkoztak a 7.36-kor induló vonat előtt, s innen folytatták útjukat a Jutasi állomásra, majd a vadregényes bakonyi táj felé. A kedvezményes hétvégi jegyet Bakonyszentlászlóiig váltották. Innen erdei úton gyalogoltak tovább a patak völgy mentén.

Június 30-án Gyertyánkútra¹⁴ kirándult a társaság, közösen a Kereskedelmi Tisztviselők Egyesületével. A vonat reggel ½ 5-kor indult Márkóra, ahonnan árnyas erdőken keresztül a Hárságyra ill. Gyertyánkútra vették az útjukat. (*Ma e két falu Hárskút. Szerk.*) Ott a falubeliekkel közös szentmisén vettek részt.

1930-ban a városi közgyűlésen ismét javaslat született a Cserkész- és a Turistaszövetség javára építendő Turistaotthon felépítésére: a veszprémi csoport kérelmére az olajmalom-épület bontott anyagát a közgyűlés átengedte.

Április 5. A városi Turista Szövetség a múzeum olvasótermében tartotta éves közgyűlését dr. Óvári Ferenc felsőházi tag elnökletével. Az elnöki megnyitó után a betegsége miatt távollévő Rhé Gyula helyett Steindl Antal jegyző számolt be az egyesület múlt évi működéséről. A pénztári jelentés tudomásulvétele mellett a pénztárnoknak a felmentvényt megadták, és a megüresedett pénztárnoki állásra Regényi Józsefet, a megüresedett 2 választmányi helyre pedig Róth Jenőt és Salamon Bélát választották meg.

Az egyesület elhatározta, hogy az Magyar Turista Szövetség által megállapított egyesleges elvek szerinti útjelzéseket Veszprém és környékét a Papod-tetővel, Eplény-völgytől a Fekete-Hajagig, s az ettől D-re eső területet a Balatonig (Vörösberény-B. almádi, Alsóórs, Lovas, B. Kövesd¹⁵, B. arács, B. füred, Tihany, Farkasgyepű környékén B. bélig, Csinger-völgy és Kab-hegy vidékén el fogja végezni.

Az évi túraprogramot az elnökség a következőképpen állította össze:

április 21. Malom-völgy, május 4. Balatonfüred-Tihany, május 18. Papod, június 1. Szentgál-Bakonybél-Zirc, június 9. Badacsony, június 22. Csinger-völgy, július 6. Csinger-völgy, július 20. Kab-hegy, aug. 3. Balatonalmádi-Kenese-Világos-Siófok-B.füred, aug. 10. Szepezd, aug. 17. Farkasgyepű-Csehbánya-Városlőd, aug. 24. Gajavölgy, szept. 8. Körös-hegy.

Az egyesület a Cserkész Egyesülettel karöltve elhatározta a Cserkész és Turistaotthon felépítését. Átvett 10000 db téglajegyet¹⁶ és feliratot intéztek a Turista Egyesület központjához anyagi támogatásért, és az Idegenforgalmi Iroda felállításáért.

Április 13-án megindult a veszprémi Cserkész- és Turistaház-akció. A Veszprém és a Bakony vidékének idegenforgalmát, s így anyagi jólétének előmozdítását szolgáló intézmény megvalósítása örvendetes lépésekkel haladt előre. Az építkezés 40 000 Pengőre volt tervezve, melynek jelentékeny részét már biztosították. Veszprém vármegye már 1929-ben megszavazott erre a célra 10 000 Pengőt, melynek első részletét ki is utalta a vármegye alispánja. Ugyanennyi összeggel járult hozzá a Cserkész Szövetség is, s várható volt a Turista Szövetségtől is jelentékeny segély.

A társadalom bekapcsolódását téglajegyek kibocsátásával kívánták elérni, melynek árusítását április 10-től kezdődően Veszprém vármegye alispánja 6641-1930 sz. alatt engedélyezte. Ilyen téglajegyek darabja 5 fillér, egy ív, 100 db 5 Pengő volt, melyek a vármegyei cserkészfőtitkárságnál (dr. Szűcs Imre kegyesrendi tanárnál) voltak kaphatók.

Április 21-én a turisták a Malom-völgybe tervezték közös túrájukat. Délelőtt 9 órától gyülekeztek a Vörösmarty téren, onnan gyalog indultak el Szentkirályszabadja felé, majd a festői Vödör-völgyben túráztak. Veszprémbe a délutáni vonattal érkeztek vissza.

Május 18-tól egyre aktuálisabbá vált az Idegenforgalmi iroda felállítása, amelynek helyszínét a leventeirodában jelölték ki. Egy munkaerőt alkalmaztak, aki az üres lakásokat, szállásokat nyilvántartotta, s az érdeklődőknek útbaigazítást adott.

Az 1930. évi Szent Imre herceg ünnepségsorozatok alkalmával elképzelés született arról, hogy az idegenforgalom lebonyolítására az iparostanonc-otthon nagytermeit átengednék, amiket később modern ágyakkal bútoroznának be.

Ezen a napon a turisták kiírt Papod-túrája elmaradt, mert Dréhr Imre államtitkár a Petőfi Színházban, majd a Hungária Mozgóképszínházban képviselői beszámolót tartott, amire a turistatársadalom jelentős része meghívást kapott.

Június 1-jén turistáink Szentgál és környékére szervezték a következő kirándulásukat. A külső pályaudvarról hajnali 4 óra 48 perckor indult a vonat, amely Szentgálra 5 óra 32 perckor ért. Innen a Tiszafás erdőt vették célba. Az étkezés hátizsákból történt.

Június 9-én a Magyar Turista Egylet Bakonyi Osztálya pütkösdehétfőn ismét szervezett turistautat a népszerű Papodra. Veszprém vasútállomásról indultak el a 7.51-es vonattal, ahonnan Eplénybe 8.31-kor érkeztek meg. Innen gyalogoltak fel a Papodra, ahol kiadós pihenés és piknik várta a turistákat. Ezután sétamenetben tették meg az utat az eplényi vasúthoz, ahonnan a vonat 16.44-kor indult, s Veszprém belső állomásra 17.56-kor érkezett meg. (Felhívták a tagok figyelmét arra, hogy a Papodon nincs víz, ezért hűsítő italokat mindenkinek feltétlenül vinnie kellett magával.) A túrát Füleky Béla vezette. (A rossz időjárás miatt ezt a túrát egy héttel a kiírt időpont után tartották meg.)

Június 15. Regényi József pénztáros felhívta a tagok figyelmét arra, hogy az elmaradt tagdíjakat esedékes lenne befizetni, mert aki elmulasztja, annak nem áll az egyesület módjában elküldeni a Turisták Lapját.¹⁷

Újra megnyílt a Menetjegyiroda a városban, amit a polgármester már régóta javasolt. Új helyét a Korona Szálló É-i szárnyépületében alakították ki.

Június 22-én az MTE Bakonyi Szakosztálya vasárnap túrát szervezett az Ajka melletti Csinger-völgybe. Nagyon népszerű volt az ajkai bányászokkal együtt töltött kirándulás, hiszen rendszeresen jártak erre a vidékre túrázni eleink is. A vonat Veszprém (belső) állomásról 4 ó. 28 perckor indult, s Ajkára 6.15-kor érkezett. Innen lóvasúttal a Csinger-völgybe vezetett az út, ahonnan gyalogosan folytatva az utat, a szép völgyben gyönyörködtek. Visszaindulni Veszprémbe Ajkáról 16 órakor, vagy a gyorsjáráttal 18.33-kor lehetett. Az étkezést hátizsákból oldották meg.

Az elnök egyúttal és ismételten e program keretén belül hívta fel a figyelmet arra, hogy akik még mindig hátralékban vannak a tagsági díjjal, azok minél előbb váltsák ki a tagsági jegyeiket Regényi József pénztárosnál (Kossuth Lajos utca), az új tagok pedig fényképet is vigyenek magukkal

Július 6. Levelezőlapokat adtak ki a Veszprémbe építendő Cserkész- és Turistaotthon javára. A bizottság igen szép és színes lapokat bocsátott ki, melyek a helybéli könyvkereskedésben voltak kaphatók 12 filléres áron. A rajzot Marton Lajos, a nagyszerű ifjúsági rajzoló és festőművész készítette.

Július 27. Rhé Gyula határozott cikkel hívja fel a figyelmet a Cserkész- és Turistaotthon mihamarabbi létesítésére. A tervek szerint a Jutasi úton a Vasutas Torna Klub (VTC)-pálya mellett lesz egy toronyszerű épület, amelybe költségtöbblet nélkül egy világos, tágas műterem is elfér. Dr. Óvári Ferenc főrendiházi tag, dr. Orbán János gimnáziumi igazgató, Füleki Béla és dr. Szűcs Imre tanárok jelenlétében adja majd át a területet a Cserkész- és Turistaotthon céljaira, amelyet vitéz Csomay Kálmán építőmérnök jelölt ki.

Az adományozók névsora a Cserkész- és Turistaotthon javára

Veszprémi Takarékpénztár, Velty Miklós, özvegy Angeli Mártonné, özv. Kerkápoly Gyuláné, Neymayer István, Hajnóczy György, Felső Kereskedelmi Iskola tanulói 20 fő, Nagy János, Simon István, budapesti piaristák, Veszprémi Piarista Diákszövetség, Pápai Bencés Cserkészcsapat, dr. Radványi Viktor, Püspöki Jóságkormányzóság, Frick Mihály, Czermák Lipót, Horváth Dénes, Kereskedelmista Cserkészek, Simon István, Bokrossy Jenő, Népjóléti Minisztérium Elnöki ügyosztályának tagjai, Laczkó Dezső, Balogh Ernő, Deli Gyula, Szabó László, Marcsa Miklós¹⁸

Megnyílt a Menetjegyiroda

Augusztus 6-tól turista körutazási jegyeket bocsát ki a Magyar Turista Egylet, amiket a városban is lehetett már igényelni a kirándulók részére.

Augusztus 17-től megnyílt a régen várt Menetjegyiroda a Korona Szálló Városháza felőli oldalán. Itt a turisták elintézhették az utazással kapcsolatos ügyeiket, jegyeket válthattak a vidéki autóbuszokra, és szálláshelyeket foglalhatnak a városi szállókban.

Augusztus 24-én a Bakony elrejtett gyöngyéhez, a csodálatos Gaja-völgy rejtekeibe, a zuhatagos Római-fürdőhöz indult a túracapat. A résztvevők a veszprémi állomáson ½ 8-kor találkoztak. A menetjegyeiket Olaszfaluig kellett váltani. Innen gyalogosan tették meg a csaknem 15 km-es távolságot.

Turista vándorgyűlés

A Magyar Turista Egyesület ez évi vándorgyűlését Veszprémben tartotta meg október 12-én. A vándorgyűlésen dr. Zsembery Gyula ügyvezető elnökön kívül megjelent Puky Endre, a Képviselőház alelnöke és Zsitvay Tibor igazságügyi miniszter. A vándorgyűlés hivatott országos elvi kérdésekben dönteni, így messze kiható ügyek képezték tárgyszorozatának egyes pontjait.

A magyar turisták október 12-i veszprémi országos vándorgyűlése programjának megállapítása céljából városunkban időzött dr. Preiter Gyula ismert budapesti orvos, a Magyar Turista Egyesület főtitkára, aki a város vezetőségével, valamint a helybéli turista osztály első embereivel folytatott tárgyalásokat. A résztvevő turistáknak október 11-én, szombaton az esti órákban kellett városunk vasútállomására érkezni, ahol szíves fogadtatásban volt részük a városvezetőség részéről.

Másnap reggel fél nyolckor szentmisét tartottak a kegyesrendiek templomában, majd a város megtekintése szerepelt a programban. A vándorgyűlés ünnepélyes megnyitására 11 óra 30 perckor a Petőfi Színházban került sor. 13 órakor közös ebéden vettek részt, majd a társaság nagy része Fajszon, majd az örsi Malom-völgyön keresztül legyalogolt Alsóörs állomásra, ahonnan vonattal utaztak vissza Veszprémbe. Ez volt az első alkalom arra, hogy városunk kiváló fekvésével és természeti szépségével magyar turistatömegek ismerkedjenek meg. Városunk idegenforgalmának emelése érdekében mindig is fontos szempont volt, hogy turistavendégeink jól érezzék magukat a veszprémi turistatársak között.

Az október 12-i vándorgyűlésen közel 200-an jelentkeztek a vasárnapi, a Petőfi Színházban megrendezendő ünnepélyre, amelynek a díszét a veszprémi Király-díjas Dalárda és az ajkai bányászzenekar emelte.

A programjuk a következő volt:

Alkalmi hazafias dal. Veszprémi Dalárda Gaal Sándor vezényletével

Dr. Óvári Ferenc üdvözlő beszéde

Elnöki megnyitó: Laczkó Dezső értekezése

Főtitkári beszámoló. Üdvözlések, indítványok

Zászló, Himnusz

Másnap reggel szentmisével kezdődött a következő napi program a piaristák templomában, majd városkalauz vezetésével városnézésre indultak a résztvevők. Este vacsorával egybekötött ismerkedési bált tartottak a Korona Szállóban. A város nevében az Országos Szövetség részére a város díszzászlaját dr. Berky Miklós polgármester adta át, a Bakonyi Osztály nevében pedig Rhé Gyula ügyvezető alelnök köszöntötte a megjelent vendégeket.

A program során a Cserkészmozgalom nevében dr. Szűcs Imre, a kegyesrendi gimnázium hittanára szólalt fel, és támogatását kérte a turistaszövetség, a kultuskormány és az OOT képviselője felé a Veszprémben felállítandó Cserkész- és Turistaotthon javára.

Az ünnep a magyar Hiszekeggyel ért véget.

A november 1-jei, a Magyar Turista Egyesület Bakonyi Osztályának múlt vasárnapra tervezett túráját a szakadó eső elmosta. A túrát a következő vasárnapra helyezték át. A jelentkezőket az elnökség személyes levélben megkereste, s értesítette a következő, esedékes túra kiírásáról.

1931. március 4-én a Magyar Turista Egyesület Bakonyi Szakosztálya megtartotta évi rendes közgyűlését. Laczkó Dezső betegségére hivatkozva lemondott, helyére Rhé Gyulát választották meg.

Április 6-án húsvéti sétakirándulást szerveztek a Malom-völgybe, amelyen más, érdeklődő vendégeket, hozzátartozókat is szívesen láttak. A Veszprém-belső vasútállomásról 14.29-kor induló vonattal Szentkirályszabadjára érkeztek, onnan sétatúrával a Malom-völgyön át Balatonalmádiba gyalogoltak. Visszatérésre a kora esti vonattal került sor.

Április 26-án ismét tartalmas sétatúrát szerveztek, ezúttal gyalogos veszprémi indulással a Rom-kúthoz Rhé Gyula vezetésével. Vasárnap 10.30-kor gyülekeztek a Palotai úton álló Erzsébet szállodánál, onnan a Látóhegyen keresztül a litéri erdő mellett a Romkút felé vették az irányt. Érkezés után letáboroztak, majd szalonnasütés, zsványpencsenye-készítés szerepelt a programban. Visszatérni gyalog, vagy a fűzfői állomásról lehetett a 17.06-kor induló vonattal Balatonalmádin át. Az élelemről mindenki maga gondoskodott.

Május 25-e pünkösdhétfő volt. Ezúttal a szakosztály Pétfürdőre szervezte kirándulását. Indulás a reggeli, 7.25-ös vonattal történt a Veszprém-külső állomásról. A programban Öskürről Pétfürdőre gyalogolás szerepelt. Visszautazni Veszprémbe a 17.39-kor induló vonattal lehetett. A túrát Rhé Gyula vezette.

Felhívták a turisták figyelmét az éppen aktuális budapesti Turista-kiállításra (Bp.

VIII. József krt. 6.), melyen a Bakonyi szakosztály 103 képpel (fotóval) szerepelt. A kiállítást mindazon tagjaik figyelmébe ajánlották, akik június 21-ig Budapestre utaztak.

Június 7-én a MTE Bakonyi Szakosztálya következő túráját Pusztapalotára és a Kális-tóhoz vezették. A 7.05-kor induló vonattal Várpalotára utaztak, s onnan gyalogoltak Őskü irányába. Vissza Veszprémbe a 17.39-kor Várpalotáról induló vonattal utaztak. A túra vezető Bally Béla volt.

Június 15. Ezúttal egy bakonyi tájegységre esett a választás: a Római-fürdőhöz szerveztek kirándulást. Indulás reggel a veszprémi pályaudvarról a 7.51-kor induló vonattal történt Olaszfaluba. Visszaérkezés Veszprémbe a 17.39-kor érkező vonattal. E túra vezetője is Bally Béla volt.

Ekkor hívták fel a tagok figyelmét a Vármegyék és Városok Országos Mentőegyesülete által Veszprémbe július 23-tól 25-ig tartandó mentőtanfolyamon való részvételre, amire a részvételt a Vármegyei Múzeum elnökségénél kellett bejelenteni. A továbbra is fennálló egyesületi díjakat Regényi József egyesületi pénztárosnál kellett idejében rendezni.

Szeptember 20. A Balaton-felvidéki Badacsony is a veszprémi turisták kedvelt kiránduló célpontjához tartozott. A Veszprém-belső pályaudvarról 10.03-kor induló vonattal utaztak Káptalanfüredig, majd onnan a balatoni vonalon tovább Badacsonyba. A Veszprémbe érkezést 22.03-ra tervezték az ekkor érkező vonattal. A túra össztávolsága 10 km volt. A pihenőt a Rózsakőnél és a Kisfaludy-háznál tartották. A túrát Steindl Antal vezette. Az útiköltség 3 pengő 40 fillér, ami egyben vikendjegyként is szolgált.

Október 18-19-én a Magyar Turista Egyesület e napon két napos, egy éjszakai túrát szervezett a Somlóra. Veszprémből a 13.17-es vonattal indultak Devecserbe, ahova 15.01-kor érkeztek meg. A Somló-hegyen esti vacsorával és egy éji szállással fogadták a csoportot a Turistaházban. Másnap, 19-én a 17.39-kor induló gyorsvonattal érkeztek vissza Veszprémbe. Az összköltség 5 pengő volt. A túrát Karsay Sándor vezette.

December 20. Az egyesület a téli túrákat is a programjaiba vette, amely során sítanfolyamokat szervezett. Az egyesület titkárságán lehetett e nemes célú tanfolyamokra jelentkezni Füleký Béla és Mikits Ferenc sítanfolyam-vezetőknel.

1932. Az MTE Bakonyi Szakosztálya február 28-án tartotta meg a 7. évi rendes közgyűlését. Ezen a közgyűlésen Rhé Gyula elnökölt, az éves beszámolót Róth Jenő ügyvezető alelnök tartotta. Részletesen ismertette a Bakonyi Osztály 1931. évi működését, amelynek kapcsán Laczkó Dezső főigazgatónak, örökös dísztagjának, aki az egyesület megalakulása óta elnöke volt, a turistaság körül szerzett elvülhetetlen érdemeit méltatta. A közgyűlés kiemelkedő eseményét képezte az Ajka-Csingervölgyi Turista Osztálynak a Veszprémi Szakosztályba történő beolvadása is. Ennek kapcsán a veszprémi egyesület a Somló-hegyi menedékházat és a kilátót átvette. A tisztikarban és a választmányban a megüresedett tisztségeket választás útján a következőkkel töltötték be:

Választmányi tagok: dr. Horváth Lajos, Vitéz Érdy Kálmán, Balogh Géza, dr. Szűcs Imre, Zsigmond János. Vinkler Béla, Regényi József, Sebők Győző, Bagsch László, *pénztáros:* Steinecher István, *ellenőr:* Scheiner Antal

A számvevő bizottság rendes tagjai: Szigethy Ferenc, Schule Frigyes, Szeáte Sándor, *póttagok:* Hajagos Imre, Szeiberling Béla.

1934. február 11-én 11 órakor került sor a Múzeum olvasótermében az évi rendes közgyűlésre, melyre az elnökség a tagokat és az érdeklődőket tisztelettel meghívta.

Április 15-én az egyesület tagjait a szépséges Malom-völgybe, és az almádi kilátóra várták. Találkozó és indulás du. 2 órakor a Veszprém-belső állomásról induló vonatnál volt. A túrát Kiszely János vezette.

Május 6-án az MTE Bakonyi Szakosztálya a Menyekei erdőre és a Csatárra szervezett kirándulásokat. A csoport 14 órakor a Korona Szálló melletti Menetjegyiroda elől indult autóbusszal. A gyalogséta 4 km, a pihenés ideje 4 óra volt. Vissza Veszprémbe este 7 órakor indult a csoport, ahova ½ 8-kor érkeztek. A túrát Salamon Béla vezette. (A részvételi szándékot a Pósa könyvesboltban kellett előre bejelenteni.)

Május 13-án Pétfürdő és környékére indult a kirándulócsopórt, amelynek vezetője Salamon Béla volt. A vonat délután 1 óra 45 perckor a nagyállomásról indult. Az élelmezés kizárólag hátizsákból történt. Vízvételi lehetőség nem volt, vízről mindenki maga gondoskodott.

Május 21-én a szakosztály a festői Királykút-völgybe²⁰ tervezte következő túráját. A vezetője Érdy Kálmán volt.

Május 27-én Kab-hegyen és környékén kirándult a szakosztály Bally Béla vezetésével. Reggel 5 óra 15 perckor indult a vonat a belső állomásról, majd tovább a külső pályaudvarról 6 óra 8 perckor Kislődre és gyalog Úrkútra. Az élelmezést hátizsákból kellett megoldani, ivóvízről gondoskodni kellett. A társaság a 19 óra 17 perckor induló vonattal tért vissza Veszprémbe 20 óra 31 perckor.

Augusztus 26. A turisták figyelmébe ajánlották a következőket:

1933. augusztus 15-én alakult meg a Magyar Kárpát Egyesület Keszthelyi Balatoni Osztálya, mely programjába vette többek között a Keszthely környéki utak festését. Az S-jelzés Diás állomástól a Vadlány-likig és a gyenesi kápolnáig, a K-jelzés Tapolca-Lesencetomaj-Kőorra-Lesenceistvánd felé vezető gyönyörű út mentén, a P-jellel a bere-

gi vadaskerttől Székmolyón át Nemesvitára és kongóvasúti állomásra jelezték az utat, Z-jellel pedig a balatongyöröki Szépkilátótól Tapolca, Sipostorok, Sárkányerdő, Meszes-völgyön át a törökpusztai országútig jelölték az útvonalakat. A jövőben valamennyi turistát várják e sétautak felfedezésére és bejárására.

A Magyarországi Kárpát Egyesület Dél-Bakonyi Osztálya szeptember 8-án, 9-én a bakonyi turistanap keretében önálló osztállyá alakult át, amelyet nívós városi program keretén belül ünnepeltek meg. A program a következőképpen alakult: 8-án 11 órakor díszközgyűlést rendeztek a Városháza nagytermében. Du. 2 órakor gyalogtúrát szerveztek a Malom-völgybe. Este 8 órakor társas vacsorára, és ismerkedési estre került sor a Korona szálló különtermében. 9-én egész napos túra indult Sándor-major-Zörög-tető-Csesznek-Zirc térségébe.

A Turistaszállás egyik szobája

Ezzel párhuzamos programként – a kettős ünnepeket kihasználva – szeptember 8-án délután Veszprém állomásról indult útnak a Bakonyi Szakosztály turistacsapata is. Szentkirályszabadjáig vonattal, onnan gyalog Malom-völgy-Megyehegy-Romkút-Litéri erdő- Nagykilátóhegy-Veszprém útvonalon. Találkozás $\frac{3}{4}$ 2-kor volt a Veszprém-belső állomáson. Költség: 40 fillér, igazolvánnyal 26 fillérbe került. A túrát Korein Jánosné vezette.

Szeptember 9-én egésznapos túrára várták a turistákat. A Veszprém-Vinye szakaszt vonaton tették meg, s gyalog indultak el a Zörög-tető-Csesznek vár-Cuha-völgy-Zirc útvonalra. A költség 2 Pengő 40 fillér volt, igazolvánnyal 2 pengő. Vezette: Kulcsár Aladár.

Szeptember 9-én a dél-bakonyi turistaosztály is kirándulást szervezett a Nosztori-völgybe. Ők du. 1 órakor a Menetjegyirodától indultak autóbusszal. Az ételmezés kizárólag hátizsákból történt, ivóvizet a helyszínen biztosítottak a szervezők. A 2 km-es gyalogséta után 4 óras összpihenővel 19.50-kor indultak vissza autóbusszal Veszprémbe. A részvételt a túra előtti nap 12 óráig Pósa könyvkereskedőnél kellett előre bejelenteni. A vezető Tanka Sándor erdőtanácsos volt.

Szeptember 23-án a szakosztály ismét a közkedvelt turistaközpontba, a Cuha-völgy-

be indult túrára, amire a jelentkezést Regényi József órásmesternél lehetett leadni. A túra 90 fillérbe, igazolvánnyal 60 fillérbe került. A vezető Havas István volt.

Szeptember 30-án a turista szakosztály részt vett a Ság-hegyen a Trianoni Kereszt felavatásán. Az avatást Takács Tolvai József végezte. Ugyanezen a napon a döbrönteit várta az úticél, mert itt tartották a 61. Országos Kárpát Vándorgyűlést. A csapatot Árok-szállási Sándorné kalauzolta.

Október 7-én, vasárnap egész napos túrát indított a Szakosztály. Gyalog indulás Veszprémből, városi erdő-Faisz-Gellért-hegy-Sándorhegy-Kéki források-Tamás hegyi barlang-Balatonfüred útvonalon. Onnan vonaton vissza Veszprémbe. A találkozás vasárnap $\frac{3}{4}$ 8-kor az Erzsébet-szobornál volt. Az étkezés hátizsákból történt. Költség 1.30 P, igazolvánnyal 90 fillér. A túrát Havas István vezette.

Október 16-án Pannonhalmára indult a túra, amelyet dr. Karsay Sándor szervezett. 7.04-kor a nagyállomásról induló vonattal érkeztek meg a célállomásra. Az élelmezés hátizsákból történt, ivóvíz a helyszínen biztosított volt. A gyalogséta kb. 2 km-es távjának megtétele után a du. 2.32-kor induló vonattal érkeztek meg Veszprémbe 5.21-kor.

Október 21-én a következő túrát bonyolította le az egyesület: Veszprém-Eplény vonaton, onnan gyalog Ámos-hegy-Malomréti völgy-Hajagosi erdő-Alsópere-Szúnyogvölgy-Öreg Futóné-Kálistó-Bátorkő vára-Várvölgy-Várpalota, onnan vissza vonaton Veszprémbe. A résztvevők Veszprém állomáson találkoztak $\frac{3}{4}$ 7-kor. Költség: 2.10 P. Gyalogolás: 27 km, ami a bakonyi szakasz leghosszabb turistaútvonala is volt egyben, kiszállási lehetőség nélkül. Kifejezetten a gyakorlott túrázókat várták ennek az útvonalnak a megtételére. A túrát Árok-szállás Sándor vezette.

November 4-én a rendes havi összejövetelét tartotta a Magyar Turista Egylet Bakonyi Szakosztálya a Kaszínó²¹ kistermében. A rendezőség a tagokon kívül a barátokat, ismerősöket és a hozzátartozókat is szeretettel várta.

A rendes havi közgyűlésre december 19-én került sor a Korona Szálló nagytermében.

Az összejövetelen Rhé Gyula múzeumi igazgató tartott tartalmas előadást a bakonyi turistaságról.

1935. április 2-án felhívást intézett a város, amelyben kérte a turistákat és az érdeklődőket, hogy fényképeken növeljék a propagandát Veszprémnek. Amatőr kiállítást kívántak létrehozni a tájképekből, és a közelgő Szent István jubileumi év alkalmából minél több turistát csalogatni a városba.

Április 14. Megjelent a város propaganda-levelezőlapja, amelynek a célja az volt, hogy a magánlevelezést bevonják az idegenforgalmi propagandába. A lapok használatával részt lehetett venni a város idegenforgalmi pályázatán, amely értékes nyereményekkel kecsegtetett.

Szeptember 15. Horthy Miklós-kilátót avattak az Alsóörshöz tartozó Csere-hegyen, amelyen a veszprémi turisták is szép számmal vettek részt, és képviselték városunk turistatársadalmát.

A szakosztály ez évi legjelentősebb programjai között szerepelt még a Laczkó Dezsőről elnevezett (a Bakonyi Turista Osztály első elnöke volt) forrás befoglalása és felavatása. A felavatáson valamennyi tag megjelent, a felavató beszédet dr. Lóczy Lajos mondta, a közönséget dr. Cholnoky Jenő, az MTE országos elnöke köszöntötte. Az

ünnepségen részt vett még a Magyar Turista Egylet Bakonyi Szakosztályának valamennyi elöljárója és képviselője.

December első heteiben sioktató filmek bemutatása zajlott a téli sportélet fellendítése érdekében a Hungária Mozgóképszínházban. Előadásokkal egybekötve filmbemutatókat szerveztek, amelynek előadói Heister Géza síkapitány és Kővágó Ferenc, a Magyarországi Kárpát Egyesület titkára voltak. A műsort élvezetes és tanulságos bemutató színesítette.

1936 kiemelkedő év az idegenforgalom és a turistaság történetében. A Bakonyi–Balatoni–Veszprémi Ünnepi Hetek ünnepségsorozat keretében a szakosztály ebben az évben nagy gondot fordított az ezeréves emlékek ápolására, a túraútvonalak és az úthálózat karbantartására, a műemlékek, látnivalók megóvására. Ezért túráikat gyakrabban a Balaton-felvidékre vezették, s minél több kirándulót csábítottak a szép utak bejárására és felfedezésére.

A Bakonyi Szakosztály értesítette rendes tagjait és a nagyközönséget, hogy a Hősök Kapujának felavatására május 24-én ünnepélyes keretek között kerül sor, s aki teheti, vegyen részt e nívós ünnepségen.

31-én a Magyar Turista Egyesület Bakonyi Szakosztálya 10 éves jubileuma alkalmával leplezték le Veszprémben Laczkó Dezső mellszobrát.

Június 1-jén a Papod-tetői kilátó felavatására várták a gyalogoló turistákat. Rhé Gyula a Betekints-völgy és az Aranyos-völgy egyes pontjain padok felállítását és az utak mentének fásítását javasolta és szorgalmazta.

1937. Veszprém, gondolva az idegenforgalom gyors fellendülésére, telket ad a Turistaház felépítésére. Már korábban is felvetődött a Cserkészotthon és Turistaház körüli tervek elindítása.

Július 11. Megérkezett Budapestről a Veszprémről készített propagandafilm, amelyet 1938-ban, a Szent István jubileumi év alkalmából terveztek bemutatni a moziban. A filmet budapesti operatőr és technikai munkatársak készítették el, a narrátor viszont egy veszprémi illetőségű tanár.

Október 17-én a Kab-hegyen a Dunántúl legszebb kilátótornyát avatták fel, amely ünnepségen részt vettek a szakosztály rendes tagjai és érdeklődők. A torony 12 méter magas, tiszta tölgyből épült beton alapozással. Az ünnepségen részt vettek az MTE budapesti elnöksége, György Endre alelnök, dr. Peitler Gyula főtitkár, aki az avatóbeszédet is mondta, dr. Karsay Sándor, a bakonyi osztály elnöke.

Az ünnepség után ebéd, mulatozás várta a több száz résztvevőt, akiket Zsófia-pusztán Nirnsee Pál saját telkén és kúriájában fogadott.

Október 31. Laczkó Dezső szobra leleplezésekor a Bakonyi Szakosztály koszorúját a Turistaegylet nevében Bokrossy Jenő városi főmérnök helyezte el.

December 5. Átszervezik Veszprém idegenforgalmát, amely következtében a turistáink programjaiban is jelentős változások történnek.

1938. április 3.-án, vasárnap 11 órakor az MTE Bakonyi Szakosztálya a Városháza tanácsstermében évi rendes gyűlést tartott a következő tárgysorozattal:

Elnöki megnyitó

Jelentés az 1937. évi működésről

1937. évi számadások előterjesztése
1938-as költségvetés előterjesztése
Általános tisztújítás
Indítványok
Zárszó

Szent István turistavándorlás

A Magyar Turista Egyesület 50 éves jubileuma egybeesik Szt. István halálának 900 éves évfordulójával. Ez adta a gondolatot az Magyar Természetbarát Szövetségnek, hogy Csonka-Magyarország keleti és nyugati határszéleit egységes K(ék) csík jelzésű turistaúttal kössék össze. Ezt a közel 1000 kilométeres utat, mely csonka hazánk természeti szépségeiben leggazdagabb részein visz át, stafétszerűen járják végig a Szt. István vándorlás résztvevői.

Április 12-ig 3 túrával Alsóörsre ér a Szent István turistavándorlás, hogy a nagyhét utolsó napjait Veszprémben tölthessék. Április 15.-én, nagypénteken de. a Horthy-kilátónál fogadják a Bakonyi Szakosztály tagjait és az érdeklődőket. Innen Karsay Sándor, a Bakonyi Szakosztály elnöke vezetésével a Malom-völgy-Szentkirályszabadja-Nagykilátó érintésével gyalognak be Veszprémbe. Szombat pihenőnap, ennek programját a város megtekintése, a Laczkó-forrás sétaút, dr. Gutheil Jenő előadása, s a múzeum megtekintése tölti ki. Húsvét vasárnapján a szentmise után az Aranyos-völgyön át a Papodra, Lókúton át Zircre vándorolnak.

Június 12-én a MTE BSz túraprogramja: Veszprémből gyalog indultak a Menetjegyiroda elől 7 órakor, s onnan a Szent István utca-Rabkert-Jutasi csererdő-Esztergályos-völgy-Gyertyánkút volt a cél. Vissza: Gyöngyös-hegy-Kisbükktetőn keresztül Márkó vasútállomásra, ahonnan a 19.40-kor induló vonattal tértek haza. A túrát Saáry Mária vezette.

Június 26-án, vasárnap ismét útrakeltek a természetjárók: az 5 óra 05 perckor induló vonattal Kislőd állomásig utaztak. Innen gyalogoltak a Csalányos-völgyön és Úrkúton át a Kabhegyre. Pihenő, ebéd a kilátónál. Délután gyalog sétáltak Nagyvázsonyig, s innen este 7 órakor autóbusszon utaztak haza. A túra vezetője Karsay Sándor volt.

Június 29-én, Péter-Pál napján Porva-Csesznek állomásig a 7 órás vonattal keltek útra. Innen gyalog Porva falu-Kék-hegy-Köris-hegy-Parajos-tetőn át vezetett az út Bakonybélbe. Vissza a 17.40-kor induló autóbusszal érkeztek Veszprémbe 18 km megtétele után. A túrát Füleky Béla vezette.

Július 3-a helyett július 30-ra halasztották a somlói Szent István-kilátó avatását, melyet a betegeskedő Rott Nándor megyés püspök helyett P. Uzdróczi Zadravec István avatott fel. A rendezvényre a veszprémi turisták is meghívást kaptak, amelyen más turistacsoportokat is fogadtak.

1939. április 3-án, hétfőn du. 6 órakor a Városháza termében rendes évi közgyűlést tartott a MTE Bakonyi Szakosztálya, amelyre tagjait és barátait tisztelettel fogadta az elnökség.

1940-ben már nagy népszerűségnek örvendett a turisták körében a veszprémi

Szeglethy utcai Turistaszálló. A 4 terem, a 3 szoba és a konyha kitűnő szolgálatot teljesített a városunkba érkező, megfáradt turistáknak. Gondnoka Bodrogi István volt, akit egyben kiváló dalszerzőként is ismertek a városban.

1941. július 23-án Laczkó Dezsőről elnevezett sétautat létesített a város a VTC-pályától a Rhé Gyula-pihenőig.

1943. november 14-én az MTE BSz a Korona Szálló „Büntető borozójában” tartotta évi rendes közgyűlését. A csekély létszám miatt azonban elhalasztották, így egy héttel későbbre, 21-ére hirdették meg az összejövetelt. Ekkor a megjelentek létszámától függetlenül az évi rendes zárszámadó jóváhagyó közgyűlést megtartották.

A városi közgyűlés dr. Szűcs Imre, dr. Wolf Lajos és Kárpáti Sándor felszólalása után a katolikus diákokthoz javára a Szt. Margit-templommal szemben lévő terület átengedte.

A II. világháború borzalmas pusztításai városunkat sem kímélte. Az évtizedes hagyományokkal működő városi egyesületek elvesztették addigi jelentőségüket, elvesztették tagjaik jelentős részét, kevésbé találtak megfelelő kapaszkodót az új korszak szellemiségében, így sajnós, áldozatai lettek a tomboló politikai viharoknak.

Az új korszak már új szellemiséget kívánt. 1950-től az újonnan megalakuló tanácsrendszer szárnyai babusgatták a még zsenge újrászerveződő csoportokat, klubokat. A Turista Egyesület neve is megváltozott, s Természetjáró Társadalmi Szervezet néven jelenik meg a médiákban is. Nagy lesz az igény a természetjárásokra, mint tömegmozgalomra, a vállalatok többségében egyre több turistaklub szerveződik, turistaházakat létesítenek a Bakonyban és a Balaton-felvidék különböző tájegységein. Ezekben a programokon a veszprémi turisták is jelentős számban vettek részt, sőt, önkéntes társadalmi munkát végeztek a turistautak és a turistaházak felújításában, rendbetételében.

JÁKÓI BERNADETT

FORRÁSOK

VH= Veszprémi Hírlap c. helyi lap (EKMK-helytörténeti részleg)

VV= Veszprémvármegye c. helyi lap (EKMK-helytörténeti részleg)

<i>Sziklay János</i> : Veszprém, mint....	VH 1926. dec. 25. 3. p.
Részleges tisztújító és rendkívüli városi közgyűlés	VH 1930. máj. 18. 3. p.
<i>Rhé Gyula</i> : Cserkész turistaotthon	VH 1930. júl. 27. 3. p.
Városi közgyűlés	VH 1930. márc. 30. 4.p.
Megindult a veszprémi Cserkész -és Turistaotthon	VH 1930. ápr. 13. 7. p.
<i>Salamon Béla</i> : Idegenforgalmunk Fellendülése	VH 1932. máj. 1. 4. p.
Filléres vonatok, turisták és az idegenforgalom	VH 1932. máj. 8. 3-4. p.
<i>Salamon Béla</i> : A természetbarátokhoz	VH 1933. ápr. 2. p.
<i>Salamon Béla</i> : Természetbarátok és turisták	VH 1933. júl. 9. 4.-5. p.
<i>Salamon Béla</i> : Turistabeszámoló	VH 1933. dec. 10. 9. p.
	VV 1938. márc. 27. p.
	VV 1938. ápr. 10.
Telekkönyv 1940-43	Szeglethy utca 2. Turistaszálló adatai

Veszprémi élmények 1944-46-ban

Gyulafehérvártól Veszprémig

Gyulafehérváron 1931-ben virradt rám az élet. Megérkeztem egy, a nacionalizmustól túlfutott, nagyon áldatlan világba, eggyel gyarapítva a nemkívánatos kisebbségi magyarok számát.

Apám a pénzügy-igazgatóságon volt tisztviselő. Anyám a háztartást vezette. A városban laktak a nagyszüleim is anyám két testvérével, Jóska bátyámmal és Irénke néném-mel. Toncsi (Antal) nagybátyám Budapesten volt egyetemista, majd állástalan mérnök. A családhoz tartozott még Panni. Fiatalon, román cselédlánycént került hozzájuk. Amikor megszülettem, már régen nem cselédnek, hanem családtagnak számított. Apám szülei már nem éltek, két nővére, Rózsika és Katinka nénik Nagyenyeden, Zoltán bátyja pedig Kolozsváron lakott. Hét évvel utánam megszületett Zoli öcsém.

A bécsi döntéskor, 1940-ben, a román állam apámat sok magyar sorstársával együtt „áthelyezte” Észak-Erdélybe. Désen a családunk még két testvéremmel, húgommal és Pali öcsém-mel gyarapodott.

Amikor 1944-ben közeledett a front, apám nem kívánta Romániát viszontlátni: *„Nem szánom a gyerekeimnek azt a sorsot, ami nekem jutott. Az oroszok elől nem tudok elmenekülni, mindenhol utolérnek, de a románok elől igen. Mindegy, hogy hova kerülünk, csak olyan hely legyen, ami a háború után is magyar marad”*. Az addig nem túlságosan vendégszerető magyar állam akkor már segített, számolatlanul adta az áthelyezéseket a nagycsaládosoknak. A civil vasúti forgalmat viszont a nagyarányú katonai szállítások miatt leállította. Jobb híján egy német katonai teherautó platóján jutottunk el Debrecenig. Onnan magyar katonák menekítettek tovább Budapestre. Anyám keresztanyja, Kamilla néni fogadott be minket. Hozzá érkeztek Erdélyből két nap különbséggel Toncsi és Jóska nagybátyám is állapotos feleségeikkel. Így aztán a szoba-konyhás lakásban felettébb sűrűn voltunk. Felénk és felettünk pedig dübörgött a háború. Szerencsésen túlélünk néhány amerikai bombázást, s még sok szép élményre számíthattunk.

A végállomás

Egyik nap Jóska bátyám gondolt egyet, fogta a vándorbotot, a feleségét, és felkerekedett. Mi szél fújta éppen Veszprémbe, azóta sem tudtam meg. Írt, hogy lakást szerzett, mi is elférünk benne, jöjjünk utána. Ajánlatát érdemes volt megfontolni, s szerencsénkre, apám ismét világosan látott:

„Ezek az örült nyilasok aligha fogják Budapestet súlyos harcok nélkül feladni, különben sem ők döntenek, hanem a németek. Nekik a magyar főváros egyáltalán nem drága, ha ezzel saját hazájukat védhetik. Márpedig bebizonyosodott, hogy ebben a háborúban egy nagyváros a legjobb erődítmény. Tartani fogják tehát, amíg csak lehet. Akkor pedig,

még ha a harcokat túl is élnénk, az éhenhalásra itt lenne a legnagyobb esélyünk. Tehát megyünk...

S ment is a minisztériumba. Ott már régi ismerősként fogadták: „*Veszprémbe akar menni? Jó. Meg is várhatja, amíg megírjuk az áthelyezést.*”

Másnapra teherautót rendelt, amit azonban reggel hiába vártunk. Bement a céghez reklamálni. Közben nagy késéssel mégiscsak megérkezett az autó. A „kedves”, ezúttal civil sofőr sem várni, sem a rakodásnál segíteni nem volt hajlandó, sőt, a barátnője személyében „kocsikísérőről” is maga akart gondoskodni. Tiltakozásunknak néhány „érdeklődő” megjelenése is nyomatékot adott. Így a hölgy végül helyben maradt, a rakodás viszont nekünk jutott. Toncsi bátyám nem volt otthon. Így szegény törékeny édesanyámmal kellett mindent felpakolnunk. Mire apám hazaért, már nyomunk sem volt. Másnap vonattal jött utánunk.

Ismét úton voltunk. Ez most nem volt kalandos utazás, csak kényelmetlen. A végig haragot tartó sofőr mellett anyám ült a két kisebb testvéremmel. Én Zoli öcsémmel a platon. Ismét november volt, borult ég, szürke, szomorú idő.

Éppen négy éve, ugyancsak novemberben kezdődött hosszú vándorlásunk. Akkor reményekkel telve indultunk feltámadni látszó hazánkba, most a teljes összeomlás felé tántorgó Magyarországon kerestünk olyan zugot, ahol talán megúszhatjuk, hogy maguk alá temessenek a romok. Már nem Magyarország feltámadása, a trianoni lelketlen ítélet megváltoztatása volt a tét, hanem a pusztta túlélés nemzetnek, családnak, egyénnek egyaránt.

Athajtottunk a másik, nagyobb, még nevezetesebb Fehérváron, nagy királyaink koronázó- és temetkezőhelyén. Átutazva keveset láttam belőle, de az szép volt. Akkor még nem tudhattuk, mennyit fog szenvedni a háborútól ez az ősi városunk is, s mi minden válik ott is rommá.

További egy órás út végén feltűnt a láthatáron jövendő lakhelyünk. Érdeklődve néztem a kibontakozó városképet. Meg sem fordult a fejemben, hogy életem valószínű végállomására érkeztem.

Az első benyomásom kifejezetten kedvező volt. Erdélyi szemnek a dimbes-dombos fekvés, a kanyargós utcák nagyon is megfeleltek. Méretei is Gyulafehérvárhoz és Déséhez hasonlóak voltak. Azóta az előbbieket alaposan túlszárnyalta. Később, amint jobban körülnézhettem, egyre többet fedeztem fel a szépségéből. Láttam a várat mindkét oldalról, tetszett is nagyon, de akármilyen nevetségesen is hangzik, nem tudtam, hogy micsoda. A vár fogalmát számomra a hatalmas alapterületű Vauban-rendszerű gyulafehérvári erődítmény jelentette.

Kissé furcsállottam, hogy a város főutcája – a Kossuth Lajos utca – képletesen szólva egyenesen nekiment egy vaskereskedésnek. Mivel az a lejtő alján keresztben állt – mint mesélték –, időnként egy-egy autó is betévedt a kirakatába, s vezetőiknek, ha nem is vásárolni mentek, volt mit fizetniük.

Természetesen, ma is meg tudom mutatni minden irányban a város akkori szélét, s még sok mást is mesélhetnék a régi Veszprémről. Oktalanság lenne azonban Veszprém leírásába bonyolódnom. Megtették azt mások az enyémnél sokkal nagyobb tárgyismerettel. Legfőképpen pedig azért szükségtelen, mert itt fekszik Magyarországon. Nem

fenyegeti az a veszély, hogy ugyancsak gazdag történelmének emlékeit bárki el akarná pusztítani. Akárki akármikor megnézheti, megtelepedhet benne, s megszeretheti ugyanúgy, ahogy az évtizedek során én is megszerettem, s második hazámmá vált. Addig azonban még elég sok „élvezeten” át kellett esnem.

A lakás, az azóta lebontott Cserháton, enyhén szólva nem volt összkomfortos. Ismét csak egy szoba-konyha, amelyben, igaz, most „csak” nyolcan szorongtunk. Ráadásul a wc „leve” időnként befolyt a szobába. Hogy mikor és mi okból választotta ezt az utat, annak törvényszerűségeit nem tudtuk kifürkészni. Következésképp az „árvizeletet” természeti katasztrófának kellett tekintenünk.

Itt ért a háború alatt az egyetlen német atrocitás. Egy részeg, állítólag frontról jött katona szállást keresett. Amikor mondták neki, hogy lennénk itt már nélküle is éppen elegendő, ordítani kezdett: Ha kevés a hely, majd kimegyünk mi az utcára. A nagybátyám elszaladt a parancsnokságukra. A szerencsétlen, dühöngő katonát percekkel belül elvitte az őrző.

A frontnak volt egy roppant kellemetlen szokása, állandóan utánunk jött. Két hónap alatt Erdélytől majdnem Veszprémig követett. Újra hallgathattuk a nem is olyan távoli ágyúdörgést.

Veszprém akkortájt „néprajzilag” meglehetősen tarka volt. Rengeteg volt a menekült, ugyanakkor a született veszprémiek közül sokan eltávoztak, ki falura a várható légitámaszok miatt, ki nyugatra a közeledő front elől.

Anyám ismét élelmessé vált. Talált egy félig üresen álló, szép, kertes házat az állomás közelében, a Balaton utcában. A lakáshivatal és a vidékre költözött tulajdonos megbízottjának hozzájárulásával beköltöztünk. A lakás másik felét a német hadsereg már lefoglalta, de még így is maradt egy szép, nagy szobánk és egy ugyancsak nagy konyhánk. Tisztában voltunk azzal, hogy ez az állapot nem lehet végleges, (nem is lett az), hiszen a tulajdonos előbb-utóbb haza kíván térni. Mindenesetre átmenetileg viszonylag emberi körülmények közé kerültünk, már amennyiben a háborús állapotot emberinek lehet nevezni.

Veszprémi gyereket egyet sem ismertem. Szüleim is nagyon tartózkodóak voltak. Abban az ordas időben célszerű volt minél szürkébbnek és ismeretlenebbnek maradni. Bár nekünk semmiféle „bűnünk” nem volt, nem tudhattuk, kiből mi lakik, s egyetlen elejtett szót ki hogyan facsar ki és ad tovább a pribékeknek.

Az emberek beszéde is szokatlan volt a fülemnek, a „veszprémies” kiejtést még meg kellett szoknom. Néhány szót, mint például „tik” (tyúk), meg sem érttem. Meglepett, hogy a helybelieknek mennyire nem volt „szókincsük” a káromkodáshoz. Erről akkor győződtem meg, amikor a lakásunk előtt egy kocsisnak nézeteltérése támadt a lovával. A vita tárgyát a „menni, vagy nem menni” egyáltalán nem filozófiai indíttatású kérdése képezte. Mivel a kocsi elé a ló volt befogva, elítélendő maradi álláspontot képviselt, ellentétben a kifejezetten progresszív szellemű kocsisal. Az utóbbi szóbeli „érvelése” egészen lesújtott. Egyetlen trágárságot ismételtetett szakadatlanul. Elképzeltem, mit hoztak volna ki ebből a szituációból a székely legények. Ők akár percekig is tudták cifrázni anélkül, hogy ismétlésekbe bonyolódtak volna. Szégyellni kezdtem magam a ló előtt. Már arra gondoltam, hogy kölcsönzők néhány „szakkifejezést”, amikor az ostor

csattanós „argumentumai” mégiscsak meggyőzték szegény páriát, hogy a választás lehetősége itt csak elméleti, ő összesen egy közül választhat, haladóvá kell válnia. Az egy közül választás magasabb rendű demokráciáját később nekünk, emberszabásúaknak is alaposan be kellett gyakorolnunk.

A ház német oldalán állandó népvándorlás volt. A lakást ugyanis a frontra menő, vagy onnan visszatérő katonák átmeneti szállásként használták. A katonák a Wiking páncélos hadosztály egységeihez tartoztak.

Gyakran bejöttek hozzánk is, ezt azt kérdezni vagy kérni. Előfordult, hogy valamelyikük rossz fát tett a tűzre. Szokásuk volt a jéghideg verandán, ugyancsak hideg vízben derékig megmosdani. Minket a gondolattól is kirázott a hideg. Egyszer anyám tetten érte egyiküket, amint a kérdezetlenül kölcsönvett mosogatótálban tisztálkodott. Ráripakodott: „Das ist die Mode im Deutschland?” (Ez a szokás Németországban?) A „bűnös” pedig úgy hallgatott, mint a rajtakapott csintalan gyerek. Pedig amikor felvette a zubbonyát, a kitüntetések hosszú sora bizonyította, hogy találkozott már anyámnál veszedelmesebb ellenfelekkel is.

Láttam közöttük velem körülbelül azonos korú gyereket. Hallottam, hogy éjszaka sírt, és az anyját hívta. A veteránok – legfeljebb húsz évesek – vigasztalták. Másnap, röstellvé, hogy hallottuk, elmondták, most esett át a tűzkeresztségen. Mindezeket anyám fordította le, mert akkor még nagyon keveset tudtam németül. A katonai szakkifejezések viszont egész tömege ragadt rám. Hiába, akkor az volt a divat.

Hideg volt náluk is, nálunk is. Egyszer az egyikük azzal az indítvánnyal állt elő, hogy szerezze a fűtőanyagot, csak menjek vele elhozni. El is vitt egy őrizetlen raktárhoz, megállt az ajtóban géppisztollyal, és mutatta, hogy szedjek össze annyi fát, amennyit csak elbírnék. Már hazafelé tartottunk, amikor rájöttem, hogy aligha jártunk egyenes úton, mert ha ez az ő készletük lett volna, egészen más „szertartások” szerint szereztük volna be a tüzelőt. Azért persze vissza nem fordultam, alighanem fenéken is billentett volna.

Egyik nap meglepetésemre román beszédet hallottam. „Vendégünk” jóképű, elegáns, fekete ruhás páncélos hadnagy volt. Szavait ezúttal apám fordította, s ahogy beszélt, kibontakozott hátborzongató története. Röviden: A román hadsereg tisztje volt, összeveszett a parancsnokával, és a vita hevében lelőtte. Tisztában volt vele, hogy ilyesmiért a világ minden hadseregében halálbüntetés jár. Még mielőtt letartóztatták volna, gyorsan jelentkezett az SS-be. Egyszer még a Szovjetunió területén önként vállalkozót kértek egy nagyobb zsidó csoport legyilkolására. Jelentkezett. „Miért ne? Odaülhetek a gépfegyver mögé.” Közben kedélyesen mesélte, mennyire bolondulnak érte a lányok, hány „menyasszonya” van a különböző városokban. A legborzasztóbb az volt, hogy mind a kettőt el lehetett hinni, jóképű volt és egyáltalán nem nézett ki tömeggyilkosnak, és az undorunkat is ajánlatos volt leplezni.

Karácsonykor a szomszéd szobában ünnepeltek a németek. Most nem kemény katonanótákat énekeltek, hanem nagyon is emberi, polgári dalokat, csendesesen, kultúráltnan. Az utcán pedig egy páncéloson ülve – miközben nagy pelyhekben hullott a hó –, csendesesen dúdolta egy katona a „Stille Nacht”-ot. Éjszaka viszont nagy szaladgálásra és lövöldözésre ébredtünk. Már kezdtük azt hinni, hogy megjöttek a „felszabadítók”, de aztán tisztázódott, egyszerűen csak az történt, hogy egyesek az „ünneplésnek” ezt a

módját választották. Németek voltak-e, vagy nyilasok, nem sikerült eldönteni, mert a csizmatalpak és a fegyverek egy nyelven beszélnek.

Az új évben váratlanul a németek lendültek támadásba. Offenzívájuk azonban a végső kifejeletet illetően nem tévesztett meg minket. Sikereik nyilvánvalóan csak átmenetiek lehettek.

Ekkor székesfehérvári menekülők tömege lepte el a várost, nagy részük meg sem állt Németországig. Ők már szereztek közvetlen tapasztalatokat, tudták, miért teszik. Élmenybeszámolóikból fenyegető kép rajzolódott ki. A családban is felmerült, talán mégis nekünk is menni kellene. Apám azonban itt álljt parancsolt: *„Valószínűleg nehéz idők várnak ránk, de magyarok vagyunk, a magyar sorsot vállalni kell. Németország nem a mi hazánk.”*

Jóska bátyám egészen más megfontolásból, egyelőre szintén maradt. Örök optimizmusával most a nagy, német általános támadás kezdetét vélte felfedezni. Ha látott néhány páncélost a front felé menni, az szerinte a nagy átcsoportosítás kezdete volt a kétségtelen, döntő győzelemhez. Ha viszont sebesültszállító autók sora jött visszafelé, neki ahhoz is volt rózsaszín szemüvege: *„Mégiscsak az oroszok győznek, de nem baj, amiket róluk terjesztenek, mind rémhírek, meglátjátok milyen korrektek lesznek.”* Hát mi meg is láttuk, hanem ő a feleségével az utolsó pillanatban mégiscsak elmenekült.

A németeknek – amint az várható is volt –, nem sikerült előretörniük az ostromlott Budapestig. Nemsokára Buda is elesett. Ezek után már nem értettük a német vezérkart, miért folytatták egy mellékhadszíntéren még márciusban (!) is a támadó hadműveletet. A Veszprém közelében dúló harcokról áttekintésem nem volt, nem is lehetett. Kitűnő leírás található róluk Veress D. Csaba: A balatoni csata című munkájában. A magam részéről mindössze annyit tehetek hozzá, hogy mint át- és túlélő, a környékünkön lejajlott eseményeket tanúsíthatom.

Kemény tél volt, a környéket magas hó borította. Mégis, az utakat folyamatosan tisztán tartották, a hóékék le, s fel jártak szakadatlanul. Azóta ezt is túlhaladta a „fejlődés”. Mihelyt tizedannyi hó lehull, azonnal „kritikus helyzet” alakul ki az utakon. Úgy látszik, időközben a havazás váratlan jelenséggé vált.

Veszprém a németek közvetlen hadtápterülete volt. Sok tank, egyéb páncélozott jármű és teherautó volt mindenfelé. Három harckocsi, ha jól emlékszem, Pz IV-esek, a lakásunkkal szemben levő kertben volt beásva. Még azt is megengedték, hogy belülről megnézzem, hiszen a legénység nagy része csak néhány évvel volt idősebb nálam.

A sok német jelenléte meghívást jelentett a szovjet légiőröknek. Jöttek is szépen, menetrendszerűen. Hat hétig – rossz időjárás miatt egy hét szünettel – naponta, pontosan hét órakor tették tiszteletüket.

Korszerűtlen gépek voltak, kis sebességgel és aránylag apró bombákkal. Napközben a vadászok könnyen leszedték volna őket, este viszont vidáman röpködtek. A légvédelmi ágyúk jól ismert rövid sorozatai kellő kísérezénet szolgáltattak, de hasznuk legfeljebb annyi lehetett, hogy a gépek így mégsem repülhettek be az ablakon, tisztos magasságban azonban eléggé láthatatlanok maradtak. Annál jobban láttak őket, mert serényen potyogtatták a „Sztálin-gyertyáikat”. Ez volt a ledobott termitbombák népies neve.

Az amerikai szőnyegbombázások után ezeket a légitámadásokat már nem vettük túl-

ságosan komolyan. Apámmal ketten a kertben árnyékba húzódva néztük a tűzijátékot, és feszültségünket tréfálkozással próbáltuk levezetni. Nem hősködésből tettük. Valahogy megnyugtatóbb volt kint szembenézni a veszéllyel, mint a lakásban, vagy egy semmitől sem védő óvóhelyen várni a kiszámíthatatlant.

A németek minket látva csóválták a fejüket és fedezékbe vonultak. Nyilván ezeknek a tapasztalt katonáknak volt igazuk, hiszen ha az oroszok nem is dobáltak ötszáz kilós bombákat, azért a „mutatvány” egyáltalán nem volt veszélytelen. Erről alkalmam volt rendszeresen meggyőződni, amint másnap a városban járva számbavettem a friss romokat. Halott, vagy sebesült addigra már nem volt – nyilván elszállították őket –, vértócsában fetrengő, megmerevedett, vagy kidöntött belü lötetemet viszont láttam nem is egyet.

Aztán jöttek, már nappal is, modernebb repülő. Egy zsidó férfi, akinek „árja” felesége volt, befalazta magát a saját lakásában. Így próbálta túlélni a szörnyű időket. Amilyen balszerencséje volt, egy bomba szépen „lebontotta” a falat. Talán fel sem tűnt volna senkinek, ha pánikba esve nem ered futásnak. Sajnos, akadt valaki – embernek nem nevezném –, aki kiabálni kezdte, hogy zsidó. Sárga csillag nem volt rajta, tehát nyilván személyesen ismerte. A németek hegyezték a fülüket, de a magyar szót nem értették. Was? – kérdezték. És akkor a gyalázatos németül is elkiáltotta, hogy „jude”.¹

A Waffen SS harcoló alakulat volt a legkeményebb fajtából, de a hóhércmunka nem tartozott a feladatai közé. Most mégis, ezek az egyébként normálisan viselkedő fiatalemberek, mint a vadászbecs rohantak utána. Íme, milyen erkölcsi rombolást tud végezni a fanatikus ideológia még egy kultúrált népben is! El is fogták szegényt. Ott vitték el előtünk. Tudomásom szerint valamilyen csoda folytán túlélte a háborút, de idegroncs maradt, egyesek szerint megzavarodott.

A nyilasok pedig egyre jobban dühöngtek a szó klinikai értelmében. Egyre-másra jelentek meg a falragaszaik, a visszatérő fenyegetésük minden esetben a „felkoncolás” volt. Az egyik plakát láttán megfagyott bennem a vér. Már az 1930-ban születetteket is behívták. Öt hónappal voltam csak fiatalabb náluk.

Mindazokat, akiket katonaszökevényeknek minősítettek, kivégezték. Egyet táblával a nyakában kiültettek a főtérre, a bakancsát „takarékosan” lehúzták. Ott kékölt félrebillent fejjel. Egy másik embert, ugyancsak a téren, napokra felakasztva tettek közszemlére. Már elég edzett voltam, Veszprémbe érkeztünk előtt is láttam halottat addigra, de kivégezettek akkor először. És valahogy ezek a természetellenesen épnek tűnők sokkal borzalmasabbak voltak, mint a bombák által félig széttépettek.

Kisebb csoda, emberségből

Amitől folyamatosan rettegtünk, bekövetkezett, apámnak is mennie kellett. Rettenetes, ezt már nem lehet elkerülni! Mi lesz vele? Túléli-e? És mi lesz velünk? Ki tartja el a népes családot? Anyám, amióta férjhez ment, háziasszony volt, én gyerek, a többi még gyerekebb.

És ismét csoda történt, mert ez már az volt. Igaz, ennek a csodának egy kicsit segíteni is kellett. Apám valóban az életével játszott. Kockázatos, de okos taktikát eszelt ki. Három napig reggeltől estig kerülgette a kaszárnnyát. Ott csak nem igazoltatják. Amikor

látta a menetalakulatot kivonulni, bement és jelentkezett. Egy őrmester – a nevét, sajnos, utólag sem tudtuk meg –, döbbenet nézett rá:

– *Három napot késett, tudja, hogy ezért mi jár?*

– *Nem voltam itthon, nem jöhöttem előbb, de most itt vagyok, önként jelentkeztem.*

– *És én most mit tegyek itt magával egyedül?*

– *?!*

– *Hány gyereke van?*

– *Négy.*

– *Tűnjön el!*

– *Köszönöm, de adjon valamilyen igazolást a jelentkezésemről, mert az első utcáson elfognak, s a gyermekeim azon nyomban árvák lesznek.*

És adott, mert emberséges ember volt, s mert nyilván ugyanúgy látta, mint minden épeszű, hogy ennek a megszárlásnak már semmi értelme sincs. Így apám még az általános mozgósítás után is velünk maradhatott.

Gondolom, az így legalizált „dezertálása” nem igényel erkölcsi indoklást, hiszen itt régóta szó sem lehetett nemzeti érdekek védelméről. Szegény hazánk érdeke már egyértelműen azt kívánta volna, hogy óvjuk meg azt a keveset, ami még nem pusztult el, és ne dühítsük még jobban magunk ellen a győzteseket.

Az én helyzetem, finoman szólva, szintén tisztázatlan volt. Veszprémbe nem jelentkeztem a leventéknél. Azt meg már Budapesten is tapasztalhattam, hogy ennél összehasonlíthatatlanul kisebb „vétséget” is milyen állati brutalitással torolnak meg. Otthon aránylag biztonságban voltam, mert a nyilasok nagy szövetségesük közelében kisfiúk voltak. A németek pusztá jelenléte miatt egyszer sem mertek minket zaklatni.

Csak hogy az utcán naponta kellett járnom, méghozzá csaknem az egész városon keresztül. Amikor Veszprémbe kerültünk, a gimnáziumban már nem volt tanítás. Ezzel szemben a Viadukttal szemben álló szegényházban kisgyermekek részére naponta tejet osztottak, Pali öcsém egyetlen emészthető táplálékát. Érte menni az én feladatomból volt.

Útközben bármikor igazoltathattak, s ha talán agyon nem is lönek, könnyen elhurcolhattak volna anélkül, hogy otthon akár annyit mondhattam volna: Isten veletek. Mint ahogy ez egy velem pontosan egykorú, későbbi osztálytársammal meg is történt. Évtizedekkel később egyszer meglátogattam. Régi, közös élményekről beszélgettünk, s aztán elkalandoztunk még régebbi korokba is, amikor még nem ismertük egymást. Elmeséltem egy ilyen 1945-ös kritikus utam történetét. Élénken közbeszólt, hogy mikor történt, merthogy ő is arra járt. Mondtam a dátumot, de tovább kérdezett, kíváncsi volt az órára is. Csodálkozva, de válaszoltam. *Szerencséd volt, én egy órával előbb mentem és egészen máshova érkeztem. A nyilasok váratlanul lezárták a Jókai utcát, s aki hímnemű a csapdába szorult, azt már vitték is Németországba.*

A végjáték

Beköszöntött a március, annak is már a második felében jártunk. Kezdtek megszokni, hogy bombázás van, talajmenti ruszki nincs. Aztán egyszer csak a németek elkezdtek

a móri horpadást emlegetni, és amennyire a nyelvük egyáltalán lehetővé tette, mindenféle csúnyákat mondtak.

Nyíltan magyarul senki sem merete kimondani, mert a „rémhírterjesztésért” is járt – általános recept szerint – a felkoncolás. Mégis, egyre több jel vallott arra, hogy közeleg a végjáték.

A bombázások gyakoribbak és pusztítóbbak lettek. Egyik este a szokásos hétórai tisztelgő látogatásuk után megnyugodtunk: a mai „műsornak” vége. Lefeküdtünk, ámde éjszaka arra ébredtünk, hogy hatalmas csörömpöléssel bejött az ablak. Most a bombák keményebben dörentek, s újra éreztük, mint előbb Budapesten, hogy a detonációktól megremeg a föld. Még a gépek „dallama” is más volt, és hangerejük gyorsabban változott, ami nyilván nagyobb sebességükből eredt. Meg is állapítottuk, hogy ezek nem „Mari nénik” (ez volt az elavult szovjet repülők egyik beceneve), s nagyobbak a „tojásaik” is. Különös, de eddig még az ablaküvegeink is épek voltak, mert alkalmazkodtunk az oroszok „népszokásaihoz”. Este hét óra előtt pár perccel leszedtük az ablaktáblákat, nyolckor nyugodtan vissza lehetett tenni. Szokatlan időpontban, bejelentés nélkül tett vizitüket nagy modortalanságnak minősítettük.

Megkezdődött a németek visszavonulása. Eddig a közlekedés kétirányú volt. Most már csak kelet felől jöttek, méghozzá három napig egyfolytában. A gépkocsikon már sok civil menekült is ült. Ebből könnyű volt felismerni a felvonás közeli végét.

Az a bizonyos kritikus nap, amit előbb említettem, 1945. március 22. volt, a szerencsem pedig annál is nagyobb, mint ahogy egykori osztálytársam gondolta.

„Csak egy nap a világ ...” Mintha az annyit hallott slágert nekünk erre a napra írták volna, mert már csak ennyi volt a régi világból. Először fordult elő, hogy eredmény, azaz tej nélkül bandukoltam hazafelé a szegényházból.

A Kossuth Lajos utcán, az úttest teljes szélességében özönlöttek szembe a németek. Harckocsik, teherautók és mindenféle elképzelhető jármű, vegyesen. A lánctalpak pokoli csattogásában a repülőgépekre különösen érzékeny fülemnek semmi hasznát nem vehettem. Ezért nem figyeltem fel a közeledő veszélyre.

Egy korábbi bombázás „eredményeként” a járdát eltorlaszoló romot kellett kikerülnöm. Felhasználva két autó közötti távolságot, kezemben a tejesüveggel leléptem az úttestre. Abban a pillanatban rettenetes erejű robbanásokat és „kötőszövegként” géppuska-ropogást hallottam. Addigra már kitűnően voltam idomítva: a legkisebb gyanús jelre egy pillanat alatt be tudtam ugrani akár az egérlyukba is. Itt azonban semmiféle lyuk nem volt, csak a romok között egy nagyobb téglatömb. Levágódtam mellé, összehúzva magamat, amilyen kicsire csak lehetett. A következő pillanatban mélyrepülésben mennydörögve húzott el a fejem fölött egy modern szovjet csatarepülő, géppuskatűzzel árasztva el az utat. Balra, arasznyira tőlem két kemény koppanás. Aztán újabb, hatalmas detonáció. Ez bomba volt, szerencsére a pilóta egytized másodpercet késve oldotta ki, ezért az úton túlra, a Cserhát házai közé esett. Repült is onnan mindenféle a nyakunk közé.

Oldalt pillantva fél szemmel még láttam a fák tövébe húzódott katonákat puskával, géppisztollyal tüzelni, persze eredménytelenül. Aztán az utolsó pillanatban ugrottam félre. Egy autó – halott vagy sebesült sofőrje a kormányra esve – kis híján eltaposott.

Mindez egy-két másodperc alatt zajlott le. Megijedni sem volt időm. Mindent ösztönösen, reflexszerűen tettem. Az ész képtelen ilyen gyorsan dönteni.

Az volt a szerencsénk, hogy a repülők – mert több is volt belőlük –, az utat keresztezve és nem az út fölött, vele párhuzamosan támadtak, mert akkor géppuskáikkal és bombáikkal rettenetes mészárlást végezhettek volna. Ez persze növelte volna az ő kockázataikat is.

Sértetlen maradtam, még egy karcolás sem ért. Végigtapogatva magam erről hamar meggyőződtem, de... Te jószágos Isten! Mi lehet otthon? Arrafelé nagy feketeség. Futni kezdtem, de alig tettem meg húsz métert, újabb repülőgép-üvöltés. Ezúttal egy üzlet rég elpusztult kirakatába ugrottam be. Itt társaságom is akadt, nem egyedül választottam ezt a menedéket. Most nem kerültem közvetlen veszélybe, ez a hullám nem felettünk húzott el. Ekkor valaki – mintha pap lett volna –, kiabálni kezdett: „Nesze nekünk kitarítás! Hullanak a bombák, de ezeknek az eszeveszetteknek semmi sem drága.”

Az újabb „intermezzo” után folytattam a rohanást hazafelé, ahogy csak a lábam bírta, mert arra a világ egyre feketébb lett. Fekete a bombatölcsérekből levegőbe repült földtől és a sűrű fekete füsttől, amit vörös lángnyelvek kísérteties fénnel világítottak meg. Átfutottam az azóta lebontott vasúti aluljáró alatt, és most már többet láttam. Az úteseten egy autó égett hatalmas lánggal, még az innenső oldala is forróságot sugárzott. Az égő gázolaj füstje keveredett a robbanószerek jellegzetes, maró szagával és az elhamvadó emberi test bűzével.

Mi lehet otthon?! Elszoruló torokkal tettem fel újra meg újra a kérdést. Élnek-e még, vagy szétépve találok mindenkit? Van-e még családom, s ha igen, hányan maradtak?! Az életveszélyt még gyerekként is meg lehet szokni, de az a félelem, amely az első bombázás óta kísért, hogy elveszíthetem a hozzátartozóimat, most nagyon is reális tartalmat kapott. Már kapkodtam a levegőt, annyira rohantam.

Az alatt a néhány perc alatt hazafelé érni kezdett bennem az elhatározás. Ha a többieket halva találom, befejezek én is mindent, lefekszem az első lánctalpas elé. Nem tudom, lett volna-e erőm legyőzni az életösztönömet. Akkor úgy éreztem, igen, és a gondolat majdnem megnyugtató volt. Hazafelé, ott a Kossuth Lajos és a Balaton utca között éveket öregedtem, és végleg megszűntem gyerekek lenni.

Közvetlenül az utcánk bejáratánál borzalmas kép fogadott. A járdán egymás mellett és egymáson sokan feküdtek. Valaki magyarul jajgatott: A lábam! És nem láttam, hogy lett volna lába. Vér és mocsok mindenhol. Mellettük egy katonai teherautó állt. Valószínűleg arról leugorva kereshettek a járdán, az alacsony kőfal mellett fedezéket. A németek kiabáltak: Schnell auf! (Gyorsan fel!) Aki tudott, felkelt. A többieket, mint a zsákokat dobálták fel, amilyen gyorsan csak bírták. Mert gyorsan indulni kellett tovább. Akadályozták a forgalmat, és bármikor újabb támadást kaphattak.

Befordultam az utcánkba. A ház teteje némileg megkopasztva, de látszott. Hanem közelebb érve megláttam pár méterre a háztól egy nagy bombatölcsért. Az átmérője lehetett öt-hat méter. Csak később fedeztem fel, mert az a szomszédék kertjét „boldogította”, hogy két bomba villába fogta a házunkat.

Berohantam, se ajtó, se ablak. A lakásban is mindenhol föld, felborulva, ami csak fel tudott borulni és ... sehol senki. Amikor végre hangot tudtam kiadni, idegenül, rekedten

tört ki belőlem a kiáltás: „*Anyu, hol vagytok?!*” És csodák csodája, valahonnan jött a válasz, majd elő is kerültek éppen anyám és a testvéreim. „*Édes fiam, csakhogy megvagy! Ilyen kétségbeesetten még sohasem hívtál!*” A ház melletti, félig a talajszintből kiemelkedő pincéből jöttek elő, ami ugyan meg nem védte volna őket, legfeljebb a repeszektől. Ráadásul az óvóhelyre vonulás amolyan eső után köpönyeg volt, mert a támadás a lakásban érte őket. Csak miután a bomba a nyakukba zúdította a rengeteg földet, és a légnyomás is átrendezte a berendezést, miután a kiságyában az ablak mellett alvó Pali öcsém sírva ébredezett, egyszóval, a veszély elmúltával menekültek a pincébe.

Már csak apám hiányzott. Soha nem felejttem el azt az örömet, amikor megláttam a kapun befelé jönni. Legszívesebben a nyakába ugrottam volna, de a szeretet ilyen kifejezését férfiatlannak éreztem, nem is volt nálunk szokás.

Történetéből kiderült, hogy a légitámadáskor egészen közel lehettünk egymáshoz. Az akkori piactéren – nagyjából ott, ahol ma a Hotel Veszprém áll –, a hivatalából hazafelé tartott. Szerencsére, idejében észrevette, hogy a németek nagyon nézik az eget, aztán fűglen szaladni kezdenek a házak közé. Ő ugyan semmit sem látott, de úgy okoskodott, ha ezek a sokat megért katonák okot látnak a futásra, akkor ajánlatos utánozni őket. Azok pedig beérve egy utcába, levágódtak a házak fala mellé. Abban a pillanatban, amikor odafeküdt közéjük, meghallotta az első bombák dörrenését.¹

Éltünk, együtt voltunk, és ez csodálatos boldogsággal töltött el. Mi lesz egy óra múlva? Ki törődött most azzal! Aki ismeri a háború lélektanát, tudja, hogy ez a kérdés kikapcsolható. Lehet tiszta szívvel, felszabadultan örülni a pillanatnak, a pusztá létünknek, az összetartozásunknak.

Nagy takarítás kezdődött, de én más feladatot kaptam. Családi légoltalmi megfigyelő szolgálatot láttam el. Füleimet a repülők „hullámhosszára” kellett állítanom.

Aznap már nem történt említésre méltó esemény. Csak az útról hallatszott még sokáig a járművek zaja.

Estefelé valaki mesélte, hogy látott sírni egy német katonát. Szokatlan jelenség volt ez, mert kemények voltak, legalábbis kifelé. Maguk között ők tudják, mit tettek, de arra sokat adtak, hogy magyarok és civilek előtt legyen tartásuk. Most ez a katona – pedig állítólag színjőzan volt –, hangosan sírt, és szaggatottan mondta: „*Végig csináltam csaknem az egész háborút ... Jártam Franciaországban, a Balkánon, a rettenetes orosz télben ... nem voltam gyáva, nézzék (a mellére mutatott, a kitüntetéseire) ... túléltem szinte reménytelen helyzeteket ... de most vége, holnap meghalok ... már oda is adtam mindenemet a bajtársaimnak ... küldjék haza ... utóvédnek maradok ...*”

Tehát tudtuk, holnap ...

Hosszú éjszaka volt. Akkor még jó alvó voltam, de most nem jött a szememre a jótékony álmom. Holnap találkozunk a félelmetes ismeretlennel, amelyről annyi rémséget hallottunk. Igaz-e, hogy az intelligens embereket otthon is kiirtották? Igaz-e a magyar férfilakosság elhurcolása? Igaz-e, hogy a gyerekeket modern janicsáriskolákba gyűjtik? Ha igen, én melyik csoportba fogok kerülni? Mi az, hogy kolhozrendszer? Igaz-e, hogy fizetés nincs, csak sorbaállítás csajkával az ételért? Igaz, hogy mindent feldúlnak? Igaz, hogy a nőket megerőszakolják?

Még nem késő, felkéredzkedhetnénk valamelyik katonai autóra, ahogy két napja

nagybátyámék tették. Nem kellene mégis elmenekülnünk? Erre az utolsó kérdésre legalább tudtam a választ: nem. Apám így döntött, s ő a családban abszolút tekintély volt. Semmi sem kötelezte rá, de azért megmagyarázta: „*A hírek egy része alighanem igaz, a másik fele tudatos propaganda. Valószínűleg, különösen eleinte, nagyon keserves lesz, de idővel csak konszolidálódnak a viszonyok. Nekünk pedig csak ez az egy hazánk van*”. Ebben és apám józan ítéletében megnyugodva végül elaludtam.

Reggel átmentünk a szomszédba. Ott valamivel erősebb és mélyebb pince volt. Több család összebújt, mintha ez valamilyen védelmet nyújthatott volna.

Egy német páncélos még mindig ott állt a szomszéd kertben. Egyszer csak odajött hozzánk a parancsnoka és kérte, hogy szavait fordítsák magyarra. Aztán katonásan a következőket mondta: „*Ma ideérnek az oroszok. A harckocsimat nem hagyom el. Üzemanyagom nincs. Saját érdekükben segítsenek szerezni, mert különben kénytelen leszek itt védekezni, de akkor ebből az utcából nem sok marad.*”

Futótűzként terjedt el a hír, ahányan, annyifelé rohantak. Egy óra múlva nagy megkönnyebbülésünkre, tisztelgett a páncéltoronyból és a harckocsi csörömpölve elvonult. Ez bizony meleg volt. Élet-halál kérdés nekik, de lehet, hogy nekünk is.

Veszprémben, szerencsére, csak utóvédharcok voltak. Délelőtt egyre többször és egyre közelebb szólaltak meg a kézfegyverek. Egyszer kimerészkedtem az utcasarokig, de gyorsan visszahúzódtam, mert egy német rohamlöveget láttam folyamatosan tüzelve a főúton robogni. Gondoltam, ahova ez lő, onnan válasz is jöhet.

Egy idő múlva újra előbújtam a pincéből. Szerencsére, egy-két másodperccel lekéstem a saját halálomról. Még csak a fejem ért a talajszint fölé, amikor pár méterrel előttem egy akna csapódott be. Puha volt a talaj, az akna belefűrődött, ezért a repeszeit nem vízszintesen terítette. Ezekkel az oktan hőködéseimmel ezúttal nem dicsekedtem el a szüleimnek.

Már csak egyszer, és nagyon óvatosan kukucskáltam ki. Harcoló katonát akkor láttam először közelről. A bombatölcsérünkben egy német hasalt és géppisztollyal lőtt kifelé. Erre már tényleg végleg visszavonultam. Ha innen már géppisztollyal is van kire tüzelni, az oroszok sem lehetnek ötven méternél távolabbra. Még lábdobogást is hallottam, távolodó fegyverzajt, aztán rövid időre elcsendesedett a környék. Nem láttam, mások mondták, hogy a német katona a szomszéd kertben elesett.

Egyszer csak dél tájban egy addig soha nem hallott idegen hang: Davaj, davaj...

Az utolsó (?) tatárjárás

Amikor elhallgattak a gyalogsági fegyverek, feljöttünk a pincéből. A szomszéd úr konyhájában voltunk, amikor belépett az első szovjet katona. Földszínű ruhában, piszkosan, borostásan elegánsnak nem nevezhetném, de ez természetes, fronton volt, nem divatbemutatón. Kezében dobtáras géppisztoly. Első szava egy kérdés volt: „Germánszki?” Azzal szerencsére nem szolgálhattunk. Az asztalon valamilyen sütemény volt. Kínálták, de a fejét rázta, viszont levett a polcról egy nyers tojást, feltörte, megitta és ment tovább. Attól félt, hogy megmérgezzük?! Aztán néhányan még bejöttek németeket keresni, de semmi rosszat nem tettek. Még a később megismert óragyújtási szen-

vedélyüknek sem hódoltak. Az első vonalban nem értek rá a civilekkel foglalkozni, katonaként viselkedtek.³

Egyszer csak a távolban nyugat felől egy légikötélék közeledett. Az élen haladó gép hirtelen oldalt billent, majd zuhanni kezdett. Eltalálták volna? De mégsem, mert egymás után ugyanott, ugyanezt tették a többiek is, majd még láttam, amint hiánytalanul húznak újra felfelé. Zuhanóbombázók voltak, szerencsére, távol Veszprémtől.

Ennek a látványnak a hatása alatt lézengtem az udvaron, amikor valamilyen fegyvertől származó, egybefolyó, iszonyatos erejű üvöltést hallottam. Ezt a „hangszert” még nem ismertem. Azt hittem, hogy a változatosság kedvéért most a németek tisztelnek meg valamivel. Reflexszerűen hasra vágódtam a ház fala mellett. Csodálkoztam, hogy a most már mindenféle nyüzsgő oroszok nem keresnek fedezéket, sőt, jól mulatnak rajtam. Egyikük nevetve oda is szólt nekem: „Nicsevó, katyusa”. Nem láttam a sorozatvetőiket, de valahol a közelben kellett lenniük.

Az első benyomásaink nem igazolták a rémhíreket. Lehet, hogy ők sem rosszabbak a németeknél? Először csak egy apróság jelezte, hogy azért van némi különbség. Mielőtt a nagybátyámék elmenekültek, vettünk két kis malacot. Az egyiket ők megsütötték útravalónak, a másik nekünk maradt tartalékként. Szegény most rémülten visított, mert vittek kérdés nélkül. Ő lett nálunk az első hadizsákmány.

Átvonult rajtunk az első vonal, jött utána a második, harmadik, és csak az Isten tudja, hogy még hányadik. A németeknek három napra volt szükségük a visszavonulásra, a szovjetek nyolc napon át követték őket megszakítás nélkül. Eleinte nagyjából gépkocsikon, később inkább gyalog, szorosan egymás mögött. Azelőtt nem gondoltam volna, hogy ennyi ember egyáltalán létezik, s ráadásul mind idején.

A harcok során megsérülhetett a vízvezeték, mert a csapból egy csepp víz sem folyt. A mostani autóbusszmegeálló helyén volt egy, azóta feltöltött mélyebb árok, ott egy csőből víz jött, oda jártunk érte. Csakhogy oda-vissza keresztezni kellett a főutat, amin végeláthatatlanul özönlött a katonaság. A kezemből a két vödörnyi víz pillanatok alatt elfogyott. Próbáltam volna nem adni. A vizet akkor is elvették volna, legfeljebb jól el is vernek. Érthető, hogy hőségben, szomjas ember inni akar, de minden megértés ellenére fordulhattam vissza. Védekezésül azt találtuk ki, hogy karavánba verődünk, mert egy csoport is csak annyi katonával találkozik, mint az egyén. Így a víz egy része mégis hazaért.

Eddig a malacot leszámítva semmi disznóság nem történt, de tisztességesen csak az első vonalbeliek viselkedtek. Furcsa paradoxon: ahogy megszűnt a harc, vége lett a biztonságunknak is. Megkezdődött az órák és ékszerek begyűjtése. Egy órát azonban csak egyszer lehet elzabrálni, a következő „igénylő” pedig nem mindig hitte el, hogy már megelőzték, s ordítva követelte a már nem létezőt. Még a beözönlésük előtt elástam a sajátunknak tekintett különbejáratú bombatölcsérünkbe egy dobozt, amibe a „kincseimen” kívül szüleim által ajánlott tárgyakat is beletettem. Mikor később megpróbáltam kiásni, hűlt helye volt. Valaki azt állította, hogy a helyét kutyával derítették ki. Lelke rajta, ha ez az egy dolog nem volt igaz.

Nappal még úgy ahogy, lehetett létezni, hanem az éjszakák... Egyszer már sötétedés után, lihegve jött egy civil, s hívott segíteni, mert égett a második szomszédunk főút mel-

letti sarokháza. Hát ezt sem okozhatta öngyulladás. Vízzel a már magasra csapó lángokat lehetetlen volt eloltani. Tenni mindössze annyit tudtunk, hogy ami mozdítható volt, kihordtuk az udvarra. Szerencsére, nem szakadt ránk a tető.

Egyik reggel benéztünk a saját lakásunkba is. Elképesztő „csendélet” fogadott. Az egyik szobában nyolc idegen heverő, de nem sorba rakva valamilyen rend szerint, hanem részben egymáson, s nem is mindegyik a talpán. Köztük és rajtuk pedig szétépett dunyhákból származó, legalább combmagasságig érő rengeteg toll. Vajon ezt miért tették, hiszen így aludni sem lehetett rajtuk. Vagy ez már a hajnali alkotásuk volt?

Alvás nekünk nem sok jutott, az éjszakák valóságos rémálmok voltak. Olyankor lődörgött a legtöbb részeg katona. Ordítottak, lövöldöztek, barisnyáztak. Egyik este hallottam, hogy apám valakivel románul beszél. Beszarábiai (ma Moldáviának hívják) román anyanyelvű szovjet katona volt. Végre valakivel szót lehetett érteni. Ki hitte volna, hogy egy románnak is tudunk örülni. Jóindulatú volt. Nyugtatott, hogy nem lesz semmi bántódásunk, jöjjünk fel a pincéből, aludjunk fenn az egyik szobában, ő is ott lesz. Ott is maradt, csak rajta kívül még hárman, és hoztak két vödör (!) bort. Ő nem ivott, az egyik merev részeként ártalmatlanná vált, hanem a másik kettő ... Dülöngtek, lökdösődtek, birkóztak, és főleg, lőttek géppisztollyal. Ezt a „szerszámot” később katonaként közelebről is megismertem. Sok mindent lehetett vele, de célozni legfeljebb egyes lövéssel még józanul is. Ők viszont sorozatokat adtak le részegen. Igaz, az ablakon kifelé, de mivel alig álltak a lábukon, jutott a golyókból mindenfelé. A román próbálta őket nyugalomra inteni, de teljesen eredménytelenül. Kértük, hadd menjünk el, félnek a gyerekek, de nem engedtek. Reggel söpörmi lehetett a hüvelyeket meg a lehullott vakolatot.

Egyikük világos nappal rám ordított, hogy „sztoj”. Ezt még megértettem, mert hasonlított a román „sztáj”-ra. Megálltam. Odajött, lekasztotta a géppisztolyát, rám fogta, majd a mellemnek is nyomta, s közben egyfolytában üvöltött, amiből viszont már egy szót sem értettem. Fogalmam sincs, mi baja lehetett velem. Bármit parancsol, megtettem volna, elvégre tizennégy évesen az ember(jelölt) még nem szeretné befejezni az életét. Lassan mégis különös nyugalom fogott el. Nem mintha valami hős lettem volna, egyszerűen nem hittem el, hogy minden ok nélkül lelő. S ha mégis? Legalább pillanat alatt vége lesz számomra a földre szállt pokolnak. Aztán szerencsémre jött egy józan, mondott neki valamit, majd némi vita után elmentek. Csak ekkor, utólag ijedtem meg igazán, hiszen megölhetett volna még véletlenül is, mert az ujja a ravaszon volt, a leheletétől pedig be lehetett rúgni.

Még ugyanaznap egy ilyen illuminált hős apámat kis híján megölte. Ez nem ijesztgetni, hanem egyértelműen gyilkolni akart. Két kézzel felkapott egy gyerekfej nagyságú követ, nekirontott és szét akarta zúzni a fejét. Szerencsére most is akadt egy épeszű, aki az utolsó pillanatban meglökte, s a kő célt tévesztve a földre esett. De az őrvöngőt még ezután is nehéz volt megfékezni. Apámnak intett a védelmezője, hogy tűnjön el gyorsan.

Igen, ez is az igazsághoz tartozik, voltak köztük jóindulatúak is. Sőt, meg merem kockáztatni, hogy többségük, ha véletlenül éppen józan volt, emberként viselkedett. Meggyőződésem, hogy mindazért az atrocitásért, ami történt, egyértelműen a politikai és katonai vezetésük volt a felelős. Tudatosan hunytak szemet minden garázdaság fölött.

Nem véletlen, hogy a legkritikusabb első két hétben egyetlen őrzőjáratot sem láttunk. Ellenkezőleg, szándékosan itatták a katonákat. Nem tudom elképzelni, hogy ennyien tudtak volna öntevékenyen alkoholforráshoz jutni.

Az egész hadjárat alatt összesen két tiszttel találkoztunk. Egy könnyebben sebesült őrnagy hozzánk kvartélyozta be magát. Nyilván jó oka volt rá, hogy nem vitette magát kórházba. Örültünk neki, mert védelmet reméltünk tőle. Ez azonban csak arra a szobára terjedt ki, ahol feküdt. A legénység a lakás többi részében zavartalanul garázdálkodott. Két nap múlva pedig az őrnagy is elment. A másik egy hadnagyi rangban levő fiatal orvosnő volt. Ő valamennyire németül is tudott. Amíg ő ott volt, a másik szobába beköltözött egy csapat barisnya (katonanő). Az orvosnő szoba sem állt velük, sőt, figyelmeztette anyámat, hogy engem tüntessen el. Hát igen, ha ők tanítottak volna „szerelemre”, később aligha tudtam volna nőkre nézni. Nem akarom megbántani őket, hiszen végeredményben semmit sem tettek ellenünk, s biztosan bátor katonák voltak, csak hát az ritkán párosul finom nőiességgel.

Apám eltűnt. Két nap múlva került haza, nyúzottan, kialvatlanul, „szép” élményekkel gazdagodva. Szerencsére nem „malenki robotra” vitték, csak kórházi segédszemélyzetnek. Furcsa tapasztalatai voltak. Az egyik sebesült katona – érthetetlen módon nála hagyták a fegyverét –, többször is üzent az ápolónőnek, mert nagy kínjai voltak, de az rá se hederített. Amikor órák múlva mégis méltóztatott előkerülni, a sebesült rálőtt. Nem találta el, lehet, hogy csak meg akarta ijeszteni.

Már némileg normalizálódni látszott a helyzet. Amennyire lehetett, kitisztítottuk a lakásunkat, és hazaköltöztünk. Anyám Jókai-bablevest készített, még csülök is jutott belé. Azt ettük délben a verandán, amikor kivágódott az ajtó, és berontott egy magából kivetkőzött, dühöngő katona. Megragadta és ránk borította az asztalt mindenestől, aztán a polcot döntötte le, berúgta a szoba ajtaját, hasra vágta magát csizmástól a heverőn, és hangos horkolásba kezdett. Jött mögötte még egy, aki minket ugyan nem bántott, de a beavatkozásra sem látott okot. A gyerekek hangosan sírtak, a család meg csendesen visszaköltözött a szomszéd pincéjébe. Elvégre a fenevad bármikor felébredhetett.

Apámat még egyszer el akarták veszéjteni. Ez már jóval később, a „normalizált” időszakban történt. A gyilkos szándék nem bizonyítható egyértelműen, csak a történetből nehéz másra következtetni. Valamilyen magyar hatóság a tüzelőgondokon a „csináld magad mozgalom” keretében kereste a megoldást. Eszerint, aki akar, mehet az erdőbe, s amennyi fát kivág, elviheti. Apám nem volt gyenge ember, de világéletében íróasztalnál dolgozott, a favágás nem volt a kedvenc passziója. Azért persze ment a kollégáival, hogy a családja a közeledő télen meg ne fagyjon. Hogy-hogy nem, a társainál valamivel korábban indult haza. Hirtelen valahonnan eléje ugrott egy fegyveres és invitálta a közeli erdőbe. Ugyan mit akarhatott? Ha nem gonosz a szándéka, ugyanúgy elintézhette volna a mezőn is. Apám értetlenséget színlelve húzta az időt, mert látta, hogy közelednek a többiek. Amikor elég közel értek, apám nagyot kiáltott, s azok jöttek gyorsan. A katona látva a sok fejszét, okosabbnak tartotta a visszavonulást.

A tatárdúlás fokozatosan megszűnt, de helyére újabb kemény megpróbáltatás lépett, az éhség. A „bűnös nép” kirablásának gondját levették a legénység vállairól és államilag szervezték meg. A lakosságot ez az inflációs gőzhenger beindítása révén érintette. A

korábban kemény valutának számító pengő haláltánca, a milliók, milliárdok, billiók, adópengők, a hetente legalább egy nullával hosszabb címletek lehetetlenné tettek minden értelmes gazdasági tevékenységet. Visszaestünk a főníciaiak előtti világba, a cserekereskedelembé. Már akinek volt még elcsérélni valója. A vágató infláció kit így, kit úgy ért, a mi családukat telibe találta. Csaknem mindenünk Erdélyben maradt, szüleim minden ékszere, még a jegygyűrűjük is a Szovjetunióba vándorolt, ismerősünk, aki segíthetett volna, egy lélek sem volt. Apámat az igazoló bizottság ugyan meghagyta hivatalában, csak éppen a fizetése még wc-papírnak is alkalmatlan volt. Ha nagyon sietett vele, mire a piacra ért, kaphatott a havi béréért egy pohár tejfölt. Kérdeztem, érdemes-e ezért robotolnia. Válasza, mint mindig, logikus volt: *„Egyszer csak rendeződnek a viszonyok. Különben is van egy újabb fogalom, a közveszélyes munkakerülés, ezen a jogcímen internálhatnának.”*

Szerencsére, még a régi világ összeomlása előtt a hivatalban fizetesként nagy mennyiségű cigarettát osztottak. Ez egy időre megmentett az éhhaláltól, mert dohányért még lehetett valamennyi ételmezt kapni. Lassan azonban a cigaretta is elfogyott. Kertes házban laktunk. Ezen a nyáron állítottam fel a gyümölcsfogyasztási rekordomat. Egyik nap megszámláltam, százhuszonhét barackot ettem, mást semmit. Ezzel a teljesítménnyel ma lehet, hogy mentőkre szorulnék. Apámmal jártuk a falvakat, természetesen gyalog, és újra tapasztaltuk, hogy a szolidaritás errefelé ismeretlen fogalom. Pénzről szó sem lehetett, ha nem akartuk kinevetetni magunkat. De amit cserére még felajánlhattunk, evőeszközöket, rend ruhát, azokért is szemérmetlenül keveset adtak, már ahol egyáltalán adtak. Egyszer mégis sikerült egy zsák krumplit szereznünk. Rátóttól hazáig egy tragacson diadalmenetben toltuk.

Puliszkát Erdélyben sohasem ettünk, most ünnep volt, ha kukoricaliszthez jutva anyám „román ételt” készíthetett. Azt, hogy nincs zsír, már olyan jól megszoktuk, hogy amikor egy keveset mégis sikerült szerezni, hasmenést kapott az egész család. Cukorról már régóta csak álmodni lehetett, ezt mi felnőttek valahogy még kibírtuk, de amikor a só is elfogyott, már nem ment le egy falat sem a torkunkon.

A legnagyobb veszélyben Pali öcsém volt. Már elmúlt két éves, jól beszélt, de talpra állni nem tudott. Amit mi néha napján mégis ettünk, az ő gyomra nem tudta elfogadni. Mégis sikerült megmenteni. Valahol hallottam, hogy a Faárugyár területén lehet tejet kapni. Rohantam haza a már csaknem történelmi ereklyeként szolgáló kapcsos üvegért, s attól kezdve naponta átlag négy órát álltam sorban. Mivel fejenként csak fél liter adtak, vittem magammal a már hét éves Zoli öcsémet, s így egy liter boldog tulajdonosai lettünk.

Egyszer egy roppant kemény jelenetnek voltam a tanúja és majdnem résztvevője. Valamilyen élelembeszerzési akciót szerveztek közalkalmazottaknak. Nekünk is járt belőle. Hoztak is egy autóval krumplit. Megraktunk egy zsákot, de az akciót vezető pénzügyőr arra hivatkozva, hogy az egy hölgyé, megtiltotta, hogy elvigyük. Apám megfontolt ember volt, de most elvesztette az önuralmát. Amilyen hangerővel és amiket mondott, nem bírta ki a nyomdafestéket, sem azelőtt, sem azóta nem hallottam ilyeneket tőle. Igaza volt, a kedvezményezett, aki miatt a pénzügyőr egy nagy családot megkárosított, a barátnője volt. Csakhogy az ugyancsak hangosan előadott „érveit” az olda-

lán hordott revolver erősítette. Én lassan araszolva közelíttem hozzá, azzal az elszánt-sággal, hogy ha a fegyvere után nyúl, ráugrom, és foggal-körömmel megakadályozom, hogy elővegye. Felnőtt férfivel nyilván nem bírtam volna, de gondoltam, mire leráz magáról, apám is tesz valamit. Ő azonban mást tett: megfogta a zsák két sarkát és kiborította a krumplit. Tele lett vele a Diófa utca.

Váratlanul visszaérkezett Németországból Jóska nagybátyám. Még az ő harmatgyenge kondíciójához képest is rozoga állapotban, a felesége pedig a nyolcadik hónapban. A bőröndjét sem tudta elhozni az alig száz méterre levő házunkig. Nekem kellett értük mennem, s vissza is vinnem, mert még aznap továbbindultak Budapest felé, majd onnan Kolozsvárra. Ami azt illeti, elég sokat jött-ment a háború alatt és után. Egy haszna a mozgékony-ságának volt, megtakarította maguknak a „felszabadulás” gyönyöreit. Romániából valamit még segíteni is tudott. Megszabadított például a sóhiánytól. Csomagot ugyan nem lehetett küldeni, de tucatszámra adta fel a belülről alaposan megszózott leveleket.

Szüleim mindig szép, harmonikus életet éltek. Egyetlen egyszer volt tartós feszültség köztük, s az is erre a borzalmas 45-46-os évre esett. A vita tárgya: visszamenni, vagy maradni. A gyulaféhevári pénzügyigazgató a nagybátyámon keresztül üzent, hogy apámat szívesen visszavenné, azóta sem tudta pótolni. Anyám nagyon szeretett volna hazamenni, a honvagy Veszprémbe ugyanúgy elkísérte, mint korábban Désre, s ehhez jött most ráadásnak a nyomor. Apám viszont ebben a kérdésben hajthatatlan volt: *„Ennek a pokoljárásnak egyszer csak vége lesz. Én még esetleg elboldogulnék a románok között, de gondolj a gyerekeink jövőjére!”* Végül igaza lett, mind a négy gyereke diplomát szerzett, ami Romániában reménytelen lett volna, s ahogy a stabilizációval az éhezés megszűnt, magával vitte a családi vitát is.

Addig is a nyomor ellen tenni kellett valamit. Apám nagy kockázatot vállalt, átszökött Erdélybe élelemért, és tizenkét napra eltűnt. Mi történhetett vele, és mi lesz most a családdal?! Anyámnak, amióta férjhez ment, nem volt állása, nem is kellett. Akkor még természetes volt, hogy egy állami tisztviselő el tud tartani egy hattagú családot. Kis gyerekek mellett meg milyen munkát vállalhatna? Lehet, hogy gyerekekfejjel nekem kell családfenntartóvá előlépni?

Végre megérkezett apám szerény csomaggal, nyúzottan és roppant mérgesen. A története ismét lehangoló és jellemző volt. Sikerült átjutnia a zöld határon, találkozott Pannival, aki mindent szerzett, amire szükségünk lehetett. Visszafelé már nem volt ilyen szerencséje. A román határőrök észrevették és rálöttek, éppenhogy sikerült egerutat nyernie. A magyar katonáktól nem tartott, nem is próbálta elkerülni őket. Azok pedig elfogták, mindenét elvették, őt elengedték. Apámat azonban ilyen könnyen nem lehetett lerázni. Előbb a helyi, majd a felsőbb parancsnoksághoz fordult. Az előbbi éppoly lelketlen volt, mint a legénysége, az utóbbi azonban visszaadatta neki, amit még nem zabáltak fel. Pannitól egyébként megtudta, hogy mik történtek Gyulaféheváron, de erről majd később.

A hivatalban közölték, hogy mindenkinek be kell lépni valamelyik pártba. Normális államokban a közalkalmazottaknak legfeljebb eltűrik, de semmi esetre sem kötelezik rá őket. Abból sem csináltak titkot, hogy a kommunista párttagság előnyökkel jár.

Kérdeztem apámat, hogy melyik párt milyen. Legyintett: „*Mindegyik baloldali, s különben sem szuverének. Moszkva parancsol, és jaj annak, aki nem engedelmeskedik.*” Pár nap múlva mondta, hogy belépett a Kiszgazdapártba. Kérdeztem, hogy miért abba? A válasza: „*Azért mégsem egészen egykutyák.*” Közismert, hogy a háború utáni első választásokon a Kiszgazdapárt abszolút többséget szerzett. Erre ma egyesek sűrűn hivatkoznak is. Csak azért a történethez hozzátartozik, hogy előbb a választási palettáról le kellett borotválni a jobboldali pártokat. Így egy rövid időre a Kiszgazdapárt menedéke lehetett mindazoknak, akik rettegtek a szélsőbaloldaltól és a kriptokommunistáktól.

Most tolassunk egy kicsit az időben. Egyik nap, még 1945 május első felében szolt apám, hogy menjek a várba, mert kezdődik a gimnáziumban a tanítás. A mai Óváros téren szovjet katonazenekar a himnuszukat játszotta, majd egy szakasz dízsörtüzet lött. Aznap fejeződött be Európában a világháború. Ahogy átértem a várkapun, az utcán láttam nyolc gyereket. Kérdeztem tőlük, hol a gimnázium. Mi vagyunk a gimnázium. És tanár nincs? De van – és egy kicsit távolabb álló fiatal paptanárra mutattak. Odaléptem hozzá, összeütöttem a bokámat, tisztelegtem – ahogy azt Désen tettük –, mondtam a nevemet, meg, hogy szeretnék beiratkozni. Elmosolyodott és így válaszolt: „*Sapka nélkül nem szokás tisztelegni, nálunk különben sem ez a köszönési mód.*” Aztán elkérte az indexemet, s ezzel a beiratkozásom el is volt intézve. Mint megtudtam a többiektől, ő volt az osztályfőnökünk, s az is maradt az államosításig. Igazságos, latin-magyar szakos tanár volt. Ha ma valamelyest tudok fogalmazni, azt nagyrészt az ő szigorának köszönhetem. Bizony, később kaptam tőle általa is elismerten tartalmas dolgozatra elégtelent egyetlen helyesírási hibáért. Hasznomra vált.

Veszprémben 1944 őszén még volt tanítás, Erdélyben természetesen már nem. Így jókora hátrányba kerültem. A gimnázium harmadik osztályát egy hónap alatt végeztem el. Az iskolánk épülete nem volt használható állapotban. Szerencsére, májusban szép idő volt, ezért a vár egyik épületének udvarán a tanárt a földön körülülve tartottuk az órákat. Időközben egyre több tanuló csatlakozott hozzánk. A tanulmányi eredményem jócskán elmaradt a korábitól, de az lett volna a csoda, ha nem így történik. A következő években csak jórendű tudtam lenni. Ebben az is közrejátszott, hogy a piarista gimnázium nagyon erős iskola volt. Különösen az idegen nyelvek (latin, német, francia) keserítették meg az életemet.

A tanév végén apám így szolt: „*Most ugyan kaptál bizonyítványt, matematikából még jelest is, de a tudásod aligha lehet megalapozott. Márpedig most kezdődött az algebra, s ha az alap bizonytalan, később gondjaid lehetnek. Ezért a nyáron szépen átvesszük az anyagot.*” A következő tanévben már én tanítottam egyik osztálytársamat, akinél pedig nem voltam jobb tanuló, csak neki a matematika volt a gyengéje. Ő pedig feleléskor nyelvekből sűgással szokott kihúzni a bajból.

Ősszel újra megkezdődött a tanítás, de még mindig nem a gimnázium épületében, mert az továbbra is lakhatatlan volt, hanem az Angolkisasszonyok apácarendjének iskolájában (később ez lett a Vegyipari Technikum). Mivel azonban ez tanítóképző volt, következésképpen a tananyaguk gyökeresen különbözött a miénktől, nem tanulhattunk együtt. Ezért az óráinkat délután tartották. Délelőttönként sem voltunk unalomra kárhóztatva, a saját iskolánkat kellett rendbe tennünk. Nem volt kis feladat. Maga a Mária

Terézia uralkodása idején emelt épület nagyjából ép volt. Méteres falait nehéz lett volna lerombolni. Hanem belül állattartásra talán alkalmasabb lett volna, mint tanításra. A padok eltűzelve, és szemét a legváratlanabb helyeken is. Megdöbbentő látványt nyújtott a nagyterem: az iskola értékes könyvei egymásra dobálva a padlót borították térdmagasságig. Tetejükön pedig sokféle emberállati ürülék. Miként sikerült a könyvek tetején a művelthez szükséges testhelyzetet felvenni, el nem tudom képzelni. Kik művelhették ezt az ocsmányságot? Kezdjük talán azzal, hogy kik nem lehettek a tettesek. Magyar ember nem végzi a dolgát Petőfi, Arany stb. műveire. A németek, ismerve tisztaságmániájukat, nem maradtak volna ilyen disznósággal egy fedél alatt. Állítólag a háború alatt Magyarországra szökött görög, francia stb. hadifoglyok követték el. Legalábbis a propaganda ezt terjesztette fü alatt. Fű felett ez természetesen nem lehetett téma. A gyanúsítás alaptalan. Mi okuk lett volna rá? Ez lett volna a hála a menedéknújtásért, azért, hogy nem adtuk ki őket a németeknek? Nem valószínű. Igaz, a franciák – ki tudja, miért –, konok következetességgel ártottak nekünk, de ez valahogy nem illet a stílusukba. Egyikük egyszer beállított hozzánk is. Persze nem anyagcsere ügyben, hanem bélyeget gyűjtött. Gyerekként értékes gyűjteményem nem lehetett, de amim volt, abból adtam. Ígérte, hogy otthonról ő is küld. Azóta is várom a levelét. Visszatérve a gyalázatosságra, bizonyítottnak csak a magyarság megsértésének szándéka tekinthető. Azt, hogy kik fejezték ki ilyen illatosan a „szimpátiájukat”, döntse el az olvasó. Számomra egyértelmű, hogy ezt is azoknak köszönhetjük, akiknek a többi „gyönyörűséget”. Mi, diákok itt nem takaríthattunk, mindent fertőtleníteni kellett. Az iskolai könyvtár csak jóval később nyílt meg. Hordtuk viszont a szemetet a tantermekből. Egyszer, amint éppen egy mocsokkal színültig telt kis kocsit toltunk, s egy járókelő megkérdezte, hova visszük, egyik osztálytársam csípőből válaszolt: „Jóvátételbe”. Az államosítás után egy ilyen „aranykőpésért” repülni lehetett volna az iskolából.

Minden történetet be kell fejezni egyszer, s én kutatva keresek olyan pontot a huszadik század rettenetes magyar éjszakájában, ahol egy halvány reménysugár valami jót ígér a szegény, megtizedelt, kifosztott, megalázott nemzet számára. Mivel 1991-ig az „ideiglenesek” fogcsikorgatva végrehajtott kitakarodásáig nem folytathatom, lezárom 1946-ban, a pénzügyi stabilizáció, a sok szépséghibával, de látszólag még működő demokráciánk korszakával. Apám újra emberi fizetést kapott, átmenetileg megszűnt a nyomorunk. Már újra ódon épületében működött a gimnázium a nevelésünknek élő, igazságos, emberséges, nagytudású paptanárainkkal. Egy történelmi pillanatra úgy tűnt, vége a pokolnak, hogy sokat szenvedett, s újra nyomorékká zsugorított hazánknak, benne nekünk is végre megengedik a talpraállást. Gyorsan le kellene zárni a történetet, mielőtt elüznék a tanárainkat, megtiltanák az „aranytojást tojó tyúkok” megevését, s mindazt az embertelenséget elkövetnék, ami a következő évtizedeket jellemezte. Le kellene zárni, de egy fájdalmas összesítéssel még adós vagyok.

A család mérlege

A mi szűkebb családjunk sorsa, ha tartalmazott is extra elemeket, tulajdonképpen tipikus magyar történet volt. Ilyen és ehhez hasonló golgotát járt a nemzet többsége. Sőt, a

mi sorsunk a szerencsésebbek közé számítható, köszönhetően apám körültekintő vezetésének, anyám önfeláldozó kitartásának és persze, sok szerencsének is. Éltünk és együtt tudtunk maradni mind a hatan.

Annál nagyobb veszteség érte a nagyobb családot. 1940-ben még éltek anyám szülei, három testvére és apámnak szintén három édestestvére. A háború végét közülük mindössze ketten, anyám fiatalabb bátyja, Jóska bácsi, és apám egyik nővére, Rózsika néni érte meg. A többiek sorsa röviden:

Nagyapám hosszú szenvedés után rákban halt meg Kolozsváron. Ugyancsak természetes halállal fejezte be életét apám fiatalabb nővére, Katinka néni, és férje, János bácsi. A többiek a háború áldozatai. Apám bátyja, Zolti bácsi legalább katonaként esett el Tordánál. Toncsi bátyámnak ennél rettenetesebb sors jutott. Amikor mi Veszprémbe költöztünk, ő a feleségével Pesten maradt. „Végigélvezte” az ostromot, aztán amikor általános parancsra a rádióját vitte beszállítani, beállították egy hadifogoly-szállítmányba. Még az első világháborút követő spanyolnátha szövődményeként olyan súlyos gyomorbajt kapott, ami miatt katonának még a nyilasok is alkalmatlannak találták. Nem úgy a szovjetek hadifogolynak, és ezt nem élhette túl. Elhurcolása után született fiát már nem láthatta meg. Özvegye Magyarország területén még tudta követni a nyomát. Aztán a szelvény útban a Szovjetunió felé átlépte a román határt, s azóta semmi hír róla. Hacsak Irénke néniem nem érezte meg a halálát. A gyulafehérvári temetőben számos „necunescut” (ismeretlen) feliratú sír van (vagy csak volt). Lehet, hogy ezek valamelyikében nyugszik. A vonat Gyulafehérváron keresztül haladt Fogsani felé. Egyik éjszaka Irénke néniem sikítozni kezdett: „Toncsi bátyám, Toncsi bátyám!”, és kitört rajta az örület.

Igen, anyámék családjának legfiatalabb tagja harminckét évesen megőrült. Megőrült abba, amit vele a „felszabadítók” műveltek. Romániában újdonsült szövetségeseinknél a szovjet vezetés a civil lakosságot viszonylag kímélte, de ez az ottani magyarokra nem vonatkozott. Olyan jóakaró is akadt, aki mutatta, hogy abban a házban magyarok laktak. Túlságosan fájdalmas ez a történet ahhoz, hogy részletezzem. Panni kísérté el szegény nagynénémet Nagyszebenbe az örültek házába. Nemsokára jött az értesítés, hogy vihetik, meghalt. Mi okozta a halálát, rejtély maradt, semmit sem mondtak. Panni csak arra emlékezett, hogy ott feküdt falfehéren, kötéssel a fején.

Nagyanyám akkor már szintén a halálán volt. Amikor a horda rájuk tört, próbálta védeni a lányát. Sérve volt a hasán, kapott rá egy ütést. Még meg kellett érnie kedvenc gyermeke halálát, de pár nap múlva lehetett őt is vinni a temetőbe.

Talán tisztességes temetés sem jutott volna nekik, ha nincs Panni. Pénze neki sem volt, de elment egy kanonokhoz, aki nekem keresztapám volt, de Pannit alig ismerte, és kölcsönkért tőle egy héten belül kétszer. És kapott, bár semmi garancia nem volt rá, hogy vissza tudja fizetni. Később már aligha tudtak volna a papok segíteni, mert az egyházat a román állam ugyanúgy kirabolta, mint Rákosi az ittenit. A különbség mindössze annyi, hogy odaát a magyar egyházak számára a rendszerváltozás után sincs kárpótlás. Panni mindent visszafizetett. Amikor az utolsó részletet vitte, a keresztapám csak annyit mondott: „Becsületes nő maga, Anna”. Igen, Anna-Panninál becsületesebb és hűségesebb embert nem ismertem.

Legyen ez az utolsó szó: minden nemzetben vannak becsületesek és gazemberek,

hűségesek és hálátlanok, legfeljebb neveltetésűl és politikusaik vadításától függően az arányok különbözhetnek.

DEMÉNY ANTAL

JEGYZETEK

¹ Ez az eset valóban megtörtént. Az esetet a Pápai Hírlap 1945. március 6-i száma közölte.

² A leírtak valószínűen az 1945. február 21-én 13 órakor lezajlott légitámadásról emlékeznek meg.

³ A leírás a szovjet csapatok 1945. március 23-án délután lezajlott benyomulását rögzíti hitelesen.

Ahogy átéltem '56-ot

1956. október 23-ának késő délutánján, az egykor rendkívül népszerű Bakony preszbórból kijöve ért a váratlan hír, hogy az egyetemisták MEFESZ (Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szervezete) nagygyűlést tartanak a szomszédos Petőfi Színházban. Ahogy a jövő-menő ismerősök, illetve nem ismerősök tájékoztattak, és ahogy nagyon hézagosan vissza tudok emlékezni, alapjában véve a szovjet hadsereget hazarendelni, a kormány és a párt élére tisztességes, becsületes magyar embereket állítani, az alumínium kivitelét a Szovjetunióba megszüntetni, a munkás és paraszt fiatalokkal közösen magyar módra egy jobb, szocialista-demokrata rendszert kívántak. Ez volt a követelések lényege.

E követelések nyílt hangoztatására nem voltam (voltunk) felkészülve, annak ellenére, hogy a budapesti Petőfi Körből némi hasonló hírek már kiszivárogtak. Derült égből vilámcsapásként ért a fenti hír, ezért kétkedve fogadtam. Elsősorban az a tény határozta meg hozzáállásomat, hogy Magyarországot több tízezres nagyságú szovjet hadsereg tartotta megszállva. Én ezzel a ténnyel számoltam, és ez a tényhelyzet az első perctől világossá tette számomra, hogy a magyar fiatalság szép és nemes elhatározását nem lehet végrehajtani. A gyűlés végtét és annak eredményességét nem vártam meg, mert az volt a hír, hogy több pártfunkcionárius és ÁVH-s (Államvédelmi Hatóság) tiszt figyeli a jelenlévőket, ezért inkább hazamentem, lefeküdtem és elaludtam. Mivel csekély fizetésből éppen hogy csak megéltem, azért rádióm nem volt, kizárólag az ismerősök és az újsághírek alapján tájékoztam az eseményekről. Egy ilyen hírforrásom és barátom volt néhai Molnár Sándor, a Beregszász környékéről ideszármazott volt újságíró és költő. Vele csaknem naponta találkoztam az Iskola utcában, melyen mindketten munkahelyünkre siettünk, csak éppen ellenkező irányba. Ilyenkor 2-3 perc leforgása alatt nagy izgalom közepette tárgyaltuk meg a budapesti fegyveres felkelést, azon izgulva, hogy kitartanak-e a fegyveres felkelők, vagy megadják-e magukat.

Az október 25-i nagy tüntetés kezdeti kialakulását az egykori püspöki cselédház bejárata mellett álló trafik mellől néztem. (E területen jelenleg az Egyetem tízemeletes épülete áll.) Az egyetem főbejárata előtt kezdetben csak 3-4 felnőtt korú férfi, és 4-5 fiatal korú állodogált. Hazafias dalokat énekeltek, közben a magyar nemzeti zászlót lengették. Csak egy személyt ismertem közülük, Rénes Ferenc gyermekkórházi kocsist.

A csendesnek induló őszi délután az énekhang messzire szállt, és lassan odaszivárogtak más kíváncsiskodók is. Egyszer úgy 4 óra körül 50-80 főnyi tömeg jött ki az egyetemről és elindult a menet a belváros felé. Közben már jött egy nagyobb csoport az Iskola utca, majd a Szabadság tér felől is, és folyammá dagadva felmentünk a mai Hotel Veszprémmel szemben álló, műemlék jellegű Rosos-házhoz, melyben korábban a m. kir. rendőrség, akkor a diákkollégium működött. (Az 1960-1980-as években a Vízmű Vállalat székhelye volt.) Az épületből több száznak tűnő fiatal tanuló jött ki és csatlakoztak hozzánk. Ezek a percek azért maradtak meg az emlékezetemben, mert az épület előtt

ma is meglévő fa egyik – keleti – oldalán Kis Gyevi Béla pártalkalmazott álldogált, míg a fa másik – nyugati – oldalán jómagam, a pártonkívüli polgár. Mi egymást nem ismer-tük, szót nem váltottunk.

A kezdeti, tíz főt el nem érő csoport hatalmas tömeggé duzzadva elindult velem együtt a Köztársaság téri 48-as emlékműhöz. Ott szavalat és ének (Hazádnak rendület-lenül légy híve óh magyar...) után lementünk a mai Óváros térre. (Akkori neve Vöröshadsereg tér.) A szovjet emlékművet és környékét embertömeg árasztotta el, és szoba került az emlékmű ledöntésének a gondolata. Csupasz kézzel azonban ez nem ment. Én akkor szeppentem meg, amikor megjelentek közöttünk a csizmát és bőrkabá-tot viselő ÁVH-sok, akiket a ruházatukról lehetett felismerni.

Mindenkit jól megnéztek maguknak, de egy szót sem ejtettek ki a szájukon. Még mintha azt is kiabálta volna valaki, hogy ki kell szabadítani a Várban lévő börtönből a rabokat, de én inkább hazamentem aludni.

A forradalmi napok során részt vettem még egy általam már ismeretlen időpontban történt felvonuláson a Dózsa György úton végig a Dózsaváros felé. Ez azért emlékeze-tes nekem, mert a viadukt előtti, tehát a kelet felőli szikladomb tetejéről fényképezett bennünket, felvonulókat Siklós Ferenc, egy mindig sötét szemüveget viselő férfi. Nyugtalanító érzés fogott el, és azóta is többször elgondolkoztam azon, hogy hova kerül-hettek ezek a fényképfelvételek? Nyugatról kelet felé végigmenetelve a Dózsavároson, a Szent István utcán leértünk a Jókai Mór utcába az akkor még meglévő Katolikus Legényegylet épülete elé. Ekkor már a katonaság székelte benne és az utcafronti részen lévő erkélyen álltak-vártak minket a honvédség állományába tartozó tisztek és tisztesek. Hangosan éljenezve a magyar honvédséget, egyúttal azt követeltük, hogy vegyék le sap-kájukról a vörös csillagot. Ez meg is történt. Az erkélyen lévők között volt egyik bará-tom, Balogh Sándor, egykori kiegészítő parancsnoksági hivatásos őrmester, most már hadnagyi rangban.

E felvonuláson az alábbi jelszavakat kiabáltuk: Ruzski, mars ki... Száradnak az ava-rok, mehetnek a davajok, stb.

Ugyancsak a számomra már ismeretlen időpontban, de október utolsó napjaiban tar-tottuk meg a gyermekkórházban a Munkástanács tagjai, egyúttal az igazgató-főorvos megválasztását. A gyűlés megtartását az tette szükségessé, hogy két segédorvos, E. Péter és G. György a Munkástanács tagjainak megválasztása által és azok közreműködésével – ha a dolgozók is úgy akarják –, kórházigazgató-cserét kívántak végrehajtani. A Munkástanács tagjainak személyi összetételére már nem emlékszem, de arra igen, hogy dr. Gaál István további igazgató-főorvosi megbízatása mellett elsöprő többséggel kiáll-tunk. Titkos szavazással továbbra is őt – mint arra a legméltóbbat – választottuk meg vezetőnknek. E gyűlésnek érdekes és kissé humoros epizódja volt, amikor Rénes Ferenc gyermekkórházi kocsis javaslatot tett a vérellátás megszervezésére. Felszólalása derült-séget váltott ki a gyűlés résztvevőiből. Dr. Gaál István nagyon mérsékelten, de határo-zottan figyelmeztette Rénes Ferencet, hogy ez egy olyan szakmai kérdés, amit majd a kórház orvosai meg fognak oldani, neki az étel-miszer-beszállításokra legyen gondja.

Ugyancsak kínosnak mondható eset zajlott le október 31.-ikén az akkori városháza (Kapuváry-ház) előtti Szabadság téren és bent az épületben, mikor is a Forradalmi

Tanács gyűlést tartott az első emeleti nagy tanácsteremben. Rengetegen álltunk a városháza előtti téren, miközben ki-kijött 2-3 személy az erkélyre. Egyszer csak felkiált egy alacsony termetű polgár, hogy engedjék be, mert most érkezett Budapestről, Nagy Imrétől, és fontos közölnivalója van. Be is engedték a városháza épületébe, de úgy 20-30 perc múlva megjelent az erkélyen síri hangon lekiabálva, hogy: „Emberek segítsenek, mert le (ki) akarnak dobni az utcára.” Ezen az eseten a tömeg egyik része derült, a másik része értetlenül a fejét csóválta. Mint később kiderült, ő egy Nagy Béla nevű tanár volt, aki Dunántúl népbiztosává akarta magát kikiáltatni.

Ezen az estén Brusznai Árpád, a jelenlévő tömegben utat törve magának, gyalog indult hazafelé, gyakran megállva közöttünk. Fülemlatára azt tanácsolta, „Nehogy valami incidens legyen, menjetek haza, mert Szentkirályszabadján a szovjet hadsereg ágyúcsövei Veszprém városára vannak irányozva”. Ekkor fogtunk kezét utoljára az életben. (Megjegyzés: Az általa vezetett énekkarnak megalakulásától kezdve a tagja voltam. H. Gy.) Én komolyan vettem a figyelmeztetését és teljesen összezavarodva az est folyamán látottakon és hallottakon elgondolkozva hazamentem aludni.

1956-ban Veszprémben a Jókai Mór u. 10. szám alatti ház emeletén volt a főbérletem. E lakrész 3 helyiségből állt.

Dubay Nándorné sz. Réz Anna, 1897. július 10-ikén született gyermekápoló a munkatársam volt. Mint földijének, többször panaszkodott rossz lakásviszonya miatt. Vője Székér Ernő, aki a feleségén kívül két gyermek eltartásáról is gondoskodott. Anyósa magáhozvételével – minthogy szoba-konyhás lakásban éltek –, többször kényszerült a kiküldetési helyén, a vasútállomás várótermében aludni. E kritikus helyzetben fordult hozzám Annus néni, kérve, ha tehetem, legalább átmenetileg segítsék rajta olyan formában, hogy adjak át a részére egy szobát. 1956 nyarán költözött az épületbe, és 1956. november 4.-én kora reggel bekövetkezett haláláig békességben élt a nagyszobában, én pedig a kisszobában, ahová csak aludni jártam. Három műszakban dolgozott, így nem sokat beszélgethettünk. A délutáni műszakból 22 óra után ért haza, amikor már aludtam, az éjszakai műszakból reggel 6 óra után ért haza, a délelőtti műszakra pedig, reggel 6 órára ment, ekkor pedig én még aludtam. Ha néha beszélgettünk is, a beszéd tárgya két téma körül forgott: az unokák, akik gyakran eljöttek látogatóba, és a szülőföldje, Sátoraljaújhely, ahol a kommunista rendszer képviselői ellenszolgáltatás nélkül elvették kis földbirtokát.

1956. november 3.-án, szombaton este még olvastam, amikor a munkából hazatért. Bekopogott hozzám és aggódalmasan közölte velem, hogy nagyon fél a jövőtől és, hogy halálfélelmet érez. Megnyugtattam, hogy az újság és a rádió szerint a szabadságharc már győzött, a parlamentben megkezdődtek a szovjet csapatkivonásról szóló tárgyalások, s rövidesen elhagyják hazánk területét. Látszólag megnyugodva rámozgatta az ajtót és lepíhent. 1956. november 4.-én hajnalban lövöldözés zajára ébredtem. A lövések hangja a várból jött. Felöltöztem, de mivel a lövések elcsendesültek, és az utcáról sem szűrődött be zaj, felöltözve ugyan, de ismét lefeküdtem és elaludtam. Még a villanyt sem kapcsoltam le. Nem tudom, mennyi időt aludtam, 10 percet vagy egy órát, de egy, a közelemben történt iszonyatos robbanás zajára ugrottam fel az ágyamról. A kamra ajtaja a légnyomástól kivágódott, ahonnan lőporfüsttel kevert sűrű por tódult be a szobámba. Első,

ösztonszerű lépésem a nagyszoba felé vezetett, de az ajtót nem lehetett kinyitni. Rémület fogott el, mert fogalmam se volt, hogy voltaképpen mi is történt. Légítámadást vagy aknát kaptunk? A Jókai utcáról egy tank hernyótalpának zörgése hallatszott fel. Ekkor a szomszédos 12. számú házból egy asszony érthetetlen ordítását, jajveszékelését hallottam, majd egy lövés dördült el. A városban történtek után azt hittem, esetleg a szovjet katonák kezdték meg a lakossággal a fegyveres leszámolást a szabadságharc lelkes támogatása miatt, és most házról házra járnak megtorolni cselekedetüket. Közben a szomszédos 12. számú házban újabb lövés dördült el, majd csend lett. Az udvarban semmi mozgást nem észleltem, csak egy férfi hörgését hallottam. Pár pernyi gondolkodás után leugrottam az emeletről az épületünk világítóudvarába, melyet a szomszédos 12. számú háztól egy korhadt deszkapalánk választott el. Leérkezésem után is csendet észleltem, és az ott talált vascsővel (vasdoronggal) kissé szétfeszítettem a földszinten lévő közös vécénk ablakának vasrácsát. Akkor még csak kb. 58 kg súlyú voltam, így a résen át könnyen bejutottam lakóházunk földszintjére.

Az épület nyugati oldalának földszinti, utcai részén Stráner Lajos nyug. bányagépész és felesége, míg az épület hátsó, keleti felében Szerdahelyi Jenő földmérő és felesége lakott. Utóbbiakhoz mentem, mert Stránerék is ott bújtak meg. Elmondtam nekik, hogy mi történt, aztán Stráner és Szerdahelyi társaságában felmentünk az emeleti nagyszobába. Iszonyatos kép tárult elénk! A szoba déli falán, a földtől kb. 20 cm magasan, egy ágyúgolyó ütötte lyuk tátongott, s a lövedék robbanása következtében a légnomás a két nagy fotelt a dohányzóasztallal, az ebédlői asztalt négy székkal stb. a szoba ellenkező, északi sarkába, a kis szoba ajtajához nyomta. Ezért nem tudtam kinyitni az ajtót. A nagyszoba és a kamra közötti vékony téglafalon kb. 10-12 repesz okozta lyuk keletkezett. Annus néni már mozdulatlanul feküdt a rekamién, vére sűrűn befestette a rekamiéja melletti falat. A feje épségben maradt, az arca nem volt eltorzulva, nyugalom ült rajta.

Közben a Jókai utcán újabb hernyótalpú harci jármű zörgését hallottuk közeledni, azért gyorsan lementünk Szerdahelyiék kamrájába, mert ez látszott viszonylag biztonságos menedékhelynek. Még be sem értünk a kamrába, a tank megállt a ház előtt, és egy újabb ágyúlövést kapott az épület magasföldszinti, a Stránerék által lakott szoba. A rombolás hasonló volt az emeleti szobáéhoz, csak halott nélkül. Mindezek lezajlása közepette, betájolhatatlan helyekről géppisztoly-sorozatokat lehetett hallani. Amikor csend lett, a fal mellé húzódva lementem a pincébe, melynek két ablakán keresztül ki lehetett tekinteni a Jókai utcára. Egy szovjet katona mozdulatlanul feküdt, a másik erőtlennek tűnő állapotban kúszott lefelé a sarkon lévő Joó-ház felé. Az egész napot és éjszakát rettegésben töltöttük el. Almán kívül más ennivalóm nem volt.

1956. november 5.-én, hétfőn délelőtt átmentem a szemben lévő Jókai u. 11. számú épületben lakó Lukács György és Lukács Elek fivérek házába, és a szintén ott lakó Pusztai családdal együtt a belövés ellen biztonságot nyújtó pincében töltöttük el az éjszakát. E napon úgy déltájban két szovjet vadászgép körözött a Vár felett, és azt időnként géppuskatűzzel árasztotta el. Ugyancsak e napon tudtam meg, hogy a szomszédos Jókai u. 12. számú házban lakó Fischer József rendőr százados végzett a 9 éves kisfiával, és 30 éves feleségével és saját magával. E lövésekből hallottam én kettőt.

1956. november 6.-án, kedden reggel viszonylag már sűrű mozgást lehetett észlelni a

Jókai utcán, azért elindultam munkahelyemre, a Hóvirág u. 1. sz. alatti Megyei Gyermekkórházba. Az Anna-kápolna mellett szovjet járőrrel találkoztam, akik a géppisztolyukat előreszegezve, csatároszlopban jöttek velem szemben, de nem tartóztattak fel. A gyermekkórház alagsorában működtetett mosoda helyiségeiben – ahol akkor több odamenekült dolgozó tartózkodott és pihent –, egy matracra feküdtem és az átélt izgalmaktól, a kimerültségtől másnap – szerda – reggelig egyhuzamban aludtam. Emlékezetem szerint dr. Gaál István igazgató-főorvos és családja a lépcsőház alatti helyiségben tartózkodott. Topár Lajos portás a szolgálati helyét otthagyva, szintén az alagsorban tartózkodott feleségével és fiával együtt. Ott tartózkodott még Fekete János rendőr őrmester is, aki akkor még a gyermekkórház szomszédságában lévő BM (belügyminisztériumi) szolgálati lakásban lakott. Később büfé, klub, bölcsőde lett az épület. Pintér Ernő kertészünk és felesége a nagyvázsonyi rokonságukhoz menekültek el.

Csak az érdekesség miatt írom le, minthogy Topár Lajos a portai szolgálatot otthagyta, helyette fiatal és nagyon bátor gyermekápolónők önként látták el a portaszolgálatot. Így többek között pl. Székelyhidi Marika és vőlegényjelöltje, Horváth Ági és vőlegényjelöltje. Az önként vállalt portaszolgálatban a fiatalok úgy összemelegedtek, hogy az mindkét esetben házassággal fejeződött be. Az említetteken kívül több nővér is örködött a portán, de nevükre már nem emlékszem.

1956. november 7.-én, szerdán délelőtt Dömsödi Zoltán munkatársam javaslatára városnézésre indultunk. Útunk az Alsóvárosi temetőn vezetett keresztül és mivel útba esett, hát benézünk a ravatalozóba, mely nyitva volt. Az északi sarokban kb. 6-7 katonára holtteste volt elhelyezve, ahol a halottak felső sora keresztbe volt rakva az alsó soron. Mint utólag, évekkel később megállapítottam, a halottak tekintetében a becslésem helyes volt. A Megyei Kórház irattárában 1956. november 9-én kelt dr. Galács Lajos kórház-igazgató aláírásával van egy jelentés, mely szerint a Halottnyilvántartó könyv adatai alapján névsoruk az alábbi: 1. Koszna János, 2. Bankó István, 3. Braun Károly, 4. Csányi Ferenc, 5. Scherman Elek, 6. Pollák István, 7. Hajdú Lajos és 8. Rotter Károly. Ezen iktatószám nélküli jelentés szerint a holttesteket a kórházból vitték át a szomszédos Alsóvárosi temető hullaházába.

Utunkat folytatva, leérve a Szabadság téren álló városházához (volt Kapuváry-ház) különféle híreket lehetett hallani a Bakonyban még harcoló szabadságharcosokról. A városban sok volt a szovjet katona. Nem éreztem magam biztonságban, ezért körülnézés nélkül visszafordultam a gyermekkórház felé. A megyeháza előtt szovjet katonák kértek, hogy mutassam meg a térképen, merre van a tenger és Suez. Nem akarták elhinni, hogy itt a közelben a Balaton van és nem Suez.

Pár nap múlva Szekér Ernőné intézkedése folytán Dubayné Annus nénit eltemették az Alsóvárosi temetőbe, a Haiszler-kápolnától délnyugatra. Rossz idegállapotom miatt a temetésen nem vettem részt. A halotti anyakönyv Jegyzet rovatában a következő bejegyzés áll: „Ágyúlövés okozta súlyos hasi sérülés”.

Ugyancsak pár nap múlva S. Márton mosodai dolgozó, akkori párttitkár, aki a forradalom első napjaiban élen járt párttagsági könyvének összetépésével, a személyzeti anyag eltűzésével, elkezdte híresztelni, hogy a Jókai Mór utcában a szovjet katonát én lőttem le. Állítása szerint ezért lőttek be ágyúval a lakásomba. Amikor ezt a hírt meghal-

lotta – többek között – dr. Szakáll István adjunktus és egy Teréz nevű nővér, bejelentették dr. Gaál István kórházigazgatónak, aki Sárfit erőlyesen rendreutasította. Ekkor személyes biztonságom érdekében a pavilonépület földszintjén egy szobát a rendelkezésemre bocsátott, ahol 1956 karácsonyáig lakhattam. A gyermekkórházban biztonságban éreztem magam, nem jártam ki a városba márcsak azért sem, mert egész nap dolgoztam, és november 4-től – sötétedéstől virradatig – kijárási tilalom volt a városban. A vendéglátó, illetve szórakozóhelyek emlékezetem szerint december közepe táján kezdték el újra a működésüket.

Kórházunkból csak Wolszt Teréz gyermekápolónő disszidált, előbb Németországba, majd tovább Kanadába. Hívott engem is, de nem kívántam elhagyni a hazámat, másrészt, mint volt nyugati hadifogoly, már tisztában voltam azzal, hogy milyen önteltek a németek.

Közben úgy november közepe táján a BM Karhatalmi Alakulata létrejöttével (közismert nevükön pufajkások) megkezdődött az állítólag elrejtett fegyverek és lőszerke összeszedése ürügyén a középületek összes helyiségeinek átkutatása. Ez történt a gyermekkórházban is. Előbb csak két fegyveres jött be az intézet területére, akiket a portáról a pavilonban lévő irodámba, hozzám irányítottak. A parancsnok egy Stefán László nevű, egykori DISZ (Dolgozó Ifjúsági Szövetség) titkár volt, a másik pufajkás egy várpalotai bányász. A házkutatás megkezdéséhez ragaszkodtam a kórházigazgató jelenlétéhez, ezt ők is belátták és jónak tartották. Amikor személyesen mentem ki a szomszédba, a Füredi u. 3. szám alatt lakó kórházigazgató lakására, már 12-14 főnyi pufajkást láttam, részben bent a kórház területén, részben a kórház falain kívül. Szakszerűen körül voltunk zárva fegyveres pufajkások által. Az egyetem közvetlen szomszédsága miatt itt még mindig vadásztak bujkáló egyetemistákra. Aztán kórházigazgatónk jelenlétében a házkutatást az én irodámban kezdték el, ahol is az íróasztalomon lévő mappámban egy pufajkás megtaláltan a Napló c. újság 1956. március 15-iki számát, melynek felső szélére annakidején ráírtam azon észrevételemet, hogy „Március 15-ikéről miért nincs írva megemlékezés?”. Stefán László javára írandó, hogy nem engedte lefoglalni bünjelként az újságot, ő maga is azt mondta: „Igaza van, miért nem emlékezett meg a sajtó március 15-éről?”. A házkutatást Topár Lajos szolgálati lakásán folytatták, ahol a papirkosárban egy összegyűrt propagandalapot találtak, de azt összetépték. A betegosztályokon csak végigmentek a folyosón, de kórterembe nem léptek be. Egy fegyveres csoport a főépület padlásán nézett szét, egy másik fegyveres csoport a gazdasági udvarban, a Rénes Ferenc kórházi kocsis által gondozott részben, ahol az istálló is volt két lóval. Végül eredménytelenül távoztak, nem találtak sem fegyvereket, sem propagandaanyagot, mi pedig fellélegezve ugyan, de nagyon gondterhelten vártuk, mit hoz még számunkra a holnap.

Nem várt változás állt be S. Márton párttitkár életében, aki a kórházban lakott, tulajdonképpen könyörületből, mint hajdani menhelyi gondozott, aki minden fizetéskor (akkor még kéthetenként volt) egy libát és öt liter bort hozatott magának és családjának. Ha a kelleténél többet ivott, akkor zaklatta a női dolgozókat, megfenyegetve az alábbi szavakkal: „Ha lefekszik velem, lesz kenyere, ha nem fekszik le velem, akkor nem lesz kenyere”. A kiegészítő munkakörben dolgozó nők egy része értett a célzásból és inkább megadta magát és lefeküdt vele. 1956. december 31.-én az éjszakai betegellátási ügyel-

tet egy talpraesett nővér, M. Mária látta el. Úgy éjjel után S. öt is megkörnyékezte, de Mária nővér hangos kiabálással elzavarta a betegosztályról, és másnap, 1957. január 1-jén reggel feljelentést tett a rendőrségen, a városi pártbizottságon, majd a bíróságon is. E helyzetben minden körülmények között meg kellett indítani S. ellen a fegyelmi eljárást, amit ő nem várt meg. Munkaviszonyát 1957. január 6. napjával megszüntetve, kevéske ruhaneműjüket egy lepedőbe rakva Budapestre költözött a családjával együtt, ahol egy svábhgyei csecsemőotthon mosodájában helyezkedett el. Ahogy arról később értesültem, agydaganat következtében halálozott el.

Az 1956-os visszaemlékezéssel kapcsolatban az eseményekre többször is visszagondolva, utólag rájöttem és tudomásul vettem, a Sors ismét úgy rendezte életem folyását, hogy az itt leírt esetben felebaráti segítőkészségemnek köszönhettem életben maradásom. A napnál világosabb számomra, ha én laktam volna a nagyszobában, akkor a szovjet ágyúlövédék az én testemet tépi szét, velem végzett volna.

Azóta öt évtized pergett le életünk orsóján. Közben 1989/1990-ben az úgynevezett rendszerváltás után Mészáros Gyula erdómérnök és Bors József alpolgármester vezetésével, megemlékezésül, minden év október 23.-án ünnepélyes keretek között, több résztvevővel megkoszorúztuk az '56-os áldozatok síremlékét.

HOGYA GYÖRGY

MEGEMLEKEZÉSEK

**Egy tiszta forradalom tiszta arca:
dr. Brusznjai Árpád**

1958. január 9-én hajnalban a kőbányai Kisfogház télbe dermedt udvarán a bitófa alá kísérik egy fiatal férfit, aki bicegve, hátul összekötött kézzel közelít az akasztófához, és érces hangján kivégzése előtt a Himnuszt énekli... A hóhér a nyakába akasztja a kötetlet, s a Himnusz megszakad... A börtönorvos annak rendje-módja szerint megállapítja a halál beálltát, majd a fiatal férfit összekötözött kézzel, arccal a föld felé – ahogy akkor tájt „illik” – faládjába lökik, és mintegy harminc évre elnyeli a szürkesség...

Míntha az antik sorstragédiák alapján készült fekete-fehér film záró kockái peregnének a nézők szeme előtt... A hatás katartikus: torokszorító tehetetlenség feszítő érzését keltő, de mégis felemelő, kezet ökölbe rántó, a fejet ösztönösen is a magasba emelő...

A fiatal férfi egy a 350 kivégzett közül: dr. Brusznjai Árpád, aki az 1956-os forradalomban a Veszprém Megyei Nemzeti Forradalmi Tanács elnöke volt... Egy tiszta ember, aki felismerte és igazsága tudatában vállalta a történelem által ráruházott feladatot, és ártatlansága tudatában nem menekült el a bosszúra szomjas hatalom elől. Egy tiszta ember, aki életáldozatával, erkölcsi tisztaságával és helytállásával példává magasodott.

Ki volt tehát a 33 évesen kivégzett Brusznjai Árpád?

Kitüntetéssel végzett történelem és klasszika-filológia szakos veszprémi gimnáziumi tanár, fiatal férj és egy kicsiny lány édesapja... A szentesi Horváth Mihály Gimnázium végig színjeles növendéke, akit az iskola 1942-es értesítője szerint „Szentes város Kossuth-alapítványának kamatjaival való jutalmazására mint kitüntetésre érett tanulót” ajánlott a tanári kar a történelem tanulásában való kiválóságáért. Remek latinista, megbízható korrepetítor, családját is segítve őrsvezető a cserkészcsapatban. A Pázmány Péter Tudományegyetemen végez Moravcsik Gyula professzor tanítványaként. Az Eötvös Kollégium kiváló diákja, aki a kollégium alkotó szellemi légkörében tudospályára készül. A Homérosz-kérdésről írt tudományos munkája nyomán a szakma is egyetemi karriert, ígéretes jövőt jósol neki.

Ám a történelem ekkor szól közbe – először.

A kommunista hatalomátvétel hatására az „osztályellenség” Brusznjait – édesapja az I. világháború után nyugdíjazott csendőr őrmester volt, testvére a bécsi Pázmáneumban egyházjogi doktorátust szerzett Brusznjai József, a váci püspök titkáráként 1951-től 3 és fél évet ül Kistarcsán –, eltávolítják az egyetemről.

Tanársegédi állásának megszűntével Veszprémben a Lovassy Lászlóról elnevezett – korábban piarista – gimnáziumban tanít latin nyelvet és történelmet, osztályfőnök. Diák-

jai nemcsak mint kiváló szaktanárra, de mint klasszikus értékeket, elveket követő nevelőre emlékeznek vissza rá.

Egyik neves tanítványa, Balogh Elemér, a Csíksomlyói passió szerzője írja róla: „Szaktárgyai segítségével szinte észrevétlenül helytállásra, erkölcsi szilárdságra, munka- és hazaszeretetre nevelt bennünket. S ő tanított meg bennünket arra is, hogy egyenes embernek nincs takargatnivalója, s ezért nem szemlesütve sunyít...”. A tanítási órákon kívül szívesen muzsikál, gordonkázik, a gimnázium kórusát vezényli, orgonál a templomban. Boldog fiatal férj, hamarosan egy kicsi lány, Margitka édesapja.

1956-ban, március 15.-én a gimnáziumban tartott ünnepi megemlékezésnek Brusznay Árpád a szónoka. (Ez a beszéd többször is elhangzott: a 90-es években a gimnázium ugyancsak március 15-i megemlékezésén és méltatások izgalmas, érdekes betétjeként. Mádl Ferenc professzor, elnök is ebből idézett egy 1999-es veszprémi tudományos ülésen, amelynek témája Kahler Frigyes professzor A Brusznay-per c. könyvének megvitatása volt a Magyar Tudományos Akadémia helyi székházában.) E szónoklat témája a gimnázium névadója, Lovassy László. Így ajánlja őt a diákifjúság figyelmébe a fiatal tanár:

„...Ő az, aki 1836-ban az országgyűlés termében gyűjtő hangú beszédet tart, ő az, aki 1836. jan. 29-én Pesten beszéddel üdvözli az ifjúság nevében Wesselényi Miklóst, akit akkor már perbe fogtak forradalmi magatartásáért. Kimondja, hogy a sötétség és a korlátot nem ismerő hatalom ellen küzd, kijelenti, hogy jellemes ember nem retteg a pallostól. Hogy az ifjúság, bár békés eszközökkel küzd a szabadságért, de ha eljön az idő, vérét is hullatja...A király leiratban utasította a nádort, hogy Lovassy Lászlót fogassa el és fel ségsértés címén ítéltesse el. Bár bizonyító anyagot a 10 hónapos vizsgálat nem tudott összegyűjteni, 10 év várbörtönre ítélték. Ünnepejük Lovassy Lászlót, mert a végsőkhig helytállt az egyszer felismert igazság mellett, harcolt érte, nem riadt vissza az önkény fenyegetésitől, nem féltette és mentette magát. Vállalta sorsát, és hű maradt eszméihez.”

Néhány hónap múlva a forradalom veszprémi eseményei során, amikor a tanácsrendszer helyett megkezdődik az új önkormányzati struktúra kiépítése, a gimnázium tantesztülete Brusznay Árpádot delegálja a Veszprém Megyei Nemzeti Forradalmi Tanácsba, amely elnökévé választja.

Sorsába itt szól bele másodszor a történelem. Feladatot kap, és a feladatot vállalja, mint ünnepi beszédének „hőse”.

Legmegbízhatóbban a Veszprém 1956-os történetét feldolgozó Mészáros Gyula kutatásai nyomán ismerkedhetünk meg Brusznay Árpád ekkori tevékenységének néhány fontos elemével.

A fővárosba utazik Kána Lőrínchez, a légierő parancsnokához, és megbízható katonai parancsnokot kér Veszprém védelmére, mert tudomása szerint az itteniek többsége tudomása szerint beépített ember. A megyei közigazgatás megszervezéséhez – mivel ő maga nem szakember –, dr. Horváth Ferenc veszprémi jegyzőtől kér segítséget. Útját állja az erőszaknak: a fegyverért hozzá forduló, Pestre készülő egyetemisták kezébe nem ad fegyvert fiatal életük védelmében. A hozzá forduló városi párttitkárt, a későbbiekben a megyében „mindenható” Pap Jánost biztosítja, hogy technikus végzettségének megfelelően lesz helye az „új világban” – a fűzfőgyártelepi vegyipárban.

November 4. után nem menekül, barátai tanácsa és letartóztatásai ellenére sem fontolgatja a disszidálás gondolatát, mert tisztában van ártatlanságával, igazával. Az is erősíti ebbéli hitében, hogy a szovjetek ugyan elhurcolják Veszprémből Debrecenbe, de Ungvárra már nem toloncolják tovább. A debreceni kihallgatási jegyzőkönyv dokumentálja, hogy a megszálló szovjet hatalom nem találja bűnösnek. Nem úgy a nagylelkűségét, emberségét felejteni nem tudó helyi hatalom...

Az ő sorsára is ráismerhetünk Márai Sándor szép metaforáit izlelgetve: „*Mert mikor az igazat – a legegyszerűbb igazságot – kimondod, tudnod kell, hogy rögtön lángok gyulladnak fel körülötted: a szenvedély, a számonkérés, a sértettség lángözöne. Aki az igazat mondja, tűztengeren halad át, s helyesen teszi, ha... azbesztruhába öltözik, máskülönben tüstént elperzselik a lángok...*”

Őt is „elperzselik a lángok”. 1957 októberében ugyanis a Győri Katonai Bíróság Népbírósági Tanácsa, a vérbírák testülete a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetése büntettének elkövetése miatt életfogytig tartó szabadságvesztésre, közügyektől való eltiltásra, teljes vagyonek kobzásra ítélte.

A sértettség, a kicsinyes bosszú, az erkölcsi alacsonyabbrendűség tudata ezt a szigorú, de a reményt mégis életben tartó ítéletet is megváltoztattatta: Veszprém megye kommunisztái – Pap János vezetésével – nem tartották elég szigorúnak, az elkövetett bűnnel arányosnak az életfogytig tartó szóló börtönbüntetést. Nagy Andor százados, ügyész fellebbezési óvása eredményes, a másodfokú ítélet halálbüntetés. Hiába kilincsel kétségbeesetten a feleség, Iluska, jut el Kádár előszobájába, hiába próbálnak segíteni az Eötvös Kollégiumból a tudós kollegák, Keresztury Dezső, Kodály, mindez haszontalan. „Példás gyorsasággal” végrehajtják az ítéletet, 1958. január 9-én megszabadul az önnön legitimációjáért „keményen” dolgozó hatalom a demokratikus államrend félelmetes ellenségétől...

És a gerincek megtörésének „puhább” módszerei, évtizedei következnek... A Kádár-rendszerben a hallgatás és az elhallgattatás, a „percnyi szabadságok”, a pragmatizmus világában – úgy tűnt –, csak a család és néhány tanítvány őrzi csendben annak az embernek, tanárnak az emlékét, aki – ahogy az önsors-próféciában olvashattuk –, „vállalta sorsát, és hű maradt eszméihez”.

Ám a rendszerváltoztatás hajnalán szép emberi bátorsággal a Magyar Demokrata Fórum veszprémi szervezete dr. Horváth Balázs és Mészáros Gyula javaslatára – 1989. június 9-én elsőként az országban – a veszprémi Várban emléktáblát állíttat a mártír tanár tiszteletére. Él még a tanácsrendszer, együtt van a Munkásőrség, a szovjet csapatok a szomszédos Szentkirályszabadján állomásoznak, de az emléktáblát éjszaka bátor férfiak őrzik, és ...megmarad.

Mára elmondhatjuk, szakrális helyévé vált a Bruszniai-hagyomány őrzésének. Ám nemcsak a holt anyag őrzi az emberi helytállás szép példáját Bruszniai Árpád történelemformáló tevékenysége helyszínén. Az emléktábla-állítással egyidőben – ugyancsak dr. Horváth Balázs és Mészáros Gyula javaslatára –, megszületik a Bruszniai Alapítvány, amely évente egy alkalommal az oktatási intézményekből, magánszemélyektől származó javaslatok alapján ünnepélyes keretek között Bruszniai-emlékéremmel jutalmaz egy veszprémi tanárt és egy végzős középiskolás diákot a Bruszniai-szellemiség őrzéséért.

Az 1990. március 15-én, az első szabad választások előtt megtartott emlékünneptől számítva 17 alkalommal tüntetett ki a kuratórium arra érdemes tanárt, diákot, akik közül most néhányan itt ülnek a teremben.

1994-ben találtuk meg a hagyományörzésnek a véleményünk szerinti legméltóbb módját: a humanista, életszeretetet sugárzó, zenét kedvelő és gyakorló tanár emléke előtt egy 250-300 dalosból és zenészből álló kamarazenekar és kórus tiszteleg a Bruszniai család jelenlétében. A Mendelssohn Kamarazenekar és a Középiskolai Oratóriumkórus Mozart, Beethoven, Vivaldi stb. oratorikus műveinek előadásával teszi emlékezetes zenei élménnyé is az estét. Méltó helyszín a Pannon Egyetem aulája, amelyet évről évre zsúfolásig megtölt az emlékezők sokasága. Az elmúlt évek gyakorlata nyomán Veszprém egyik legrangosabb társadalmi eseményévé vált a Bruszniai-emlékhangverseny, ahol a volt tanítványok mellett a magyar társadalom jeles személyiségei is tisztelnek a mártír tanár emléke előtt január második szombatján.

Ma már Kahler Frigyes Bruszniai-perről, Mészáros Gyula a veszprémi 1956-os történetekről, Sebő József Bruszniai-életútról írt munkái segítik a tájékozódást azok számára, akik el akarnak igazodni közelmúltunk történetében.

Az, hogy az a szellemiség, amelyet ő képviselt: az örök emberi értékek tisztelete, a hatalomgyakorlás közösség szolgálatként való felfogása, a helytállás erősebben hassa át a társadalmat, ma, amikor szó és tett oly gyakran esik egymástól, „ez a mi munkánk, és nem is kevés”.

Azt, hogy Bruszniai Árpád szellemi-erkölcsi hagyatéka minél tágabb körben legyen érték, példa, a „Magyar Örökség-díj” szolgálja.

IMRE FRIGYESNÉ

[Elhangzott 2006-ban a Bruszniai Alapítvány ünnepségén Veszprémben.]

„Ardere et lucere” („Lángolni és világítani”)

Emlékezés Zámbó Istvánra

A veszprémi zeneiskola 1948. február 7-én tartott növendékhangversenyén az akkor 16 éves Zámbó István Hubay Jenő két bravúros hegedűdarabját, a Cremonai hegedűs című daljáték szólóját és a Mazurkát adta elő. Tanára a két világháború közötti veszprémi vonósnégyes első hegedűse, Orsolya Mária volt. Ugyancsak 1948-ból való az országos néptáncverseny veszprémi résztvevőinek csoportképe, amelyen az együttes hegedűse, Zámbó István is látható, kezében elmaradhatatlan hangszerével. A város akkori zeneszerető lakói tehetséges, ígéretes hegedűsként ismerték meg.

A piarista gimnázium 1948-as államosítása után létrejött veszprémi állami gimnázium vegyeskarának újjáalakítását Zámbóra bízták. 1950. április 25-én az új kórus bemutatkozó díszhangversenyén már ő vezényelt. Még ugyanebben az évben a gimnáziumi kórus, a még akkor is középiskolás ifjú dirigens vezetésével a veszprémi Petőfi Színházban Kodály Zoltán Mátrai képek című vegyeskari művét mutatta be.

Így indult a XX. század vége egyik legjelentősebb magyar kóruskarnagyának, Zámbó Istvánnak a zenei pályája.

Életrajzi adatok

1932. április 6-án született Székesfehérváron. Középiskolai tanulmányait a veszprémi piarista gimnáziumban kezdte. 1950-ben érettségizett az akkor már államosított, a későbbiekben Lovassy László nevét felvevő veszprémi gimnáziumban. A Zenekadémiára került, Vásárhelyi Zoltán osztályába. 1950-től 1956-ig volt a középiskolai énektanár és karvezető szak hallgatója. Ligeti György, Gárdonyi Zoltán, Szöllősy András és hegedűn Ország Tivadar voltak a tanárai.

A diploma megszerzése után, 1956-ban visszajött Veszprémbe, ahol 1967-ig a Csermák Antal zeneiskolában tanított. 1957-től 1967-ig ellátta az igazgatóhelyettesi feladatokat is. 1967-től 1972-ig a megyei zeneiskolák szakfelügyelője volt. 1956 nyarán zenetanárokból, egykori diáktársaiból, azok családtagjaiból, az időközben megszüntetett korábbi veszprémi kórusok tagjaiból és a város muzsikálni szerető lakosaiból megszervezte Veszprém város vegyeskarát és létrehozta a veszprémi szimfonikus zenekart. Megválasztották a Zenepedagógus Szakszervezet Veszprém megyei elnökének.

1967–1976 között a Megyei Művelődési Központ zeneigazgatója volt, majd 1981-ig függetlenített városi zeneigazgató karmesterként működött.

Zámbó István Veszprémet a hazai zenei élet egyik központjává tette azzal, hogy irányításával itt rendezték meg 1965-től 1978-ig az Országos Kamarazenekari Fesztiválokat, amelynek házigazdája, egyben állandó résztvevője a veszprémi zenekar volt. A Zenei Alap támogatásával jeles hazai zeneszerzőket új művek írására ösztönöztek: minden résztvevő együttesnek minden alkalommal egy-egy új magyar művet kellett bemutatni. A veszprémi fesztiválok 13 éves története alatt mintegy 60 új magyar zenemű került a közönség elé. A veszprémi zenekar és a kórus többek között Durkó Zsolt, Farkas Ferenc, Petrovics Emil, Szokolay Sándor, Szőnyi Erzsébet műveit adta elő.

A veszprémi vegyeskarral kapcsolódott az európai énekkari kultúra vérkeringésébe is. Kórusával 1965-ben az olaszországi Arezzóban, a XIII. Guido d'Arezzo Nemzetközi Kórusversenyen 3 első díjat, 1970-ben Debrecenben, a IV. Bartók Béla Nemzetközi Kórusversenyen 2 első díjat nyert. 1971-ben és 1977-ben a BBC rádió Let the Peoples Sing nemzetközi kórusversenyének vegyeskari kategóriájában első helyezést ért el, 1977-ben megkapta a verseny fődíját, az Ezüst Rózsa serleget. 1974-ben az olaszországi Goriziában, a XIII. C. A. Seghizzi Nemzetközi Kórusversenyen 2 első, 2 második díj mellett a veszprémi vegyeskar kapta a verseny nagydíját. 1975-ben a bulgáriai Várnában a kórus a bolgár művek bemutatásáért első helyen végzett. 1976-ban a walesi Llangollenben a XXX. Nemzetközi Dalosversenyen Zámbó kórusa a vegyeskari első és a folklór kategória harmadik díja mellett ismét nagydíjas lett. A veszprémi szimfonikus zenekar 1969-ben, a hollandiai Kerkradeban rendezett zenei világversenyen kapott első díjat.

Első alkalommal 1967-ben vettek részt a III. Europa Cantat rendezvényein a belgiumi Namurban. 1968-ban a Nemzetközi Éneklő Hetet Veszprémben rendezték, ahol Zámbó a résztvevő együttesekkel Mozart Requiemjét mutatta be. 1969-ben Brémában volt a Singwoche. Itt Zámbó István Kodály utolsó nagy oratorikus művének, a Laudes organinak volt a betanító karmestere. 1970-ben Grazban vehettek részt a IV. Europa Cantaton, majd 1971-ben ismét Veszprémben rendezték meg a Nemzetközi Éneklő Hetet. Ez utóbbin a résztvevő kórusok Kodály Budavári Te Deumát tanulták meg és adták elő.

1976-ban meghívták a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemre docensnek. 16 éven át, 1992-ig oktatót vezénylési gyakorlatot és karvezetést a Zeneakadémián. Közben 1981-ben kinevezték a hivatásos Honvéd Férfikar vezető karnagyává. Ekkor megvált veszprémi együtteseitől és Budapestre költözött. Új kórusával bejárta a világot Pekingtől Havannáig, Damaszkusztól Párizsig, mindenhol szakmai sikereket és elismerést aratva. Vezetése alatt a korábban hagyományosan inkább férfias („katonás”) műveket, népszerű tömegdalokat éneklő együttes repertoárja szinte néhány év alatt megváltozott. A zeneirodalom legigényesebb férfikari műveit adták elő, köztük több egyházzenei alkotást, Liszt kantátákat és Kodály nagy férfikarait. (Az utóbbiak a Hungaroton lemezein is megjelentek.) 1990-ig volt a Honvéd Férfikar zenei vezetője. Vendégkarmesterként rendszeresen vezényelte a Magyar Rádió énekkarát. Felvételeit a Rádió hangarchívumában őrzik.

Tagja volt a Magyar Zeneművészek Szövetségének, majd az elnökség tagjává is megválasztották. 1970-ben részt vett a Kórusok és Zenekarok Szövetsége létrehozásában. A Szövetség alelnöki tisztét is betöltötte. A művészeti tanácsnak és a választmánynak haláláig tagja maradt.

1990-ben ismét Veszprémbe jött, ahol az újonnan alapított zeneművészeti szakiskola élére nevezték ki. Az intézményt, amely Dohnányi Ernő nevét vette fel, öt évig igazgatta. 1995-től a veszprémi Padányi Bíró Márton katolikus általános iskola és gimnázium énekkarának volt a karnagya. 1996-tól elvállalta a szolnoki Kodály Kórus vezetését, amellyel megjelent CD-jének anyaga a gregoriántól Kodályig terjed. Lemezre vettek Esterházy Pál Harmonia Coelestiséből 7 ének- és zenekarra írt kiskantátát is.

Több kitüntetést kapott: 1967-ben Liszt-díjat, 1970-ben a Szerzői Jogvédő Hivatal Artisjus dívját az új magyar kompozíciók külföldi terjesztéséért, 1971-ben a Magyar Rádió dívját, 1974-ben a Népművelési Intézet dívját külföldi kórusoskerei elismeréseként. Első alkalommal 1975-ben ítélte Veszprém város tanácsa Zámbó Istvánnak a Pro Urbe kitüntetést. 1975-ban elnyerte a Munka Érdemrend arany fokozatát, 1981-ben érdemes művész lett. A Bartók-, a Kodály- és a Liszt-émlékplakkal ismerték el munkáját. 1992-ben Veszprém város önkormányzata másodszor is Pro Urbe kitüntetést adományozott neki. 2002. áprilisban, 70. születésnapja alkalmából Veszprém város díszpolgárra lett. 2002-ben elnyerte a Magyar Kultúra Lovagja címet.

Zámbó István emlékezete

A méltatáshoz és az emlékezéshez a fenti életrajzi adatok Zámbó István esetében sem nélkülözhetők. Ezekből azonban csak részben derül ki, hogy valójában ki volt ő.

A bevezetőben említett 1948-as fényképfelvételen egy saját értékeit tisztán látó, öntudatos, makacs, magabiztos, József Attila-, vagy Petőfi-szerű 16 éves nagykamasz látható. Az 1947/48-as tanévben (még az egyházi iskolák 1948. júniusi államosítása előtt) piarista osztályfőnöke, Benkő Andor magyartanár osztályában diák önkormányzatot hozott létre. Egyhangúlag Zámbót választották „miniszterelnöknek”. Ezt a tényt volt osztálytársai ma is jellemzőnek és fontosnak tartják, hiszen azt fejezi ki, hogy már gimnazistaként is szinte vakon hallgattak rá, a vele egyidősek számára is vezető, irányító, példakép volt. Máskülönben nem fordulhatott volna elő az a cseppet sem megszokott jelenség, hogy a volt piarista gimnázium nagyhírű kórusa – két éves kényszerhallgatás után – egy diák vezetésével újult meg (nem mellékesen 1950-ben!).

Rendkívüli tehetségként került a Zeneakadémiára, a magyar kóruskultúra egyik legnagyobb mesteréhez, Vásárhelyi Zoltánhoz. Igyekezett tanáraitól mindent megtanulni. 1952 nyarán – főiskolai gyakorlatként – Veszprém megyében népművelési felméréssel bízták meg. A feladatot nagyon komolyan vette. Az egyik település zenei együtteséről szóló kritikus hangú jelentésében ezt írta: „*A műsorpolitikájuk nem felel meg dolgozóink igényeinek. Dekadens nevek szerepelnek és már túl közismert mozgalmi dalok. A művek interpretálása is régies stílusú. A miénk most reális és harcok lendületű. Igyekeztem elhíttetni egy énekkar jelentőségét a kultúrforradalom továbbvitele érdekében. Egy jó énekkar az egyén humánusabb lelkületének elősegítője.*” Rohampróbákat

tartott, egyeztető megbeszéléseket folytatott „a jövőre vonatkozó feladatokról”, népdalokat gyűjtött Bódén, Vászolyban, Vaszaron. Mindenki láthatta, ez a húszéves fiatalember érti a dolgát, tudja, mit akar, az elveiből, meggyőződéséből nem enged, saját magával és másokkal szemben is szigorú és következetes, a slamposágot, felületességet, lazítást, kontármunkát, közepszerűséget még a nálánál idősebbeknél sem tűri. Határozottsága, magabiztossága, önemésztő lelkesedése mindenkit magával ragadott. Hittek neki akkor is és később is.

1956 nyarán frissen végzett zenetanárként került a veszprémi Csermák Antal zeneiskola tantestületébe. Már szeptember 5-én arról tájékoztatta tanártársait, hogy „alakul egy vegyeskar a városban, amely együtt fog működni az újonnan létrehozott zenekarral”. Nagy tempót diktált. Az ének- és zenekar 1956. szeptember 25-én ünnepélyesen megalakult. Zámbó október elején már a megye öntevékeny művészeti csoportjainak vezetőit vizsgáztatta. Jelentésében azt hangsúlyozta, amely egész életére annyira jellemző volt: „Széles körű zenei műveltség, tudatos elméleti munka nélkül a művészeti csoportok vezetése ösztönös sötétben való botorkálás”.

A forradalom leverése után, 1957 elején folytatta a megkezdett munkát. Júniusban hangversenyen mutatta be együtteseit. Az eredményre mindenki rácsodálkozott. „*Sok meddő év után a hirtelen élénk toppanó, sugárzó erővel, lelkesen szétáradó dalolás, muzsika nagy meglepetést és örömet keltett.*” – írta a Középdunántúli Napló.

Az ezt követő évek során bemutatott művekkel, a hazai és nemzetközi szakmai elismerésekkel a veszprémi vegyeskar 30, 40 és 50 éves évkönyvei részletesen foglalkoznak. Zámbó István 1957-től 1982-ig tartó veszprémi működése során több mint 150 zeneszerző több száz alkotását adta elő. A komponisták sora a 15–16. század mestereitől (Josquin, Sweelinck, Hassler, Lassus, Gabrieli, Byrd, Dowland, Palestrina, Monteverdi), a nagy barokk komponistákon (Charpentier, Purcell, Bach, Händel, Pergolesi, Scarlatti, Vivaldi, Gluck), a klasszikus stílus legnagyobb alakjain (Haydn, Mozart, Beethoven), a zenei romantika kiemelkedő képviselőin (Schubert, Schumann, Mendelssohn, Brahms, Liszt) át a 20. században alkotó legnagyobb zeneszerzőkig tart. A legkitűnőbb német, francia, olasz (itáliai), spanyol (katalán), angol, orosz (szovjet), lengyel, cseh, bolgár, finn, svéd, dán, norvég zeneszerzők alkotásait egyaránt előadta.

Maga így vallott: „*A zeneirodalom egésze érdekel, így mindig az a kedvenc, amivel épp foglalkozom. Közelebb áll hozzám mégis talán Monteverdi, akinek drámaisága nagyon megragadott. És közel áll hozzám a felülmúlhatatlan J. S. Bach. Beethoven is nagyon szeretem, a kirobbanó tehetségű Mozart pedig egyszerűen lenyűgöz. Nekem nagy alapvetést jelentett Bartók és Kodály művészete. Bartóknak a nagyszerű embersége, Kodálynak pedig a hű magyarsága és nemzetnevelő szerepe. A Psalmus Hungaricus az egyik legnagyobb zenei élményem. Benne van az emberiség története és a magyar történelem is. Példát mutat, tehát a mának is szól erkölcsi rendje és tanulsága, ami örök emberi, akár a tízparancsolat.*”

Jellemző volt rá a stílárny nyitottság. A hagyományos művek mellett sikerrel mutatott be modern hangvételi alkotásokat is, pl. Lendvay Kamillónak a vegyeskar számára komponált Éjszaka II. című kórusát, amely előadásához nemzetközi sikerek kötődtek. Szilaj, ötletgazdag, sokrétű muzsikus volt, aki szinte festőként kezelte a művek hangszi-

neit. A résztvevő muzsikuskok és a közönség számára egyaránt maradandó élményt jelentett az a hitelesség, ahogyan a zene módszereivel ki tudta fejezni a rettegést, a bámulatot, a reményt, a hitet, a megvetést, a csüggedést, vagy a vidámságot, a féktelen jókedvet, vagy a csendes megbékélést. A reneszánsz, vagy a klasszikus stílus világossága, a barokk és romantika mozgalmassága, nyugtalansága egyaránt szerepelt zenei palettáján.

Vezetése alatt a kíséret nélküli kórusok hosszú sora mellett korábban Veszprémben soha sem hallott oratorikus művek is elhangoztak. A magyar alkotások közül előadta többek között Bartók Falun című művét, Kodálytól a Kállai Kettőst, a Psalmus Hungaricust, a Budavári Te Deumot, a Laudes organit, Farkas Ferenctől a Vita poetaet, Szervánszky Népdalkantátóját, ősbemutatóként Arányi György, Petrovics Emil egy-egy kantátóját, Sugár Rezső Hősi énekét. Hosszú a sora a zeneirodalom legnagyobb zenekaros miséinek, egyéb egyházi kórusainak (Schütz, Vivaldi, Johann Sebastian Bach, Philipp Emanuel Bach, Händel, Joseph Haydn, Mozart, Beethoven, Charpentier, Franck alkotásainak), amelyeket Zámbo István veszprémi együtteseivel és a legkitűnőbb szólisták közreműködésével adott elő.

A veszprémi vegyeskarral több lemezfelvétele készült. Monteverdi Arianna panasza, Liszt Ave maris stella, Szervánszky A kutyák dala című műve, Bach 50. kantátója (Nun ist das Heil und die Kraft), világpremierként M. A. Charpentier kettős karra, zenekarra és dupla szóló kvartettre készült Te Deuma jelent meg a Hungaroton hanglemezein..

Az 1956-ban létrehozott veszprémi zenekar az oratorikus művek mellett Haydn, Mozart és Paisiello egy-egy kisoperájának a közreműködője volt, de önállóan is gyakran szerepelt itthon és külföldön egyaránt. A barokk, a klasszikus és a romantikus kor, valamint a XX. század jelentős alkotásait (nyitányokat, versenyműveket, szviteket, divertimentókat, szimfóniákat, stb.) adták elő. A Dunántúl egyik legtöbbször foglalkoztatott szimfonikus zenekaraként 1970-től hivatásos együttesé, a filharmóniai koncertek rendszeres szereplőjévé váltak, és ifjúsági hangversenysorozatok keretében terjesztették az igényes zenét.

Zámbo Istvánt felkészültsége, kérlelhetetlen következetessége, szakmai és erkölcsi elkötelezettsége megővta attól, hogy általa fontosnak tartott remekművek bemutatásától – esetleg politikai nyomásra – eltekintsen, vagy hite, meggyőződése ellenére cselekedjék. Nem megszállott, a valóságtól elrugaszkodó, a környezet eseményeit figyelmen kívül hagyó széplélek volt. A saját útját járta, elszántság, rendíthetetlenség és igényesség jellemezte. Ez azt is jelentette, hogy a hatalom kultúrpolitikai elvárásainak a maga módját igyekezett megfelelni: gyári munkaközösségek előtt, téveszek zárszámadó közgyűlésein, a szovjet laktanya csapatgyűlésén is hangverseny minőségben adta elő a zeneirodalom legnagyobb alkotásait. A hangzó minőség tekintetében soha sem alkudott. Mindig a legjobbat követelte.

Kivételes képessége volt a közösség kialakításához. Elvét a Kórusvezetőknek ajánljuk című tanulmányában így foglalta össze: „*A legkisebb lazítást sem szabad megengednünk, amikor koncentrációra van szükség. Viszont feltétlenül adjunk menetközben feloldódási lehetőséget.*” Szinte diktátor volt, lángolt és világított, amíg a zenemű előadása tartott. A zene szolgálatának mindent és mindenkit (saját magát is) alárendelte. Utána azonban ismét esendő ember lett, aki egy nehéz produkció után kimerülten roskadt le az

első székre, vagy fáradtan nézett maga elé. Nagyon tudott mulatni, nótázni, fiatalon baráti társaságban fergetegesen táncolt. Szeretett és tudott élni. Sokat jelentettek számára családtagjai: édesanyja, felesége, lányai, unokái. Ők adták gazdag életének biztos hátterét.

Bámulatosan értett ahhoz, hogyan lehet egy 70–80 fős vagy ennél is nagyobb együttest, amely tagjai életkor, zenei felkészültség, iskolázottság, munkahelyi beosztás, egyéni problémák, sorsok tekintetében értelemszerűen jelentősen különböztek, egy adott cél, a zeneműveknek a lehető legjobb megszólaltatása érdekében egységesíteni. Hangversenyprogramjainak dramaturgiáját tanítani lehetne. Tudta, hogy a nagy drámákat kifejező zeneművek döbbszent csendje után a közönség megnyugvásra, könnyedebb hangvételre vágyik, hogy aztán az újabb dráma ismét hatni tudjon.

Rendületlenül hitt a magyar zene, különösen az ősi magyar népzene erejében, és ezt a hitét másoknak is át tudta sugározni. 1999. január 22-én, a Magyar Kultúra Napján a Magyar Kórusok és Zenekarok Szövetségének a Néprajzi Múzeum patinás falai között rendezett ünnepségén köszöntőjében így foglalta össze életfilozófiáját: „*Ardere et lucere – lángolni és fényleni! Merjünk lángolni, merjünk nagyok lenni! Történelmi küzdelmeink, nemes hagyományaink, nemzeti-népi kultúránk hazai és nemzetközi eredményei feljogosítanak erre.*”

* * *

Zámbó István 2007. szeptember 16-án, 75 éves korában Budapesten meghalt. Sokunk élete lett szebb, gazdagabb és igazabb azáltal, hogy közöttünk élt. Requiescat in pace.

M. TÓTH ANTAL

„Ha a munkádért az elismerést a nagybetűs Olvasótól kapod, már megérte”

Dr. Csiszár Miklósné helyismereti könyvtáros emlékére

2006-ban egy novemberi éjszakán nagy veszteség érte a honismereti kutatók közösségét: dr. Csiszár Miklósné váratlanul elhunyt. A hátramaradottak lelkében döbbenet, fájdalom és a tehetetlenség érzése viaskodott a nehezen elhíhető szomorú ténnyel. Kati sem készült még az elválásra, hirtelen és nagyon fiatalon, 59 évesen ment el. Kegyes volt hozzá a sors, mert utolsó pillanatig teljes emberként munkálkodott. Dolgozott is kitartóan, szerényen és hűségesen.

Mindössze két munkahelye volt. A Heim Pál Gyermek-kórházban eltöltött 3 év után 1968-tól – pár nap híján –, 35 éven keresztül az Eötvös Károly Megyei Könyvtárban tájékoztató könyvtárosként tevékenykedett. Neve közel negyedszázada forrott össze Veszprém megye helyismeretével, helytörténeti kutatásával, és értékes munkásságával az intézmény „nagy nemzedékének” tagjai sorába írta be magát. Tevékenységét 1998-ban főtanácsosi címmel ismerték el.

1980-tól helyismereti szaktájékoztatóként dolgozott. Feladata a helyismereti kutatók segítése mellett a helytörténeti katalógusok, valamint a folyóiratok gondozása volt. Az évek során gyümölcsöző munkakapcsolatot alakított ki a társintézményekkel és több szervezettel, így pl. a Veszprém Megyei Honismereti Egyesülettel. Sok nagyszerű kiállítás, előadás, vetélkedő és számos rendezvény fűződött a nevéhez. Jelentősek voltak a megye helytörténetét bemutató kiállításai vagy az általa szervezett Veszprém építészettörténetét reprezentáló sorozat előadásai. A malomipar és a közép-dunántúli szénbányászat története, az üzemtörténeti klub bemutatkozása, Gizella királyné és Veszprém kapcsolata, vagy a magyar nyelv és irodalom megyei hagyományait felelevenítő kiállítás mind csak kiragadott példa a sok rendezvénye közül.

Az intézmény rekonstrukciója kapcsán a helyismereti gyűjtemény könyveinek szabadpolcos elhelyezésére nyílt lehetőség. Addig csak katalógusból lehetett visszakeresni ezeket a dokumentumokat, 1998-tól viszont fizikailag is egy helyre kerülhettek. Kati sok héten keresztül válogatta a központi raktár állományából a „Veszprém megye különgyűjtemény” pecséttel megkülönböztetett könyveket és szakértő közreműködésével szorgos keze nyomán „összeállt” a közel ötvenévnnyi gyűjtőmunka eredménye. A megújult könyvtárban az Olvasóterem és Helyismereti Gyűjtemény külön csoportként

működött a vezetése alatt. Mindennapi munkájában számtalanszor bizonyította, hogy ugyanazt a tevékenységet végezni ilyen hosszú időn át csak türelemmel és végtelen sok szeretettel lehet. A nyugdíjra tudatosan készült. Évekkel korábban elkezdte az utánpótlás nevelését, és egy tanulmányban összegezte a könyvtár helyismereti munkáját, benne saját tevékenységét.

Mi, egykori munkatársai szerettük és tiszteltük benne az ízig-vérig könyvtárost. Hivatástudata, szorgalma, közvetlensége és szolgálatkészsége sokunk számára példakép lett. Közalkalmazotti tanácsi tevékenysége mutatta, hogy a könyvtárosok számítottak tapasztalatára és pozitív emberi tulajdonságaira.

Sok kolléga ismerte és használja bibliaként napjainkban is, például „*Csizi piros füzetét*”. A munkatársak körében szállóige lett ez a sok-sok pótlappal teli, mára már igen megviselt kommersz regiszteres füzet, melybe Kati sok-sok éven keresztül gyűjtötte a jelentősebb helyi információkat, adatokat. Olvasói „fogas kérdések” megválaszolására számtalan esetben adtak és adnak most is gyors és szakszerű megoldást jellegzetes kézírásával teli füzetének lapjai. Akik munkájuk során emberekkel foglalkoznak, tudják, hogy milyen nehéz mindenkire egyformán fordulni. Ő mindig segítőkészen, alázattal tekintett az olvasókra, akiről számtalan érdekes történetet őrzött. A legemlékezetesebb az, amikor a „középkori kolléganő”-t keresték nála.

Csiszár Miklósné a város lakói számára sem ismeretlen. Kati tősgyökeres veszprémi lánynak született, melyre nagyon büszke volt. Lokálpatriotizmusa számos munkájában tetten érhető. Szélesebb körben a Veszprém történetét a korabeli sajtó tükrében bemutató sorozatáról ismerték. Szerkesztésében jelent meg 1999-ben a *Múltidéző*, 2000-ben a *Régi jó idők*. A sikerre való tekintettel felkérték az összeállítás folytatására: 2005-ben *Pillanatképek a 19. századi Veszprémből*, 2006-ban *Változó Veszprém a 20. század elején* eg karcsú kötetei, melyek a Gizella Napok rendszeres kiadványai lettek.

Többször publikált e jeles várostörténeti folyóiratban és a Veszprém megyei honismereti tanulmányokban is. Jó könyvtárosként rendszerezett adatokkal igyekezett szolgálni a kutatókat. 2000-ben vette át az 1972-től Tóth Dezső szerkesztésében rendszeresen megjelenő *Kézírtos művek és a Veszprém megyei helytörténeti kiadványok bibliográfiájának* anyaggyűjtését. Több száz tétellel bővítette a két sorozatot. Bedolgozott több lexikonba és számos egyéb kiadványban is háttérben maradt. Nem szerette a rivaldafényt.

A kívülről csendes, szerény, törekeny alkattú asszony belül szívós, kitartó egyéniséget takart. Nem volt nagyravagyó. Néha keserű

Meghívó

2001. május 10-én 16.00 órára

Csiszár Miklósné szerkesztésében megjelenő

Csermák legendárium

című kötet bemutatójára

a Csermák Antal Zeneiskola kamaratermébe

A kötetet bemutatja: **M. Tóth Antal**
tanszékvezető egyetemi tanár

Köszöntőt mond: Ötvös Károly igazgató

szájjal dolgozott, ennek ellenére mégis szolgálta a nagybetűs Olvasót. Sokszor mondta a kollégáknak: „Ha az elismerést az Olvasótól kapod, már megérte”. Nyugdíjazása után sokáig hiányolták a népszerű könyvtárost.

1977-ben Szocialista Kultúráért, 1985-ben Kiváló Munkáért és Veszprém megyéért arany, 2001-ben a Veszprém Megyei Önkormányzat Közgyűlése által adományozott Közművelődésért-díjjal és 2003-ban Honismereti Emléklappal ismerték el munkáját.

Kati három éven keresztül élvezte megérdemelt nyugdíját. Kivirult. Sok szép élménnyel töltöttezett rajongásig szeretett családjá körében. Szívesen járt be egykori munkahelyére. Halála napjának délelőttjén is bent volt a könyvtárban, anyagot gyűjtött egy újabb veszprémi bibliográfiához. Amikor kikísértem, így köszönt el: Sziasztok, majd jövök! Nem gondoltam, hogy többé nem tud jönni. Arra sem számítottam, hogy első saját szerkesztésű kötetem nem tudom már Neki ajánlani pedig ezzel a könyvvel szerettem volna tisztelegni Tanítómnak. Elkéstem. Őszintén és nyitott szívvel talán ezt írtam volna bele: *Ajánlom ezt a dokumentumot kedves munkatársamnak, aki gondos anyaként óvó figyelemmel, türelemmel és szeretettel megtanított a helyismereti munka szépségére. Köszönöm.*

Csiszárné Kati fényképét feltettük a helyismereti gyűjtemény „Jeles elődeink arcképcsarnokába”. Vagyázó kedves tekintete minden nap velünk van.

Az egykori munkatársak nevében: SZABÓNÉ VÖRÖS GYÖRGYI

Csiszár Miklósné publikációi

Egészségnevelési hónap Veszprémben / összeáll. Csiszár Miklósné. Veszprém: EKMK, 1979 - 55 p.

A királyné városa : szemelvények Gizella királyné életéből / szerk. Csiszár Miklósné. - Veszprém : EKMK, 1993. - 65 p.

Boldog Gizella királyné : az egyházmegye alapításának 1000., Szent István és Boldog Gizella házasságkötésének milleniumi és a honfoglalás 1100. évfordulójának tiszteletére / szerk. Csiszár Miklósné. - Veszprém : Veszprémi Szeminárium Alapítvány, 1996. - 158 p.

Újdonászi ódonóságok Veszprém vármegyéből 1857-61-ből / Gerencsér Miklós ; szerk. Csiszár Miklósné. - Pápa : JMVK ; Veszprém : EKMK, 1997. - 107 p.

Múltidéző / szerk. Csiszár Miklósné. - Veszprém : EKMK, 1999. - 120 p.

Bibliográfia a kéziratos honismereti, helytörténeti művekről XVI. / Csiszár Miklósné. - p. 187-192. = Veszprém megyei honismereti tanulmányok 18. – Veszprém, VMHE, 2000.

Veszprém megyei helytörténeti bibliográfia / Csiszár Miklósné. - p. 177-186. = Veszprém megyei honismereti tanulmányok 18. – Veszprém, VMHE, 2000.

Régi jó idők / vál. és szerk. Csiszár Miklósné. - Veszprém : EKMK, 2000. - 98 p.

Veszprém megyei helytörténeti bibliográfia, 1999-2000 / Csiszár Miklósné. - p. 146-164. = Veszprém megyei honismereti tanulmányok 20. – Veszprém, VMHE, 2001.

Veszprém helytörténeti bibliográfiája 1991-2000/ összeáll. Csiszár Miklósné = Veszprémi Szemle 6. évf. (1-2.) 7. sz. 2001. p. 108-121.

Fejezetek Csermák Antal életéből / vál. és szerk. Csiszár Miklósné. – Veszprém : Csermák Antal Zeneiskola : EKMK, 2001. - 113 p.

A helyismereti munka története Veszprémben az 50 éves Eötvös Károly Megyei Könyvtárban / Csiszár Miklósné = A veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár évkönyve 1987-2003. Veszprém: EKMK, 2004. – p. 75-88. ; Veszprémi Szemle 7. évf. (1-2.) 8. sz. 2003. p. 79-88. ; Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 12. évf. 2003. 4. sz. p. 26-33.

Pillanatképek a 19. századi Veszprémből / vál. és szerk. Csiszár Miklósné. - Veszprém : EKMK, 2005. - 143 p.

Veszprém helytörténeti könyveinek bibliográfiája (1991-2005)/ összeáll. Csiszár Miklósné = Veszprémi Szemle 8. évf. (2.) 10. sz. 2005. p. 117-152.

Változó Veszprém a 20. század elején / vál. és szerk. Csiszár Miklósné. -Veszprém : EKMK, 2006. - 153 p.

A 90 esztendő's Apáczai-díjas tanárnő köszöntése

Különleges esemény volt a Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskolában 2006. március 10-én. Benkő Istvánné dr. Kiss Aranka tanárnő 90. születésnapját ünnepelték, akinek tiszteletére jelentette meg iskolája az *Emlékkönyv Benkőné dr. Kiss Aranka tanárnő 90. születésnapjára* című kiadványt.

A könyvbemutatóval egybekötött születésnapon az iskola igazgatója, Kópházi Ferenc köszöntötte az ünnepeltet és a jelenlévőket. Az Emlékkönyvről Kaiser Márta Alexandra, a Megyei Pedagógiai Intézet igazgatója beszélt, megállapítva, hogy ezt az igaz tartalommal bíró kiadványt az ünnepelt és az ünneplők közösen írták. Írnak benne a legelső érettségizők közül, akiket a tanárnő tanított, és azok, akik tanítványokból tanárokká, kollégákká

lettek és a külső méltatók. „Ebben a könyvben kirajzolódik egy ember arca, egy korszerű pedagógusé, aki annyira korszerű, hogy napjainkban is annak kellene mondani, hiszen a visszaemlékezők felelegetik azokat a pillanatok, amelyekről ma úgy mondánánk, hogy tehetséggondozással foglalkozott. Felelegetik továbbá azokat a pillanatok, amikor úgy volt jelen tanítványai körében – ami a mai, modern pedagógiai megfogalmazás szerint elvárás a tanárral szemben –, hogy nem csak oktatott, hanem mentortált, és tutora, segítője volt mindenkori diákjainak. Az igényesség, a külső és belső harmónia jellemezte és jellemzi ma is a tanárnőt, és mindez visszaköszön a régebbi és az újabb diákok tollából” – mondta Kaiser Márta Alexandra. A kiadványban az ünnepelt publikációs listája és a róla szóló írások jegyzéke is szerepel.

Kiss Aranka 1916. március 12-én született Budapesten. Az elemi és a polgári iskola után felső kereskedelmi iskolába járt, majd az egyetem következett. A József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Közgazdaságtudományi Karán szerzett diplomát és ugyanott doktorált summa cum laude minősítéssel. Noha a vállalati szférában könnyen található volna kvalitásának megfelelő állást – hiszen doktori disszertációja is ilyen témával foglalkozott –, Kiss Aranka az iskolát választotta, mert ő tanítani akart.

Léva, Pápa és Zombor iskolái után 1942 októberében került Veszprémbe, a Veszprémi M. Kir. Állami Kerkápoly Károly Kereskedelmi Középiskolába. A csak fiúkat oktató jó nevű iskolát abban az időben a későbbi földrajztudós, dr. Wallner Ernő igazgatta. Meglett férfiaktól álló tantestületbe került be a fiatal, huszonéves tanárnő, akit végzett munkája alapján a kollégák nagyon hamar befogadtak körükbe. Mai szemmel nézve meglehetősen sok tantárgyat kellett tanítania. A könyvvitel, gyakorló iroda, üzleti gyakorlat, közgazdasági és jogi ismeretek, gyorsírás, gépirás tanítása mellett számos egyéb iskolai feladata is volt.

A jól felkészült tanár a hétköznapi pedagógusi munka mellett mindig nagy gondot fordított arra, hogy szakmailag tovább képezze magát. Ha arra gondolunk, hogy abban az időben nem volt tömeges középiskolai oktatás, és a középiskolákra jellemző volt a szakmájukban kitűnő, „tudós-tanárok” jelenléte, akkor ezt természetesnek is gondolhatnánk. Azonban a kor (zajlott, illetve épphogy befejeződött a második világháború, szegénység, nyomor az egész országban) és családi körülményei (két apró gyermek nevelése, gyesy, gyed sehol), ezt nem segítették. Ennek ellenére, önállóan vagy szervezett keretek közt szerzett ismeretei arra predesztinálták, hogy már 1952-től a szakmai továbbképzéseken ő oktatta tanár kollégáit a könyvvitel ismeretekre.

1956-tól országos szakfelügyelő. A munkája során összegyűlt hatalmas tudásanyagot rövidebb-hosszabb tanulmányokban publikálta különböző szakmai folyóiratokban. Közben pedagógiai módszertani útmutatókat készített, fejezeteket írt szakmai tankönyvekhez. Ilyen volt az 1964-ben megjelent Gazdasági ismeretek tankönyv, melyet később aztán általa átdolgozva adtak ki. A kereskedelmi közgazdasági szakközépiskolák különböző osztályai számára készült könyvvitel tankönyveit, példatárait, feladatgyűjteményeit éveken keresztül használták a diákok, egészen a 80-as évek végéig (amikor a tanárnő már régen nyugállományban volt).

Benkőné módszertani jegyzete után, melyet nagyon sokáig használtak a közgazdász szaktanárok, a Tankönyvkiadó 1981-ben jelentette meg a *Könyvviteltanítás módszertana* című módszertani kézikönyvet. A könyv egyik recenzense írta a módszertani jegyzetre utalva: „Szellemben már ez a jegyzet is újat hozott, az átfogó tudományos elméletre törekvés jellemezte. A jelenlegi kézikönyv ennél is korszerűbb; nemcsak a könyvvitel oktatásának módszertani kérdéseivel foglalkozik, hanem annak tanításával kapcsolatos valamennyi oktatási, képzési és nevelési problémát is felöleli. ...A könyv egészére jellemző, hogy tanuló és tanár munkáját együtt vizsgálja a tanítási folyamatban, érzékletesen mutatva be több fejezetben is a kettő szoros összefüggését. Mindvégig hangsúlyozza, hogy az oktatási folyamat pedagógiai hatékonysága szempontjából fontos a pszichológiai sajátosságok, a motiváció, az értékelés elméleti és gyakorlati kérdéseinek ismerete.”

Jól rimelnek egymásra a negyedszázaddal ezelőtti recenzens megállapításai és az *Emlékkönyv* bemutatóján elhangzottak. A három lépés távolságot mindig megtartó pedagógus embersége, segíteni akarása, a tudás átadásának fontosságának mindenkor való átérzése jellemezte a veszprémi közgazdasági szakközépiskolában évtizedeken át tanító-nevelő tanárnő egész munkásságát, és ez jellemzi nyugdíjas évtizedeit is.

A Kiváló tanár elismerés, az elsők között (1974-ben) megkapott Apáczai Csere János-díj és a város elismerése, a Ranolder-díj 1999-ben csak jelzésszerű minőségi mutatói Benkő Istvánné dr. Kiss Aranka életpályájának. Az igazi díj, az igazi minősítés a tanítványok – a negyvenesektől a nyolcvan felettiéig – ragaszkodása, szeretete, tisztelete.

CSISZÁR MIKLÓS

(A kézirat 2006-ban készült. Szerk.)

[Benkő Istvánné dr. 2006. október 16-án elhunyt. Szerk.]

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRAT-ISMERTETÉSEK

Balassa László – Kralovánszky Alán (†): Veszprém. Panoráma, Magyar városok sorozat 2. átdolgozott kiadás. – Budapest: Medicina Könyvkiadó Rt. 2006. – 255 p. – A kötet 1. kiadása 1983-ban jelent meg. Formátumánál fogva könnyedén zsebvágható, azóta is gyakran forgatott, hasznos alapmű mindazok számára, akik a város (és a megye) múltjával, történelmével, régészeti, néprajzi, művészettörténeti, kultúrtörténeti emlékeivel, nevezetességeivel, látnivalóival foglalkoznak, esetleges várostörténeti adalékot akarnak pontosítani, helytörténeti vetélkedőre készülnek vagy éppenséggel városi sétát, kirándulást terveznek. Ez akkor hasznos, hiányt pótló könyv volt, s mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a baráti körömben fellelhető példányai szinte kivétel nélkül rongyossá forgatottak-olvasottak. Az azóta eltelt negyedszázad számos változást hozott a város életébe – épületek, nem egyszer egész utcák tűntek el, máshol új városrészek épültek –, így igencsak indokolt volt a könyv módosított, átdolgozott újrakiadása.

A kötet külleme, némileg megnövekedett mérete és kötése eltérő az 1. kiadásétól.

Bevezetésként a nyitó fejezet Veszprém történetével ismerteti meg, amelyet egy évszámokba foglalt összeállítás is kiegészít, segítve a gyorsabb eligazodást. A szerzők érdeme a történeti rész fegyelmezett, visszafogott, szélsőségektől mentes bemutatása. Egyes esetekben – főként a korai időszak tárgyalásánál – több történelmi elképzelés párhuzamos bemutatása is szerepel, hangsúlyozva azok feltevés voltát. A korábbi kiadástól eltérően elmaradtak a munkásmozgalmi emlékek, viszont röviden említésre kerültek az 1956-os forradalom helyi eseményei.

Ezek után négy városi séta útvonalára felfűzve kerülnek bemutatásra a megyeszékhely látnivalói. 1. séta: Várhegy, 2. séta: belváros és váralja, 3. séta: egykori Szt. Miklós-szeg, egyetemi városrész, Jeruzsálemhegy, 4. séta: Fejes-völgy, Betekints-völgy. A séták útiránya szerinti sorrendben ismerhetjük meg az egyes városrészek történetét, illetve az útvonalat szegélyező épületeket, egyéb nevezetességeket. Mivel szerzőnk (Balassa László) építészmérnök, műemléki szakmérnök, erősen hangsúlyozott a műemlékek, de általában az épített örökség értékeinek szerepe, bemutatása.

A sétákon való eligazodást térképek, valamint az egyes városrészek madártávlati nézetből rajzolt látképei – Bodor Zoltán munkái – segítik. Ezek kivételükben eltérnek az 1. kiadás rajzaitól. Ugyancsak megváltozott a kötet fényképanyaga is. A mostani kiadásban csak színes fényképek, Konkoly-Thege György felvételei szerepelnek. Bár a fényképek többnyire a hozzájuk tartozó szövegrészek mellé kerültek, mégis – úgy vélem –, nagyon hiányoznak az egyes fotók eligazító, magyarázó felirata. Ezek segítségével egy Veszprémbe érkező idegen sokkal hamarabb megtalálná az általa keresett objektumot, mint a szöveges részek hosszadalmasabb visszaazonosításával.

Bár a kötet címében semmi sem utal erre, de – igaz, a megyeszékhelyétől rövidebben –, bemutatásra kerül Veszprém megye számos további része is. Veszprémtől északra

Kádárta, Gyulafirátót, Zirc és Bakonybél. Veszprémtől keletre Hajmáskér, Öskü, Várpalota, Tés. Veszprémtől délre-délkeletre Litér, Sóly, Királyszentistván, Vilonya, Berhida, Fűzfő, Balatonalmádi, Felsőörs, Alsóörs, Lovas, Paloznak, Csupak, Veszprémtől délnyugatra Nemesvamos, Baláca, Veszprémfajszy, Tótvázsony, Barnag, Vöröstó, Nagyvázsony, Pula, Vigándpetend, Kapolcs, Taliándörögd, Monostorapáti, Diszel, Tapolca. Veszprémtől nyugatra pedig Bánd, Herend, Szentgál, Városlőd, Ajka, Devecser, Somlóvásárhely, Doba, a Somlóhegy, Túskevár, Somlószlós és térségük. Az eligazodást itt is számos fénykép és térkép segíti.

Gyakorlati útmutató segít abban, hogy vasúton, közúton, autóbusszon hogyan érhetjük el az egyes településeket, Veszprémben melyek a helyi autóbusszjáratok útvonalai. Megtaláljuk a parkolóhelyek, benzinkutak, autószervezet, idegenforgalmi és utazási irodák, szállodák és panziók, vendéglők, kávézók, cukrászdák, kocsmák, múzeumok, gyűjtemények, templomok, művelődési intézmények, gyógyszertárak, egészségügyi és sportlétesítmények, s a hatóságok lajstromát címmel és többnyire telefonszámmal is ellátva.

Végül építészeti és történeti kifejezések magyarázata, és ami napjainkban már kevésbé szokásos, névmutató könnyítik meg a könyv használatát.

Sajnos, a hazai könyvkiadás kevésbé haladó hagyományait követve, e munka is, a 2002-ben lezárt adatgyűjtést követően, csak négy éves késéssel jelenhetett meg. Bár a lehetőségekhez mérten többé-kevésbé naprakészre igazították az adatokat, a dolog természetéből adódóan ez nem mindig sikerült. Így pl. a várpalotai Zichy-kastélyban napjainkban egy magánalapítvány által fenntartott Trianon Múzeum működik, de a kötet még a korábbi állapotnak megfelelően arról tájékoztat, hogy „representatív katonai intézményeknek ad helyet”.

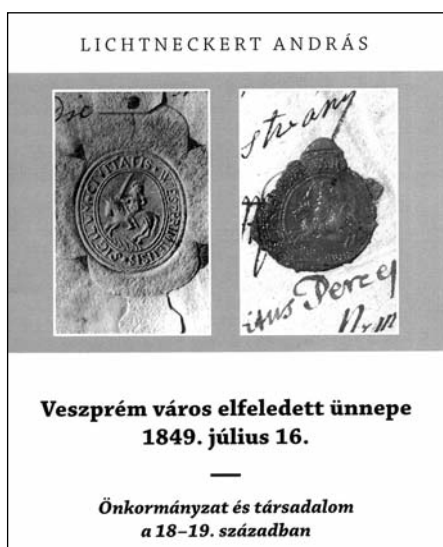
Mégis, egészében véve hasznos, az 1. kiadás számos adalékát pontosító, kiegészítő munka született. Öröm az örömben, hogy a szerzőtárs, Kralovánszky Alán régész (1929-1993) Veszprém Árpád-korának jeles kutatója, élete végén a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója – korábban egy ideig a veszprémi Bakonyi (jelenleg Laczkó Dezső) Múzeum igazgatója –, nem érthette meg a 2. kiadást.

Reméljük, hogy e munka talán hozzásegít egyeseket az eredetileg nem szülőhelyük, ám a 20-21. század sajátos viszonyai folytán mégiscsak lakó- és munkahelyükké vált Veszprém, vagy esetleg valamely más Veszprém megyei település megismeréséhez és megszeretéséhez. Mert jó volna, ha a világban nem csak élnénk, de valahol otthon is volnánk benne.

RAINER PÁL

* * *

Lichtneckert András: Veszprém város elfeledett ünnepe 1849. július 16: Önkormányzat és társadalom a 18-19. században. – Veszprém: Viza Kft. (2006). – 44 p. – A szerző az első oldalon megjegyzi, hogy „E dolgozat eredeti változata 1984-ben jelent meg...a Veszprém Megyei Levéltár 3. kiadványában. Jelen dolgozat a 18. század vonatkozásában tartalmaz kiegészítéseket, főleg a város első, 1712-1741. évi jegyző-

könyvei alapján. A 18. században elázott jegyzőkönyveket azóta segédeszközzel legnagyobb részben sikerült elolvasni”. A dolgozat elsősorban a helytörténet kutatóinak jelent segítséget, mert olyan adatokat közöl és olyan forrásokat jelöl meg, melyek nélkülözhetetlenek azoknak, akik Veszprém helytörténetével kívánnak foglalkozni. Ebből a szempontból közelítve helyes volt az újra kiadás nem csak azért, mert bővült a tartalom, hanem azért is, mert így több személyhez juthat el az információ.

Bár a cím első részét nyomdai szempontból kiemelték, valóban a terjedelem alapján egyenlő arányban tartalmazza a második helyen feltüntetett részt. Sőt, a történetiségnek megfelelően, a második témával kezdődik a tanulmány. A bevezetőként felfogható

két oldal után az I. rész Veszprém város önkormányzata a feudális kor végén témával indul. Megállapítja, hogy „Az önkormányzati jogokat két község gyakorolta, a mezővárosi polgárságé és a nemességé”. Ez nem volt ismeretlen, mert az ország több településén hasonló volt a helyzet. A dolgozat ezután bővebben foglalkozik a történeti áttekin-téssel, elsősorban a városi jegyzőkönyvekre támaszkodva. Leírja a szerző, hogy a veszprémi nemesség 1820-ban új szerződést kötött a püspökkel, mely kedvező volt a nemesség számára. Több oldalon keresztül tárgyalja a dolgozat a 18. század történetét, azokat a küzdelmeket, melyek ebben az időszakban a polgárság jogaiért folytak.

Hasznos a kutatók számára a házak és a népesség számának közlése. A kezdő és a végző évszámokat összehasonlítva azt látjuk, hogy a házak száma 1785-ben 1218, a lakossága 7346 volt, 1869-ban pedig már 1642 ill. 12 002. Százalékban a lakosság a két időszak közötti különbsége 163,5. Sokat mond számunkra a másik táblázat, mely a felekezeti összetételt számszerűsíti. Az utolsó évet – 1849-et – kiemelve a római katolikusok aránya 73,9, a reformátusoké 13,4, az evangélikusoké 2,3, a görögkeletieké 0,2, az izraelitáké 10,2 százalék volt. Az 1818. évi összeírásból kiolvasható az is, hogy már ekkor jóval nagyobb volt a polgárok, mint a nemesek száma, százalékban az előbbiek aránya 72,4 az utóbbiaké 18,0 volt.

A 22. oldalon kezdődik a cím első részében megjelölt téma tárgyalása, vagyis a polgári átalakítás, az 1849. évi július 16-iki választás leírása. Ennek megértéséhez közzéteszi a szerző a kiadott rendelet szövegét, mely közli a Tudnivalókat a választásról. Ennek alapján a szerző megállapítja, hogy a lélekszám a városban 10 324 fő volt, de a választásra jogosultak jegyzékébe csak 369 személy kerülhetett. Az összeírt lakosok közül csak az választhatott, aki „a legalább egy éve letelepedett lakosok közül az jogosult, aki 300 pengő forint értékű házat vagy telket bírt a város határában, 40 forint házbért fizetett, iparosként vagy kereskedőként legalább egy segéddel dolgozott, 200 forint évi jöve-

delemmel rendelkezett. A választásokon a nők és az izraelita felekezetűek nem vehettek részt.”

A szerző a következőkben több táblázatban elemzi a helyi társadalom összetételét, s különböző megállapításokat fogalmaz meg a tények alapján. Polgári átalakulás volt ebben az időszakban, mégis, az 1849-ben megválasztott tisztikar a következő összetételű volt: a 94 képviselőből 48 volt polgári származású és 46 nemesi származású.

Sokat mond számunkra az a táblázat, mely a választáson részt vevő 369 személy foglalkozását mutatja be. Ebből kiderül, hogy az iparosok közül a legtöbb a csapó mesterséget űzte, de ha a csizmadia 33 fő, és a 17 varga foglalkozását is ide soroljuk, akkor ők voltak többségben. Érdekes megjegyezni, hogy a következő legnagyobb réteg az értelmiségiek, akik 17,6 százalékban képviseltették magukat. Az őstermelők aránya csak 1,4 százalék volt.

A kutatóknak, a város története iránt érdeklődőknek hasznos az az elemzés, mely az iparosok összetételét sorolja fel szakmánként az 1849. évi népösszeírás alapján.

A szerző szerénynek látszó füzetében olyan információkat tartalmaz, melyek nélkülözhetetlenek minden, a várossal foglalkozó kutató számára. Az általa készült elemzések, a jegyzetekben megjelölt irodalom, a 87 tételszám bőséges a korszak és a téma tanulmányozásához.

A füzetet a szerző elkészült és kéziratban lévő dolgozatainak bibliográfiája zárja.

TÓTH DEZSŐ

* * *

Változó Veszprém a 20. század elején. Vál. és szerk.: Csizsár Miklósné. – Veszprém: Eötvös Károly Megyei Könyvtár, 2006. – 153 p. – A kiadvány által felidézett írások 1900 és 1918 közötti időszakban születtek a Veszprémvármegye, a Veszprémi Hírlap, a Népakarát, a Veszprémi Ellenőr hasábjain. Segítségükkel betekintést nyerhetünk a város nevezetes intézményeinek létrejöttébe, működésük változásaiiba. A postapalota, a színház, a gyermekmenhely, a kórház, a múzeum, a gőzfürdő, a vasút, a tűzoltólaktanya világi intézményei mellett a Károly-kápolna, a székesegyház, az evangélikus templom, a Szent László-templom története is kibontakozik a könyv olvastán. A kötet Dióssy László beköszöntőjével indul, majd bemutatja az 1900-as évek Veszprémének hétköznapi életét és ünnepi eseményeit.

A cikkek sorát egy, a város képét és hangulatát egyaránt érzékeltető írás indítja. Dr. Szabó Zsigmond – a szerző – 1909-ben érdekes „Veszprémi sétá”-ra invitálja olvasóit, melynek során a vasúti közlekedés hiánya feletti ellentmondásos érzésekkel vezeti fel olvasóit a várba. 1875-ben „rendezett tanácsú” várossá szerveződött Veszprém, s e fontos dátum 25 éves jubileumán emlékezik vissza az újságíró a küzdelmes fejlődésre, melyet – érdekes és emlékezetes módon – egy festőiparos sátorhelyének kijelölése lendített előre. Az évforduló kapcsán rövid ízelítőt is kapunk a gyűjteményből Veszprém királyi várossá válásának az 1760-as években a püspökséggel vívott harcáról.

A kritikus hangvételű írások mellett – szerencsére – büszke híradást is olvashatunk Veszprém tanügyi intézményeinek gyarapodásáról, s kevésbé büszkét az új postapalota

megépítését megelőző vitákról, tárgyilagosan a piacrendezési előmunkálatokról és a püspökkerti járdák rekonstrukciójáról.

Veszprém nevezetes épületei közül az 1901-ben épült postapalota történetét mutatja be néhány cikk. A városi közgyűlés e témában létrejött döntésétől a veszprémiek miniszternél tett látogatásán át az alapköveteltről, a bokrétaünnepről szóló tudósítások nyomán, az építkezési költségek leszámolása, a távbeszélő és villanyvilágítás bevezetésének híreivel követi végig a lapok írásait a kötet szerkesztője.

Több írás olvasható a huszártornyos Szent László-kápolna helyére épült Szent László-templom 1902. szeptember 8-án történő felszenteléséről, melyekben Csomay Kálmán veszprémi építőmester és Hornig Károly megyéspüspök neve is említésre kerül.

„A minisztérium kiküldöttjei el voltak ragadtatva a gyönyörű parkszerű területtől, melyhez hasonlót e célra alig kaptak az országban” – írja 1903-ban a Veszprémi Hírlap a veszprémi püspökség által a városi gyermekmenhely céljára adományozott telekről. Sokat segít a mai olvasónak a szerkesztő abban, hogy az említett épület utóéletét is bemutatja, melyből kiderül, hogy az 1904-től 1995-ig a gyermekek gondozását szolgáló intézmény, a Gyermekkórház épülete ma elhagyott, „senkié”. (2006-ban a Pannon Egyetem épülete lett – Szerk.)

A következő részben az olvasó képet kap a városi kórház 1904-ben átadott új épületéről, annak bővüléséről, a lakossági és az egyházi adományokról, a város és a püspökség összefogásáról, s végül felidézhetjük Szeglethy György polgármester emlékezetes avatóbeszédét.

A Múzeumalapítás Veszprém-ben című fejezetből megtudhatjuk, hogy Mihálydi István bakonyzentlászói plébános nagy értékű hagyatéka hívta életre a városi múzeum és nyilvános könyvtárát. A több mint 20 000 darabból álló becses régiséggyűjtemény által megalapozott múzeum és könyvtár 1904-ben a vármegyei székház 2. emeletén nyílt meg Laczkó Dezső főgimnáziumi tanár vezetésével. A múzeum megnyitásán résztvevők névsorában olvasható városi méltóságok, híres emberek neve is, az elhangzott beszédekben pedig Veszprém kultúráját támogató múltjáról és jövőjéről vallottak az illetékesek. A lelkes múzeumigazgató keze alatt gyorsan gyarapodott az állomány, s ma az intézmény nem véletlenül viseli az ő nevét. A „kórházteri” Károly-templomról szóló tudósítások során ismét feltűnik Hornig Károly megyéspüspök – a veszprémiek számára jól és ismerősen csengő – neve. A Károly-templom leírásaiból látjuk, hogy „Veszprém nagy halottja, boldogemlékű bíboros-püspökének köszönhető a város e festői építménye” – derül ki az 1907-ben megjelent cikkből.

Veszprém ma is büszke színházára. Az, hogy a városban építendő „aréna” ügye a sok vita után nem aludt el a 20. század elején, Szeglethy György polgármesternek köszönhető. Tanulságos a mai olvasó számára, hogy a színház iránt érdeklődő polgárok véleményére is kíváncsi volt a korabeli Színházpártoló Egyesület elnöksége: az építést anyagilag segítő képes levelezőlap-sorsjegyeket bocsátottak ki. Részletes cikket közöl a kiadvány az „új” veszprémi színházról, melyből a kulturális intézmény művészeinek névsorát is megismerhetjük.

Vajon hol lehetett a városban az a gőzfürdő, melynek viszontagságairól oly sok kritikával szolt a helyi sajtó 1907-ben, majd 1908-ban? A Rákóczi téri – Buhim utcai komp-

lexum meddig szolgálhatta a közönséget? – vetődött fel bennem a kíváncsiság a cikk olvastán.

Máig ható és vitákat kiváltó téma, Veszprém vasúti közlekedése adja a válogatás következő írásainak témáját. Az almádi, alsóörsi, szabadi, füredi és veszprémi érdekek ütközése, a Balaton közelségének előnye/hátránya egyaránt felszínre kerül az új „bicikli vasútról” szóló írásokban.

Az evangélikus templom toronyépítésnek akkori történetét, harangjának felszentelését, majd a székesegyház ez időbeli újjáépítésének, a tűzoltólaktanya felépítésének, valamint a Kossuth utca átépítésének változatos történetét követhetjük nyomon a könyvben közölt újságcikkek segítségével.

A várost kevésbé ismerő olvasó számára is kiviláglik, hogy a 20. század elején olyan dinamikus fejlődésen ment át Veszprém, amelynek máig érezzük hatását, melyhez hasonlóan bizakodunk ma a 21. század elején élő veszprémi polgárok. A jelenlegi polgármester számára az igazsággal és jóakarattal irányított városi vezetésről szóló írás jelenthet municiót a munkájához, nekünk, olvasóknak az a sok-sok érték, emlék keltheti fel érdeklődésünket, amelyek településünkön megőrzésre várnak, melyeket Csiszár Miklósné a rá jellemző arányérzékkel és lokálpatriotizmussal tárt fel számunkra.

EMMER GÁBORNÉ

* * *

„Igazán őszintén örülünk, hogy ilyen szép megoldást nyert ez a kérdés és nem lett eredője esetleges személyeskedő torzsalkodásoknak, amelyek pedig oly megszokottak Veszprémben.” A Kossuth Lajos utca szintjének alakítása kapcsán írta ezt a Veszprémi Újság 1910-ben, csaknem 100 éve. Akkor is volt torzsalkodás?

Ha a mai veszprémi polgár átlapozza a 2006. évi Gizella Napokra megjelent *Változó Veszprém a 20. század elején* című könyvet, első benyomásai alapján megállapíthatja: ez a néhány évtized volt Veszprém aranykora. Az általunk ismert polgári város képe ekkor alakult ki. Megépült a Postapalota (a mai TB-székház), a múzeum (amelynek előcsarnokát épp mostanában alakították vissza eredeti, impozáns állapotába), a gyermekmenhely (a volt gyermekkórház), a színház (amely a mai napig az ország egyik legszebb színház-épülete), a tűzoltó-szertár (amelynek helyén a Teátrum üzletház áll), a László- és a Károly-templom. A kórház ekkor épített első részét a legutóbbi rekonstrukciókor lebontották. Felújították a székesegyházat, gőzfürdőt alapítottak, és kiépült a már akkor is kétes sikerű balatoni vasút, amelyre mi mégis nosztalgiával gondolunk.

A múlt század elején Veszprémbe építettek, fejlesztettek, korszerűsítettek... és közben vitatkoztak, kételkedtek, lelkesedtek... éppen úgy, mint mi a 21. század elején. Akkor is voltak kritikusok – jó, hogy van, de nem jó így; miért ez van, s miért nem az; túl drága volt –, de annyi biztos: elődeink jelet hagytak maguk után, s értékes örökséget ránk.

Tanulhatunk tőlük! A könyvet átolvasva kiderül, különös hangsúlyt fektettek arra, hogy a munkákat veszprémi iparosok végezzék, hiszen ezáltal különösképp gazdagszik a város: ha a vállalkozók bevételhez jutnak, megerősödnek, több és több adót fizetnek. Példaértékű volt a város és a megye kapcsolata is.

Ám volt akkoriban is gond, torzsalkodás bőven. „A székesegyház építése serényen folyik... Horváth Sándor építész néhány zirci munkást fogadott föl, akiről nem tudta, hogy demokraták. Veszprémi munkásai azonban megtudták, s küldöttségileg megkérték az építést, hogy a demokratákat bocsássa el, mert azokkal ők nem dolgoznak. Horváth Sándor készséggel teljesítette a méltányos kérést és a zirci demokratákat elbocsátotta. A munka akadálytalanul folyik.” (Veszprémi Hírlap, 1907.)

Csiszár Miklósné szerkesztette a kiadványt, amelynek minden sora korabeli újságokból került a könyvbe. Tematikus összeállítás, az építkezésekre, a fejlesztésekre összpontosít. De hiába szólnak az előcítált cikkek házakról, 100 évvel ezelőtt élt őseinket is megismerhetjük. Szellemük, lelkük itt maradt az általuk emelt, s általunk is használt épületek között.

HERTH VIKTÓRIA

* * *

Kortörténet a XX. század első feléből.

Reichert Henrik: Úgy, ahogy volt...

Kortörténet Veszprémből 1926-1951. –

Veszprém, 2006. – Reichert Henrik város-

történet-írásunk egyik doyenje. (Bár az

elsőség címét Hogya Gyuri bácsitól még-

sem szabad elvitatnunk.) Könyvében –

Úgy, ahogy volt... – arra vállalkozott, hogy

saját szubjektív szemüvegén keresztül prób-

álja meg láttatni Veszprém 1926 és 1951

között lepergett napjait.

A szerző 1926. október 1-jén született a

jeruzsálemhegyi Templom utcában, egy

nádtetős sarokházban. Városunkban töltö-

tte gyermek- és ifjúkorát, majd az építész-

mérnöki diploma megszerzése után is ide

tért vissza.

Nem volt a város közéletének kimagas-

ló egyénisége, de „alulnézetből” sokat

látott a város történéseiből. Főként azokból

az évekből, amelyek többnyire már csak

megsárgult képeslapokról tekintenek vissza ránk.

A kötet lapjairól olyan régi veszprémi polgárok köszönnek ránk, akiknek a szelleme

még itt munkál közöttünk; alkotásaik ma is hozzátartoznak a város arculatához. A visz-

szaemlékezés a veszprémi civil társadalom egyfajta keresztmetszetét is adja. Édesapja

cipészüzlete, társadalmi kapcsolatai mind-mind fontos adalékok a helyi társadalom meg-

ismeréséhez.

Nézzünk néhány villanásnyi képet!

Kopácsy iskola. A mai Dózsa György utcai épületben (ma magánház) „...tanítóm kemény, verekedős ember. Aki kicsit is rosszkodott, az mindjárt kapott. Ütötte, fejünket, arcunkat, fenekünket, tenyerünket. Húzta fülünket, pajeszunkat. Én bizony féltem tőle.”

Az elemi iskola négy osztálya után szülei 1937-ben a piaristák várbéli gimnáziumába írtatták. Az osztályban 64-en ültek + 7 magántanuló, akik év közben nem jártak be. Az első három tanév végéig azért kellett imádkoznia, hogy ne bukjon meg, majd – immár a világháború esztendeiben –, a légoltalmi szolgálat tette „színesebbé” a diákéveket. „*Ha ütközött a tanítással, a légoltalom volt az első.*”

A memoárnak különösen ezek, a második világháború éveit bemutató lapjai az értékesek. Általuk megismerhetjük a háborús évek hangulatát, a veszprémi közállapotokat. Egy-egy látszólag apró történés jobban jellemzi a kort, mint számos kortörténeti monográfia: „... *A vadászgépekre nekünk is figyelni kellett, mert időközönként kedvet kaptak földközeli portyázásra, földi célpontokra vadászni. Velem is megtörtént egyszer, mikor permeteztem, hogy három Lightning húzott el a fák felett. A hangjuk azonban megelőzte őket. Volt időm hanyattfeküdni, és testemmel eltakarni a permetezőgépnél napfénytől erősen csillogó réztartályát. Általában azonban a gépek átvonulásakor behúzódtunk egy-egy nagyobb fához, onnan figyeltük, számolgattuk őket.*”

A kezdetben még csak távoli háború egyre inkább közeledett Veszprémhez. A tanítás is csak kisebb-nagyobb megszakításokkal folyt, hiszen a légiriadót jelző szirénák gyakran megszakították az órákat. 1944 végén már rendszerint a bombák robbanása, sivítása ébresztette a veszprémieket. Ilyenkor ugrás a cipőbe! S a fel nem öltött ruhával irány a pince! A szinte nappali világosságról a levegőben égő Sztálin-gyertyák gondoskodtak.

A nyílas fogdmegek hősünetet fegyveres kísérettel a nyilasházhoz kísérték, hiszen a parancs értelmében el kellett volna hagynia a várost. De egy kis baráti segítséggel sikerült hazajutnia.

A várost többször is végigrohanó diák érzékletes leírásokat ad Veszprém bombázásáról. Az egyik alkalommal a Sas-hegyről nézte végig a város pusztítását.

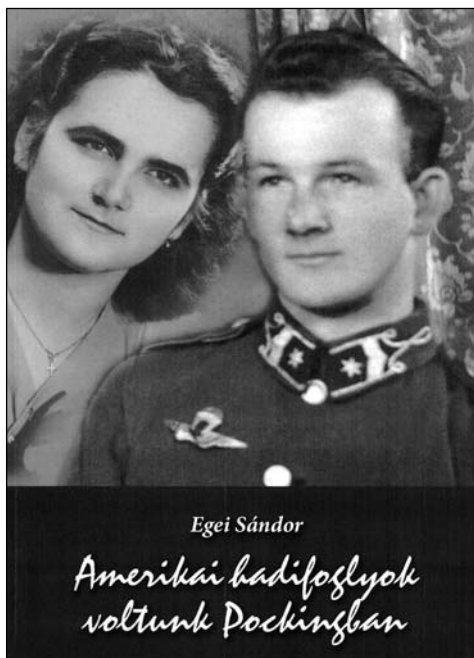
Az első oroszok megérkezését a Jókai utcai Nemzeti Bank pincéiben élte át, ahová a Vöröskereszt védelme alatt álló óvóhelyre nagyon sokan menekültek. A falnak fordított szekrényekben számos nő is menedéket találhatott az oroszok elöl, akik nem csak „germánzsokit” kerestek.

Hogyan indult újra az élet a városban, hogyan hajtották munkára az oroszok a kevés itthon maradt férfit, hogyan kezdődött az újjáépítés, a tanítás? Minderről hiteles képet kaphattunk az 1945 júniusában érettségiző Reichert Henriktől, aki rövidesen a Műegyetem építészmérnöki karán folytatta tanulmányait, hogy néhány év múlva ismét veszprémi polgár lehessen.

Kíváncsian várjuk a folytatást, mert a könyv stílusa magával ragadó, a nem szakember számára is lebilincselő, s a leírtak egy majdan megírandó városmonográfia fontos adalékai lehetnek.

SEBŐ JÓZSEF

* * *

Egei Sándor: Amerikai hadifoglyok voltunk Pockingban – Veszprém: Viza Kft. 2007. – 60 p. – Már eddig is gazdag könyvészeti anyaga van a II. világháborús éveket felidéző memoáirodalomnak, s ahogy telnek az évek, még mindig újabb és újabb kötetekkel gyarapítják a visszaemlékezők, vagy éppen az előkerülő, eddig lappanfgó naplókat jelentetik meg rokonok, leszármazottak vagy hivatásos történészek, kiadók.

E kötet, amelyet városunk már közismertté vált személyisége, Egei Sándor írt, a napló és a memoár kettőssége egy olyan korról, amelynek már egyre kevesebb élő tanúja van. Róla és társáról, feleségéről, nagyrészt hadifogságukról szól e karcsú kötet. Sokan tudják – ha máshonnan nem, korábbi kötetéből –, hogy világjáró művészként éltek, s tértek haza a rendszerváltást követően, igaz, nár két hazát magukénak vallva, de szívük magyar maradt.

A történet két szereplője Egei Sándor hadapród-őrmester és Skardely Margit vöröskeresztes nővér, a későbbi feleség. Véletlen találkozásuk a háború közepette, a hadifogolytáborban vált szoros kapcsolattá: házasság lett a kényszerű együttlétekből. Szerencsájukra! 1943 októberében kezdődött e románc előzménye, amikor Egei Sándor bevonult a veszprémi laktanyába. Harcoló alakulathoz került, s többször olyan életveszélyes helyzetben volt, amiket alig lehetett túlélni. Ám ezzel is szerencséje volt. Szökés, éhezés, alvásnélküliség, lőtt seb és mennyi más az, amikre visszaemlékezhet! S a hadifogság abban a kisvárosban, ott, Bajorországban, ahol már nem is annyira a túlélés, hanem a megélés foglalkoztatta, s az, hogy tudása, művészi hajlama, jó akrobatikai adottsága révén hogyan segíthet önmagán és társain. Szerencséje volt abban is, hogy amerikai csapatok fogságába esett, akik igen nagyvonalúak voltak a hadifoglyokkal. Így lett lehetősége arra, hogy egy művészeti csoportot alapítottak Tip-Top Revü néven, s műsorukkal nem csak fogolytársaikat, hanem az amerikai katonákat is elkápráztatták. Meg is lett ennek a hozadéka: viszonylag szabadon mozoghatott, s ekkori műsora jó felkészülés volt - bár akkor erre még nem gondolt -, a későbbi világsikerű erőművészi és zsonglőri produkcióira.

Ott, a táborban talált rá a fogoly őrmester a vöröskeresztes nővérré, aki nagy figyelmességgel, időt nem kímélő szorgalommal ápolta a beteg, sérült katonákat. Ennek elismerése, hogy 2007-ben áldozatos ápolói munkájáért a honvédelmi miniszter I. osztályú Honvédelemért éremmel tüntette ki.

Kettőjük közös története majdnem legenda, amely mára hatvan éven túli időre nyúlt.

Pedig valóság volt a fiatal Egei Sándor katonaelete és Margit nővér gyógyító munkája, hadifogságuk, majd kalandos hazakerülésük. A bajorországi táborban nem csak az életükért küzdöttek meg, hanem azért is, hogy egyszer számot adhassanak arról, hogy voltak, akiknek ha fogytán is volt már a fizikai erejük, de szellemükkel, akaraterejükkel meg a tehetségük adta leleményességükkel túléltek a túlélhetlent.

E könyv lapjain ott sorakoznak a bizonyosságok, hogy az embernek a legkilátástalabb helyzetben sem kell feladnia önmagát, mert nem csak önnön magának, hanem a nemzetnek is el kell számolnia az életével. S ha van tanulsága e könyvben írtaknak, az az lehet, amit Madách írt a Tragédiában: Ember küzdj, és bízva bízzál! Egei Sándor teljesítette az örök parancsot, s örökségként ránk hagyta az emberi küzdelemnek e szép történetét.

A kötetet fényképek és iratdokumentumok illusztrálják.

TÖLGYESI JÓZSEF

* * *

Tizenötévesen Németországban

Wöller István levente naplójából

Tizenötévesen Németországban. Wöller István levente naplójából. – Veszprém: Viza Kft., 2006. – 265 p. – A néhány száz lelket számláló Zala megyei Gétyéről indulva Wöller István megtapasztalta a háborút, az emberséget és az embertelenséget, a fogságot és gyerekmber számára oly fontos otthon hiányát. Rácsodálkozott minden, számára új és érdekes dologra, és közben napról napra, folyamatosan papírra vetette a látottakat és a történeteket. Gyerekfejjel kezdi írni, ahogy ő nevezi, „Napló följegyzéseit” és ezekből a mára már sok száz oldalra rúgó naplójegyzetekből válogatva született a kötet anyaga.

Naplója rövid, néhány szavas mondataiból kerekedett ki a szülőfalu és családja bemutatása, a gyermek Wöller István élete Gétyén. Visszaemlékezik az 1943-as aratásra, a falusi leventében töltött időkre. Színesen és részletesen ír a falu felett köröző amerikai-angol bombázógépek okozta riadalomról, amikor bombának gondolták a gépből kidobott üres benzintartályt.

Már ekkor benne motoszkál a mindent megörökíteni akarás gondolata, amikor az amerikai repülőkről ledobott röpcédulákból megtart egyet a kötelező beszolgáltatás helyett. A könyv ezt is tartalmazza. De begyűjti a ledobott lőszeret is. Mindenből bar-kácsol, a műszaki anyagok, eszközök iránt óriási az affinitása.

A háború ezekben az években azonban már a leventék számára is valóság lett. Még hazaszökik a bécsi kaszárnyából, ahová elvitték a falubeli leventetársakkal együtt 1944 decemberében, de az 1945 februárjában történt bevagonírozást már nem tudja elkerülni. Viszi a vonat a magyar leventéket a harmadik birodalomba. Wöller István naplójában szemléletesen írja le a hosszú utat. Lipcsében a vonaton éltek át egy hatalmas légitámadást. Magdeburg, Wittenberg, Hamburg után ér Sylt szigetére. A ma már felkapott észak-német üdülőhely hónapokra lett az odaszállított és gyakorlatilag fogolyként tartott leventék otthona. A sziget térképét ábrázoló képeslapot 1945 nyarán vásárolta, onnét hozta haza. Mindeközben szorgalmasan írja naplóját és minden begyűjthető tárgyat összeszed, miközben a leventecsapatot a sziget védműveinek a kiépítésénél, megerősítésénél dolgoztatják. Így tesz szert egy pisztolyra, amit a SS-ek megtalálnak nála. Szerencséjére, ekkor Hitler már halott volt, és a leventék őrzői inkább a távozáson és nem a büntetésen gondolkodtak, így a csapat elkerülte a tizedelést.

1945. május 14-én eltűntek a német katonák, és a magyar leventék, köztük Wöller István is angol fogságba esnek. Ezt a csöbörből vödörbe kerülést írja le a lintorfi hadifogolytábort és a magyar hadifoglyok életét, mindennapjait bemutató fejezetekben. Az angol táborparancsnokság segítségével a leventéket magyar hadifogoly tanáreberek oktatják különböző dolgokra. Éneket tanulnak, műszaki témájú előadásokat hallgatnak. Wöller István mindenhol ott van, ahol új ismeretekre tehet szert, és közben rója a sorokat naplójába, megőrökítve a napi élményeket.

1945 telét már a következő táborban, Borghorstban tölti sok ezer társával. A magát mindig feltaláló tizenöt esztendőes fiú itt határozza el, hogy megszökik. Két társával indul útnak. Keresztüljutnak az amerikai és a szovjet zónán, míg 1946 tavaszán hazaérnek Magyarországra. Saját készítésű fabőröndje tele az általa megőrzött és hazahozott dokumentumokkal: angolszász röplapok, a hadifogságban kapott étkezési jegy, a saját maga által rajzolt hörnumi térképvázlata, munkásigazolványa, a néhány lapos imakönyvecske, megannyi értékes emlék a németországi „kalandról”.

A naplóírás a hazatérés után is folytatódott, rögzítve a felnőtté válás megannyi gondját, a csakazértis élni akarást, a saját életét, ami egyúttal jellemzően a második világháború alatt-után felnőtt generáció élete is.

A leventében töltött időszak naplójegyzeteinek könyvvé rendezése közben döbben rá, hogy a társak említése nélkül az igaz történet közreadása nem teljes. Megkeresi a régi leventetársakat és az ő „élményeiket” is lejegyzi. Az idő azonban kegyetlen, gyorsan szalad, és mire a kötet 2005 tavaszára összeáll, a közvetlen túlélő társak közül szinte egyedül marad.

A számos fényképpel és kordokumentummal teljessé tett memoár élvezetes olvasmány, amelyben a naplót író Wöller István egyes szám első személyben meséli el olvasói számára életének és a korszaknak hiteles történetét.

CSISZÁR MIKLÓS

* * *

Gondolatok dr. Praznovszky Mihály bibliográfiájához – Praznovszky Mihály (bibliográfia) / Összeáll. és szerk.: Tölgyesi József. – Veszprém: Veszprémi Szemle szer-

kesztősége; Veszprém Megyei Honismereti Egyesület, 2006. – 155 p. – 2006 november végén köszöntötték Praznovszky Mihályt, az Eötvös Károly Megyei Könyvtár igazgatóját 60. születésnapján. Ezen alkalomra a Veszprémi Szemle Könyvek 1. kötetében foglalta össze Tölgyesi József a kiváló irodalomtörténész és közéleti személyiség munkásságát.

Ismerősei előtt köztudott, hogy a Salgótarjában született Praznovszky kandidátus ahol megjelenik, kedélyes, derűs hangulat lesz uralkodóvá, öniróniával és finom, csipkelődő humorral pillanatok alatt remek hangulatot teremt. De tréfálkozása mögött éles, csiszolt és rendezett szellem lakozik. Életében – elmondása szerint – két „bravúrt” hajtott végre: egy időre a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatója lett, és annak ellenére, hogy nincs magyar szakos végzettsége, megszerezte az irodalomtudományok kandidátusa címet. (Az ELTÉ-n történelem-könyvtár szakon szerzett diplomát, ahol doktorált. 1993-tól óraadóként tanította az ELTÉ-n az alkalmazott irodalomtudományok tantárgyat. 2000 novemberében szerezte meg az irodalomtudomány kandidátusa címet, majd 2001-ben a felsőfokú kulturális menedzser diplomát. 2005-től az ELTE címzetes docense.)

Praznovszky Mihály 1987-től hat évig töltötte be a megyei múzeumi igazgatói tisztelet, majd a fővárosban végzett irodalmi múzeumi főigazgatói munkája után 2003-ban tért vissza ismét Veszprémbe a megyei könyvtár igazgatójaként. Az volt a célja, hogy megszerettesse az irodalmat és az olvasóknak kalauza legyen a tájban. A balácai római villagazdaság szomszédságában lévő nemesvámosi otthonából rálát a Bakonyra is. Ez is erősíthette benne, hogy a tájnak jelentős befolyása van az írókra, amelyet ő a „tájirodalom” kifejezéssel jelenít meg. Bízunk abban, hogy gyakori utazásaiból most már pannóniai emberként ide érkezik „haza” és a szülőföld „visszahívásai” után érzi a Balaton és a Bakony hívó szavát.

Közel harminc megjelent kötetéből tucatnyi az irodalomtörténeti munka. Négy Mikszáth Kálmánról szóló könyve is bizonyítja, hogy Praznovszky Mihálynál kevesen tudnak többet a nagy íróról. Ugyanakkor másfél évtizede szerkeszti a Krúdy Gyula-kis-könyvtársorozatot és a születésnapjára jelentette meg a *Madách vendéget vár* és *A hatodik, hetedik ember az országban* című Mikszáth-tanulmányokat tartalmazó kötetét.

A bibliográfiát igényesen összeállító és szerkesztő Tölgyesi József, valamint segítői alapos munkát végeztek. A bibliográfia 2092 témaszámot tartalmaz. Praznovszky Mihály életrajzi adatait a kortársak feljegyzései alapján állították össze, tételesen szerepeltetik önálló műveit, tanulmányait, cikkeit, könyvismertetéseit, folyóirat- és sorozatszerkesztéseit és közszerepléseinek dokumentumait. A bibliográfia tartalmazza közéleti szerepvállalásait és kitüntetéseinek a jegyzékét is.

Praznovszky Mihály egyéniségében örzi a hagyományos, kikezdetetlen értékrendet és a korszerű szellemiséget. Igazodási pont a magyar kultúrában.

BÁNDI LÁSZLÓ

* * *

A „Lovassy” szelleme. A veszprémi Lovassy László Gimnázium értesítője 1999-2005. Szerk.: Szalainé Tóth Tünde. – Veszprém: Lovassy László Gimnázium. é. n.

– **118 p.** – Veszprémben biztosan nincs, de talán Veszprém megyében sincs, lehet, hogy a Dunántúlon is csak kevés olyan – a közoktatással valamilyen kapcsolatban álló – ember akad, aki ne ismerné a Lovassy László Gimnázium nevét. Az évkönyv alapján megismerhetjük az iskola működését, az intézményben folyó munkát is.

Hat tanév egy iskola életében nagy idő – írja a kötet előszavában Katanics Sándor igazgató, – majd a válasszal is ő maga hozakodik elő: „*Azt hiszem, a sokat emlegetett Lovassy szellem az, ami iskolánkban a leginkább meghatározó.*” E szellem jegyében gyűjtötte csokorba a kötet szerkesztője, dr. Szalainé Tóth Tünde az eredményeiket.

A kiadvány elején a volt „lovassys” diákok közül kiemelkedő tudóssá, művészé, sportolóvá vált személyiségek bemutatásával kelti fel az olvasó érdeklődését a szerkesztő. Freud Tamás agykutató, Pálffy Géza történész, Geiszt Miklós orvoskutató portréja mellett az elmúlt hat év példás diákjairól is említést tesznek: a gyengénlátó Nagy Anikóról, aki tanárai és társai segítségével jelesre érettségizett, és felnőtt életében jogászként szeretne sorstársai érdekében dolgozni, s olvashatunk Szabó Zoltánról, aki egy végzetes baleset miatt bekövetkezett gerinc sérülését leküzdve családjá, iskolájá támogatásával sikeresen befejezhette tanulmányait.

Ezután a kiemelkedő események, rendezvények sorában a nemzeti és társadalmi ünnepek megújuló formáiról számolnak be a szerzők. Ezek sorában a hagyományos Alma Mater-napok, a Lovassy-bálok, a Brusznayai-émlékprogramok mellett az újraéledő újságírás, a színjátás, az irodalmi délutánok felejthetetlen pillanatait elevenítik fel. Az évkönyv első részét a 2005. évi diák búcsúzó ballagási beszéd megható sorai zárják.

A következő, az Érettségi vizsgát tett tanulóink névsora című fejezetben mindenki a kedvre kereshet ismerős neveket, majd az Érettségi tablók 2000-2005 című részben ismerős arcokat is találhatunk. A gimnázium dolgozóinak névsorát a tanárok, diákok kitüntetéseinek felsorolása követi, melyben tiszteletre méltó mennyiségben találunk pedagógiai, szakmai, nemzetiségi oktatási elismeréseket, állami díjakat.

Az iskolai kitüntetések, dicséretnek sorát a legkiválóbb diákoknak járó, 1987-ben alapított Lovassy-émlékplakettel jutalmazottak névsora nyitja, majd a példamutató tanulmányi munkáért járó Nevelőtestületi jegyzőkönyvi dicséretben részesültek listája követi. A művészeti vagy sporttevékenységért nevelőtestületi elismerést kapott diákok felsorolása, illetve az 1999-2005 között a gimnáziumban tanuló diákok tanulmányi eredményeinek közzététele igazolja az iskolaigazgatónak a kötet előszavában leírt állításait a gimnázium kiváló képességű diákjairól. Az országos szintű versenyeredmények tanévekre bontott egységekben történő közzélése lehetőséget ad arra, hogy az olvasó évenként összehasonlítsa az egyes versenyeken elért sikereket. Persze, csak akkor, ha van türelme évente 30-40 féle program 100-120 eredményes résztvevőjének és felkészítőjének számbavételére, eredményeik összevetésére.

Az értesítőt megismerve igazolni látjuk az iskolavezető bevezetőjében leírtakat: „*Eredményeink magukért beszélnek. A kiadványból kiderül, milyen sokféle értékközvetítés zajlik egyszerre az iskolánkban.*”

Köszönjük az alkotóknak, szerkesztőknek a kötetet, mellyel írásos jelet hagytak a város oktatásának történetében.

EMMER GÁBORNÉ

* * *

Jubileumi évkönyv. 10 éves a német nemzetiségi tagozat a Lovassy László Gimnáziumban. 1993-2003. Szerk.: Schindler László. – Veszprém: Lovassy László Gimnázium. é. n. – 106 p. – A 10. évforduló mérföldkö jellegének megfelelően nem kisebb személyiség, mint Mádl Antal, Humbolt-díjas egyetemi tanár magyar és német nyelven köszöntötte a jubiláló tagozatot, diákokat, tanárokat, támogatókat. Előszavában – okolásul a mai diákoknak –, a gyermekkori „te sváb” csúfolódás megrendítő élményét, majd a veszprémi egyetem német tanszékehez való kötődését azzal a jó érzéssel írja le a professzor úr, hogy érezzük büszkeségét a jelenlegi német nemzetiségi képzés fejlődése kapcsán. „Tanárkollégáinak” az elismerés szavai után a biztatás, az eddigi lendület megtartására sarkalló gondolatokkal üzen: „... *nem vallomásos szép szavakat várnak tanulóiktól, hanem tudatosítani igyekeznek bennük származásukat..., hogy diákjaik majd felnőtt korukban megtalálják a helyes összhangot magyar állampolgárságuk és német származásukból adódó anyanyelvük és őseiktől átörökölt kultúrájuk között.*” Nem feledkezik meg a tagozat a működését támogató partneriskolákról, a cserediákokat befogadó családokról, a biztos nyelvtudású szakembereket igénylő és foglalkoztató vállalkozókról sem. Néhány oldallal később Katanics Sándor igazgató köszöntőjében megerősíti a korábban leírtakat: „*Volt értelme és jelentős az értéke annak a tetemes mennyiségű munkának, amelyet az elmúlt évtizedben sikerült elvégezni.*” Neves évforduló lévén, folytatódik a köszöntők sora. Először dr. Albert Vendel, a Német Nemzetiségi Önkormányzat elnöke a német nemzetiségi oktatás kezdeményezőjeként büszkén szól a program indulásáról, majd Békefiné Szeitl Éva, a veszprémi Botev Általános Iskola nemzetiségi tagozatának vezetője fejezi ki elismerését partnerintézményüknek. A tagozat múltjáról és jelenéről Arnhoffer Mihály, a korábbi igazgató vall, aki méltán büszke arra, hogy a vezetése alatt álló intézmény nevelőtestülete kapta meg a bizalmat a nemzetiségi oktatás bevezetésére. Ezt kemény munkával viszonzta a gimnázium nevelőtestülete, „német tanszéke”. Schindler László tagozatvezető részletes tanulmányt közöl a 10 évről, az újszerű oktatási formák és a szervezeti rendszer kialakításáról, a nemzetiségi ismeretek tananyagba építéséről, a személyi, tárgyi feltételek megteremtéséről, a külföldi kapcsolatok elmélyítéséről, valamint az érettségire és az egyetemre történő felkészítés nehézségeiről és kiemelkedő sikereiről.

Természetesen, a program végrehajtói, a szaktanárok és a diákok is szót kapnak a kiadványban. Eich Mária a nép- és országismeret tananyagelemek beépítéséről, Márkus Csaba a nyelv- és irodalomtanítás koncepcióváltásáról, Corina Glout vendégtanár pedig a németországi felsőfokú tanulmányokra feljogosító DSD II vizsgáról, az országismeret és a nyelvgyakorlás összefüggéseiről szól, végül Bankó Mónika, a nemzetiségi tagozat kamarakórusa sikereiről számol be. A külföldi kapcsolatok, a partneriskolákban tett látogatások bemutatásában a tanulók jutnak szerephez. Egykori diákok tollából olvashatunk visszaemlékezést: egy, az első német nemzetiségi osztályba járó diák szívesen emlékszik Schindler tanár úr kemény óráira, s a hangulatos kirándulások mellett a vizsgahétvégékre is. Őt többen követik volt diákok, akik a Lovassyban töltött emlékekről, a német nyelvhez kötődő sikereikről számolnak be.

Az elmúlt 10 év kiemelkedő eredményeinek felsorolása után a Pályázati részletek című fejezetben az évforduló alkalmából különböző témákban kiírt – legjobban sikerült – pályázatokból olvashatnak részleteket a német nyelvet értők. A tagozaton érettségizett diákok névsora és tablói után a nemzetiségi tagozat tanárainak jegyzéke, majd a gimnázium tanárainak listája, végül néhány érettségi átlagokról, nyelvvizsga eredményekről szóló táblázat a jubileumot, a tagozatot támogató szervezetek felsorolása zárja a kötetet.

Elismerésünk mindazoknak, akik 1993-2003 között ezt a sikeres vállalkozást végrehajtották, s köszönetünk a szerkesztőknek, Schindler Lászlónak, aki egységes kiadvánnyá formálta a szerzők írásait.

EMMER GÁBORNÉ

* * *

A Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola 2005/2006. tanévi értesítője / Szerk. Csiszár Miklós. – Veszprém: Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola, 2006. – 139 p. – A régi iskolákban az értesítők kiadása azt jelentette, hogy eltelt egy tanév. Az év végi bizonyítvánnyal együtt a tanulók és szüleik kézbe kapták. Ma az iskolákban legfeljebb csak jelentősebb évfordulók alkalmából vállalkoznak a kiadásukra. Szerencsére, vannak kivételek. Ezek közé tartozik a Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola, amelyik az utóbbi időben évről évre kiadja értesítőjét. A 2005/2006. tanévről szóló a tizedik ebben a sorban.

Úgy gondolom, hogy egy olyan nagy múltú iskolától, mint a 111 éves Közgazdasági, ez el is várható. Ahhoz azonban, hogy az elvárásból könyv formátumú valóság legyen, az a nemes és határozott akarat kell, amely az iskola tantestületét, igazgatóját és a szerkesztő-könyvtárost, Csiszár Miklóst jellemzi. Bátran mondhatjuk, hogy értesítőkiadásukat beépítették szép hagyományaik közé.

Egy iskola új értesítőjét kinyitni olyan érzés, mint mikor izgalommal és kíváncsisággal telve belépünk egy idegen lakásba. Feltáruul, megmutatkozik előttünk a belső világ. Aztán végiglapozva-olvasva, elfogadjuk azt a szándékot, amit szinte minden értesítő szerkesztője (szerzői hasonlóan) nem is titkoltan teljesíteni igyekszik, megmutatni az iskola életének egy időszelét: ezt tettük, így dolgoztunk, ilyenek vagyunk, szépek is, jók is. Bemutatjuk, hogy „az iskolának arca van, az iskolának lelke van”.

Ennek a közgazdaságis reprezentatív képnek a szerkesztési elve nem sokat változott az évek alatt, legfeljebb bővült apró ötletekkel. A verses köszöntőt és ajánlást most Búzás Huba veszprémi költő írta a kötet elejére. Kópházi Ferenc igazgató a 2005/2006. tanévről szóló beszámolójában - a „munkálni mindig” szellemében - tömören összefoglalta a tanév eredményeit. Az igazgatói tételmondatokat aztán az eredményekről és eseményekről a könyv további részében található írások szépen kifejtik, részletezik.

Az igazgatói beszámoló után két egykori kiváló tanárra emlékeznek: Meggyes István korábbi igazgatóra, sajnos, halálára, temetésére, dr. Benkó Istvánné dr. Kiss Aranka tanárnőre pedig 90. születésnapja alkalmából. Meggyes István életpályájának ismertetését követően Kópházi Ferenc igazgató temetési búcsúszavait, Kiss Klára és Hornyákné Horváth Zsuzsanna tanárok meleg hangú emlékezéseit közli a szerkesztő.

A tanév során egy nevezetes emlékünnepeyre is sor került: dr. Benkő Istvánné dr. Kiss Aranka Apáczai Csere János-díjas nyugalmazott tanárnő 90. születésnapjának ünneplésére, amikor a volt és jelenlegi tanárok és egykori tanítványai köszöntötték az idős pedagógust. Egy emlékkötetet is megjelentetett az iskola a tanárnő tiszteletére dr. Csiszár Miklós szerkesztésében. A megemlékezésről Kanyár Erika írt tudósítást.

A tanárok közül Pál Imre a marketingről, Szigeti Imre pedig a nyelvi előkészítő osztályok tanulóival készített kérdőíves felmérésről közöl tanulmányokat.

A tanulók közül az iskolai közgazdasági pályázat első helyezetteinek dolgozatát olvashatjuk.

Kanyár Krisztina és Szautner Andrea 12. c osztályos diákok Az életszínvonal különböző jellemzői (jövedelem és fogyasztás), életkörülmények társadalmi rétegek szerint címmel készítették tanulmányt. Hárskúton és Lókúton végeztek felmérést, amelynek adatalemzését olvashatjuk az értesítőben. A közölt dolgozat részlet a Hazánk gazdasága, társadalma című 2005. évi Országos Középiskolai Statisztikai pályázatra beküldött tanulmányból, amellyel a két tanuló országos 6. helyezést ért el.

A rövidebb beszámolók az iskola mozgalmas életét mutatják be: külföldi kapcsolatok (Szigeti Imre, Szathmáry Árpád), Nyakas János városi szavalóverseny (Domján Gáborné), az elsősök avatása (Kalocsa Gabriella, Keller Alexandra 9. b tanulók), X. Országos Ifjúsági Honismereti Akadémia (Gazsó Irén, Kirckeszner Bernadett 11. b tanulók).

Szintén a rövidebb közlemények között olvashatunk az iskolai könyvtárról, a szabadidő-szervezői, a diákönkormányzati munkáról és különböző iskolai programokról (Emlékezés az 1956-os forradalomra, Ifjú Közgazdász Nap, Kőgaz-gála).

Az igazgatói beszámolónál említett tömörség és összefogottság a versenyekről szóló beszámolóknak feloldódik, és tizenhat oldalra kiterjedően túlaradó bőségben tanulmányozhatjuk a részletes eredménylistákat. Három tematikus egységbe sorolták a versenyeket: az iskola egyik erősségéről és büszkeségéről, a gépírás és gyorsírás világversenyéről, az országos gyorsíró- és gépíróverse-

nyekről Virág Istvánné, a közismereti és szakmai tantárgyi versenyeredményekről Szathmáry Árpád, a sporteredményekről Puskás Csabáné készített adatokban és jó eredményekben bővelkedő beszámolókat.

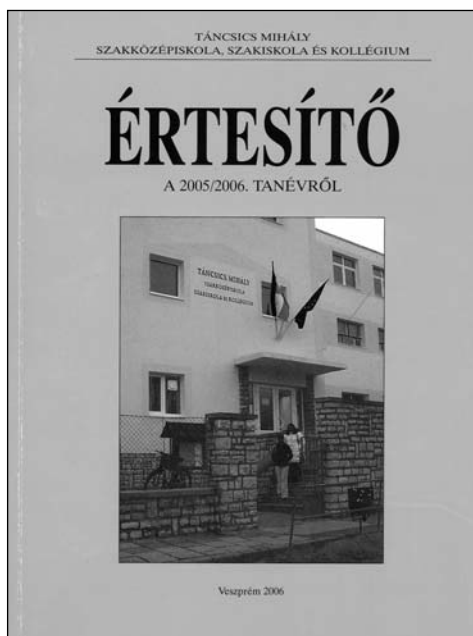
Csiszár Miklós könyvtáros nemcsak szerkesztette a kötetet, hanem több közleményt is publikált benne. A könyvtár munkájáról szóló beszámolón kívül közzétette a 2005-2006. tanév krónikáját, a sajtófigyelés alapján készített bibliográfiát, valamint az iskola munkatársainak 8. publikációs jegyzékét.

Az értesítőt a szokásos névsorok – tanári kar, egyéb dolgozók, kitüntetett munkatársak, osztálynévsorok, kitüntetett diákok -, valamint a tanév statisztikai adatai és táblázatai zárják.

KOLOZS BARNABÁSNÉ

* * *

A Táncsics Mihály Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium értesítője a 2004-2005. tanévről – Veszprém: Táncsics Mihály Szakközépiskola, Szakiskola és

Kollégium, 2006. – 120 p. – Az ízléses kivitelű kötetben elsőként a József Attila-emlékév iskolai eseményeiről olvashatunk. A vers- és prózamondó versenyen kívül szónoki, irodalmi, versíró és képzőművészeti pályázat tette színesebbé a tanévet.

Nagy sikert aratott a *100 év – 100 vers* című rendezvény, melynek során 100 résztvevő a számára legkedvesebb József Attila-verset olvasta fel. A kerékpártúra célja pedig a balatonszárszói József Attila Emlékmúzeum megtekintése volt. A legjobb vers- és irodalmi pályamunka az évkönyvbe is bekerült.

A tanévet értékelő fejezetből megtudhatjuk, hogy az intézményben, melyben a tanév végén 1079-en tanultak, beindítottak egy nyelvi előkészítő osztályt, s elkészült a nyelvi labor.

A különböző pályázatokon – OKÉV, Oktatási Minisztérium, Tempus, Veszprém megye Közoktatásáért Közalapítvány – közel harminc milliót nyert az iskola.

Az intézményben általános képzésben 180-an, szakképzésben 373-an, technikumban 110-en, szakközépiszkolai képzésben 416-an részesültek.

A Táncicsban, sajnos, folyamatosan nő a szociálisan hátrányos helyzetű tanulók száma, melyben meghatározó elem a lakóhely milyensége, a munkanélküliség és az elvált szülők arányának növekedése.

Az iskola egyik büszkesége a műemlékfenntartó technikus képzés. Az e képzésben részesülők a „Kökedvencem” című országos versenyről az 1-3. helyezésétől kívül kilenc egyéb díjat is elhoztak.

Az intézményben számos szakmát oktatnak, továbbá technikusképzés folytatnak. Ez utóbbiak: magasépítés, faipar, elektronika, műemlékfenntartó, ruhaipar.

A diákok szépen szerepeltek a különböző tanulmányi versenyeken: Megyei vers- és prózamondó verseny 3. helyezés, Implom József Megyei Helyesírási verseny 3. hely, Atlétika Országos Diákolimpia (gumiasztal sportágban) 1. 2. és 3. helyezés; Atlétikai Megyei Diákolimpia 3-4. és 7. hely.

A nemzetközi kapcsolatok keretében asztalos és ács tanulók utaztak Weimarba, illetve Grafenwöhrbe, ahol közös munka keretében faipari termékeket állítottak elő.

Az évkönyv beszámol az iskola 1991 óta működő alapítványának tevékenységéről is: segélyezés, külföldi tanulmányút támogatása, Táncics-díj, sportcsarnok-építés és szalagavató támogatása...

A tantestületből *Tőreki József* Magyar Köztársasági Bronz Érdemkeresztet, *Hargitai*

Kálmánné Pedagógus Szolgálati Emlékérmét, dr. Borsi Lőrinc Eötvös József Emlékérmét, Kincses Gábor Pro Talento Emlékérmét, továbbá Veszprém város arany emlékérmét *Ihász Ferenc*, ezüst emlékérmét Erdősi Ákos, Fülöpné Horváth Mária és Kovácsné Simon Zsuzsa kapta.

Az évkönyv közli a Napló dr. Borsi Lőrinc igazgatóval készült interjút: „.../Diákjaink/ többsége nem kitűnő általános iskolai bizonyítvánnyal jön, és nem a felső tízezer egyike. Sokuk otthon rosszabb környezetben él, mint amilyenben a kollégiumban lakik...Nyolc országgal van rendszeres vagy alkalmi kapcsolatunk... Magyarországon kicsit elbillent a mérleg a diplomások javára, így nincs elég szakmunkás. A jól képzett, kvalifikált szakembert külföldön is keresik, itthon meg hiány van belőlük... Ősztől... visszajön a három év gyakorlat, de marad a kétéves elmélet...”

Az évkönyv elbúcsúzik a nyugdíjba menő kollegáktól: *Tóth-Harsányi Katalintól*. Nagy Arnoldtól.

Az „Akikre büszkék vagyunk” fejezetben a Táncsics-díjasokat mutatja be a kötet: *Stoll Renátát*, *Vági Károlyt*, *Blumenschein Dánielt* és a szakma kiváló tanulója országos verseny győztesét, *Magyar Istvánt* (vízvezeték- és központifűtés-szerelő). A kötet ismereti *Varga József* szabadidő-szervező kérdőíves felmérésének eredményeit, a diákok preferenciáit.

Dr. Gáspárné dr. Dalmadi Margit a veszprémi 31-es honvéd gyalogezred történetét ismerteti, Bakai Zoltán a „fizika éve” eseményeit. A *Borka Sándor* kiállításának megnyitójáról szóló Naplótudósítás e kötetbe is bekerült.

Az értesítőben diákalkotások úgyszintén olvashatók: *Molnár Alexandra*, *Horváth Ákos*, *Pintér Dávid*, *András Szabolcs*, *Vági Károly*, *Rédli Dávid*, *Borbély Roland*, *Illés Zsolt* és *Tihanyi Norbert* tollából.

A Táncsics Napok kiállításairól, vetélkedőiről tényszerű beszámolót olvashatunk. A Robert Capa emlékére kiírt fotópályázat győztes felvételei – ha nem is az eredeti minőségben –, de helyet kaptak a kötetben; a külföldi kapcsolatokról szóló beszámolók úgyszintén: Róma, Weimar, Cordoba, Ógyalla (Hurbanovo, Szlovákia), Grafenwöhr.

Viszonylag terjedelmes az iskolával kapcsolatos közlemények, újságcikkek bibliográfiája (113 tétel).

A szépen tördelt kötetet a tanárok, szakoktatók, valamint a diákok névsora zárja.

SEBŐ JÓZSEF

* * *

Padányi Schola Catholica 15 éves jubileumi évkönyve 2005/2006. Szerk.: Hordós Csaba. – Veszprém: Padányi Biró Márton Római Katolikus Gimnázium. 2006. – 175 p. – Az évkönyv előszava dr. Márfi Gyula érsek tollából származik: „A számos, egyformán szeretett intézmény közt kiemelkedő szerepet játszik a 'Padányi', már csak nagysága és helyzete miatt is. Kilencszáz és ezer között mozog diákjainak száma, körülbelül száz pedagógussal működik, és az érseki palotától szinte karnyújtásnyira van... Mint az egykori Piarista Gimnázium utódja őrzi a piarista hagyományokat, még ha jelenleg piarista atyát nem is tudhatunk a nevelői testületben. Mint az irgalmas nővérek által működ-

tett egykori Ranolder Intézet hagyományainak folytatója, igyekszik ápolni az irgalmas rendiek szellemiségét is, főként az egészségügyi szakoktatás területén... A Padányinak az a küldetése, hogy helyreállítsa a keresztény értékrendet növendékeinek lelkében, felkészítse őket az értékvesztő és emberellenes törekvésekkel szembeni ellenállásra... A Padányinak nem 'piaci értéküket jól ismerő szakembereket', hanem istengyermeki mivoltukat értékelő és értékes emberi kapcsolatokat kialakítani képes, teljes értékű embereket kell nevelnie..."

Ezt követően a tanév rendje következik, számos fényképpel, majd az iskola falán 2006. április 26-án leleplezett Ranolder-emléktábla története következik.

Az *iskola a statisztika tükrében* című rovatból megtudhatjuk, hogy az adott tanévben a lányok 59%-ot képviseltek, a fiúk pedig 41-et, s a beiratkozott tanulók 98%-a katolikus vallású.

Érdekesek az osztályonkénti és a tantárgyi átlagok. A legjobb a tánc- és dráma tantárgyból született: 4,92.

A Dolgozóink rovatból a pedagógusok nevét és szakját, valamint a technikai dolgozókat ismerhetjük meg. Az Osztálynévsorok nemcsak tanárok és diákok neveit, hanem fényképüket, sőt, az osztályelsők nevét és eredményeit is tartalmazzák, majd a tanulmányi kirándulások rendje és a szakmai munkaközösségek felsorolása, tevékenysége, illetve a vezetők neve következik.

A humán munkaközösség beszámolójában elsőként egy fájdalmas búcsúztatót olvashatunk: 2006. március 20-án elhunyt *Szlamek Gyuláné* munkaközösség-vezető. Ezután a Radnóti Miklós Szavalóverseny, az Egyházmegyei Szavalóverseny, az Implon József Helyesírási Verseny, a Kazinczy 'Szép Magyar Beszéd' verseny és a Nyakas János Szavalóverseny eredményei következnek. Itt „Istenről és hazáról” címmel egy újságtudósítást is olvashatunk *Dinnyés József* rendhagyó irodalomórájáról.

A matematika munkaközösség beszámolójából megtudhatjuk, hogy az országos döntőben hetedik osztályosok versenyét *Mihálykó András* nyerte.

A német munkaközösség többek között a nyári továbbképzésekről, a németországi kirándulásokról, az *Abendfest* eseményeiről, a bambergi diákok itt-tartózkodásáról számolt be. A német szakos tanárok egy tízéves testvériskolai kapcsolatról is számot adtak. (Bamberg). Ez idő alatt mintegy 300 magyar diák élvezhette a német családok vendégszeretetét.

A *Miért érdemes nyelveket tanulni?* cím alatt volt padányis diákok vallanak az iskolában szerzett nyelvtudás kamatoztatásáról.

Az alsós munkaközösség elsőként a diákok versenyeredményeit ismertette, majd a különféle rendezvényekről adott számot, például az óvodáknak rendezett játszóházakról.

A testnevelés és a hittan munkaközösség beszámolója úgyszintén bővelkedik a versenyeredményekben.

Az egészségügyi és szociális szakképzésekről – az ápolói, a csecsemő- és gyermekápolói, valamint szülésznői szakokról és a külföldi cserekapcsolatokról – *Krániczné Poór Mária* szakmai igazgatóhelyettes készítette mérleget.

A gyakorlóiskolai munkáról és annak tapasztalatairól *Sebő József* koordinátor adott értékelést. A tehetséggondozó munkacsoport munkáját, az önképzőköri tevékenységet

Király László tekintette át. *Sík Gergely* a Milyen színeket ajánlott használni a virtuális világokban? című dolgozatával ért el a 15. országos ifjúsági tudományos és innovációs versenyen.

Az Élmények rovatban a Franciaországban, Németországban és Londonban jártak számoltak be, a Rába menti táborozásról pedig a cserkészek.

Rendkívül érdekes az a beszélgetés, mely a nyolc évig igazgatóként működő *Borián Tibor* atyával készült.

Madách Ember tragédiájának üzenete címmel egy díjnyertes dolgozathoz olvashatunk részleteket, majd *Pány-Bocsánczy Csaba* verse színesíti az évkönyvet.

A kötetet egy számos részletre kiterjedő iskolaismertető zárja, mely főként az intézményben folyó képzésekről ad bőséges eligazítást.

SEBŐ JÓZSEF

* * *

A Rózsa Úti Általános Iskola Jubileumi évkönyve 1987–2007. Szerk. Füstös Béláné – Horváthné Koltai Edit. – Veszprém: Rózsa Úti Általános Iskola, 2007. – 140 p. –

Örömmel állapíthatjuk meg, hogy egyre kevesebb azoknak a veszprémi általános iskoláknak a száma, melyek még nem adtak hírt magukról. Vagyis sem évkönyvet, sem összefoglaló történetet nem adtak ki. Évkönyvet vagy történetet írtam az előző mondatban, mert az eddigi gyakorlat szerint az említett két „műfaj” az, amelyben eddig jelentek meg kötetek az iskolákról. Az 1990-es évek után ez a két műfaj terjedt el a gyakorlatban. Csupán találgatás lehetne az, hogy melyik megírása könnyebb vagy melyik nehezebb. Az utókor szempontjából talán mindegy, csak maradjon fenn a következő nemzedékeknek valamilyen dokumentum egy-egy iskola működéséről. A címben jelzett iskola úgy döntött, hogy ha eddig nem adott ki évkönyvet, a kerek, jubileumi évfordulón összefoglalják az iskola történetét. Jól tették.

Ha tovább boncolgatjuk a megírásokat, újabb két különbséget tehetünk, ezek: egy szerző vállalja az összefoglalást, vagyis a tárgyalt időszakot egyedül írja meg, vagy többek egy-egy visszaemlékezését gyűjti egybe a szerkesztő és ezekből áll össze a történet. A jubileumi kötet az utóbbihoz sorolható, bár szerepel egy rövid összefoglaló (Füstös Béláné tanulmánya) a kötetben, de ez a történet sem a megszokott *történet leírás*, hanem az alapító tanács végrehajtó bizottságának a határozatát idézi, majd egy *időutazás* keretében az iskola fizikai létrehozását írja meg. Utána szintén nem szokványosan áttér a létrehozott iskola számszerű adataira, ill. a *pedagógiai programok* ismertetésére. Ezekkel a programokkal meghatározták az új iskola célját, lerakták az iskola működésének a *fundamentumát*. Az évkönyvet áttekintve ezek a célok az elmúlt 20 évben valóban megvalósultak, és a jelképiül választott *rózsások* meghatározói lettek Veszprém iskolaügyének. A recenzens eme kijelentését az évkönyv tartalomjegyzéke, ill. az ott szereplő mintegy 35 szerző rövidebb-hosszabb tanulmánya, visszaemlékezése bizonyítja. Közöttük a tanárokon kívül ott vannak a jelenlegi tanulók, volt tanulók, szülők és külső személyek is, elsőként a választóköri önkormányzati képviselője, Brányi Mária, aki a köszöntő szavakat írta kettős céllal is, mert szülőként is a „rózsásokhoz” tartozik.

A jubileumi visszatekintést a lehető legszélesebb körből merítették a szerkesztők. Az ismertetésben lehetetlen felsorolni valamennyi szerzőt, csak illusztrációként említem meg egy volt tanítvány érdekes *szösszenetét*, mely az ismert Hanyas vagy? mintájára fogalmazta meg visszaemlékezését. Idézet a cikkből: „*Rózsás vagy, nyolcadikos, akkor mi fél szavakból is megértjük egymást.*” Az írás humoros, de olyan mondatokkal folytatja, melyek valóban csak a rózsásokra jellemzők. Az évkönyv közel felét az egyes szerzők visszaemlékezései, a másik felét az iskola belső életét bemutató leírások foglalják el, első helyen (példásan) főcímben kiemelve a versenyeredmények. Jó példája annak, hogy a történetíró helyett az olvasóra bízzák a szerkesztők az iskola eredményeinek, pedagógiai munkájának a megítélését.

A több mint 20 oldalon tantárgyanként, évenként felsoroltak az iskola tanulóit által elért eredmények. Az érdekelt tanár nevét is feltüntető táblázatok igazolják az *oktatói-nevelői célok* megvalósítását.

Bár az évkönyvben a Kitűnő tanulók és a Jó tanuló, jó sportoló rovat sem kapott főcímet, de az ott felsorolt nevek is bizonyítják, hogy a pedagógiai munka az évek múltával mindig eredményesebb lett. Mi sem bizonyítja jobban, minthogy az első tanévben 13, a 2005/2006-os tanévben 90 *kitűnő tanulója* volt az iskolának. Akkor is példás ez az eredmény, ha a tanulók száma ebben az évben több volt mint a kezdetkor. Az eredmény a pedagógusok teljesítményét, kiváló munkáját, példamutatását bizonyítja. Ehhez idézem az alsós munkaközösség jelszavát, melyet így fogalmaztak meg a kötetben: „*Az a szó férközik a legjobban a tanítványok szívéhez, melyet a nevelő élete is ajánl. Mert szóval csak parancsolja, hogy mit kell tenni. Példájával, azonban meg is erősíti.*”

Az évkönyv az említett kiemelt rovat után külön felsorolja a 8. osztályt végzett tanulókat, a sorrend elején az osztályfőnök nevét. Ebből megtudjuk, hogy az első tanévben egyetlen 8. osztály végzett, a következő tanévben már kettő, s azóta 2007-ig három-három osztályt bocsátott ki az iskola. Ebben a rovatban, vagyis az évkönyvet záró 2006/2007. tanévben mind a 8 osztály tanulóinak és osztályfőnökének nevét közlik a szerkesztők.

Mint minden iskolai értesítő és évkönyv, kötelességének tartja, hogy felsorolja az igazgató, az igazgatóhelyettesek és a pedagógusok nevét. Ebben a kötetben is megtaláljuk a névsort. Az iskolában eltöltött éveket azonban nem tüntetik fel, ellenben *verzál* szedéssel megkülönböztetik a jelenleg is dolgozókat. A pedagógusok nevén túl megtaláljuk a kötetben az asszisztensek, a volt szülői munkaközösségek tagjai és a technikai személyzet nevét is.

A kötetet 12 színes fotót tartalmazó 6 oldal egészít ki, de a szövegek közt találunk fekete-fehér képeket.

Összefoglalva: a Rózsa úti iskola jubileumi évkönyve méltán illeszkedik a városi és megyei általános iskolák évkönyveinek sorába, méltóképpen mutatja be egy fiatal iskola húsz évét, munkáját, elért eredményeit. Tisztes dokumentumot hagy az utókorra, örömteli emléket az ott tanulóknak, de dicséretre méltó bizonyítványt az iskola volt és jelenlegi pedagógusainak is.

A recenzió, mint külső szemlélő, csak azt hiányolja, hogy mit takar az iskola által alapított Rózsa-díj, a Szivárvány-díj és a Hangya-díj, melyekről nem kapunk a kötetben sem képet, sem leírást.

A jubileumhoz méltó külsőt adott a kötetnek az OOK-Press Kft. nyomdája.

TÓTH DEZSŐ

* * *

Tatai Zoltán: Szokolszky Rezső élete és munkássága. – Budapest: Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 2007. – 48 p. – „*Szokolszky Rezső neve nem ismeretlen a veszprémi pedagógusok, a város múltja után érdeklődők körében*” – írja a szerző a karcú kis könyv előszavában. Nem ismeretlen, de mégsem ismerős a mai nemzedék részéről. Pedig a Szokolszky család több tagja is kötődik a városhoz. Az ismertséget igyekszik bővíteni ez a kis füzet, melyet az OPKM adott ki a Tudós tanárok – tanár tudósok sorozatban. A recenzens hozzáteszi, hogy az életrajz írója sem ismeretlen több szempontból sem. Ugyanis a Veszprém megyei Bódé kisközség – ma már Ajka város része – szülötte, aki megírta, szerkesztette a pedagógus Szokolszky István, Rezső elsőszülött fiának az életművét is.

A most tárgyalt életrajz elég szűken tárgyalja Sz. Rezső életútját. Itt jegyzem meg, hogy Tatai Zoltánra vagy egy veszprémi kutatóra vár az a feladat, hogy a füzetben közölt bibliográfia és jegyzetek alapján bővebben is kifejtse az életművet, Szokolszky Rezső munkásságát. A leendő, majdani szerző bőven talál irodalmat, mert a közölt bibliográfiában szerepel szerkesztői tevékenysége is, közte a *Veszprém vármegyei Népoktatás* című hetilap, mely a megye közgyűjteményeiben – ha nem is hiánytalanul –, de megtalálható. A szerkesztésen túl sokat publikált ebben Szokolszky, és más korabeli újságok is közölték írásait, az általa szervezett rendezvények leírását. Mielőtt a család, ill. Sz. Rezső életéről szólnék, álljon itt a kis füzet borítóján közölt idézet Szokolszkytól: „*A nemzetek sorsa legtöbbször az első szántás-vetésnél dől el: Az első szántás-vetés munkáját pedig a népnevelés végzi*”. Ez az idézet volt a meghatározója egész életének, és ezzel az elhatározással folytatta munkáját Veszprémben, ill. az egész megyében is. De azonnal hozzáteszem, hogy ugyanilyen fontosnak tartotta az iskolán kívüli, az iskola utáni népnevelés ügyét. Bizonyításként idézem azt a tényt, hogy 1923. január 11-én a Megyeházán a megyei alispán elnökletével megalakította az *Iskolánkívüli Népművelési Bizottságot*, melynek az ügyvezető elnöke lett. Ez a bizottság már az alakulás első évében kezdeményezte, hogy jegyzéket állítsanak össze a községi könyvtárakról. A megyei bizottság megalakulása után az említett lapban hosszú cikk jelent meg arról, hogyan alakítsák meg a falvakban a helyi bizottságokat.

Visszatérve az életrajzban közöltekre, néhány mondatot a Szokolszky családról. Tatai Zoltán megírja, hogy a család a Felvidékről származott, Rezső Kisszebenben született és a gyászos Trianon következtében hagyta el szülőhelyét. A család több tagja az értelmiséghez tartozott, nagybátyja, Bertalan például katolikus plébános és szentszéki tanácsos volt. Rezső a pedagógus pályát választotta és 1903-ban szerzett tanítói oklevelet. Pályafutását Sátoraljaújhelyen kezdte, majd a tanügyi igazgatásba került, segédtanfelügyelő, és 1914-ben tanfelügyelő lett. Már elindult karrierje, mikor Trianon következtében elhagyta szülőföldjét és a családdal együtt áttelepült a csonka Magyarországra. Először Miskolcon volt *vasgonlakó*, majd 1921-ben került Veszprémbe. Itt hamarosan

elismert pedagógus, közéleti szakember lett és folytatta azt a pedagógiai, szerkesztői munkát, melyet már előtte Sátoraljaújhelyen, Besztercebányán is végzett. Újra megismétlem, a veszprémi tevékenysége feltáratlan, mert a kis füzetben mindösszesen 5 oldal foglalkozik itteni munkásságával.

Sajnos, a „végzet” itt is beleszólt a család életébe, a füzetből tudjuk meg, hogy felesége halálát 1945. március 24-én egy orosz katona fegyvere okozta. Szokolszky Rezső 1948. október 15-én halt meg a veszprémi kórházban.

Jeleztem már, hogy a füzetben található bibliográfia segítséget nyújthat a későbbi kutatóknak, és találunk egy kis válogatást is Szokolszky Rezső munkáiból.

Köszönet a rövid életrajz írójának, mert ezzel a füzetrel felhívta a figyelmünket arra, hogy élt, működött a városban egy olyan pedagógus, népművelő, akinek a munkássága érdemes arra, hogy méltó helyet kapjon a város és megye pedagógia történetében és példakép legyen a mai nemzedék számára.

Azzal fejezem be ismertetésemet, hogy bár a téma Veszprémhez kapcsolódik, azért érdekelne bennünket az is, hogy a sorozat (Tudós tanárok – tanár tudósok) folytatódjék, és a jelzett füzet hányadik kötete a sorozatnak. Mert ezek az információk hiányoznak a címlapról.

TÓTH DEZSŐ

* * *

A Veszprémi Alapítványi Általános Iskola, Alapfokú Művészetoktatási Intézmény és Gyermek Ház jubileumi évkönyve 1996-2006 / Szerk. Jelinkó Katalin, Vásárhelyi Anna – Veszprém: Veszprémi Alapítványi Általános Iskola, Alapfokú Művészetoktatási Intézmény és Gyermek Ház, 2006. – 103 p. – Amikor 1996-ban megalakult az alapítványi iskola, kedvező volt a pedagógiai környezet, s ehhez az a pedagógusi és szülői szándék társult, hogy létrehozzák a város első olyan alternatív oktatási intézményét, amely civil kezdeményezésre jött létre. Ehhez arra is szükség volt, hogy a szülők jelentős anyagi forrásokat biztosítsanak az iskola számára. Természetesen, ehhez a kezdeményezők, főképpen dr. Markovszkyné Sandler Ágnes hosszú távra szóló terve és olyan pedagógiai programja is kellett, amely egyaránt elnyerte a szülők és a helyi önkormányzat egyetértését, támogatását.

Egy évtized alatt igen mozgalmas volt az iskola élete: fokozatosan nem csak integrálta a város tanulóinak intézményes szabadidős tevékenységét, a művészeti, a környezet- és természetvédő oktatást, hanem olyan fejlesztéseket végeztek, amelyek által az ország egyik színes, gazdag, sikeres pedagógiai, kulturális tartalmú intézményévé vált. Ebben szerepet játszott az, hogy olyan minőségbiztosítási elveket dolgoztak ki és valósítottak meg a gyakorlatban, amelyek magas színvonalon biztosították a tanulók tudás- és kompetenciakészletét.

A jubileumi évkönyv a tíz év alatti történéseket foglalja össze szövegben és képekben. Az Előszóban az igazgató így jellemzi az iskola pedagógiai státusát: „*Milyen a mi iskolánk? Olyan hely, amelyben kreatívan gondolkodó, mohón kíváncsi, gyorsan és felelősségteljesen tanuló diákok járnak, amelyben a tanárok élvezik a munkájukat és a*

diákjaikkal való együttléte, ahol magas a morális mérce, és ahova mind a diákok, mind a tanárok szeretnek járni. Ahol valóságos szülői, tanulói és pedagógusi igényeket elégítünk ki, és ezzel megvalósult a szabad iskolaválasztás és a tanítás szabadsága. Teret adtunk új kezdeményezésnek, sikerre vittük a megszokottól eltérő pedagógiai szakmai eljárásokat és befogadtunk kiemelkedően tehetséges és nehezen boldoguló diákokat is.”

Az évkönyv – formabontó szerkezete ellenére –, teljes képet ad az egy évtized alatt végzett pedagógiai (és más jellegű) munkákról.

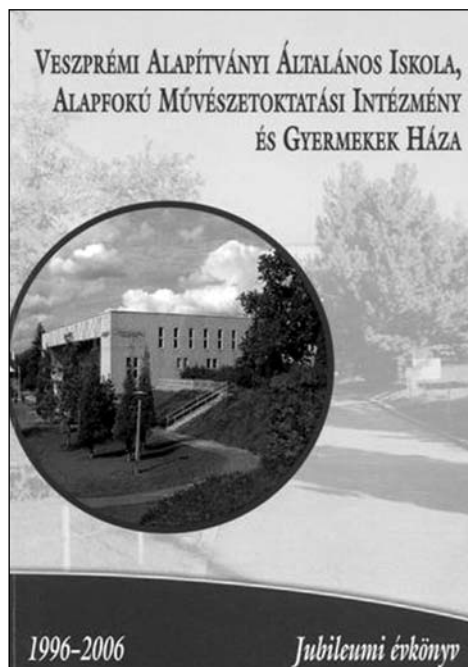
A minőségi oktatást küldetesként felvállaló intézmény évkönyvében természetesnek tartható, hogy az első oldalakon erről, és ehhez kapcsolódóan a tanulásmódszertanról olvashatunk. Ez utóbbihoz tételmondatokat közölnek, amelyek mint egy pedagógiai kiskaté, tömören nem csak

összefoglalja a tanulásról vallott és betartandó axiómákat, hanem megfogalmazásában - nyelvi közegében - a tanulók személyes hitvallásává is váltak. (Például: Többet figyelek és így többet tanulok meg az órán. Gyorsabb lettem a tanulásban.)

A tanulói teljesítmények értékeléséről is véleményt mondtak a diákok, amelyek érdekesek és megszívlelendők, a pedagógusok pedig a maguk szempontjából az osztályozás nélküli értékelésről fogalmazták meg tapasztalatukat. Külön blokkban ismertetik az intézmény ünnepi rendezvényeit (amelyek hagyománnyá nemesedtek) az erdei iskolai, valamint a rendhagyó nyári tábori körülményeket és a programokat. Az iskolai munkáról szóló fejezetet a pedagógusok és a szülők véleménycsokra zárja: valamennyien elismerően, a közös munka élményéről írnak.

A közművelődést (viszonylag rövid terjedelemben) bemutató részt alapján is sokoldalú tevékenységről olvashatunk, amely nem csak az iskola, hanem a város tanulóinak is számos emlékeztető programot jelentett. Fontos és eredményes munka folyt a Homoki-Nagy István Környezet- és Természetvédő Oktatóközpontban, amely hozzájárult ahhoz, hogy a tanulóknál kialakuljon a környezettudatos életmód és magatartás. Gazdag, szerteágazó volt a környezeti nevelést szolgáló iskola program is, amely a hazai és a nemzetközi dátumokhoz kapcsolódó rendezvényekhez kötődött. A művészeti iskolai programban balett-, modern és néptánc-, mazzorett-foglalkozások és számtalan kézműves műhely biztosították a tanulók esztétikai, mozgáskultúra és manuális készségének fejlesztését.

Az évkönyvet a tanulók versenyeken elért eredményei, valamint névsorok zárják.

A kötetben az olvasó számára számos fekete-fehér és színes fénykép illusztráció, valamint néhány tanulói alkotás fotója is hitelesíti azt a tanulói-pedagógusi közös munkát, amelyet a tíz év alatt sikerrel teljesítettek.

TÖLGYESI JÓZSEF

* * *

Jubileumi évkönyv. 15 éves a Kék Madár Program, 1992-2007 / Szerk. Jegesné Rémesi Irén. – Veszprém: Kék Madár Alapítvány, 2007. – 115 p. – A rendszerváltozás nyomán megváltozott közoktatási környezet lehetőséget adott a különböző alternatív programok helyi elkészítésére és alkalmazására. Számos nevelési-oktatási intézmény fenntartója is megváltozott, s ezek természetes módon saját céljaiknak - de az oktatási törvényt betartva - választottak programot. Mások viszont – főképpen egyéni kezdeményezésre, de széles körű pedagógusi és szülői támogatással –, egy-egy intézményen belül, mintegy párhuzamosan kívántak olyan programmal dolgozni, amely egy jellegzetes és szimpatikus pedagógiai elképzelés alapján oldja meg a gyermekek nevelését és oktatását.

Ez utóbbiak egyike volt a Darabos Györgyi és Jegesné Rémesi Irén által kidolgozott, majd a minisztérium által jóváhagyott Kék Madár Program. Befogadó intézményük a Báthory István Általános Iskola lett. A most már több mint másfél évtizedes történetük alapján elmondható, programjuk nem csak sikeres, hanem tartós lett: elfogadta a szakma és egy olyan – természetes módon egymást váltó – szülői közösség, amelyek együttműködésének eredménye hosszú távra biztosította e tagozat létét.

Az évkönyv ezt az utat vázolja fel igen kvalitásos nyomdai kivitelben, amelyben e külsőhöz méltó a tartalom is. Az évkönyvet – vagy ahogyan a szerkesztő megnevezi: életkönyvet – köszöntők, üdvözlők sora nyitja (a szerkesztő, Debreczeni János polgármester, Asztalos István önkormányzati képviselő és Kadnár Lajos, a Báthory volt igazgatója, akire rövid nekrológban emlékeznek).

A tagozat történetét rövid ismertetés mutatja be, majd a tanulás, a nevelés körülményeiről, elveiről, a program specialitásairól olvashatunk a *Hogyan szerveződik a tanítástanulás folyamata?* című részben. Pontos pedagógiai leírás mutatja be a minőségbiztosítási folyamatok, a tantárgypedagógiai rendszert, a tehetségfejlesztő foglalkozásokat. A programban fontosnak tartották a szülőkkel történő együttműködést. Számos szakmai és kulturális együttlét, kirándulások, s más közösségépítő programok vezettek el a tanulókat, a pedagógusokat és a szülőket harmonikus és eredményes együttműködéséhez. Család- és gyermekbarát osztályok – így is megfogalmazható az a légkör, amelyben valamennyi résztvevő a maga kompetenciája szerint működhetett közre a gyermeknevelési munkában. Különösen érdekes az az összeállítás, amelyben a szülők mondják el véleményüket a Kék Madár Programról, amelyekben természetesen ott vannak a saját élményeik és gyermekeik tapasztalata is.

A tagozat elfogadottságában nagy szerepe volt a közös pedagógus-szülő hazai és külföldi kirándulásoknak, mert eközben mi is lehetett volna a fő téma, mint a gyermek, akivel a pedagógus és a szülő is mindig szeretne elégedett lenni. Ebben a programnak az a

része is segített, amely a pedagógus-gyermek együttműködés normáit, etikai, erkölcsi szabályait tartalmazza. Ebben olyan kulcsfogalmak jelennek meg, mint a problémahelyzet elemzése, a konfliktuskezelés, a feszültségoldás stb. Ennek párhuzamaként közöl a szerkesztő néhány olyan tanulói véleményt is, amelyek a programmal kapcsolatosak. Ez utóbbiak pedagógiai értékét növeli, hogy valamennyit a már végzett diákok fogalmazták meg. A kötődés erős szálakkal fonódott a tanítási órákon kívül is. Az ünnepek, a hagyományok élménye ebben az életkorban mély nyomot hagy a gyermekekben. (A kötetben – más kontextusban – találkozhatunk a tagozat pedagógusainak a programról alkotott véleményével is)

Az évkönyv további részeiben a projekt módszer alkalmazásáról, az erdei iskolai munkáról, valamint az ellenőrzési és értékelési rendszerről olvashatunk, majd a tanévek osztályai, a pedagógusok és más alkalmazottak névsorával találkozunk. A kötetet záró részben a tanulók írásos és rajzos alkotásai válogatását olvashatjuk el, nézhetjük meg.

Az évkönyv valamennyi illusztrációja (fotók, rajzok) színes, s a kellemes, jól tipografált oldalak maradandó élménnyé teszik a benne történő lapozgatást.

TÖLGYESI JÓZSEF

A Veszprémben 2005-ben megjelent lapok és folyóiratok bibliográfiája

CSISZÁR MIKLÓS NÉ

A bibliográfia a hivatásos lapkiadók mellett veszprémi alapítványok, egyesületek, vállalatok, önkormányzatok, önkormányzati intézmények, egyházak, iskolák által kiadott szakmai, tudományos, irodalmi, várostörténeti, gazdasági, társasági, üzleti, illetve közhasznú információkat közreadó lapok és folyóiratok adatait tartalmazza.

1. Alkalmazott Nyelvtudomány. (2001 –) Hungarian Journal of Applied Linguistics.
Megjel.: 1–2. sz. [összevont szám].
Főszerk.: Lengyel Zsolt.
Kiad.: MTA Nyelvtudományi Bizottság Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottsága.
Ny.: OOK – PRESS Kft. Ny., Veszprém.
2. Axis – Tengely. (2000–) A Padányi Biró Márton Katolikus Iskola diákújságja.
Megjel.: [rendszeretlenül].
Szerk.: Berzsényi Viktória.
Fel. kiad.: Borián Tibor.
Ny.: [házi soksz.].
3. Bakonyi Karsztvíz. (1996–) Bakonykarszt Víz- és Csatornamű Rt.
Megjel.: negyedévenként.
Fel. szerk.: Laki Pál.
Fel. kiad.: Harsányi István.
Ny.: OOK-PRESS Kft., Veszprém.
4. Bűn + Előzés. (2005–) Veszprémi W-észcsengő.
Megjel.: [rendszeretlenül].
Szerk.: Bráz János.
Ny.: Pannonprint Kft., Veszprém.
5. CGR. (2002 –) Veszprém megyei vállalkozói szaknévsor. A Napló kiadványa.
Megjel.: [évente egy alkalommal].
Fel. kiad.: Kázmér Judit, Gyerák András, Kovácsi Miklós.
Kiad.: a Pannon Lapok Társasága Kiadó Kft.
Ny.: s. n.
6. Civil a pályán. (2000–) Fejér, Komárom-Esztergom és Veszprém megyei regionális nonprofit információs hírlap.
Megjel.: [havonként].
Fel. szerk.: Varga Endre.
Szerk.: Bozsik Péter.

- Fel. kiad.: Nyilvánosságért és Civil Társadalomért Alapítvány.
Ny.: Faa Produkt Kft., Veszprém.
7. Comitatus. (1991–) Önkormányzati szemle.
Megjel.: [évente 12 szám].
Főszerk.: Agg Zoltán.
Fel. kiad.: Agg Zoltán.
Ny.: Faa Produkt Kft. Nyomda, Veszprém.
 8. Családunk. (1998–) Családpasztorációs folyóirat.
Megjel.: negyedévenként.
Főszerk.: Mód Miklós.
Kiad.: a Református Egyesület és a Veszprémi Főegyházmege
Családpasztorációs Irodája.
Ny.: TADEORG Nyomda, Fűzfőgyártelep.
 9. Deszka. (1992–) A Veszprém Megyei Amatőr Színjátszók Egyesületének
kiadványa.
Megjel.: [rendszeretlenül].
Fel. kiad.: Németh József.
Ny.: Faa Produkt Kft., Veszprém.
 10. Diabetus. (1991–) Az Alapítvány a cukorbetegéért ingyenes lapja.
Megjel.: évente hat alkalommal.
Főszerk.: Herth Viktória.
Szerk. biz. elnöke: Vándorfi Győző.
Kiadó.: Tudomány Kiadó Kft., Budapest.
Ny.: Veszprémi Nyomda Rt.
 11. Egyetemünk. (1955–)
Megjel.: [tanév alatt havonta].
Főszerk.: Pató Sándor.
Fel. kiad.: Gaál Zoltán.
Ny.: a Veszprémi Egyetem Nyomdája.
 12. Életünk. (1999 –) A Veszprémi Szeminárium Növendékpapságának Lapja.
Megjel.: [rendszeretlenül].
Szerk.: [változó].
Kiad.: a Boldog Gizella Szeminárium.
Ny.: [házi soksz.].
 13. Ex Symposion. (1996–) Irodalom, művészet, reflexió.
Megjel.: [rendszeretlenül].
Főszerk.: Bozsik Péter.
Fel. szerk.: Szilágyi Zsófia.
Kiad.: Ex Symposion Alapítvány.
Ny.: Faa Produkt Kft., Veszprém.
 14. Fed + Lap. (1992–) Medgyaszay István Szakképző Iskola, Gimnázium és
Kollégium lapja.
Megjel.: [rendszeretlenül].

- Főszerk.: Gaál Zsanett.
Kiad.: [Medgyaszay István Szakképző Isk., Gimnázium és Kollégium].
Ny.: [házi soksz.].
15. Gólyaszám 2005. július. A veszprémi Egyetemünk című lap különszáma.
Megjel.: [évente egyszer].
Főszerk.: Vörös Judit.
Fel. kiad.: Gaál Zoltán.
Ny.: Veszprémi Egyetemi Nyomda.
16. Gyülekezeti Élet. (1992–) A Veszprémi Evangélikus Egyházközség kiadványa.
Megjel.: [évente kétszer].
Fel. szerk.: Juhász Ferenc.
Ny.: „MIKROREPRO 1999” Bt. Veszprém.
17. HAB. (2000–) A Lovassy László Gimnázium diáklapja.
Megjel.: [tanév alatt] havonta a DÖK-vel együttműködésben.
Szerk.: Kolláth Dóra.
Főszerk.: Kovács Eszter.
Ny.: [házi soksz.].
18. Hemó. (1999–) HM Honvéd Kulturális Szolgáltató KHT. Veszprémi Intézménye programjainkból.
Megjel.: [havonta].
Szerk.: Kocsis József.
Fel. kiad.: Bakcsi András igazgató.
Ny.: s. n.
19. 7 Nap Plusz. (2000 –) Regionális lap. A Maraton Lapcsoport tagja.
Megjel.: hetente.
Fel. kiad.: Kovács Miklós.
Kiad.: Maraton Lapcsoport-Multivízió Kft.
Ny.: West Hungary Nyomdai Centrum Bt. Veszprém.
20. (1993–) A Veszprém Megyei Közművelődési Intézet információs lapja.
Megjel.: [negyedévenként].
Szerk.: Nyers Bea.
Fel. kiad.: Horváth Viola.
Ny.: Pro-Fi Print, Veszprém.
21. Információk. (2005 szeptemberétől.) Veszprém Megyei Pedagógiai Intézet és Szakszolgálat.
Megjel.: havonta.
Szerk.: Török Andorné.
Fel. kiad.: Kaiser Márta Alexandra.
Ny.: [házi soksz.].
Megjegyzés: Előzménye 1997-től: Rendezvények – Információk.
22. Ipari hulladék. (2005–) Ipari Szakközépiskola és Gimnázium, Veszprém.
Megjel.: [rendszeretlenül].
Szerk.: Vizkelety Krisztina, et. al.
Ny.: [házi soksz.].

23. Iskolakönyvtáros. (1997–)
Megjel.: negyedévenként.
Főszerk.: Emmer Gáborné.
Fel. kiad.: Varga István.
Ny.: OOK-PRESS Kft., Veszprém.
24. Kisokos, Veszprém. (1994–)
Megjel.: [évente két szám].
Fel. kiad.: Kisokos Directory Kft.
Ny.: [változó].
25. Koktél. (2002–) Veszprémi társasági és üzleti magazin.
Megjel.: havonta.
Fel. szerk.: Horváthy György.
Fel. kiad.: Elit Média Kft.
Ny.: A Nyomda Kft., Pécs.
26. Kontakt média. (2005–) Veszprém megye ingyenes közéleti információs kiadványa.
Megjel.: minden szerdán.
Szerk.: Benkő Péter, et. al.
Fel. kiad.: Riba Gábor.
Ny.: Slovenská Grafia, JSC. (Rt.)
27. Korrozíós Figyelő. (1960 –) Korrozíóvédelmi tudományos folyóirat.
Megjel.: évente hat szám.
Fel. szerk.: Mátravölgyi Norbert.
Kiad.: a VEKTOR Kft., Veszprém.
Ny.: Prospektus Ny., Veszprém.
28. Kossuth Krónika. (2001–) A Kossuth iskola kiadványa.
Megj.: évente egyszer.
Szerk.: Bándi Lászlóné, Cz. Nagyné Bándi Klára.
Kiad.: Kossuth Lajos Általános Iskola.
Ny.: Prospektus Nyomda, Veszprém.
29. Közgáz News. (2005–) A Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola és az aschaffenburgi Krauss Közgazdasági Szakiskola által közösen megjelentetett többnyelvű iskolaiújság.
Megjel.: [rendszeretlenül].
Szerk.: Tóth Bernadett.
Fel. szerk.: ifj. Szathmáry Árpád.
Testvérlap főszerk.: Claus Kolb.
Ny.: [házi soksz.].
30. LA-POZ-GA-TÓ. (2000–) Veszprém Megyei Pedagógiai Intézet és Szakszolgálat.
Megjel.: [tanév alatt havonta].
Szerk.: Nagy Vilmosné.
Fel. kiad.: Kaiser Márta Alexandra.
Kiad.: a Veszprém Megyei Pedagógiai Intézet és Szakszolgálat.
Ny.: s. n.

31. Megyeházi Tudósítások. (1993–) Veszprém megyei önkormányzati lap.
Megjel.: havonta.
Fel. szerk.: Agg Zoltán.
Fel.kiad.: Zsédényi Imre.
Ny.: Faa Produkt Kft., Veszprém.
32. Megyei Pedagógiai Körkép. (1971–) A Megyei Pedagógiai Intézet és Szakszolgálat folyóirata.
Megj.: negyedévenként.
Szerk.: Kaiser Márta Alexandra.
Fel. kiadó: az intézet igazgatója.
Kiad.: a Megyei Pedagógiai Intézet és Szakszolgálat.
Ny.: Faa Produkt Kft., Veszprém.
33. Merkantil Alapítvány. (2002–) A Kereskedelmi Szakközépiskola diáklapja.
Megjel.: [évente kétszer].
Szerk.: Bali József.
Fel. kiadó: a Merkantil Alapítvány Kereskedelmi Szakközépiskola.
Ny.: Pannonprint Kft., Veszprém.
34. Nagy Hírek. (2001–) A Nagy László Általános Iskola diáklapja.
Megjel.: [tanév alatt hatszor].
Fel. szerk.: Kolláthné Botkó Judit.
Kiad.: A veszprémi Nagy László Általános Iskola.
Ny.: Faa Produkt Kft., Veszprém.
35. Napló. (1957–) Veszprém megye napilapja.
Megjel.: hetente hatszor.
Főszerk.: Barták Péter.
Fel. szerk.: Horváth Éva.
Kiad.: Közép-dunántúli Napló Kiadó Kft., Veszprém.
Fel. kiadó: Gyérák András, Kázmér Judit, Kovácsi Miklós.
Ny.: West Hungary Nyomdai Centrum, Veszprém.

A Napló mellékletei:

- a) Bakony–Balaton. Veszprém. Helyi kiadás.
Megjel.: minden kedden és pénteken a Bakony–Balaton kistérség 75 településén.
- b) Bakonyalja. Pápa. Helyi kiadás.
Megjel.: minden kedden és pénteken a Bakonyalja kistérség 49 településén.
- c) Nyugat–Balaton. Tapolca. Helyi kiadás.
Megjel.: minden kedden és pénteken a Nyugat–Balaton kistérség 54 településén.
- d) Somló környéke. Ajka. Helyi kiadás.
Megjel.: minden kedden és pénteken a Somló és környéke kistérség 39 településén.

- e) Vén diák. A Napló ballagási melléklete megyénk érettségiző tanulóinak
2005. május 5.
Megjel.: 2005. 104. sz. (május 5.) 1–19. p.

Önálló lapok a Napló mellékleteként:

- a) Balaton 2005. A Pannon Lapok Társasága Veszprém és Zala megyei
kereskedelmi melléklete.
Megjel.: [évente egyszer].
Főszerk.: s. n.
Kiad.: s. n.
Ny.: [Pannon Lapok Társasága Nyomdai Központ, Veszprém].
- b) RTV tipp színes műsormagazin. [Rádió újság].
Megjel.: [minden pénteken].
Főszerk.: Gyórfy István.
Kiad.: Pannon Lapok Társasága Kiadói Kft.
Ny.: Pannon Lapok Társasága Nyomdai Központ, Veszprém.
- c) Szépítők Magazin. A Napló kereskedelmi melléklete.
Megjel.: [havonta].
Szerk.: s. n.
Kiad.: [Pannon Lapok Társasága Kiadói Kft.].
Ny.: [Pannon Lapok Társasága Nyomdai Központ, Veszprém].
36. Az Üzlet. (1992–) A Veszprém Megyei Kereskedelmi és Iparkamara
gazdasági lapja.
Megjel.: [rendszerint rendszerint].
Szerk.: a szerkesztő bizottság.
Fel. szerk.: Láng György Géza.
Ny.: Pannon Lapok Társasága Nyomdai Központ, Veszprém.
37. Pannon Könyvesház. (2005–) A Veszprém megyei könyvtárak tájékoztatója.
Megjel.: [évente kétszer].
Kiad.: Eötvös Károly Megyei Könyvtár.
Fel. kiad.: Praznovszky Mihály.
Szerk.: Herth Viktória.
Ny.: Pannonprint Kft. Veszprém.
38. Pannon Presztízs az érték tekintélye. (2004–)
Megjel.: [5 szám jelent meg].
Szerk.: a szerkesztőbizottság.
Ügyvezető: Riba Gábor.
Kiad.: Euró Event Kft., [Veszprém].
Ny.: Slovenská Grafia, JSC. (Rt.)
Megjegyzés: 2005 szeptemberétől megszűnt.
39. Plébániai Levelek. (2004 –) Magyarok Nagyasszonya Plébánia.
Megjel.: [évente négyszer].

- Szerk.: Schall Tamás.
Kiad.: [a Magyarok Nagyasszonya Plébániahivatal]
Ny.: [házi soksz.].
40. Prémium. (2005 –) Veszprém megyei társasági magazin.
Megj.: negyedévente.
Főszerk.: Barták Péter.
Vezető szerk.: Bartucz Gabriella.
Kiad.: a Pannon Lapok Társasága.
Fel. kiad.: Gyerák András, Kázmér Judit, Kovács Miklós.
Ny.: Veszprémi Nyomda Rt.
41. Program Ajánlat (1998 –) Városi Művelődési Központ, Veszprém.
Megj.: havonta.
Fel. kiad.: Sipos Zoltán.
Ny.: PRO-FI Print Nyomda, Veszprém.
42. Pro Philosophia Füzetek. (1995 –) Történet és Kultúrbölcseleti Al-manach.
Megj.: évente kétszer.
Főszerk.: Kalmár Zoltán.
Fel. kiad.: Garaczi Imre.
Ny.: VSV Nyomda Kft., Pétfürdő.
43. Rátóti Mi Újság. (2003–) A „Gyulafirátótért” Közhasznú Egyesület lapja.
Megj.: havonta.
Szerk.: Farkasné Molnár Csilla.
Fel. kiad.: Tóthné Martinkovics Erika.
Kiad.: Gyulafirátótért Közhasznú Egyesület.
Ny.: TRADEORG Nyomda, Fűzfőgyártelep.
44. Regina Krónika. (2000–) A Regina Mundi Plébánia lapja.
Megj.: havonta.
Szerk.: Demény Anna, Kreschka Miklós, Selyem Zoltán.
Kiad.: a veszprémi Regina Mundi Plébánia.
Fel. kiad.: Tóth Gyula.
Ny.: [házi soksz.]
45. Regio Regia. (2000 –) A Közép-Dunántúl Üzleti Magazinja.
Megj.: havonta.
Főszerk.: Veér Károly.
Fel. kiad.: Cseh Teréz.
Ny.: Veszprémi Nyomda Rt.
46. Rendezvények – Információk. (1996 –) A Veszprém Megyei Pedagógiai Intézet és Szakszolgálat.
Megj.: havonta.
Szerk.: Török Andorné.
Kiad.: a Veszprém Megyei Pedagógiai Intézet és Szakszolgálat, Veszprém.
Fel. kiad.: Kaiser Márta Alexandra.
Ny.: s. n.
Megjegyzés: 2005 szeptemberétől Információk címen jelenik meg.

47. *Salus Aegroti Suprema Lex Esto.* (1991–) Veszprém Megyei Csolnoky Ferenc Kórház-Rendelőintézet.
Megjel.: [rendsztelenül].
Fel. szerk.: Kovács Józsefné.
Kiad.: [a Veszprém Megyei Csolnoky Ferenc Kórház-Rendelőintézete].
Ny.: MIKROREPRO 1999. Bp., Veszprém.
48. *Statisztikai Tájékoztató.* (2005 –) Veszprém megye.
Megjel.: negyedévenként.
Szerk.: Berta Györgyné.
Fel. kiad.: Szemes Mária.
Kiad.: a Központi Statisztikai Hivatal Veszprémi Igazgatósága.
Ny.: KSH házi nyomda.
Megjegyzés: előzménye Veszprém Megyei Statisztikai Tájékoztató 1996–2004-ig.
49. *Studia Germanica.* (1999 –) Universitatis Vesprimiensis.
Megjel.: évente kétszer.
Szerk.: Földes Csaba.
Fel. kiad.: Veszprémi Egyetemi Kiadó.
Ny.: Veszprémi Egyetemi Nyomda.
50. *Studia Wesprimensia.* (1999 –) A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola folyóirata.
Megjel.: évente egyszer.
Szerk. biz.: Bálint Bánk, et. al.
Főszerk.: Varga István.
Fel. kiad.: Varga István.
Ny.: Naszályprint Nyomda, Vác.
51. *Tanakodó.* (1999–) A Veszprém Megyei Pedagógiai Intézet és Szakszolgálat diákinformációs lapja.
Megjel.: havonta.
Szerk.: Nagy Vilmosné.
Fel. kiad.: Kaiser Márta Alexandra.
Ny.: [házi soksz.].
52. *Technika az Iskolában.* (1995 –) Megyei Pedagógiai Intézet és Szakszolgálat.
Megjel.: évente ötször.
Szerk.: Vesztróczy László.
Fel. kiad.: Kaiser Márta Alexandra.
Kiad.: Megyei Pedagógiai Intézet és Szakszolgálat.
Ny.: VSP Nyomda Kft., Pétfürdő.
53. *Új Horizont.* (1990–) Kulturális folyóirat.
Megjel.: kéthavonta.
Főszerk.: Raffai István.
Kiad.: az Új Horizont Alapítvány Kuratóriuma.
Fel. kiad.: Madarász Lajos.
Ny.: az OOK–PRESS Kft., Veszprém.

54. Vár Ucca Műhely. (2000–) Irodalom – Művészet – Kritika.
Megjel.: [negyedévenként].
Főszerk.: Fenyvesi Ottó.
Kiad.: a Művészetek Háza.
Fel. kiad.: Fenyvesi Ferenc.
Ny.: OOK–PRESS Kft., Veszprém.
55. Városi Hír mondó. (2003–) A hasznos hirdetések lapja.
Megjel.: havonta kétszer.
Fel. szerk.: Nagy Mátyás.
Kiad.: „Hírmondó 2003 Bt.”
Ny.: s. n.
56. Városi információ 2005. (2005–) Veszprém és környéke. Közérdekű közlemények.
Vasúti, Volán menetrend. Egészségügyi rovat. Hirdetések.
Megjel.: [évente egyszer].
Felelős kiad.: Megapress Média Kft., Székesfehérvár.
Ny.: s. n.
57. Vasárnapi Napló. (2004–)
Megjel.: hetente.
Fel. szerk.: Barta Éva, Horváth Éva.
Kiad.: Pannon Lapok Társasága Kiadó Kft.
Ny.: Pannon Lapok Társasága Nyomdai Központ, Veszprém.
[A lap elődje: Veszprém Megyei Vasárnap Reggel 2000–2003-ig]
58. Veszprém Körzeti Szuperinfo. (1994 –) Hungária Szuperinfo Országos Laphálózata.
Megjel.: minden pénteken.
Fel. szerk.: Szolnoki Pál.
Kiad.: Lapkiadó TM. Kft.
Ny.: s. n.
59. Veszprém Megyei Önkormányzat Közgyűlésének Közlönye. (1991–)
Megjel.: [rendsztelenül].
Fel. szerk.: Zsédényi Imre.
Fel. kiad.: Kuti Csaba.
Ny.: s. n.
60. Veszprém Oké Club. (1999–)
Megjel.: [rendsztelenül].
Szerk.: s. n.
Kiad.: Oké Club 2010 Kft., Pápa.
Ny.: s. n.
61. Veszprémi Állatvédők Lapja. (2000–) A Veszprémi Állatvédő Egyesület kiadványa.
Megjel.: negyedévente.
Szerk.: az Állatvédő Egyesület tagjai.
Kiad.: a Veszprémi Állatvédő Egyesület.
Ny.: PRO-FI Print Nyomda, Veszprém.
62. Veszprémi és Fehérvári Tár Ház. Építőipari–lakberendezési magazin.

- Megjel.: havonta Veszprémben és vonzáskörzetében.
Fel. szerk.: Szabó Judit.
Kiad.: Szabó Judit.
Ny.: Veszprémi Nyomda Zrt.
63. Veszprémi Est. (1998 –) Veszprém megye kéthetente 10000 példányban megjelenő kulturális programmagazinja.
Megjel.: kéthetente.
Főszerk.: Serák János.
Ny.: Pauker Nyomda Kft. Budapest.
a) Veszprémi Est különszám 2005–nyár. A királynék városa – nappal és este.
Főszerk.: Horváth Károly.
Szerk.: Jokesz Antal.
Ny.: Kossuth Ny. RT., Budapest.
b) Veszprémi Est különszám 2005. július 12–16. Utcazene fesztivál.
Főszerk.: Horváth Károly.
Fel. kiad.: Bartucz László.
Ny.: Faa Produkt Kft., Veszprém.
66. Veszprémi 7 Nap. (1995–) Városi hetilap.
Megjel.: hetente.
Fel. szerk.: Fröhlich András.
Kiad.: Maraton Lapcsoport-Multivízió Kiadói Kft.
Fel. kiad.: Kovácsi Miklós és Heffler György ügyvezető igazgatók.
Ny.: West Hungary Nyomdai Centrum Bt. Veszprém.
- A Veszprémi 7 Nap melléklete
- a) Ballagási melléklet. Ki lesz a legszebb ballagó?
Megj.: 2005. 17. sz. (április 29.) 8–9. p.
- b) Együtt Veszprémért. 15 éves a városi önkormányzat.
A Veszprémi 7 Nap jubileumi különkiadása, mely Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzatának támogatásával készült.
Megjel.: 2005. október 21.
65. Veszprémi Otthon Varázs. (2002–)
Megjel.: havonta Veszprémben és vonzáskörzetében.
Fel. kiad.: Szabó András.
Kiad.: OKÉ Club '2010 Kft., Pápa.
Ny.: s. n.
66. Veszprémi Presszó. (2004–)
Megjel.: hetente.
Főszerk.: Pethő Imre.
Fel. szerk.: Szaksz Balázs.
Kiadó.: Presszó Lapok Kft.
Ny.: s. n.
Megjegyzés: a lap 2005. ápr. 13-val megszűnt.

67. Veszprémi Szemle. (1993–) Várostörténeti folyóirat.
Megjel.: [rendszeretlenül].
Fel. szerk.: Tölgyesi József.
Kiad.: az Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém.
Fel. kiad.: Praznovszky Mihály.
Ny.: Faa Produkt Kft., Veszprém.
68. VIBEM csapat iskolai hírlevele. (2004–) Veszprém Megyei Csolnoky Ferenc Kórház-Rendelőintézet Irányított Betegellátási Modell.
Megjel.: havonta.
Szerk.: Dömötör Alexandra és Szamosi Anna.
Ny.: s. n.
69. VILAP. (2005 ?) A Veszprémi Diák- és Ifjúsági Önkormányzat Lapja.
Megjel.: [évente négyszer].
Szerk.: Bordás Éva, Kiss Kati, Klausz Melinda, Kovács Nati.
Fel. kiad.: a Veszprémi Ifjúsági és Diákönkormányzat.
Ny.: s. n.

[A legközelebbi bibliográfia a 2010-ben megjelent periodikák adatait tartalmazza. – Szerk.]